

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ

ЗБІРНИК СТАТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ, ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

Серію «Наукові роботи студентів УДФСУ» засновано у 2018 році, яка є продовженням започаткованої у 2017 р. серії «Випускникам УДФСУ».

Редакційна колегія:

Пашико П. В., д.е.н. (голова)

Шевчук О. А., д.е.н. (заступник голови)

Топчій В. В., д.ю.н.

Мацелюх Н. П., д.е.н.

Кужелєв М. О., д.е.н.

Швабій К. І., д.е.н.

Ріппа С. П., д.е.н.

Мандрагеля В. А., д.філософ.н.

Чмелюк В. В., к.ю.н.

Малинський І. Й., к.н.фіз.вих.

Шевчук В. А., к.ю.н.

У СЕРІЇ «ВИПУСКНИКАМ УДФСУ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2017

- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ права»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій та менеджменту»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції»

У СЕРІЇ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ» ВИЙШЛИ ДРУКОМ:

2018

- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ права»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій та менеджменту»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»
- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції»

2019

- «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ економіки, оподаткування та митної справи»
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ права»
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ інформаційних технологій»
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ обліку, аналізу та аудиту»
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
ННІ фінансів, банківської справи»
 - «Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції»
-

УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
Кафедра фінансових розслідувань
Кафедра адміністративного права і процесу та митної безпеки

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

*Заснована у 2018 році і є продовженням започаткованої у 2017 р.
серії «Випускникам УДФСУ»*

**ЗБІРНИК СТАТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ
ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ,
ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ
ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ**

У трьох частинах

Частина 1

**Ірпінь
2019**

УДК 34(477)(06)
ББК 67.9(4Укр)я54
З-41

*Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції
(протокол № 11 від 21 жовтня 2019 року)*

З-41 Збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету ДФС України : у 3-х ч. Ч. 1. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. – 274 с. – (Серія «Наукові роботи студентів УДФСУ», т. 18).

У збірнику опубліковано статті здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня.

Видання призначене для молодих вчених, аспірантів, здобувачів вищої освіти.

УДК 34(477)(06)
ББК 67.9(4Укр)я54

Матеріали розміщено у авторській редакції.

Відповідальність за зміст матеріалів, їх відповідність вимогам чинного правопису і достовірність фактів та статистичних даних несуть автори.

© Факультет підготовки, перепідготовки
та підвищення кваліфікації працівників
податкової міліції, 2019
© Університет ДФС України, 2019

ЗМІСТ

Група ПММКз-18-1

Аксюк Людмила Василівна

ОКРЕМІ КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ
НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗНАКА
ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ, ФІРМОВОГО
НАЙМЕНУВАННЯ, КВАЛІФІКОВАНОГО
ЗАЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРУ 9

Бадзюнь Юлія Володимирівна

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ 13

Біленко Дмитро Сергійович

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОГЛЯДУ
ДОКУМЕНТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ
ТА ЗВІТНОСТІ ПРАЦІВНИКАМИ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ 18

Веселовська Уляна Василівна

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВА 23

Дзюнзенко Володимир Юрійович

КРИМІНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ
ЗЛОЧИННИХ ДІЯНЬ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ
У СФЕРІ ОБІГУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ 28

Дубов Олександр Вікторович

ПРЕДМЕТ, СТРУКТУРА, ЗАСОБИ ТА ВИДИ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ 35

Житник Лілія Олегівна

ПІДКУП ПРАЦІВНИКА ПІДПРИЄМСТВА,
УСТАНОВИ ЧИ ОРГАНІЗАЦІЇ: КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА 40

Зайченко Іван Михайлович

ФАКТОРИ, ЯКІ ЗУМОВЛЮЮТЬ УСПІШНУ
ТА БЕЗПЕЧНУ МІСЬКУ ІНКАСАЦІЮ 45

Казілко Вячеслав Анатолійович

РЕЗУЛЬТАТИВНЕ ПОПЕРЕДЖЕННЯ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК НАСЛІДОК ЯКІСНОЇ
ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ НЕДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ
БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....49

Костенко Євген Анатолійович

СТРУКТУРА ТИПОВОГО СТАТУТУ НЕДЕРЖАВНОЇ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ 54

Ковбасюк Аліна Андріївна

ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ТА ЗАПОБІГАННЯ
СЛУЖБОВОМУ ПІДРОБЛЕННЮ 59

Кузьмич Олексій Юрійович

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ
ПРИ ВИЯВЛЕННІ ОЗНАК ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА
ПІДПРИЄМСТВАХ БУДІВНИЦТВА.....67

Ласкава Наталія Олексіївна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДМЕЖУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ
ВИРУБКИ ЛІСУ ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ 72

Ластовка Євгенія Олександрівна

ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ТА ЗАПОБІГАННЯ
НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ВІДОМОСТЕЙ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ
БАНКІВСЬКУ ТАЄМНИЦЮ 77

Мокринська (Земляна) Анастасія Станіславівна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ШЛЯХОМ
НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ДОСТУПУ
ДО СИСТЕМ ДИСТАНЦІЙНОГО БАНКІВСЬКОГО
ОБСЛУГОВУВАННЯ 83

Опарик Андріана Сергіївна

ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ
ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБІГОМ ШКІДЛИВИХ
КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ.....93

Орендівська Марина Вікторівна ФАХОВА ПРАВОВА ДОПОМОГА ПІДОЗРЮВАНОМУ У ВЧИНЕННІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	98
Панчук Юлія Миколаївна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ.....	103
Подсухіна Світлана Сергіївна ПРОВОКАЦІЯ ПІДКУПУ: КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	108
Ракоїд Максим Юрійович ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУБ'ЄКТІВ НЕДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ В УКРАЇНІ	114
Ромашко Дмитро Сергійович СПЕКТР АКТУАЛЬНИХ НЕВИРІШЕНИХ ПРОБЛЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ БАНКРУТСТВОМ ПІДПРИЄМСТВА	120
Ткачук Інна Вікторівна СУБ'ЄКТИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ОБІГУ НЕДЕРЖАВНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ	123
Ульяницька Вікторія Володимирівна ЩОДО РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ СЛУЖБ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ ПРАКТИКИ	130
Цивіна Ірина Володимирівна ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ КОМП'ЮТЕРІВ, АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ ТА МЕРЕЖ.....	136
Фролов Сергій Олександрович СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ВІДМИВАННЯ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ.....	140

Черв'яковський Ігор Вікторович

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СПОСОБІВ

РОЗКРАДАННЯ ВАНТАЖІВ.....145

Чумак-Ігнатуша Ірина Вікторівна

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ

ЗАСОБІВ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ 149

Шулежко Іван Михайлович

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ

НА АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....154

Група ПММФз-18-1

Банний Денис Олександрович

ПОБУДОВА СЛІДЧИХ ВЕРСІЙ ТА ПЛАНУВАННЯ

РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИХОВУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО

ДІЯЛЬНІСТЬ ЕМІТЕНТА 158

Ващенко Катерина Олексіївна

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ

БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ ТА ТЕХНОЛОГІЙ 164

Ветрова Софія Михайлівна

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ НОНВЕРБАЛЬНИХ

СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ

ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ

МАРОК АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ 169

Гнатишин Роман Валерійович

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ

ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У СФЕРІ ОБІГУ ШКІДЛИВИХ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я

ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ 174

Гомон Андрій Васильович

ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У СФЕРІ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ 179

Даниленко Олена Олександрівна

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

ШАХРАЙСТВА З ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ 183

<i>Дзюбак Володимир Віталійович</i> ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ БАНКРУТСТВ.....	188
<i>Кириленко Денис Русланович</i> КЛАСИФІКАЦІЯ ЕКСПЕРТНИХ ПОМИЛОК	193
<i>Кужільна Анастасія Борисівна</i> КЛАСИФІКАЦІЯ СЛІДЧИХ ПОМИЛОК	198
<i>Матвієць Олександр Анатолійович</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СЛІДЧИМ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ	202
<i>Моїсєєв Віктор Сергійович</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА	207
<i>Омельченко Марина Петрівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ФІКТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ	211
<i>Ступіна Анастасія Анатоліївна</i> ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ	217
<i>Ступін Владислав Олександрович</i> ІННОВАЦІЇ У ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ І ЇХ ВПЛИВ НА ПРИТЯГНЕННЯ ОСІБ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	222
<i>Харченко Анна Андріївна</i> ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОБІГУ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ.....	227
<i>Хільченко Євгеній Олександрович</i> КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЩО ПОСВІДЧУЮТЬ ОСОБУ.....	232

Чешейко Леонід Андрійович

МЕТОДИКА ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ЦІННИХ ПАПЕРІВ 237

Чопко Назарій Михайлович

ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ
ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО
ВИГОТОВЛЕННЯ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ 242

Шагай Костянтин Юрійович

ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИНУ «ДОВЕДЕННЯ БАНКУ
ДО НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ» 248

Штанько Катерина Станіславівна

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО
ОБІГУ ПАЛИВНО-МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ 253

Група ПММБз-18-1

Гончар Владислав Михайлович

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ОРГАНІВ ДОХОДІВ І ЗБОРІВ УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ
ЇХ ПРАВОВОГО СТАТУСУ 259

Дзиговський Олександр Сергійович

МИТНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....263

Станіславська Валерія Едуардівна

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
МИТНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ 268

Група ПММКз 18-1

Аксюк Людмила Василівна,
студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:

Старушкевич

Анатолій Володимирович,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

**ОКРЕМІ КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ НЕЗАКОННОГО
ВИКОРИСТАННЯ ЗНАКА ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ,
ФІРМОВОГО НАЙМЕНУВАННЯ, КВАЛІФІКОВАНОГО
ЗАЗНАЧЕННЯ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРУ**

Швидкий, стрімкий та ефективний розвиток ринкової економіки в Україні можливий лише за умови дотримання суб'єктами господарювання у ході конкурентної боротьби встановлених нормативно – правовими актами правил діяльності на ринку. Основними інструментами забезпечення добросовісної конкуренції виступають такі засоби індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг як фірмові найменування, знаки для товарів і послуг та кваліфіковані зазначення походження товару.

Проте, у сфері інтелектуальної власності за останні роки спостерігається значний ріст правопорушень, особливо щодо іноземних торговельних марок, що призводить до незахищеності на українському ринку засобів індивідуалізації учасників господарського обороту та значно знижує його затребуваність потенційними іноземними інвесторами. Разом з тим, недостатній рівень боротьби з посяганнями на права власників знаків для товарів і послуг дає можливість щороку імпортувати в Україну значний об'єм низькоякісних і шкідливих для життя і здоров'я товарів невідомого походження, що суттєво впливає на економіку держави.

Аналіз наукових джерел, практики застосування права інтелектуальної власності, а також кримінально – правової охорони засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг, дає підстави піднімати питання про відсутність єдиного підходу щодо

кваліфікуючих ознак незаконного використання знаку для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару. Зокрема, проблематики кримінально – правової охорони засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг торкалися окремі вітчизняні науковці, серед яких В. В. Антипов, О. К. Василяка, П. С. Березін, П. П. Андрушко, Є. Ф. Лашун, О. Д. Максимюк, В. Б. Харченко, А. С. Нерсисян та інші.

Вперше в Україні кримінально – правова охорона засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту була передбачена у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) від 28.12.1960 року [1] у статті 137 «Порушення прав промислової власності». На сьогодні основною нормою щодо охорони вказаних суспільних відносин є ст. 229 КК України, де передбачено кримінальну відповідальність за незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого значення походження товару.

Кваліфікуючими ознаками за ст. 229 КК України є: повторність; заподіяння матеріальної шкоди у великому розмірі; вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб. Акцентуємо, що питання рецидивності не викликає значних наукових дискусій, передбачаючи вчинення тією ж особою (групою осіб) повторного аналогічного злочину, однак має й свої особливості.

У КК України поняття повторності злочинів вжито законодавцем у нормах Загальної та Особливої його частин. В Особливій частині повторність у більшості статей є ознакою складу злочину і впливає на кримінально-правову кваліфікацію вчиненого. Саме наявність у відповідних частинах статей Особливої частини КК України повторності як кваліфікуючої ознаки створює певні непорозуміння як під час вирішення питання, скільки особа фактично вчинила злочинів, так і під час складання формули кваліфікації. Тут виникають питання, як оцінювати попередній злочин, чи відображати його у формулі кваліфікації як самостійний.

На нашу думку, два або більше злочини, які утворюють повторність злочинів, потрібно кваліфікувати за сукупністю статей Особливої частини КК України, тобто кожен зі злочинів погребує самостійної кримінально-правової оцінки та самостійного відображення у формулі кваліфікації. Відтак, усі види повторності злочинів можна кваліфікувати відповідно до одного правила кваліфікації повторності злочинів.

Не менш складним за змістом, є заподіяння матеріальної шкоди у великому розмірі. Слід погодитися з науковцями в тому, що стосовно

аналізованого злочину встановлення вказаного збитку є непростим завданням, оскільки з тексту кримінального закону прямо не витікає, який механізм спричинення вказаного суспільно небезпечного наслідку.

На думку А. Ф. Бикодорової, при встановленні великого збитку від незаконного використання товарного знаку, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару «за основу слід брати суму платежів, які порушник виняткових прав повинен був би зробити їх володареві у разі придбання їм ліцензії на право використання товарного знаку, розмір яких у свою чергу дорівнює частині доходів, що отримуються в результаті такого використання» [2, с. 94].

Водночас В. А. Кондрашинова переконана, що до суми заподіяного правовласникові збитку слід включати суму витрат, понесених правовласником на створення і реєстрацію товарного знака [3, с. 61].

На думку інших авторів, великий збиток у такому злочині, повинен визначатися шляхом встановлення цінової характеристики акту розпорядження винятковим правом на відповідний засіб індивідуалізації товару (послуги).

Проте, нам видається, це складним і за наявності інфляції, кризових явищ в економіці досить необ'єктивним. На рахунок цього правильно вказує А. А. Козлов, що розраховуючи суму збитку від порушення виняткових прав на засоби індивідуалізації товарів, необхідно використати такий економічний показник як діючі ціни на продукцію аналогічну контрафактній. Збитки можуть визначатися за принципом: одна одиниця товару (продукції), реалізована з використанням чужого товарного знаку, прирівнюється до однієї одиниці товару (продукції), не реалізованої власником (правовласником). Вартість контрафактної продукції при цьому встановлюється з розрахунку; скільки коштує аналогічна оригінальна одиниця товару залежно від тієї ціни (оптово-роздрібною), по якій цей товар незаконно був введений «піратом» у цивільний оборот [4, с. 61].

Таким чином, пропонуємо визначати збиток з урахуванням кількості реалізованих одиниць товару, помноженого на вартість такої ж кількості законно виробленого товару правовласником.

Наступною об'єктивною ознакою організованої групи, як зазначалося вище, є спільність дій учасників вказаного виду злочинного формування.

Вона, у свою чергу, включає наступні альтернативні дії: створення організованої групи, тобто сукупність активних дій (заснування, формування), спрямованих на виникнення організованої групи як організованого злочинного формування, для вчинення одного чи багатьох злочинів [5, с. 92], причому особа, яка створила організовану групу, в майбутньому може і не бути її керівником. Участь в організованій групі передбачає перебування в складі цього організованого злочинного формування. Керівництво організованою групою полягає у вчиненні сукупності дій, спрямованих на управління процесом підтримання функціонування (забезпечення існування та збереження організованості) організованої групи як стійкого об'єднання та (або) здійснення нею злочинної діяльності [5, с. 93].

Слід мати на увазі, що у складі організованої злочинної групи усі учасники діють як єдиний механізм. Саме тому при кваліфікації їх злочинних дій роль кожного з них не потребує деталізації [6, с. 37]. Безпосередньо з ознакою спільності нерозривно пов'язана ознака стійкості організованої групи.

Отже, два або більше злочини, передбачені ст. 229 КК України, які утворюють повторність злочинів, потрібно кваліфікувати за сукупністю статей, тобто кожен зі злочинів погребує самостійної кримінально-правової оцінки та самостійного відображення у формулі кваліфікації. Визначати матеріальну шкоду у значному, великому або особливо великому розмірі, завдану незаконним використанням знаку для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару слід з урахуванням кількості реалізованих одиниць товару, помноженого на вартість такої ж кількості законно виробленого товару правовласником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 28.12.1960. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>
2. Быкодорова А. Ф. Уголовно-правовое значение незаконного использования товарного знака: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ставрополь, 2000. 152 с.
3. Кондрашина В. А. Уголовная ответственность за незаконное использование товарного знака по законодательству России и зарубежных стран: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Казань, 2004. 229 с.

4. Козлов А. А. Незаконное использование средств индивидуализации товаров: Уголовно-правовой и криминологический аспекты: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2014. 27 с.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Атіка, 2003. 1054 с.

6. Кримінальне право України: Загальна частина: посібник / Андрусів Г. В., Бантишев О. Ф., Романюк Б. Б. Київ: Вид. Паливода А. В., 2010. 124 с.

Бадзюнь Юлія Володимирівна,
студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:
Домбай Марина Миколаївна,
*ст. викладач кафедри
фінансових розслідувань*

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

У статті висвітлено проблеми визначення поняття «комерційна таємниця» в Україні. Досліджено підходи різних вчених до розуміння комерційної таємниці. Визначено напрямки вдосконалення зазначеного поняття.

Сучасна доба характеризується прагненням світу до відкритості економічних, культурних, наукових зв'язків на основі інформаційно - комунікаційних технологій. За таких умов дедалі більше зростає значення інформації, яка становить комерційну таємницю.

Розголошення або передача відомостей, що становлять комерційну таємницю (втрата секретних документів, публікації в засобах масової інформації документів) є серйозною загрозою економічній безпеці України.

Поняття «комерційна таємниця» є предметом досліджень багатьох вчених, зокрема Дикого А.П., Носіка Є.В., Пашинської Я.О., Семенчука М.В. та інших. На жаль, остаточного єдиного погляду на поняття «комерційної таємниці» в доктрині української правової науки немає.

На сьогоднішньому етапі розвитку України, як правової, незалежної та демократичної країни, яка активно впроваджує європейські стандарти, виводить українське господарювання на зовнішній ринок та надає можливості залучення іноземного капіталу потребує у захисті комерційної таємниці.

Неможливо переоцінити значення комерційної таємниці для суб'єкта господарської діяльності. Безпечна та надійна охорона конфіденційної інформації є не лише способом захисту цінної інформації про об'єкт, а й стратегічним ресурсом, який має змогу забезпечити конкурентність та збільшити свої переваги на ринку промисловості. З вищевикладеного, необхідно зазначити, що встановлення правового режиму комерційної таємниці є одним із першочергових питань щодо забезпечення економічної безпеки підприємства.

У вітчизняній науковій літературі з даного питання виникає проблема, оскільки не існує єдиної думки щодо визначення поняття «комерційна таємниця».

Як зазначає О. Шипка, «комерційна таємниця – це навмисно приховувані з комерційних міркувань економічні інтереси та відомості про різноманітні сторони та сфери виробничої, господарської, управлінської, науково-технічної, фінансової діяльності, охорона яких обумовлена інтересами конкуренції та можливими загрозами економічній безпеці. Комерційна таємниця виникає тоді, коли вона становить інтерес для комерції» [2, с. 77].

Більш лаконічне визначення можна знайти у О.П. Сергєєва, який зазначає, що комерційна таємниця – це інформація, безпосередньо пов'язана з підприємницькою діяльністю, що має цінність та надає перевагу в конкурентній боротьбі [4, с. 17].

Деякі вітчизняні вчені ототожнюють комерційну таємницю з конфіденційною інформацією, єдиною різницею між якими є наявність обмеженого доступу до комерційної таємниці. Така думка не відображає всієї специфіки розуміння комерційної таємниці з практичного погляду.

Вчені зарубіжних країн часто використовують такі поняття: «виробнича таємниця», «секрети промислу», «секрети виробництва», як синоніми до поняття «комерційна таємниця» [4, с. 39], за що їх критикують вітчизняні науковці.

Якщо, сьогодні, говорити про відсутність в національному законодавстві єдиного нормативно-правового акту про комерційну таємницю

залишається ряд не врегульованих питань. До таких можна віднести: порядок віднесення інформації до комерційної таємниці, підстави виникнення прав суб'єктів на комерційну таємницю та процедуру доступу до неї. Дані питання керуються окремими положеннями Цивільного кодексу України (ЦК) [5], Господарського кодексу України (ГК) [1] та іншими законодавчими актами, в тому числі міжнародними, які вирішують суб'єкти господарювання самостійно, шляхом прийняття рішення про необхідність охорони інформації, що може бути комерційною та потребують вчинення необхідних дій для її охорони та захисту.

Вперше в Україні термін «комерційна таємниця» був введений Законом України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 року № 887-ХІІ (втратив чинність 1 січня 2004 року), відповідно до якого під комерційною таємницею підприємства, установи, організації вважалися відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства, що не є державною таємницею, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди його інтересам.

Згідно зі статтею 36 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р. №436-IV комерційною таємницею можуть бути визнані відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання [1]. 16 січня 2003 року набув чинності Цивільний кодекс України № 435-IV (далі - ЦКУ), у статті 505 якого міститься таке визначення комерційної таємниці: «Комерційна таємниця - це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з чим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію» [5].

Статтею 420 Цивільного кодексу України чітко визначено, що комерційна таємниця є одним з об'єктів інтелектуальної власності. Відповідно, майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визнала інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором. Умисне розголошення комерційної або банківської таємниці без згоди її

власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності, передбачає кримінальну відповідальність. Законом переслідується не лише розголошення комерційної таємниці, але й приховування її (або надання недостовірної інформації) у тих випадках, коли надання такої інформації в окремих випадках передбачено законом та відповідною процедурою [5].

В ст. 505 Цивільного кодексу України, яка визначає комерційну таємницю, диктується повна (абсолютна) незнатність інформації для третіх осіб, яку практично, разі виникнення спірних питань у відповідних цивільних відносинах, довести достатньо проблематично [5]. Відповідно, підлягає уточненню визначення комерційної таємниці, яке зафіксоване у Цивільному та Господарському кодексах України. Як свідчать наведені дані, одне й те саме поняття «комерційна таємниця», на схожість визначень у наведених нормативно-правових актах все ж таки роз'яснюються по-різному.

Комерційною таємницею підприємства вважається секретна інформація комерційного та науково-технічного характеру, яка пов'язана з:

- техніко-технологічною базою та виробництвом (нові технічні рішення та ідеї, винаходи, промислові зразки, бази даних, технічні проекти);
- фінансовою діяльністю господарюючого суб'єкта (політика ціноутворення, розміри знижок, рівень прибутку та рентабельності, інвестиції);
- господарською та маркетинговою діяльністю підприємства (огляди ринкової кон'юнктури, маркетингові дослідження, плани розвитку підприємства тощо).

Виходячи з положень Цивільного кодексу України, можна зробити висновок, що категорія комерційної таємниці відповідає певній низці ознак. Власний підхід до класифікації ознак комерційної таємниці запропонував авторитетний учений Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ю. Носік. Цими ознаками є:

- інформаційність комерційної таємниці (у тому розумінні, що комерційна таємниця - це інформація);
- конфіденційність, комерційна цінність та захищеність інформації, яка становить комерційну таємницю.

Ці ознаки є істотним та невід’ємними. Захищеність, конфіденційність та комерційна цінність інформації, що становить комерційну таємницю, є зовнішніми, якісними ознаками, а інформаційність - внутрішньою, сутнісною. Інформаційність, конфіденційність та комерційна цінність комерційної таємниці є об’єктивно зумовленими, а захищеність - суб’єктивно зумовленою ознакою [3, с. 36-39].

Отже, необхідно доповнити визначення комерційної таємниці – це вид таємної інформації, що охоплює відомості, які пов’язані з фінансовою, виробничою, управлінською та іншою діяльністю суб’єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам господарювання та за яке є стягнення збитків з суб’єкта, який оприлюднив комерційні відомості.

Варто зазначити, що необхідно прийняти окремий закон, який би регулював відносини з використання комерційної таємниці та визначав перелік конкретних ознак такої таємниці, задля упорядкування понятійного апарату, так як у законодавстві України існує не менше 36-и визначень різних «таємниць».

Висновки. Таким чином, проаналізувавши законодавство України та наукові роботи з цієї тематики, можна зробити висновок, що на сьогодні категорія «комерційна таємниця» не досить розвинена в українському законодавстві. У цій сфері спостерігаються правові прогалини та колізії, зокрема, відсутня класифікація ознак комерційної таємниці, що відповідає сучасним правовим реаліям. Також, неможливо не зазначити застарілість деяких нормативно-правових актів у цій сфері. Перспективним є введення змін у чинне законодавство України у сфері комерційної таємниці, зокрема у Цивільний кодекс України. Такі зміни, насамперед, мають стосуватися закріплення чіткого переліку ознак комерційної таємниці, а прийняття відповідного закону, попередив би помилкове віднесення певної інформації до комерційної таємниці, коли остання фактично такою не є.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. (дата звернення: 10.09.2019).
2. Дикий А.П., Семенчук М.В. Комерційна таємниця як складова економічної безпеки підприємства, Вісник ЖДТУ № 4 (34). 2005. С. 77.

3. Носік Ю.В. Зміни в правовому режимі комерційної таємниці за новим інформаційним законодавством України. П'яті цивілістичні читання, присвячені 85-річчю з Дня народження професора О.А. Підопригори, 31 березня 2011 року: зб. наук. доп. і ст. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 265 с. (С. 172-177).

4. Пашинська Я.О. Проблемний аспект визначення поняття «комерційної таємниці». Запровадження режиму захисту комерційної таємниці на підприємстві: чи варто? Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 2. Том 2. 2015. С.17

5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. / Верховна Рада України.URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. (дата звернення: 10.09.2019).

Біленко Дмитро Сергійович,
студент групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Старушкевич

Анатолій Володимирович,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОГЛЯДУ ДОКУМЕНТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ ПРАЦІВНИКАМИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Працівникам служби безпеки підприємств, під час проведення внутрішніх розслідувань, нерідко доводиться оглядати документи з підозрою на їх підроблення.

Від обсягу та змісту початкової інформації, що може бути отримана в ході такого огляду, залежить напрям і результативність розслідування події. У зв'язку з цим, актуальним є питання систематизації криміналістичних рекомендацій по огляду паперових документів бухгалтерського обліку та звітності, які можуть підроблятися в ході вчинення правопорушень на підприємстві.

Загальними завданнями такого огляду документів, зазвичай є: встановлення відношення документа до розслідуваної події; отримання зі змісту документа відомостей про певну подію; виявлення слідів певної події; виявлення слідів правопорушення; встановлення інших

обставин, що мають відношення до розслідування події; вирішення питання про проведення пошукових заходів і дій, в ході здійснюваного внутрішнього розслідування (експертизи, вивчення документа обізнаною особою та ін.); виявлення осіб, причетних до розслідуваної події або її очевидців; отримання відомостей для висунення і перевірки версій щодо розслідуваної події і її учасників.

Узагальнення нами публікацій вчених-криміналістів та практиків [1, с. 166-168; 2, с. 221-236; 3, с. 465-470 та інших], дало можливість виокремити криміналістичні рекомендації, яких доцільно дотримуватися суб'єкту внутрішнього розслідування на підприємстві, у випадку виявлення запідозреного на підроблення документа:

- потрібно забезпечити збереження початкового стану документа, а також його зовнішній вигляд;
- не вчиняти дій, які можуть пошкодити, або змінити зовнішній вигляд документа;
- не можна згинати документ, робити помітки на його полях, обводити та підкреслювати, видаляти записи, виділяти фрагменти, які зацікавили суб'єкта розслідування;
- документ не можна класти на поверхню, яка може його забруднити;
- потрібно обережати документ від впливу агресивних факторів навколишнього середовища, зокрема, високої температури, вологості, сонячного світла, будь-яких хімічних реактивів;
- документ не можна підшивати (прошивати) до матеріалів внутрішнього розслідування на підприємстві;
- в ході роботи з документами, які потенційно можуть бути підробленими, слід використовувати рукавички та пінцет, щоб не забруднити документ та не залишити на ньому свої відбитки пальців;
- потенційно підроблений документ слід упаковувати в окремі конверти (пакети), запобігаючи його тертю об інший папір, забрудненню та випадковому пошкодженню.

Доцільно також узагальнити рекомендації щодо умов огляду підроблених документів, суб'єктом внутрішнього розслідування на підприємстві.

Документ доцільно оглядати при достатньому прямому, розсіяному освітленні, бажано денному. В ході детального вивчення окремих елементів документу, слід використовувати косопадаюче світло та прийом огляду документа на просвіт.

Під час огляду документа доцільно користуватися лупою від 2 до 20 крат, а за наявності – світлофільтрами (жовтої, оранжевої, синьої, червоної зон спектра).

Суб'єкту внутрішнього розслідування на підприємстві слід детально вивчити основний тест документа, його зміст, а також усі наявні на ньому підписи, помітки та резолюції. При цьому, слід співставляти факти, викладені у документі, з'ясовуючи обставини події, наприклад, наявність законних підстав у певної особи підписати документ, та невідповідність встановленому порядку складання документів.

Під час огляду документа доцільно детально дослідити: зміст його реквізитів, попередньо з'ясувавши необхідні реквізити для такого виду документів, їх відповідність цільовому і основному призначенню документа який оглядається, зокрема наявність відтиску кутового штампу і печатки, підпису, дати складання, відмітки про реєстрацію тощо.

Суб'єкту внутрішнього розслідування на підприємстві доцільно ретельно оглянути елементи оформлення типографського бланку документа, зокрема, захисну сітку, малюнок, водяні знаки, розміри і кількість сторінок.

В ході огляду документа слід звертати увагу на змістовні (сміслові) і граматичні помилки, відповідність змісту печатки – змісту проставленого штампу, їх тексту – найменуванню підприємства, яке згадується у тексті документа. За наявності, доцільно співставити серії та номери документа на різних сторінках.

Детально доцільно оглянути загальний стан передньої та зворотної сторін документа, а також його краї, при цьому потрібно встановити наявність помарок, пошкоджень, перекреслень, вдавнених рельєфних слідів олівця або ручки, старих або нових згинів. Ці обставини, крім іншого, можуть вказати на час виготовлення документа, умови його зберігання, виявити невідповідності між передбачуваним часом виконання документа та позначеною датою його видачі, а також встановити факти внесення у цей документ певних змін.

У ході детального огляду документа, доцільно вивчити його індивідуальні ознаки, зокрема, на предмет наявності матеріального підроблення. У цьому випадку потрібно використовувати різноманітні технічні засоби, зокрема, спеціальні освітлювачі (ультрафіолетові або інфрачервоні), збільшувальні та вимірювальні пристрої.

Криміналістичних рекомендацій слід дотримуватися і у випадку огляду розірваного документа. У такому випадку, частини розірваного документа відділяються від бруду, сортуються на однорідні групи за наявністю тексту на одній або обох сторонах, за кольором і структурою паперу, кольором і малюнком ліновки або захисної сітки, типом фарбника штрихів (паста, олівець, чорнило тощо), а також його кольором.

Після цього, у кожній із зазначених однорідних груп, частини документа розподіляються на два основні види: перший – які мають хоча б один відрізаний край; другий – які не мають відрізаних країв, тобто відірваних частин.

Далі, частини документа, в яких обрізані краї, поділяються на групи: з обрізом зліва; з обрізом з права; з обрізом наверху; з обрізом внизу; з двома обрізами, що утворюють кут документа (наприклад, обривок документа має обріз зверху і справа тощо).

Обривки документа, які мають відрізані краї, складаються так, щоб вони склали границі (межі) документа. В ході такої процедури використовується їх загальна форма, а також будова тих країв, котрі були відірвані. Далі, підбираються частини документа, що мають лише відірвані краї, також за їх формою і будовою цих країв. При цьому, кожна із сусідніх частин підбирається так, щоб зміст наявного на ній тексту був пов'язаний з текстом інших частин.

Розірвані документи слід помістити в конверт, не здійснюючи маніпуляцій з їх частинами. Ні в якому разі розірваний документ не можна склеювати.

В ході внутрішніх розслідувань, працівникам служби безпеки підприємства нерідко приходиться оглядати документи, на яких є ознаки підроблення підпису певної посадової особи.

Підпис є видом рукопису, який відбиває прізвище, іноді ініціали імені та по-батькові особи у вигляді букв та/або умовних письмових знаків, що мають засвідчувальне, від імені цієї особи, призначення [4, с. 72].

У криміналістиці підроблення підпису розуміють як його виконання від імені іншої особи. Поряд із загальновідомим і поширеним наслідуванням підпису від імені іншої особи, науковці виділяють і інші технічні прийоми його підроблення: відтворення підпису шляхом олівцевої підготовки з наступним обведенням; копіювання підпису через копіювальний папір; копіювання підпису на просвіт; вологе

копіювання; застосування рельєфного кліше (факсиміле); проекційний спосіб та з використанням пантографа; спосіб із застосуванням копіювально-множильної техніки [5, с. 38-40].

Для з'ясування ознак технічного підроблення підписів рекомендують використовувати різноманітні способи огляду, зокрема за допомогою технічних засобів (збільшувальних приладів, випромінювачів променів у інфрачервоній зоні спектра, візуальний огляд з використанням кососпрямованого вузького пучка світла та інші).

За умови, що абсолютного співпадання підписів, у випадку їх вільного виконання не буває, важливою загальною ознакою копіювання підписів є повне співпадання декількох їх накреслень, при накладанні і вивченні на просвіт.

Слід зазначити, що разом із звичайним графічним підробленням простим замальовуванням підпису-оригіналу, тобто шляхом малювання на око або по пам'яті, правопорушники нерідко вдаються до «технічної підробки підписів» у документах. Тобто, з метою досягнення максимальної схожості підробленого підпису з оригіналом, використовуються різноманітні технічні засоби.

Таке технічне підроблення підпису, є різними варіантами механічного копіювання, із застосуванням засобів і пристосувань, певного безперечного підпису оригіналу.

Науковці-криміналісти справедливо зазначають, що за скопійованими механічно, за допомогою технічних прийомів, підписами не можна судити про рівень письмово-рухового навичку виконавця. На відміну від скопійованого механічно підпису, для графічного підроблення характерне наслідування почерку іншої особи, проте при цьому зберігаються окремі ознаки, властиві почерку виконавця підроблення. При технічному підробленні підпису, зазвичай, «власні ознаки» почерку виконавця не виявляються, тому ототожнення такого виконавця дещо ускладнюється.

Кожен із способів технічної підробки підпису залишає у підписі ознаки лише притаманні даному способу. Ці ознаки добре відомі експертам і виявляються в ході техніко-криміналістичного дослідження підписів.

Отже, дотримання узагальнених криміналістичних рекомендацій, по огляду документів суб'єктом внутрішнього розслідування на підприємстві, дозволить зберегти документ неушкодженим, у первинному вигляді, отримати під час його огляду максимум значимої

для внутрішнього розслідування на підприємстві інформації. А знання таким суб'єктом ознак технічної підробки підпису, прийомів здійснення такої підробки, дозволить у подальшому використати цю інформацію з метою виявлення засобів вчинення такого підроблення та осіб, які могли б його здійснити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Криміналістика. Академічний курс / Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Боров та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
2. Справочник следователя. Осмотр места происшествия. Москва : ЦОКР МВД России, 2010. 304 с.
3. Теория и практика судебной экспертизы: сборник / Е. И. Галяшина, С. А. Смотров, С. Б. Шашкин и др. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 704 с.
4. Експертизи у судочинстві України: навч. – наук. посібник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 504 с.
5. Криміналістична техніка: посібник / В. В. Арешонков, П. Д. Біленчук, О. Г. Волошин та ін. ; за ред. А. В. Кофанова. Київ: КИЙ, 2009. 416 с.

Веселовська Уляна Василівна,
студент групи ПММКз-18-1
Науковий керівник:
Домбай Марина Миколаївна,
старший викладач кафедри
фінансових розслідувань

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВА

Згідно Конституції України забезпечення економічної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу (ч.1. ст 17). Наведене та інші (ч.2 ст. 92, ст. 99) конституційні положення спрямовують і механізм правового регулювання емісії та обігу грошей, державних цінних паперів, білетів державних лотерей, а також правоохоронну діяльність і наукові дослідження, в тому числі й розробку криміналістичних засобів та

методів розкриття злочинів у цій сфері. Все це в комплексі покликано забезпечити стабільність грошової одиниці України, як однієї з передумов економічного росту і підвищення соціального рівня життя її громадян. Тимчасом одним з каталізаторів інфляційних процесів, що дестабілізує фінансово-кредитні відносини і підриває регулювання грошового обігу, є надходження і використання в ньому як засобу платежу підроблених грошових знаків і цінних паперів [5, с. 3].

За виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей передбачена відповідальність статтею 199 КК України.

Фальшивомонетництво як злочин вийшов за межі традиційних внутрішньодержавних проблем і набуває міжнародного значення. Виготовлення фальшивих грошей стало важливою сферою бізнесу міжнародної організованої злочинності, засобом підриву державної економіки й одним із методів діяльності екстремістських груп. Із цього приводу С. Ю. Петряєв слушно зазначає: «Фальшивомонетництво є злочином нерегіонального, а державного і міжнародного рівнів, протидія цьому явищу має бути централізованою для забезпечення координації на державному та міжнародному рівнях» [2, с. 70].

Крім того, саме такі злочини посягають на партнерські відносини між державами та завдають шкоди економічним, соціально-культурним, майновим сферам, а також організаціям і громадянам [1, с. 97].

Об'єктивними умовами поширення фальшивомонетництва є:

а) безперервний розвиток науково-технічного прогресу, а з цим і поява найсучасніших та легкодоступних до самотійного освоєння технічних засобів, за допомогою яких можна незаконно виготовляти фальшиві грошові знаки або цінні папери (наприклад, наповнення ринку такими товарами як копіювально-розмножувальна техніка, що має високу спроможність відтворення друкованої продукції з оригіналу);

б) наявність або відсутність матеріальних засобів для можливості (самотійного або за сприяння «спонсорів» з організованих злочинних груп) вибору устаткування, пристроїв та інших технічних засобів, необхідних для того, щоб без проблем займатися злочинною діяльністю по виготовленню фальшивих грошових знаків або цінних паперів (наприклад, закупівля спеціальної фотоапаратури, збільшувальних приладів різної кратності, освітлювальних пристроїв, пресів різної модифікації, карбувального інструменту, паперу, що має певну подібність

з тим, на якому виготовляють законні засоби платежів, різні марки барвників, хімічних реактивів, кислот для травлення кліше тощо);

в) можливість доступу до ознайомлення із спеціальною літературою, яка містить відповіді на питання, пов'язані з технологічними процесами, що застосовуються під час виготовлення поліграфічної продукції (паперу, фарби) (ця інформація може бути отримана з літератури, яка є в публічних, зазвичай, обласних або міських бібліотеках);

г) наявність місця, придатного для занять подібною злочинною діяльністю (за відсутності такого місця злочинець вимушений шукати його)» [6, с. 1].

Серед умов суб'єктивного характеру фальшивомонетництва, можна виділити такі :

а) наявність в суб'єкта фальшивомонетництва здібностей та нахилів (умінь, навичок) до виробничих процесів, пов'язаних з підробленням грошей та цінних паперів, і, зокрема, до таких технологічних процесів, які застосовуються в галузі поліграфії, малюванні, фотографуванні, хімії, гравіюванні, карбуванні та ін.;

б) знання, які має суб'єкт фальшивомонетництва, застосування яких необхідне йому в процесі вчинення злочину (причому тут треба зважати на знання, що вже є, так і на ті, що набуваються в процесі цієї діяльності : замислення, підготовки, вчинення та приховання злочину; серед таких умов обов'язковими є, наприклад, наявність у злочинця знань про технічні засоби захисту, що використовуються під час виготовлення справжніх грошей; у випадку відсутності тих чи інших знань або засобів злочинці можуть знайомитися з особами, які володіють відповідними знаннями і отримують необхідні відомості від них);

в) наявність у суб'єкта вчинення фальшивомонетництва внутрішніх психологічних властивостей, які впливають на прийняття рішення в процесі злочинної діяльності по виготовленню або збуту фальшивих грошових знаків або цінних паперів (до таких властивостей відносяться : спрямованість особи, потреби, інтереси, почуття, світогляд, темперамент, характер, підвищена самооцінка) [6, с. 1].

До переліку типових слідів фальшивомонетництва можна віднести:

а) збут грошових знаків, що викликають сумнів у своїй автентичності;

б) сліди пошуку матеріалів і виготовлення технічних засобів, пристроїв;

в) відомості про використання і закупку спеціальної літератури, особами, які виношують задуми по виготовленню фальшивих грошових знаків або цінних паперів, пошук та отримання консультацій у фахівців з поліграфії, виробництва паперу та інших осіб, які сприяють реалізації подібних задумів;

г) відомості про елементи ознак зовнішності осіб, які обґрунтовано підозрюються у виготовленні або збуті фальшивих грошових знаків чи цінних паперів;

г) відбитки пальців рук на грошових знаках та устаткуванні, яке було використане під час виготовлення фальсифікатів;

д) сліди у вигляді мікрочасток на обладнанні, одязі фальшивомонетників і т. і.[6, с. 1].

Дослідивши наукові погляди деяких авторів, можливо виділити основні елементи криміналістичної характеристики фальшивомонетництва:

- способи виготовлення підроблених грошей;
- способи збуту підроблених грошей;
- місце виготовлення або збуту підроблених грошей;
- дані, що характеризують особу фальшивомонетництва;
- предмет злочинного посягання;
- характер вихідної інформації та обставини, що сприяли вчиненню злочину;
- спосіб підготовки , здійснення та приховування злочину, особу злочинця та сліди злочину;
- слідові картину.

Особливістю цих злочинів є те, що відповідальність за їх вчинення передбачено міжнародно-правовими актами загального (універсального) або регіонального значення. Конкретні заходи щодо покарання за вчинення злочинів міжнародного характеру передбачено національним законодавством після інкорпорування ним положень міжнародно-правових актів [3, с. 615].

Важлива роль під час взаємодії в межах розслідування кримінальних проваджень за фактами фальшивомонетництва належить Міжнародній організації кримінальної поліції (Інтерпол) та регіональній поліцейській службі Європейського Союзу (Європол), на які покладено, зокрема, обов'язки, пов'язані з виконанням завдань щодо запобігання та протидії підробленню і збуту грошових знаків, а також щодо розроблення відповідних рекомендацій стосовно вдосконалення

засобів захисту національних грошових знаків, узагальнення досвіду роботи правоохоронних органів різних держав з розкриття фактів підроблення грошових знаків та інших платіжних засобів, виявлення друкарень і майстерень, де їх виготовляють,

установлення осіб, причетних до виготовлення та збуту підроблених грошових знаків, а також іншої криміналістично значущої інформації [4, с. 166].

Підсумовуючи наведене, можна констатувати, що успіх ефективного запобігання фальшивомонетництву залежить від упровадження як загальносоціальних, так і спеціально-кримінологічних заходів. Їх реалізація покладається як на центральні органи виконавчої влади, так і на громадськість. При цьому успіх запобіжної діяльності залежить від впливу на потенційних фальшивомонетників шляхом зменшення фрустраційних суспільних процесів, а також скорочення кола умов і ступеня їх криміногенності, які сприяють реалізації корисливої мотивації потенційних злочинців [7, с. 206].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карпец И.И. Международная преступность . М. : Наука, 1988. 112 с..
2. Петряев С. Ю. Некоторые возможности борьбы с подделкой и сбытом денежных знаков. Экспертная практика. 1995. № 38. С. 65-75.
3. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [ред. кол. Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. К. : Українська енциклопедія, 1998. Т. 2 «Д — Й». 741 с.
4. Мировська А.В. Міжнародне співробітництво у сфері розслідування фальшивомонетництва. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/4832>.
5. Калужна О.М. Криміналістична характеристика фальшивомонетництва: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2007. 23 с.
6. Мацишин В.С. Деякі елементи криміналістичної характеристики фальшивомонетництва. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/3634?locale=uk>.
7. Михалік О.І. Фальшивомонетництво: напрями загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання. Вісник Асоціації кримінального права України. 2017. № 2(9). С. 192-208.

Дзюнзенко Володимир Юрійович,
студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:

Падалка Андрій Миколайович,
*к.ю.н., доцент кафедри
фінансових розслідувань*

КРИМІНОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИННИХ ДІЯНЬ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ОБІГУ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ

Злочинне діяння (Straftat) є поняттям матеріального кримінального права. У процесуальному сенсі вживається насамперед поняття «діяння» (Tat). ККУ (ст.12) виділяє два види злочинних діянь: злочин і проступок[1].

При цьому в основу такого поділу покладено чисто формальна ознака - мінімальний розмір покарання. Так, злочином є протиправні діяння, за які передбачено як мінімальне покарання позбавлення волі на строк не менше одного року і більш суворе покарання, а провиною - протиправне діяння, за яке як мінімальне покарання передбачено позбавлення волі на більш короткий термін або грошовий штраф (Geldstrafe) [2].

При цьому обтяжуючі або пом'якшуючі обставини, які передбачені положеннями Загальної частини або для особливо тяжких або менш тяжких випадків, не мають значення для даної класифікації.

Якщо ж за вчинене діяння передбачено покарання у вигляді грошового штрафу (Geldbusse), то воно є так званим порушенням громадського порядку (Ordnungswidrigkeit) і передбачено в так званому додатковому кримінальному праві, мова про який йшла вище.

Злочинним діянням визнається протиправна, винна, відповідне ознаками складу діяння і знаходиться під загрозою його покарання. Зазначені ознаки (крім третього) впливають з ст. 12 ККУ, а ознака «відповідність складу діяння» - з ст. 13 ККУ[1].

Діяння є людську поведінку не тільки в його активній формі - дія, але і в пасивній - бездіяльність. Дія повинна бути усвідомленим. Тому неусвідомлені дії не є діянням в кримінально-правовому сенсі слова (наприклад, рефлексорні дії або рухи тіла, які обумовлені впливом третіх осіб або дією сил природи). Дія повинна бути в причинно-му зв'язку з настали або бажаним результатом. Бездіяльність може бути усвідомленим або неусвідомленим.

В обох випадках бездіяльність тільки тоді є діянням в кримінально-правовому сенсі слова, коли бездіяльне особа:

а) має можливість активно діяти;

б) усвідомлює цю можливість або на підставі закону зобов'язана активно діяти. Ст. 13 встановлює: «Хто, не діючи, викликає наступ наслідки, передбачене складом діяння, підлягає покаранню тільки тоді, коли він юридично був зобов'язаний не допускати наслідки і якщо бездіяльність відповідає виконанню складу діяння шляхом дії».

За ККУ 1871 р. **протиправність** розумілася тільки як кримінальна протиправність, тобто протиріччя тільки кримінальним законом. Зараз же це поняття істотно розширилося, і в даний час по німецькому праву протиправність розуміється в більш широкому сенсі слова як протиріччя діяння правопорядку в цілому, тобто діяння містить **склад злочинного діяння** або порушення громадського порядку[2].

Діяння, що містить **склад діяння**, тільки тоді не є протиправним, коли у особи відсутнє розуміння того, що воно діє протиправно, якщо воно не могло уникнути цієї помилки (ст. 17 ККУ). Тому помилка у забороні (тобто помилка особи щодо того, що воно діє протиправно), як правило, тягне за собою визнання невинності особи.

Якщо ж особа помиляється в фактичних обставин справи (тобто його оману відноситься до певними ознаками конкретного складу закону), то вважається, що така помилка виключає вчинення умисного діяння і особа може бути покарана тільки за вчинення діяння з необережності (ст. 16, абзац . 1).

Ознака «відповідність складу діяння» розуміється як виконання конкретним діянням законодавчо визначених ознак складу закону, тобто визначених у відповідній нормі. У більш вузькому сенсі слова **склад діяння** розуміється як законодавче визначення об'єктивних і суб'єктивних передумов поведінки, що знаходиться під загрозою покарання, необхідних для визнання його злочинним діянням[1].

Склад кримінального закону детально регламентуються в Особливої частини ККУ. Суттєвою особливістю німецького кримінального права є те, що вина не зізнається елементом складу закону. Про відповідність злочинного діяння складу закону або про виконання складу закону мова може йти тільки в тому випадку, якщо його ознаки відповідають всіма ознаками складу кримінального закону.

У німецькій кримінально-правовій доктрині проводиться класифікація складів на наступні основні групи: делікти-дії і делікти-

бездіяльність, формальні і матеріальні склади (використовуючи застосовується в російському кримінальному праві термінологію). Особливо виділяються група деліктів небезпеки і група злочинних діянь, скоєних самим виконавцем. ККУ знає поділ складів на основні, кваліфіковані і привілейовані (наприклад, в розд. 16, 17 Особливої частини та ін.).

У німецькій кримінально-правовій доктрині **караність** як ознаку злочинного діяння розуміється так, що конкретне діяння підлягає покаранню. При цьому діяння може каратися тільки в тому випадку, якщо його караність була визначена законом, який діяв до вчинення діяння (ст. 103 (2) Конституції ФРН, ст. 1 ККУ)[2].

В цьому знайшов своє законодавче закріплення принцип «*nullum crimen, nulla poena sine lege*». На підставі принципу визначеності покарання караність конкретного діяння повинна бути передбачена в конкретній нормі закону, склад якого воно виконує, і покарання за це діяння може бути призначено в межах санкцій, передбачених законом[2].

Підставою кримінальної відповідальності необхідно вважати те, за що відповідає в кримінальному порядку особа, винна у вчиненні злочинного діяння, передбаченого кримінальним законом і містить ознаки, необхідні і достатні для притягнення особи до кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим підставою кримінальної відповідальності є вчинення діяння, яке містить всі ознаки складу діяння, передбаченого ККУ або нормами так званого додаткового кримінального права (*strafrechtliche Nebengesetze*)[1].

В наш час організована злочинність набуває впливу на різноманітні сфери економічних відносин, особливо її вплив підсилюється у сфері господарської діяльності, зокрема, на виробництво й обіг тютюну та тютюнових виробів.

Криміналізація цієї високоприбуткової області господарської діяльності, в першу чергу, пояснюється втратою державної монополії на виробництво й обіг тютюнової продукції. Можливість одержання в короткий проміжок часу величезних, неконтрольованих державою прибутків залучає до себе організовану злочинність.

До характерних способів їхньої діяльності відносять виготовлення фальсифікованих тютюнових виробів, їх безліцензійне виробництво, одержання незаконних прибутків від реалізації продукції із застосуванням пільг у оподаткуванні і сплаті мита.

Аналіз стану ринку тютюну в 2019 році показав, що попит на тютюнові вироби залишається досить стабільним і становить приблизно 520-530 мільйонів доларів США. Попит внутрішнього ринку на тютюнові вироби понад 60%, задовольняється за рахунок нелегальної й фальсифікованої продукції[3].

Це свідчить про те, що практично половина реалізованого тютюну виробляється нелегально, чому у чималій степені сприяють пробіли в дозвільній системі. Ліцензії новим організованим підприємствам видаються без вивчення та аналізу рівня використання діючих потужностей і потреб держави чи конкретного регіону в цій продукції.

Таким чином, виникає нагальна проблема вивчення ситуації, яка склалась у сфері обігу тютюнових виробів, аналізу тих чинників, які стимулюють, а в певних випадках і сприяють вчиненню злочинів у цій сфері господарської діяльності. Спробуємо розібратися в деяких аспектах вищеописаної проблематики, давши кримінологічну характеристику злочинним діям, що передбачені статтями 204 і 216 Кримінального кодексу України [1].

Перейдемо безпосередньо до характеристики кількісно-якісних показників злочинів у сфері обігу тютюнових, починаючи з аналізу рівня незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 ККУ) [2].

Як було зазначено на засіданні Ради національної безпеки і оборони України з питання «Про реалізацію заходів щодо врегулювання обігу спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів в Україні», тільки протягом січня-лютого 2016 року з незаконного обігу вилучено тютюнових виробів - на 650 тис. грн., що значно перевищує показники минулого року. Для порівняння, за весь 2015 рік вилучено тютюнових виробів - 3,6 млн. грн. [3].

Зростають масштаби нелегального виробництва тютюнових виробів. Якщо у 2015 році перевірено 3628 суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснювали реалізацію тютюнових виробів. З них на 337 (9%) виявлено факти реалізації неякісних, небезпечних та фальсифікованих тютюнових виробів [3].

Наведені факти доводять, що того об'єму заходів, який проводиться щодо протидії злочинній діяльності у сфері виробництва та обігу тютюнової

продукції, явно недостатньо [1]. Слід зазначити, що рівень незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з

метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 ККУ) в Україні за останні роки має незмінну тенденцію до росту.

Починаючи з 2014 р., коли набрав чинності новий Кримінальний кодекс, і в статистичній звітності МВС України з'явилися дані щодо незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів, вперше було зареєстровано лише 71 випадок даного злочинного діяння, а починаючи вже з 2015 р. розпочалося стрімке зростання цих злочинів. Так, з початку 2015 р. кількість незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів збільшилася більше ніж у 13 разів[3].

В цьому році вже зареєстровано 938 випадків цього злочину. Подальша динаміка зростання злочинних проявів даного виду підняла рівень зареєстрованих випадків до 1058 у 2016 р., а максимальна кількість незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів за останні декілька років зафіксована у 2017 р., коли число злочинних проявів даного виду в Україні становило 1787, це у 25 разів більше ніж у 2014 р. Деякий спад рівня зареєстрованих злочинів цього виду зафіксований у 2018 р., в цьому році зареєстровано 1193 випадки незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів[3].

Порівнюючи рівень зареєстрованих злочинів у період 2014-2018 рр., можна побачити, що середньорічні темпи їхнього приросту складали в середньому 36,95% [2].

Досить схожа ситуація склалася з рівнем зареєстрованих злочинів, що визначені як незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок (ст. 216 ККУ).

Статистичні дані цього виду злочинних проявів за останні роки в Україні теж мають стабільну тенденцію до росту, таку ж, як і у незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів: стрімке зростання до 2017 р., а вже у 2018 р. – зниження рівня цих злочинних проявів.

Так, у 2015 р. було зафіксовано 124 випадки злочинних діянь даного виду, у 2016 р. зареєстровано було вже 155 випадків, а у 2017 р. рівень незаконного виготовлення, підроблення, використання або збуту незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок

акцизного збору чи контрольних марок досяг 249 злочинів, це більше ніж у 2 рази за рівень злочинів даного виду у 2015 р., а середньорічні темпи приросту до 2017 р. складали приблизно 42,5%. Як було зазначено раніше, у 2018 р. зафіксоване зниження рівня цих злочинних проявів, в цьому році було зареєстровано 164 випадки незаконного виготовлення, підроблення, використання або збуту незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок [3].

В статистиці картина має некритичний вигляд, але, виходячи з думки досвідчених фахівців у галузі протидії цьому сектору злочинних проявів, а також засобів масової інформації, виступів вчених на різних форумах та конференціях, а також ґрутуючись на власному досвіді роботи дослідника у структурі правоохоронних органів, з великою впевненістю можна говорити про зростання в країні тенденції латентизації значної частини означених злочинів.

Обсяги латентної злочинності в цілому і рівень окремих видів злочинів, зокрема, у сфері обігу підакцизних товарів, точно невідомий. За оцінками різних експертів, невиявленими, а отже, такими, що не відображені в офіційній статистичній звітності, залишаються 60-70% злочинів, що становлять більше половину фактично вчинених.

Становить інтерес той факт, що злочини у сфері обігу тютюнових виробів в абсолютній більшості випадків мають «міський» характер. Наше дослідження показало, що за останні декілька років по Україні більше половини зареєстрованих злочинів даної групи, приблизно 65-75%, було вчинено у містах та селищах міського типу [3]. Заслугує на увагу й географія злочинів, визначених статтями 204 і 216 ККУ: ці злочинні діяння набули значного поширення по всій території держави, адже реєстрація фактів вчинення злочинів цієї групи відбувалася в усіх великих містах і обласних центрах України. Так, найбільш криміналізованими є: Львівська, Одеська, Запорізька, Дніпропетровська, Івано-Франківська та Волинська області.

Як висновок, можна зазначити, що такий вид злочинних проявів як латентна злочинність у сфері обігу підакцизних товарів, зокрема, тютюнових виробів, є значною соціально-економічною проблемою, розробка якої може дозволити встановити картину злочинності, що найбільш наближена до реальності, виявити слабкі місця соціальної політики правового регулювання відносин у податковій сфері, а також більш ґрунтовно підійти до розробки заходів та методів попереджувального впливу.

Таким чином, ми вбачаємо необхідність у серйозних наукових дослідженнях проблематики розглянутих вище злочинних проявів, адже це дозволить розробити ефективну систему протидії всім злочинним проявам у сфері обігу тютюнових виробів. Така система має посприяти налагодженню контролю за рухом сировини і обладнання для виробництва тютюнової продукції, вдосконаленню порядку видачі ліцензій на її виробництво і торгівлю, обліку конфіскованого тютюну, механізму посилення системи захисту акцизних марок.

Також доцільно посилити роботу митних органів у запобіганні перевезенню підробленої продукції, а конфісковане обладнання, яке використовується для виробництва підроблених акцизних товарів, та конфісковану підроблену продукцію необхідно знищувати. Також, на нашу думку, виникає необхідність посилення регулювання цієї сфери господарської діяльності, яке має:

- охоплювати всі рівні дистрибуції товару, у тому числі, виробників, імпортерів, експортерів, склади, перевізників, організації роздрібною торгівлі та всіх інших осіб, які беруть участь у цьому бізнесі;
- бути послідовним та втілювалось послідовно в усіх регіонах держави;
- визначати вимоги щодо ліцензування та моніторингу всіх учасників цього бізнесу[1].

У тому числі, вимоги щодо організацій, які здійснюють роздрібну торгівлю через Інтернет та за допомогою прямої поштової розсилки. Ми зможемо досягти успіху у викоріненні фальсифікації тільки тоді, коли всі сторони, як виробники, так і держава, усвідомлять серйозність проблеми підробок тютюнової продукції, адже на першому місці стоять не надприбутки, а реальні людські життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прес-реліз засідання Ради національної безпеки і оборони України з питання "Про реалізацію заходів щодо врегулювання обігу спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів в Україні" / сайт РНБОУ (<http://www.rainbow.gov.ua/action/2016/17/0425ekn1.shtml>).

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 24 квітня 2016 року "Про реалізацію заходів щодо врегулювання обігу спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів в Україні": Указ Президента від 26.04.2016 р. № 372/2016 // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 18. – С. 17. – ст. 813.

3. Звіт про зареєстровані злочини на території України за 12 місяців 2014 року / Департ.інформ. технол. МВС України. К., 2015.; Звіт про зареєстровані злочини на території України за 12 місяців 2015 року / Департ.інформ. технол. МВС України. К., 2016.; Звіт про зареєстровані злочини на території України за 12 місяців 2016 року / Департ.інформ. технол. МВС України. К., 2017.; Звіт про зареєстровані злочини на території України за 12 місяців 2017 року / Департ.інформ. технол. МВС України. К., 2018.; Звіт про зареєстровані злочини на території України за 12 місяців 2018 року / Департ.інформ. технол. МВС України. К., 2019.

Дубов Олександр Вікторович,
студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:

Старушкевич

Анатолій Володимирович,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ПРЕДМЕТ, СТРУКТУРА, ЗАСОБИ ТА ВИДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОЧИНІВ

Діяльність по протидії різноманітним правопорушенням не може бути успішною без використання чіткої та продуманої системи профілактики, що включає складові криміналістичної профілактики.

За останні три десятиліття проблема профілактики злочинів отримала різнобічне розроблення у працях вітчизняних та зарубіжних кримінологів, зокрема Г. А. Аванесова, Ю. М. Антоняна, А. І. Долгової, О. М. Джужи, А. П. Закалюка, В. К. Звірбуля, І. І. Карпеця, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецової, Г. М. Мінковського, А. Б. Сахарова та ін. Науковцями досить активно розробляються теоретичні основи і практичні аспекти кримінологічної профілактики злочинів, зокрема: причинність в кримінології, особа злочинця, проблеми прогнозування злочинності та ін.

Однак, у публікаціях науковців справедливо зазначається, що в системі профілактики антисуспільних явищ, недостатньо визначена роль криміналістичної науки, не дивлячись на всю теоретичну і

практичну значимість її спеціально спрямованих засобів і методів профілактичного впливу [3, с. 3].

Криміналісти у своїх публікаціях неодноразово намагалися вирішувати питання криміналістичної профілактики, зокрема у працях В. Г. Гончаренка, Н. І. Клименко, В. П. Колмакова, Г. А. Матусовського, І. Я. Фридмана, Б. Холиста, М. П. Яблокова. Однак, не дивлячись на розв'язання окремих питань криміналістичної профілактики в минулому, сучасний розвиток теорії криміналістики потребує *оновлення* наукових основ криміналістичної профілактики як складової частини соціальної профілактики, з метою дослідження та розроблення криміналістичних засобів і методів попереджувальної діяльності як правоохоронних органів, так громадськості.

Загальновизнано, що складовою наукових основ криміналістичної профілактики є уявлення про її *предмет*. На думку Н. І. Клименко та Н. А. Комісарової предмет криміналістичної профілактики будується з урахуванням вимог кримінально-процесуального законодавства, специфіки криміналістики як науки, а також особливостей її завдань [5, с. 51].

У своїй дисертації В. Ф. Зудін дійшов висновку, що предмет криміналістичної профілактики злочинів є складовою частиною науки криміналістики [3, с. 15].

У публікаціях науковців наголошується на потребі широкого використання в ході розроблення засобів криміналістичної профілактики *відомостей з інших наук*. Так, на їх думку, подальший розвиток криміналістичної профілактики в умовах науково-технічної революції потребує активного використання даних суспільних, гуманітарних, природничих, технічних наук з метою розроблення ефективних рекомендацій попереджувального впливу для правоохоронної діяльності у кримінальному судочинстві і за її межами [3, с. 15].

Неоднозначно вирішується науковцями питання про *місце* криміналістичної профілактики в системі науки криміналістики та її навчального курсу. Так, на думку І. Я. Фридмана правильно було б основи криміналістичної профілактики розглядати в окремому розділі курсу, або разом з іншими загальними питаннями криміналістики, у розділі «Вступ до науки». Виділення лише загальних питань криміналістичної профілактики не потребує кардинальної перебудови загальноприйнятої у даний час системи науки криміналістики. Виконання завдань розроблення і застосування криміналістичних

засобів попередження злочинів цілком забезпечується цією системою [6, с. 130].

Н. І. Клименко також вважає, що для більш глибокого і цілісного уявлення про предмет, методи, засоби і прийоми криміналістичної профілактики недостатньо викладати матеріал про неї у різних розділах підручників (техніці, тактиці і методиці), а необхідно виділити криміналістичну профілактику у самостійний розділ «Загальні і окремі криміналістичні теорії» (у кінці викладення курсу) [4, с. 7].

У своїй дисертації В. Ф. Зудіним ставиться питання про розроблення у межах науки криміналістики окремої теорії криміналістичної профілактик злочинів [3, с. 16].

На нашу думку, науковцями правильно ставиться питання про зв'язок криміналістичної профілактики з розділами науки криміналістики, і найбільш показовим такий зв'язок є із розділом криміналістичної техніки. Так, В. В. Вандишев зазначає, що найбільш наглядним є зв'язок криміналістичного вчення про профілактику із розділом криміналістичної техніки, що розробляє технічні засоби встановлення обставин, що сприяють правопорушенням (як і інших елементів предмету доказування) і профілактики правопорушень (засобів, що утруднюють реалізацію протиправного задуму і приховання слідів правопорушення) [1, с. 90].

Здійснюючи характеристику криміналістичних *засобів* попередження злочинів, І. М. Даньшин, зосереджує увагу лише на їх «технічній» природі, зазначаючи, що криміналістичні (технічні) заходи попередження злочинів, звісно не порівнювані з іншими, більш глобальними і складаними попереджувальними заходами, однак при цьому вони не втрачають свою важливість [2, с. 45]. Однак, з таким підходом не можна погодитися і варто підтримати думку науковців, які пропонують для розроблення засобів криміналістичної профілактики злочинів використовувати *міждисциплінарний підхід*, що дасть змогу розробляти більш широкий спектр засобів, не обмежуючись лише «технічними».

На нашу думку, у вирішенні даного питання більш доцільною є позиція В. Ф. Зудіна. На його думку, розуміння сутності криміналістичної профілактики злочинів у світлі прогресу сучасних знань не можуть виходити з вузько дисциплінарного підходу, який практикується у криміналістичній науці, адже мова йде про дослідження важливих проблем, що мають значення для соціальної практики. Тому

для розуміння предмету і завдань криміналістичної профілактики пропонується використовувати міждисциплінарний підхід [3, с. 15].

У зв'язку з тим, що теорія криміналістичної профілактики має функціональну *залежність від суміжних наук*, її основами пропонують визначати: 1) загальну теорію і методологію соціальної профілактики правопорушень; 2) теорію криміналістики; 3) загальну теорію попередження злочинності; 4) принципи і інститути загальної теорії держави і права.

Як вважають науковці, криміналістична профілактика *передбачає*:

1) опосередковане попередження злочинів, яке зумовлює розроблення засобів і прийомів, з допомогою яких вирішуються завдання невідворотності покарання за вчинений злочин;

2) безпосереднє, спеціально спрямоване попередження злочинів – це засоби і методи [3, с. 16].

Н. І. Клименко та Н. А. Комісарова, визначають загальні *завдання* криміналістичної профілактики – постійне вдосконалення науково-технічних засобів, тактичних прийомів і методів розслідування злочинів, що підвищують ефективність й науково-методичний рівень розслідування в цілому [5, с. 51].

Структурно, *систему* криміналістичної профілактики пропонують складати із загальної і особливої частин. Загальна частина являє собою теоретичні основи такої профілактики, до неї входять організаційно-управлінські основи, процесуально-тактичні, науково-технічні, виховні засоби і прийоми. Особлива частина криміналістичної профілактики формується із загальних положень і особливостей методики попередження окремих видів злочинів [3, с. 16-17].

А щодо *видів*, то Н. І. Клименко та Н. А. Комісарова поділяють криміналістичну профілактичну діяльність на два: слідчу профілактику та експертну профілактику [5, с. 51]. Мабуть це дещо спрощено, адже це лише два поширені та найбільш досліджені у науці види криміналістичної профілактики.

Досліджуючи *засоби* (технічні) криміналістичної профілактики І. М. Даньшин зазначив, що криміналістичні попереджувальні заходи призначені для того, щоб гранично ускладнити або зробити взагалі неможливим вчинення злочину певного виду. У цьому плані мова йде про розроблення і впровадження: різноманітних надійних замикаючих пристроїв; сигналізацій, призначених для охорони важливих об'єктів; пристроїв, що інформують охорону об'єкту про появу

сторонніх осіб поблизу охоронюваного об'єкту на певній відстані; про засновування сучасних засобів захисту документів від підроблення; про методи маркування, фасування і продажу товарів з метою попередження обману покупців тощо [2, с. 46].

Визначаючи зміст технічних засобів криміналістичної профілактики злочинів науковці зазначають, що такі засоби втілюють у собі сучасні досягнення природничих і технічних наук. Застосування наукових знань і технічних засобів для попередження злочинів в умовах науково-технічного прогресу повинно здійснюватися на суворих принципах законності і моральності. [3, с. 22].

В. Ф. Зудін *методику* криміналістичної профілактики злочинів пропонують розглядати на двох рівнях: 1) загальні криміналістико-профілактичні засоби, прийоми і рекомендації, що відносяться до усіх видів злочинів; 2) криміналістичні-профілактичні засоби, прийоми і рекомендації, що характерні для певного виду злочинів [3, с. 27].

Підсумовуючи зазначимо, не дивлячись на те, що наукові основи криміналістичної профілактики розпочали розроблятися у науці криміналістиці ще з кінця 50-х років минулого століття, низка питань ще залишається досить дискусійними, інші потребують оновлення відповідно до рівня розвитку суспільства, науково-технічного прогресу та відкриттів здійснених у інших науках. Однозначно можемо стверджувати, що наукові засади криміналістичної профілактики складають: її предмет; канали надходження відомостей з інших наук та їх трансформація з метою вирішення завдань даної теорії; питання місця профілактики у системі науки криміналістики та її навчального курсу; проблеми розроблення теорії криміналістичної профілактики; вивчення зв'язків такої теорії з розділами науки криміналістики; використання міждисциплінарного підходу у розробленні засобів криміналістичної профілактики; залежність її від суміжних наук; спрямованість криміналістичної профілактики; система та види такої профілактики; проблеми розроблення її засобів та методик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вандышев В. В. Криминалистическая профилактика в системе криминалистики. Правоведение. 1982. № 2. С. 86-90.
2. Даньшин И. Н. Криминалистические меры предупреждения преступности и отдельных преступлений. Актуальні проблеми криміналістики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків: Гриф, 2003. С. 44-46.

3. Зудин В. Ф. Криминалистическая профилактика преступлений. Теория и практика: автореф дис. ... д-ра юрид. наук: спец: 12.00.09. Киев, 1988. 44 с.

4. Клименко Н. И. Место и роль профилактики в системе криминалистики. Криминалистика и судебная экспертиза. 2004. Вып. 52. С. 3-8.

5. Клименко Н. І., Комісарова Н. А. Експертна профілактика. Криміналістичний вісник. 2007. № 1 (7). С. 51-56

6. Фридман И. Я. Предмет криминалистики и вопросы предупреждения преступлений. Криминалистика и судебная экспертиза. 1969. Вып. 6. С. 127-134.

Житник Лілія Олегівна,
студентка групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Чигрина Галина Леонідівна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ПІДКУП ПРАЦІВНИКА ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ ЧИ ОРГАНІЗАЦІЇ: КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Характеризуючи «підкуп працівника підприємства, установи чи організації», зауважимо наступне. Злочин, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 354 Кримінального кодексу України (далі – КК України), посягає на правовідносини, що забезпечують додержання нормативно визначеного порядку здійснення громадянином своїх прав і свобод у частині взаємовідносин із підприємствами, установами чи організаціями. Предметом злочину визначено неправомірну вигоду, під якою розуміють грошові кошти (вітчизняна чи зарубіжна валюти); інше майно (будь-які, за виключенням валюти, матеріальні предмети); переваги (додаткові вигоди матеріального чи нематеріального характеру, привілеї); пільги (передбачені нормативно-правовими актами соціальні, професійні та інші блага для відповідних категорій осіб); послуги (надання виконавцем іншій особі визначеного договором матеріального чи нематеріального блага),

нематеріальні активи (право власності на результати інтелектуальної діяльності), будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру (похвальна характеристика, реклама товарів та послуг, протегування тощо), які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав.

У ст. 354 КК України зазначені два основні склади злочину:

перший – у ч. 1 цієї статті, а його кваліфікований склад – у ч. 2;
другий – у ч. 3, а кваліфікований склад – у ч. 4[2, с. 678].

Злочин, відповідальність за який передбачена ч. 1 ст. 354 КК України, може проявлятися вчиненням будь-якої з трьох дій:

1) пропозиції працівникові підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, надати йому (їй) або третій особі неправомірну вигоду за вчинення чи невчинення працівником будь-яких дій з використанням становища, яке він займає, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи (зауважимо, що в назві ст. 354 КК України йдеться лише про працівника підприємства, установи чи організації, а не про особу, яка працює на їх користь);

2) обіцянки надати неправомірну вигоду будь-якій із згаданих в п. 1 осіб за вказану поведінку;

3) надання неправомірної вигоди будь-якій згаданій в п. 1 особі за вказану поведінку[2, с. 679].

Під пропозицією у статтях 354, 368, 3683 -370 КК України слід розуміти висловлення працівнику підприємства, установи чи організації, особі, яка надає публічні послуги, або службовій особі наміру про надання неправомірної вигоди, а під обіцянкою – висловлення такого наміру з повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди.

Надання неправомірної вигоди означає давати можливість щось мати, користуватися чимось. Працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, – це особа, яка постійно чи тимчасово в них працює, перебуває в штаті трудового колективу. Під особою, яка працює на користь підприємства, установи, організації, слід розуміти особу, яка виконує роботу або надає послугу відповідно до договору з таким підприємством, установою, організацією. Пропозиція чи обіцянка надати неправомірну вигоду працівнику підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особі,

яка працює на користь підприємства, установи чи організації, або третій особі є закінченим злочином, коли такі пропозиція чи обіцянка доведені до відома згаданого працівника чи особи, яка працює на користь підприємства, установи чи організації.

Надання неправомірної вигоди є закінченим злочином, коли хоча б її частина згаданим особам була надана. При цьому, надання неправомірної вигоди із зазначеною в диспозиції статті метою третій особі вважатиметься закінченим злочином за умови погодження такого надання з працівником підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або з особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації. Надання неправомірної вигоди без такого погодження може, за наявності інших необхідних ознак, утворювати замах на злочин.

Підкуп працівника підприємства, установи чи організації за попередньою змовою групою осіб означає, що кілька осіб (дві або більше), до початку злочину домовилися про спільне його вчинення і разом реалізують об'єктивну сторону злочину. Наприклад, разом надають неправомірну вигоду. Коли, скажімо, одна особа безпосередньо надає таку вигоду, а інша лише сприяла цьому, виступаючи пособником злочину, попередньої змови групи осіб не буде. Поведінка особи, яка вперше надавала неправомірну вигоду повинна кваліфікуватися за ч. 1 ст. 354 КК України, а поведінка особи, яка сприяла цьому, повинна розглядатись, за наявності інших необхідних ознак, як пособництво в злочині – ч. 5 ст. 27, ч. 1 ст. 354 КК України[1].

Суб'єкт злочину (частини 1, 2 ст. 354 КК України) – фізична осудна особа, якій на момент вчинення злочину виповнилося 16 років.

Суб'єктивна сторона злочину, відповідальність за який передбачена ч. 1, ч. 2 ст. 354 КК України, характеризується тим, що суб'єкт усвідомлює, що із зазначеною в ч. 1 ст. 354 КК України метою (вчинення чи невчинення працівником, який не є службовою особою, будь-яких дій з використанням становища, яке він займає, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи) пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду вказаним в ній особам і бажає так чинити. Мотиви можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають[2, с. 681].

Об'єктивна сторона злочину, відповідальність за який передбачена ч. 3 ст. 354 КК України, може проявлятися вчиненням будь-якої з чотирьох дій:

1) прийняття пропозиції працівником підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, неправомірної вигоди, за вчинення чи невчинення будь-яких дій з використанням становища, яке займає працівник на підприємстві, в установі чи організації, або у зв'язку з діяльністю особи на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи;

2) прийняття обіцянки вказаними працівником чи особою неправомірної вигоди за певну поведінку і у визначених інтересах;

3) одержання будь-якою зі згаданих осіб неправомірної вигоди за певну поведінку і у визначених інтересах;

4) прохання будь-якої зі згаданих осіб надати неправомірну вигоду для себе чи третьої особи за певну поведінку і у визначених інтересах[2, с. 681].

Прийняття пропозиції, обіцянки означає погодитись взяти неправомірну вигоду. Таке погодження може виражатися будь-яким способом. Наприклад, усно, письмово, жестом. Одержання неправомірної вигоди (хоча б її частини) – значить брати її. Прохання надати неправомірну вигоду – це звертання про її надання. Злочин закінчений фактом вчинення будь-якої зі згаданих дій[2, с. 682].

Кваліфікуючі ознаки злочину – вчинення тих самих дій повторно або за попередньою змовою групою осіб чи поєднані з вимаганням неправомірної вигоди (ч. 4 ст. 354 КК України). Повторною, за наявності необхідних ознак, треба розцінювати і ситуацію, коли, наприклад, працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, просив (просила) одного громадянина надати неправомірну вигоду, а від іншого (стороннього) громадянина прийняв (прийняла) пропозицію надати неправомірну вигоду за вчинення чи невчинення будь-яких дій з використанням становища, яке займає працівник на підприємстві, в установі чи організації, або у зв'язку з діяльністю особи на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, до кого звертався чи того, хто пропонував. Про вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб йшлося вище.

Якщо неправомірну вигоду отримує безпосередньо третя особа, цей факт має усвідомлюватися працівником підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особою, яка працює

на їх користь. Метою злочину є бажання працівника підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особи, яка працює на їх користь, отримати неправомірну вигоду для себе чи третьої особи. Мотив, як правило, корисливий, але може бути й іншим і на кваліфікацію не впливає. Факт намірів суб'єкта вчиняти чи невчиняти певні дії у визначених інтересах для кваліфікації злочину як закінченого значення немає. Коли ж працівник державного підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, чи особа, яка працює в їх інтересах, спровокував (спровокувала) надання йому (їй) неправомірної вигоди, яку привласнив (привласнила), і при цьому не мав (мала) наміру діяти в інтересах того, хто надав таку вигоду, або в інтересах третьої особи, його (її) дії за наявності інших необхідних ознак, утворюватимуть: підбурювання до підкупу (ч. 4 ст. 27 КК України, ч. 1 або ч. 2 ст. 354 КК України) та склад шахрайства (ст. 190 КК України). Особа, яка надала неправомірну вигоду, повинна відповідати за ч. 1 чи ч. 2 ст. 354 ККУ країни [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 15 квітня 2001 року / станом на 25 вересня 2019 рік // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>(Дата звернення 20.10.2019)
2. Науково-практичний коментар Кримінально кодексу України. Станом на 7 вересня 2018 року. / За заг. ред. Лошицького М. В. К. : Видавничий дім «Професіонал», 2018. 1280 с.

Зайченко Іван Михайлович,
студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:

Старушкевич

Анатолій Володимирович,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ФАКТОРИ, ЯКІ ЗУМОВЛЮЮТЬ УСПІШНУ ТА БЕЗПЕЧНУ МІСЬКУ ІНКАСАЦІЮ

Суб'єктам недержавної системи безпеки, зокрема працівникам служби безпеки комерційних підприємств, в ході проведення внутрішніх розслідувань, нерідко доводиться розслідувати правопорушення пов'язані з порядком здійснення інкасації. Тому розгляд питання про її поняття та зміст є актуальним через наявність різних форм такої інкасації та підходів до її здійснення.

Окремі питаннями здійснення інкасації та запобігання нападам на інкасаторів досліджувалися А. М. Костиною [1]; Ю. А. Сказко [2]; І. Ю. Фахритдіновим [3] та ін. Зазвичай, інкасація розуміється як перевезення грошей або особливо цінних вантажів. Виділяють різні форми такої інкасації, зокрема, міську та міжміську. Кожній із цих форм інкасації притаманні свої особливості здійснення [4, с. 105-112]. Розглянемо більш детально порядок здійснення міської інкасації.

Поширеною формою нападу на інкасаторів при здійсненні міжміської інкасації є спроба перевертання бронеавтомобіля шляхом удару в бік великовантажним автомобілем, з подальшим штурмом автомобіля інкасаторів. Іншим поширеним варіантом – є штурм автомобіля інкасаторів, після його зупинки на залізничному переїзді, заправці паливом на АЗС, після інсценування дорожньо-транспортної події, зупинки автомобіля правопорушниками одягнутими у форму працівника правоохоронного органу, зокрема, Національної поліції і інших [3, 4, 5].

Міська інкасація здебільшого здійснюється за типовою схемою «каса – банк». При цьому перевезення грошей може відбуватися як автомобільним, так і залізничним чи авіатранспортом. У нашому випадку буде розглянуто лише порядок здійснення інкасації автомобільним транспортом.

В ході здійснення такої інкасації, зазвичай, використовується типова схема роботи: «водій + два інкасатори». Така кількість учасників групи інкасації є мінімальною і звичною практикою здійснення міської інкасації. Менш поширеною, але також наявною у практиці є типова схема: «водій + три інкасатори». Слід зазначити, що в обох випадках водій відповідальний лише за автомобіль і забезпечення дорожньої безпеки перевезення грошей або інших цінних вантажів.

Загальновідомо, що для безпечного перевезення грошей використовуються спеціалізовані броньовані автомобілі вітчизняного або зарубіжного виробництва, які повинні мати достатню вантажопідйомність і бути зручними для перевезення «двійок» або «трійок» інкасаторів.

Роботі кожної із вищезазначених кількісних схем інкасаторів притаманна певна типова тактика. Так, у схемі «водій + два інкасатори», перший номер завжди вважається старшим групи, його потенційними завданнями є аналіз обстановки, ухвалення командних рішень в ході поїздки. Також, він прикриває другого номера і протидіє нападу. Основним завданням другого номера є перенесення мішка з вантажем до автомобіля або дверей банку. Яким би не був громіздким вантаж, перший номер не повинен брати участі в його переміщенні. Основними завданнями водія є здійснення контролю над станом автомобіля, вчасне відкривання дверей, постійне відслідковування свого сектору, маневрування під час нападу злочинців.

У випадку руху за маршрутом «каса – автомобіль», також важливо дотримуватися чіткого розподілу обов'язків між інкасаторами. Перший номером – здійснює контроль обстановки на вулиці, і у випадку безпеки подає сигнал на вихід, ним же забезпечується коридор «вихід – автомобіль». З автомобіля інкасатори виходять по двоє – другий і третій номер. У випадку реалізації схеми «водій + троє», перший номер виходить першим, здійснюючи зачистку дороги, зупиняється на половині шляху до автомобіля. При цьому його рука постійно контролює зброю, не виймаючи її. У цей час другий номер, під прикриттям першого, швидко рухається в бік автомобіля. Його рука повинна щільно фіксувати мішок з вантажем. Лише після посадки в автомобіль другого і третього номера, до нього сідає і перший номер.

Якщо в цей момент здійснюється напад на інкасаторів, то їх єдиним завданням є доставити вантаж до автомобіля, який не чекаючи охоронців або першого номера, поспіхом від'їжджає. У випадку здійснення нападу, другий номер не відволікаючи уваги, доставляє

вантаж до автомобіля, перший і третій номер – відбивають напад злочинців, чітко дотримуючись секторного розподілу. Так, якщо напад злочинців здійснюється з боку першого номера – то відбиттям його займається лише перший номер, а другий номер, під щільним прикриттям третього, рухається до автомобіля. У випадку неможливості другого номера доставити вантаж (важке поранення, втрата свідомості, смерть), цим займається третій або перший номер. При цьому водій не покидає автомобіля ні за яких обставин. З цих причин, практиками інкасації вважається, що варіант дії інкасаторів «водій + троє» є найбільш надійним. При цьому важливо встановити безперервний радіозв'язок між інкасаторами і водієм з використанням гарнітури.

У випадку здійснення руху інкасаторів за маршрутом «автомобіль – банк», за 3-5 хвилин до прибуття автомобіля, про це сповіщаються працівники служби безпеки банку, при цьому два охоронця банку звільняють територію від сторонніх і здійснюють зустріч автомобіля, до їх обов'язків також входить здійснення прикриття інкасаторів. Автомобіль інкасаторів з вантажем під'їжджає впритул до дверей банку, у перенесенні вантажу може брати участь і третій номер, за умови, що охоронці банку здійснюють контроль над ситуацією [4, с. 106-107].

Рухаючись за визначеним маршрутом, інкасатори зобов'язані дотримуватися певних заходів безпеки, а саме: неприпустимо відкривати вікна і використовувати відкриту вентиляцію; маршрут обирається з найменшою ймовірністю потрапити в дорожній затор; у випадку потрапляння в затор, включається пробісковий маячок, сирена, автомобіль намагається об'їхати перешкоду, навіть тротуаром чи найближчими вулицями; не допускається зупинка автомобіля при зустрічній дорожньо-транспортній події, травмуванні людей і іншому, про це повідомляються відповідні служби по прибуттю на місце, чи при проїзді стаціонарного поста працівників Національної поліції; не допускається зміна інкасаторами секторів контролю, зазвичай, вони розподіляються так: перший номер (передній сектор), другий номер (лівий і задній сектор), третій номер (правий сектор); екіпірування та озброєння інкасаторів повинно бути досить «грізним»: камуфляж, бронежилет, шолом, амуніція відкритого або напівзакритого типу, озброєння – перший номер (пістолет, газовий балончик), другий номер (револьвер), третій номер (пістолет, електрошокер, газовий балончик), водій (револьвер). На даний час поширеним озброєнням

інкасаторів, наприклад, Національного банку України є Пістолет Макарова (П.М), Sig-Sauer 226, Glock 17, Glock 19, автоматична зброя [6].

Отже, аналізуючи діяльність працівників, які здійснюють міжміську інкасацію, слід зазначити, що безпека цієї діяльності залежить від низки факторів, зокрема: 1) ретельного професійного навчання працівників, які здійснюють інкасацію та їх виваженого підбору (з урахуванням, психологічних, вікових, навичкових чинників та досвіду); 2) належного екіпірування, достатнього та доцільного озброєння інкасаторів; 3) забезпечення екіпажу інкасації надійними броньованим автомобілем та автомобілем групи прикриття; 4) дотримання інкасаторами схем розподілу обов'язків, під час здійснення інкасації, та відбиття нападу правопорушників; 5) встановлення та підтримання між інкасаторами, працівниками служби безпеки банку, належного, надійного та безперервного радіозв'язку; 6) суворого дотримання інкасаторами маршруту руху, правил безпеки в автомобілі, та на маршруті; 7) належної взаємодії інкасаторів із працівниками служби безпеки банку у випадку нападу правопорушників; 8) достатньої психологічної та моральної підготовки інкасаторів до виконання покладених на них обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костира А. М. Криміналістична характеристика розбійних нападів на інкасаторів. Право і суспільство. 2010. № 6. С. 252-257.
2. Сказко Ю. А. Запобігання розбійним нападам на банківські установи та інкасаторів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 20 с.
3. Фахритдинов И. Ю. Предупреждение разбойных нападений на инкассаторов : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.08. Москва, 2011. 25 с.
4. Корж П. А., Клопов И. В. Негосударственная безопасность. Руководство по подготовке профессиональных телохранителей. Ростов-на-Дону: «Феникс», 2002. 448 с.
5. Гасанов Р. С., Дикаев С. У. Грабежи и разбойные нападения на объекты кредитно-финансовой сферы и перевозчиков денежных средств: монография. Москва : Юрлитинформ, 2016. 190 с.
6. Бережіться: інкасаторів озброїли і дозволили стріляти. URL: <https://m.znaj.ua/society/berezhitsya-inkasatoriv-ozbroyily-i-dozvolyly-strilyaty>

Казілко Вячеслав Анатолійович,
студент групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Старушкевич

Анатолій Володимирович,

*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

РЕЗУЛЬТАТИВНЕ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК НАСЛІДОК ЯКІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ НЕДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Загальновизнано, що якісно налагоджена взаємодія державних і недержавних систем безпеки позитивно впливає на підприємницьку діяльність, що у свою чергу вигідно усім: підприємцям, громадянам, суспільству і державі. Продумана і раціонально організована взаємодія служби безпеки підприємства з правоохоронними органами, особливо щодо попередження правопорушень, є важливою складовою ефективного захисту конкретного підприємства в цілому.

Науковці неодноразово наголошували на важливості такої взаємодії: «суб'єкти детективної діяльності надають всебічну допомогу державним правоохоронним органам у запобіганні, припиненні і розкритті злочинів відповідно до чинного закону й укладених договорів. Суб'єкти детективної діяльності мають право на співробітництво з правоохоронними органами у порядку, встановленому законами, що визначають профілактичну і оперативно-розшукову діяльність» [1, с. 73].

На доцільність попередження злочинів відмічали у своїх працях ще Платон, Аристотель, Монтеस्क'є, Беккарія, Вольтер та інші відомі філософи. Так, свого часу Ч. Беккарія писав, що «краще попереджати злочини, ніж карати за них. Це є метою будь-якого якісного законодавства, яке, по суті, є мистецтвом вести людей до найвищого щастя або до можливо меншого нещастя, якщо міркувати з точки зору співвідношення добра і зла у нашому житті» [2, с. 233].

Науковці-кримінологи поряд з терміном «попередження» часто використовують інші, досить схожі за вживанням «профілактика», «запобігання», «припинення». При цьому одні автори «попередження» і

«профілактику» розуміють як синоніми, інші – при трьохчленному розумінні «попередження» і беручи до уваги перш за все «попередження злочинів», а не злочинність взагалі, вважають «профілактику» частиною «попередження», при цьому відносять до нього ще й «запобігання» та «припинення» [3, с. 333-335].

Та й сам термін «попередження» не вважають однозначним, хоча б тому, що не можна попередити те, що вже є у наявності, тобто мається на увазі існуюча злочинність. Однак змінювати цей термін кримінологи не бачать потреби, пропонуючи зосередити акцент на причинності і детермінації злочинності, на утриманні людей від злочинів [4, с. 435].

У публікаціях попередження злочинності визначають як цілеспрямований вплив держави, суспільства, фізичних і юридичних осіб на процеси детермінації і причинності злочинності з метою недопущення втягнення у злочинність нових осіб, вчинення нових кримінальних діянь, розширення криміналізації суспільних відносин [4, с. 435]. При цьому, попередження злочинності подається як багаторівнева система державних і громадських заходів, спрямованих на усунення, послаблення або нейтралізацію причин і умов злочинності [5, с. 30].

У суспільстві з високим рівнем злочинності значні засоби витрачаються на системи охорони людей, майна, громадського порядку, на забезпечення системи викриття і покарання чисельних злочинців. При цьому усе менше засобів залишається на вчасне надання соціальної допомоги особам, що її вкрай потребують, на освіту і культуру. При цьому, створюється певне замкнуте коло, коли на шлях злочинів стають усе нові і нові люди, розширюється правоохоронна система, держава витрачає усе більше коштів на її утримання. Правоохоронна діяльність здійснюється тоді, коли є вже покалічені та убиті, нанесені значні матеріальні збитки, при цьому *попереджувальна діяльність* спрямована на те, щоб цього не допустити.

Важливим розділом кримінології є *теорія попередження злочинності*, у ній «синтезується і використовується уся сукупність зібраної цією науковою інформації» [5, с. 68]. Практична попереджувальна діяльність буває результативною лише тоді, коли вона базується на попередньому аналізі злочинності в конкретних просторово-часових межах, виявляються її причини, умови, здійснюється кримінологічне прогнозування тощо.

Розроблення конкретних і ефективних попереджувальних заходів здійснюється лише на підставі попереднього вивчення детермінаційних комплексів злочинності, окремих її видів і злочинів з обов'язковим виділенням причинних зв'язків, тобто явищ і процесів, що генетично пов'язані зі злочинністю чи індивідуальною злочинною поведінкою. Без цього не вдається досягнути реального результату [4, с. 438].

Попереджувальна діяльність носить *системний* характер, а тому в ній серед *складових* виділяють: об'єкти, суб'єкти, засоби попереджувального впливу.

Об'єкт попереджувального впливу є складним, у ньому можна вирізнити:

1) зовнішні для злочинності або конкретного злочину обставини (наприклад, недостатня професійна підготовленість особи, що здійснює охорону об'єкта підприємництва тощо);

2) процеси, що тривають у самій злочинності, чи процеси, що залежать від конкретного злочинця (вживання наркотичних засобів, входження до середовища осіб, що схильні вчиняти напади з метою заволодіння майном підприємців тощо);

3) процеси взаємодії злочинності й офіційного суспільства (зміцнення системи соціального контролю, контролюючих та правоохоронних органів).

Суб'єктами попередження злочинності визначають: 1) суспільство, зокрема різноманітні його інститути (партії, громадські організації, фонди тощо); 2) держава і її органи; 3) фізичні і юридичні особи.

Суб'єктів попередження злочинності кримінологи поділяють на спеціалізованих і неспеціалізованих, при цьому критеріями розмежування є особливості правових повноважень.

До спеціалізованих *недержавних суб'єктів попереджувальної діяльності* кримінологи *напрямую відносять відомчі і приватні служби безпеки, суб'єктів, що займаються приватною охоронною і детективною діяльністю* [4, с. 442].

У системі попередження злочинності також виділяють *види попередження*: загальне, спеціальне, і індивідуальне. Критерієм розмежування таких видів вважається масштаб попереджувальної діяльності.

Загальновідомо, що підприємцям вигідніше працювати користуючись захистом своїх служб безпеки і правоохоронних органів, ніж

шукати прикриття у кримінальних структур, вступаючи з останніми у самотійні стосунки.

Комплексна система безпеки будь-якого об'єкта підприємництва підпорядковується головній меті – захист від зовнішніх і внутрішніх загроз життєво важливих інтересів підприємства. Конкретно, це полягає у забезпеченні його фізичної, економічної та інформаційної безпеки. При цьому успіх залежить від можливостей керівництва забезпечити взаємодію і координацію зусиль усіх структурних підрозділів підприємства, зокрема і його службу безпеки.

У даному випадку, під взаємодією розуміють злагоджені дії усіх сил і засобів за завданнями, спрямуванням і часом, заради досягнення конкретної мети. Сутність такої взаємодії полягає у взаємній допомозі і підтримці сторін, що здійснюють співробітництво (зокрема, у сфері попередження злочинів). Реально така взаємодія є можливою лише у випадку обопільного інтересу кожної із цих сторін, і неможлива без взаємного розуміння сутності спільно вирішуваних питань і погодження з приводу предмету, процедур і наслідків такої взаємодії. Звичайно, розуміння і згода сторін обумовлюють довіру між ними, без чого неможливо вирішити поставлені завдання у сфері попередження злочинів.

У будь-якому соціальному управлінні взаємодія є одним із головних принципів, адже вона передбачає узгоджені дії суб'єктів, спрямовані на досягнення певної мети. Будь-яка форма взаємодії передбачає об'єднання організаторів або керівників, інших суб'єктів для спільного розроблення або реалізації заходів по координації, підтриманню і розвитку певної діяльності (у нашому випадку попереджувальної), відповідних формувань або осіб, заходів щодо створення сприятливих умов для такої діяльності.

Важливим є те, що ефективна взаємодія завжди виступає в якості інтегруючого фактору, який об'єднує різні частини у певний тип цілісності. У наслідку цього, декілька раніше розрізнених діючих суб'єктів або якісної зміни відношення всередині певної групи осіб, новостворена, чи якісно реорганізована структура за своїми потенційними можливостями, за здатністю вирішувати поставлені перед нею завдання, суттєво перевершує аналогічне за призначенням утворення, яке раніше функціонувало без урахування правил взаємодії.

Будь-яка організація будується на принципах упорядкування, злагодженості і взаємодії частин цілого, що складається із сукупності людей, груп об'єднань для досягнення певної мети, виконання певних

завдань, розв'язання певних задач на основі принципів загальної зацікавленості, розподілу праці, дотримання узятих на себе обов'язків.

Для забезпечення ефективної діяльності служби безпеки підприємства, особливо спрямованої на попередження правопорушень, перш за все необхідна цілісна «концепція забезпечення безпеки об'єкта захисту». Відсутність такої «концепції» значно утруднює розроблення комплексних заходів, що потребують практичної взаємодії суб'єктів охорони [6, с. 63].

Практичні працівники системи безпеки підприємницької діяльності правильно указують на те, що у процесу вищезазначеної взаємодії присутні ефекти взаємообумовленості, тобто спостерігається вплив ходу, змісту і характеру дій однієї сторони на дії іншої. По іншому, відсутність в однієї із сторін інтересу до взаємодії, наявність у неї іншого (протилежного або неузгоджуваного) інтересу, нерозуміння поставлених перед сторонами завдань, непідготовленість до процедури взаємодії або незгода з нею, недовіра до іншої сторони, повністю виключає можливість реальної взаємодії і співробітництва, або робить її вкрай неефективною [6, с. 64].

Отже, взаємодія суб'єктів недержавної системи безпеки підприємництва з правоохоронними органами, що спрямована на попередження злочинності повинна будуватися на науковій основі, тобто положеннях, що вже розроблені у науці кримінології, зокрема її «теорія попередження злочинності». Така взаємодія спрямовується на усунення, послаблення або нейтралізацію причин і умов злочинності. При плануванні та здійсненні попереджувальної діяльності важливо враховувати її системний характер, чітко розуміти і розрізняти її об'єкти, суб'єктів, засоби попереджувального впливу. Суб'єкти недержавної системи безпеки підприємництва у кримінології відносяться до спеціалізованих недержавних суб'єктів попереджувальної діяльності, а тому для них у системі соціального попередження виділене певне місце, з відповідними притаманними їм засобами попереджувальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Старушкевич А. Детективна діяльність в Україні. Право України. 2004. № 12. С. 71-75.
2. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. Москва: Стелс, 1995. 304 с.

3. Аванесов Г. А. Криминология: учебник. Москва: изд-во Акад. МВД СССР, 1984. 500 с.

4. Криминология: учебник / под общ. ред. А. И. Долговой. Москва: Норма, 2008. 912 с.

5. Теоретические основы предупреждения преступности / Ю. М. Антонян, А. Э. Жалинский, В. К. Звирбуль и др.; отв. ред. Звирбуль В. К., Клочков В. В., Миньковский Г. М. Москва: Юрид. лит., 1977. 256 с.

6. Судоплатов А. П., Лекарев С. В. Безопасность предпринимательской деятельности: практическое пособие. Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2001. 382 с.

Костенко Євген Анатолійович,
студент групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Гриценко Віталій Володимирович,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

СТРУКТУРА ТИПОВОГО СТАТУТУ НЕДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Актуальність теми. Недержавні служби безпеки підприємств на сьогоднішній день не відносяться Законом України «Про охоронну діяльність» від 22.03.2012 р. № 4616-VI [2] до суб'єктів охоронної діяльності, внаслідок чого їх діяльність у цілому нині взагалі не регулюється жодним чином. Дана обставина є однією з найбільш вагомих прогалин у вітчизняному законодавстві, що стосується недержавних служб безпеки підприємств (НСБ). В такому разі єдиним документом в якому містяться правові норми, що встановлюють правовий статус НСБ та її співробітників залишається статут НСБ. Проте, проведений нами аналіз статутів НСБ, засвідчив їх недосконалість, яка зумовлена такими типовими недоліками: ототожнення прав і обов'язків співробітників НСБ з правами і обов'язками самої НСБ; змішання завдань і функцій; відсутність розділу «Взаємовідносини та зв'язки»; відсутність сформульованих цілей і принципів діяльності НСБ; неповний перелік майна і коштів, необхідних для

діяльності НСБ і відсутність розділу, який би врегульовував реорганізацію і ліквідацію НСБ.

На нашу думку, складність в розробці статуту полягає в тому, що в ньому повинні бути викладені в короткій, але ємній формі, основи життєдіяльності НСБ. На практиці з цим виникають проблеми.

Метою статті є визначення оптимальної структури типового статуту недержавної служби безпеки підприємств.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що під статутом в широкому сенсі розуміється правовий акт, що визначає зведення правил, які регулюють діяльність організації, її взаємини з іншими організаціями та громадянами, права та обов'язки в певній сфері її діяльності. Наприклад, зразок модельного статуту наведений в Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності» від 27.03.2019 р. № 367 [1]. Проте, на відміну від Модельного статуту ТОВ, модельний статут НСБ не розроблений та не затверджений законодавцем.

Провівши аналіз статутів діючих НСБ ми прийшли до висновку про доцільність включення до структури статуту наступних розділів:

1. Загальні положення.
2. Основні завдання.
3. Функції.
4. Права і обов'язки.
5. Керівництво.
6. Взаємовідносини і зв'язок.
7. Охоронна діяльність.
8. Майно і кошти.
9. Контроль, перевірка і ревізія діяльності.
10. Реорганізація і ліквідація.

Розглянемо більш детально зміст цих розділів.

Розділ «Загальні положення» повинен містити: перелік нормативних актів, якими повинні керуватися в своїй діяльності співробітники НСБ; повне найменування та адреса місцезнаходження підприємства-засновника: назва документа, на підставі якого створюється НСБ: протокол, наказ, рішення тощо; місце НСБ і її підпорядкованість в структурі підприємства; діяльність НСБ, принципи діяльності; наявність поточного, розрахункового рахунку; порядок фінансування.

Надзвичайно велике значення має формулювання мети діяльності НСБ в загальних положеннях, тому що саме від цього залежить, які завдання і функції будуть поставлені перед нею.

Засоби по досягненню мети правоохоронної діяльності можна поділити на такі групи: матеріально-технічні (охоронна сигналізація, освітлення і т.д. охоронюваних об'єктів); кадрові (професійно підготовлений персонал); фінансові (грошове забезпечення, зарплата співробітникам НСБ і т.д.); інформаційні (засоби масової інформації, закони і т.д.); організаційні (створення структур, навчання співробітників НСБ тощо). Зрозуміло, всі ці засоби застосовуються не ізольовано один від одного, а взаємодоповнюють один одного.

Серед принципів діяльності виділимо такі: дотримання законності, ефективність і конфіденційність, виконання загальновизнаних етичних норм, плановість, захист законних інтересів засновника.

У розділі «Основні завдання» перераховуються тільки ті завдання, виконання яких можливо в рамках наданої НСБ компетенції, і реалізація яких призведе до досягнення визначеної мети.

Стосовно до наведеної нами вище мети, основні завдання можна сформулювати наступним чином: охорона власності; захист персоналу підприємства від протиправних посягань; координація дій співробітників і підрозділів підприємства з питань забезпечення безпеки; сприяння правоохоронним органам з питань, що зачіпають інтереси підприємства; захист від несанкціонованого доступу до закритої інформації про персонал і діяльність підприємства; збір, обробка та аналіз конфіденційної інформації серед персоналу підприємства і в сфері підприємництва.

Перелік функцій в третьому розділі «Функції» складається з урахуванням того, що їх виконання дозволить реалізувати раніше позначені основні завдання.

У четвертому розділі «Права і обов'язки» повинні бути окремо перераховані права і обов'язки, але не посад охоронців, як це іноді робиться, а права і обов'язки властиві НСБ в цілому. Серед прав слід відзначити такі: внесення пропозицій керівництву та структурним підрозділам підприємства; контроль за дотриманням режиму безпеки; проведення розслідувань; зміна структури НСБ; здійснення взаємодії з правоохоронними і контрольно-наглядовими органами; розпорядження наданими фінансовими коштами на свій розсуд; заборона, в

деяких випадках, на проведення певних робіт; самостійний набір і звільнення своїх співробітників і т.д.

На додаток до прав НСБ повинні бути представлені наступні обов'язки: виконання всіх функцій в рамках чинного законодавства; систематичне навчання персоналу підприємства та своїх співробітників з питань безпеки; надання встановленої звітності про свою діяльність; запобігання і припинення правопорушень в рамках своєї компетенції і т.д.

При визначенні прав та обов'язків важливо виходити з такого основоположного принципу: реалізація встановлення обов'язків можлива лише при наявності адекватних їм прав.

У розділі «Керівництво» необхідно відобразити: підпорядкованість начальника НСБ одному з керівників підприємства; порядок виконання розпоряджень керівника підприємства-засновника; обов'язки персоналу; вказівки керівників НСБ і процедура оскарження їх неправомірних дій; порядок призначення і звільнення керівників НСБ; перелік основних кваліфікованих вимог до них; відповідальність і т.д. У цьому ж розділі доцільно визначити критерії ефективності діяльності НСБ.

У розділі «Взаємовідносини та зв'язок» викладаються процедури контактів НСБ з керівниками і конкретними підрозділами підприємства, правоохоронними, контрольно-наглядовими та судовими органами, засобами масової інформації, діловими партнерами засновника і т.д.

Сьомий розділ «Охоронна діяльність» відображає такі питання, як: найменування організаційно-структурних формувань, що займаються охоронною діяльністю; методи і засоби, що застосовуються співробітниками НСБ; обмеження в охоронній діяльності; обов'язковість регулювання діяльності співробітників НСБ внутрішніми нормативними актами (положення про відділи, посадові інструкції і т.д.); критерії оцінки діяльності НСБ і т.д.

Перелік необхідних для функціонування НСБ комп'ютерів, автомашин, засобів зв'язку, приміщень, спецзасобів та зброї, форменого обмундирування і т.д. (без вказівки потрібної їх кількості) наводиться в розділі «Майно та кошти».

Крім матеріально-технічних засобів в цей перелік рекомендується включити умови і порядок фінансування НСБ і її співробітників, наявність комп'ютерних програм, спеціальної літератури та нормативних актів і т.д.

Навіть якщо це майно і кошти не можуть бути надані в момент створення НСБ в повному обсязі, їх фіксація в статуті дозволить в подальшому уникнути конфліктів з контрольними органами і створити правову основу для кількісного та якісного поліпшення роботи НСБ.

Важливим представляється розділ «Контроль, перевірка і ревізія діяльності», в якому визначаються суб'єкти цієї діяльності, їх правомочності, порядок доступу до документації НСБ, місце і час зберігання контрольних документів, форми і методи усунення виявлених недоліків.

Нарешті, в десятому розділі «Реорганізація і ліквідація» фіксуються підстави і порядок реорганізації та ліквідації НСБ, необхідність створення ліквідаційної комісії, збереження соціальних гарантій щодо звільнених співробітників і т.д.

Проект статуту НСБ підписується його начальником, затверджується керівником підприємства-засновника.

Підсумовуючи необхідно зазначити, що під час підготовки статуту НСБ необхідно звернутися по допомогу до юристів, оскільки тільки правники знають, як підготувати статут, щоб врахувати всі вимоги законодавства й відобразити в ньому інші відомості, що не суперечать законодавству і є важливими для діяльності підприємства-засновника та майбутньої діяльності НСБ. При складанні статуту юристи повинні співпрацювати не тільки з керівниками підприємства-засновника, а також і по можливості з майбутнім керівником НСБ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деякі питання дерегуляції господарської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2019 р. № 367. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-п> (дата звернення: 10.09.2019)
2. Краснокутський С.В. Юридична природа недержавної правоохоронної діяльності в Україні (теоретико-правовий аспект): дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2004. 170 с.
3. Про охоронну діяльність: Закон України від 22.03.2012 р. № 4616-VI. Відомості Верховної Ради, 2013. № 2. Ст. 8
4. Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва): аналітична доповідь / за ред.. О. О. Котелянець. К.: НІСД, 2011. 136 с.
5. Юрко С.С. Недержавна охоронна і правоохоронна діяльність: дис. ...канд. юрид. Наук: 12.00.10. О., 2017. 252 с.

Ковбасюк Аліна Андріївна,
студентка групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Чигрина Галина Леонідівна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ТА ЗАПОБІГАННЯ СЛУЖБОВОМУ ПІДРОБЛЕННЮ

У статті розглянуті теоретичні аспекти виявлення ознак та запобігання службовому підробленню, окреслені стратегічні пріоритети щодо фактів його виявлення та попередження. Досліджена сутність превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на упередження ознак службового підроблення, а також проаналізовані перспективи оптимізації процесу виявлення ознак та запобігання службовому підробленню. Запропоновані рекомендації щодо оптимізації діяльності суб'єктів виявлення та запобігання службовому підробленню в Україні.

Ключові слова: *службове підроблення, правові наслідки, профілактика службового підроблення, злочини у сфері службової діяльності, розслідування.*

The article discusses the theoretical aspects of identifying features and preventing counterfeiting, outlining strategic priorities for its detection and prevention. The essence of preventive and preventive activities aimed at preventing signs of office forgery is investigated, as well as the prospects of optimization of the process of detection of signs and prevention of official forgery are analyzed. Recommendations are offered to optimize the activities of entities detecting and preventing counterfeiting in Ukraine.

Keywords: *official forgery, legal consequences, prevention of official forgery, official crimes, investigation.*

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Розвиток України як сучасної європейської, правової та демократичної держави характеризується глибокими, принциповими змінами практично в усіх сферах суспільного життя. Такі зміни, у свою чергу, передбачають необхідність реформування правової системи України й зумовлюють зростання ролі юриспруденції, у тому числі

наук кримінально-правового циклу. Згідно з Конституцією України службові особи органів державної влади й місцевого самоврядування зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України[1]. На практиці трапляються випадки вчинення злочинів цією категорією осіб.

На думку науковців, процес розслідування злочинів у сфері службової діяльності є одним із найбільш складних процесів. Зокрема, розслідування службового підроблення пов'язане зі значним обсягом процесуальних дій, специфічністю умов досудового слідства, необхідністю проведення комплексу контрольних-ревізійних заходів, слідчих (розшукових) дій, спеціальних досліджень. Але, як доводить вивчення практики розслідування цієї категорії злочинів, слідчі не завжди володіють необхідними знаннями для успішного їх виявлення та розслідування[20].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема службової злочинності з позицій різних наук кримінально-правового циклу розглядалась такими вченими як: О.С. Новаков [17], В.А.Журавель [9], І. І. Когутич [12], Є.В. Львович [14], М. І. Мельник [15], В. О. Навроцький [16], Н. М. Парасюк [18], М. В.Салтевський [19], С.П. Чичиркіна [20] та іншими.

Разом із тим, вказані дослідження стосуються переважно лише окремих аспектів кримінологічного дослідження певних злочинів у сфері службової діяльності, що не може повною мірою розкрити специфіку службової злочинності як складного соціально-правового явища. За формою викладення матеріалу, ступенем узагальнення та предметною галуззю проведених досліджень їх можна розділити на монографії, цикли статей, присвячені причинам та умовам виникнення та розвитку корупції як соціально-правового та соціально-політичного явища та формуванню заходів антикорупційної політики, міжнародно-правовим основам та вітчизняному кримінальному, адміністративному законодавству з питань протидії окремим корупційним правопорушенням, діяльності оперативних підрозділів та органів досудового розслідування з виявлення, запобігання та розслідування окремих різновидів корупційних злочинів, особливостям здійснення доказування по кримінальним провадженням щодо окремих злочинів даної категорії [11].

Вагомий внесок у дослідження соціально-політичних та загальних правових аспектів у сфері службової діяльності, зокрема, корупції,

зробили такі вітчизняні науковці як О. Ф. Бантишев [5], А. Ф. Зелінський [10], А. В. Галахова [7], М. І. Мельник [15], А. В. Дулов [8] та інші. Цінність робіт цих науковців полягає в тому, що в них зроблена спроба комплексно розглянути витoki формування корупції як соціального явища в нашій державі, правові, соціальні та державні інститути й засоби боротьби з нею, визначити засади ефективної антикорупційної політики для України. Праці цих вчених мають неабиякий вплив на виникнення та розвиток галузевих адміністративно-правових та кримінально-правових наукових досліджень правопорушень у сфері службової діяльності.

В криміналістиці розробці питань методики розслідування корупційних злочинів присвятив свої роботи Д. О. Шумейко [22]. Із позицій розробленого в теорії криміналістики концепту криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві, в цих роботах сформовані криміналістичні характеристики, рекомендації з алгоритмів дій слідчого у певних типових слідчих ситуаціях на початковому етапі розслідування, досліджених різновидів корупційних та інших видів злочинів у сфері службової діяльності, тактики проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Можна констатувати, що на сьогодні, завдяки проведенню численних наукових досліджень в галузях політології, кримінології, кримінального права, кримінального процесу, криміналістики сформована наукова база боротьби з корупційними та іншими злочинами у сфері службової діяльності.

Проте, слід відмітити, що питання розслідування службових підроблень не знайшли достатніх розробок у сучасній криміналістичній теорії. Відтак виникла необхідність у проведенні наукового пошуку, пов'язаного з окремими проблемами розслідування цих видів злочинів та необхідністю надання практичних рекомендацій працівникам правоохоронних органів, педагогам та іншим фахівцям у сфері криміналістики.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Мета статті полягає в аналізі особливостей виявлення та запобігання злочинів у сфері службового підроблення та розробити методичні рекомендації з подолання протидії виявлення ознак та розслідування службових підроблень.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Як показало вивчення судово-слідчої практики, службові підроблення в 79,6 % випадків здійснюються в сукупності з іншими

злочинами, для яких вони є способом підготовки, вчинення або приховування. Підrobка документів службовими особами поєднується із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (74,8 %), з іншими злочинами у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (58,8 %), у сфері господарської діяльності (51,7 %), земельних ресурсів (42,1 %) тощо. У зв'язку з цим важливим є знання того, як правильно організувати попередню перевірку інформації про злочин, які дані є достатніми для обґрунтованого початку досудового розслідування, як потрібно спланувати розслідування при виявленні ознак службового підроблення [23].

Значущим у цьому аспекті є вміння тактично грамотно провести невідкладні слідчі (розшукові) дії, що унеможливить знищення або спотворення слідів злочину та забезпечить своєчасне і якісне збирання доказів у кримінальному провадженні.

Як відомо, злочини у сфері службової діяльності являють собою суспільно небезпечні, винні діяння, які вчиняються переважно службовими особами та впливають на суспільні відносини, котрі забезпечують нормальну службову діяльність в ланках апарату державного і громадського правління, а також апарату управління, підприємств, установ, організацій. Дослідження службової злочинності, визначення її стану, кількісно-якісних показників, також кримінологічна характеристика особи злочинця виступає основою розробки та подальшого запровадження заходів попередження злочинів у сфері службової діяльності [20].

Запобігання злочинам у сфері службової діяльності становить складний науково обґрунтований процес напрацювання й реалізації заходів попереджувального впливу щодо усунення, мінімізації й нейтралізації криміногенних факторів службової злочинності. Однією з невід'ємних характеристик даного процесу у сучасній державі є його належна правова забезпеченість, тобто здійснення попереджувальної діяльності на основі й у повній і неухильній відповідності із правом. При цьому, вищевказана умова не лише дозволяє організувати й впорядкувати протидію злочинності у сфері службової діяльності, але й також виступає вагомою гарантією не проникнення злочинності у внутрішнє середовище, такої запобіжної діяльності, що загалом якраз і належить до сфери відповідної службової діяльності. З огляду на вищезазначене у контексті підвищення ефективності протидії

злочинам у сфері службової діяльності і вбачаються актуальними питання нормативно-правового регулювання запобіжного впливу на злочинність у зазначений сфері. Як приклад комплексних державних програм запобігання злочинності можна назвати Державну програму боротьби зі злочинністю від 25.06.1993 р., Комплексну програму профілактики правопорушень на 2007-2009 роки 20.12.2006 р. і т.ін. При цьому, досить наочним є те, що окреслені Державною програмою боротьби зі злочинністю ще у 1993 році загальні напрямки попередження злочинності зберігають свою актуальність і дотепер, у тому числі й щодо протидії злочинності у сфері службової діяльності. Зокрема, до таких напрямків належить [17]:

1. оптимізація правового забезпечення правоохоронної діяльності,
2. розширення міжнародно-правового співробітництва у боротьбі зі злочинністю,
3. кадрове, наукове, інформаційно-технічне забезпечення правоохоронної діяльності,
4. забезпечення контролю та координації правоохоронних органів,
5. забезпечення демократичного цивільного контролю

Висновки до цього дослідження та пропозиції.

Заходи по запобіганню службовому підробленню, які реалізуються на спеціально-кримінологічному рівні, є важливим елементом у комплексі заходів запобігання злочинності в Україні. Такий вид запобігання має на меті створення серед членів суспільства усвідомлення беззаперечно негативного ставлення до злочинів у сфері службової діяльності, у тому числі службового підроблення, а також активізацію діяльності держави з удосконалення нормативної бази, що регулює службову діяльність.

Для вдосконалення діяльності спеціальних органів, які виявляють і запобігають злочинам у сфері службової діяльності, необхідно:

- переорієнтуватися із виявлення незначних фактів корупції на виявлення найбільш небезпечних злочинів та проявів у найбільш важливих сферах життя держави, а також там, де ця злочинність набула найбільшого поширення;
- чітко визначити порядок повної та своєчасної реєстрації повідомлень про вчинені злочини та інші правопорушення і встановити юридичну відповідальність за його порушення працівниками правоохоронних органів.

Основними загально соціальними заходами в напрямку протидії злочинам у сфері службового підроблення вбачаються:

1. реформування політичної та економічної системи,
2. визначення стратегії розвитку України,
3. побудова основ громадянського суспільства,
4. контроль громадськості за діяльністю різних державних органів і конкретних службових осіб.

Профілактика службового підроблення має займати ключове місце у загальнодержавній стратегії боротьби із злочинністю. Загально-соціальні заходи запобігання службового підроблення повинні здійснювати вплив не тільки на різні верстви населення, але й на різні сфери життя суспільства, зокрема, економічну, соціальну, політичну, правову.

Запобігання службовому підробленню – це діяльність, що є корисною не тільки для держави, але і для суспільства взагалі. Тому участь усіх верств населення у викоріненні вказаного негативного явища є не тільки припустимою, але і цілком доцільною. Велика кількість проблем і питань які стоять перед науковцями, дає привід говорити, що злочини у сфері службової діяльності ще не раз будуть предметом роздумів і обговорень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012р. №4651-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651>.
4. Про національну безпеку України: закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-1>
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України" : указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 //

БД «Законодавство України» / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

6. Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020": указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>

7. Андрушко П.П., Стрижевська А.А. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика. Навчальний посібник. – К. : «Юрисконсульт», 2006 – 342 с.

8. Бантишев О. Ф. Відповідальність за злочини у сфері службової діяльності // Юридичний журнал. – 2003 - № 7 (13) – С. 69-77.

9. Букалєрова Л. А. Кримінально-правова охорона офіційного інформаційного обороту / Під ред. В. С. Комісарова, М. І. Пікурова. - М.: Юрлітформ, 2006. - С. 235.

10. Галахова А. В. Посадові злочини. М.: Норма. - 2008. - С. 43.

11. Дулов А. В. Основи розслідування злочинів, що скоєні посадовими особами. – М.: Народна освіта, 1985. – С. 35-55.

12. Журавель В. А. Окрема криміналістична методи каро зслідування злочинів : форма, структура, зміст / В. А. Журавель // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. праць.–Х. : Право, 2015.–Вип. 7. – С. 17-24.

13. Зелінський А. Ф. Кримінологія: навчальний посібник / А. Ф. Зелінський. – Х.: Рубікон, 2000. – 240 с.

14. Іванов Ю. Ф. Кримінологія: навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов. – К.: Аконт, 2008. – 300 с.

15. Когутич І. І. Негативні обставини та їх значення в розслідуванні злочинів : монографія / В. К. Лисиченко, І. І. Когутич. – К. : Дія, 2002. – 182 с.

13. Кузнєцов О. В. Відповідальність за підроблення документів згідно кримінального права. - М.: Держ. вид-во юрид. літ., 1959. - С. 19-20.

14. Львович Є. В. Посадова зловживання: проблеми криміналізації, кваліфікації та відмежування від правопорушень, які не є злочинними: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов. - 2004.- С.4.

15. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії. – К.: Атіка, 2001. – 304 с.

16. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посіб. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - С. 417.

17. Новаков О.С. Кримінологічна характеристика та профілактика злочинів, які вчиняються працівниками міліції у сфері службової діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Новаков Олександр Сергійович; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2003. – 210 арк.

18. Парасюк Н. М. Юридичний аналіз підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів за Кримінальним кодексом України // Львівський державний університет внутрішніх справ. 2008. – С. 262 – 268.

19. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М. В.Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.

20. Чичиркіна С. П. Особливості проведення слідчих дій на початковому етапі розслідування при виявленні приховування злочинів у сфері службової діяльності : [Електронний ресурс] / С. П. Чичиркіна // Право та управління : електронне наукове видання. – 2011. – № 2.

21. Чичиркіна С. П. Подолання протидії розслідуванню службового підроблення / С. П. Чичиркіна // Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 54. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. – С. 512–517.

22.Шумейко Д. О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Д. О. Шумейко; ДДУВС. – Дніпропетровськ, 2015. – 256 с.

23. Щур Б. В. Види криміналістичних методик і підстави їх класифікації / Б. В. Щур // Наше право, 2011. – № 1. – Ч. 2. – С. 143-152.

Кузьмич Олексій Юрійович,
студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:

Бондарчук Віталій Вікторович,
*к.ю.н., доцент кафедри
фінансових розслідувань*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ОЗНАК ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ БУДІВНИЦТВА

Перші публікації по виявленню ознак злочинної діяльності на підприємствах будівництва були оприлюднені ще в 60-80 роки минулого століття. Теоретиками та практиками того періоду (Р. В. Гжебовським, А. Т. Міщенком, В. Ф. Журко, Г. Т. Кабановим, А. С. Кузевановим, А. Є. Полянських, В. Г. Самойловим, Є. А. Бірюковим, В. І. Чуматовим та ін.) була здійснена значна наукова та методична робота по упорядкуванню криміналістичних рекомендацій спрямованих на виявлення розкрадачів майна у будівельних організаціях.

Так, ще в той період Г. Т. Кабанов і А. Т. Міщенко у своїх публікаціях виділили найбільш поширені способи вчинення розкрадань у будівництві, розподіливши їх на три основні групи: 1) способи розкрадання будівельних матеріалів; 2) способи розкрадання грошей; 3) способи, при яких розкрадаються як будівельні матеріали, так і гроші. На думку цих авторів, зазвичай, розкрадання наведеними способами учиняються шляхом: а) створення резерву грошей або будівельних матеріалів; б) вилученням викрадених грошей або будівельних матеріалів; в) збутом будівельних матеріалів [1, с. 266].

За останні два десятиліття з'явилася низка нових публікацій (В. І. Василичука, А. А. Вознюка, А. П. Запотоцького, А. В. Микитчика, В. Л. Ортинського, О. В. Яскевича та ін.), однак, фактично на даний час, вищезазначені способи вчинення злочинної діяльності на підприємствах будівництва залишаються актуальними [2, с. 3].

Сучасні злочинці використовують різноманітні механізми і способи вищенаведених економічних злочинів, серед поширених у будівельній галузі, сьогодні є ухилення від сплати податків із включенням до системи розрахунків створених спеціально з цією метою фіктивних підприємств як постачальників товарів, робіт та послуг.

Однак, у радянський період, будівельна сфера не обкладалась податками і зборами, що є характерним для сучасної ситуації. У ті часи дії злочинців не наносили такої шкоди, і не були такими значимими як сьогодні. Крім того, у контролюючих органів, що залучалися до охорони державної власності було досить широке коло можливостей по протидії розкраданням у будівництві. Це в основному було обумовлене тим, що окремі процеси були чітко врегульовані законодавством, значно нижчим був рівень корупції у будівельній сфері, звичайно ж більш досконалою була підготовка працівників, які задіювалися до викриття злочинної діяльності в аналізованій сфері.

Перехід будівельної галузі до ринкових відносин визначив нове коло суб'єктів у вигляді власників приватних організацій і приватних підприємств, що задіяні у сфері будівництва [3, с. 1-2].

Процес переходу будівельної галузі до ринкових відносин у 90-ті роки минулого століття значною мірою носив стихійний, безладний, а інколи й кримінальний характер. У зв'язку з цим, у будівельній галузі поширилися різні види злочинів, зокрема й податкові, шахрайства, злочинні порушення правил будівництва, розкрадання будівельних матеріалів, які й сьогодні спричиняють значні збитки як державі так і окремим громадянам.

Виявлення розкрадань будівельних матеріалів може здійснюватися шляхом криміналістичного аналізу, реалізацією індуктивної схеми, яка передбачає шлях «від загального до окремого». Пізнання слідчого у даному випадку йде «від сліду до способу, і далі до суб'єкта злочинної діяльності». У такому випадку вихідна інформація, отримується слідчим у вигляді слідів, що відобразилися як наслідки злочинної діяльності [4, с. 167].

Розглянемо весь процес криміналістичного аналізу злочинної діяльності [5; 6; 7], пов'язаної з розкраданням цегли на підприємстві її виробництва та будівельному майданчику. У даному випадку вихідною ситуацією є така: на будівельному об'єкті створюються надлишки цегли з метою подальшої її реалізації третім особам. Отримавши таку інформацію, слідчий приймає рішення про вивчення і співставлення первинних документів на виробничій будівельній базі, де виготовляється цегла, і безпосередньо на самому будівельному об'єкті. Така інформація, зазвичай, відображена у рахунках-фактурі, накладних, актах приймання, приходних ордерів, книгах обліку залишків

матеріалів та ін. З метою вивчення цієї інформації, слідчий застосовує окремі прийоми криміналістичного аналізу [8]:

- 1) співставити зміст товарно-транспортних накладних, приходних ордерів з відомостями обліку вантажів, що надходять;
- 2) здійснити зустрічну перевірку екземплярів товарно-транспортних накладних і рахунків факту у постачальника цегли (на виробничій будівельній базі і на будівельному об'єкті);
- 3) порівняти акти приймання «повернутої» цегли на будівельному об'єкті, акт списання «повернутої» цегли, матеріальний звіт про списання з актами виконання будівельних робіт;
- 4) порівняти звіт про відпущену цеглу на виробничій будівельній базі зі звітом про фактичне її використання на будівельному об'єкті.

В ході такого криміналістичного аналізу може бути отриманий доказовий матеріал про те, що:

- 1) із виробничої будівельної бази на будівельний об'єкт відпускається цегли більше, ніж фактично її оприбутковано на будівельному об'єкті;
- 2) на будівництві об'єкта використовують більше «повернутої» цегли, ніж нової, отриманої з виробничої будівельної бази;
- 3) повинне бути приміщення (територія для тимчасового зберігання створених надлишків цегли);
- 4) надлишки цегли реалізуються третім особам і можуть бути використані суб'єктами злочинної діяльності в особистих цілях (для будівництва власного маєтку чи дачі, ремонтних робіт).

З урахуванням виявлених характеристик ймовірної злочинної діяльності слідчий може припустити, що суб'єктами злочину можуть бути матеріально відповідальні особи, виконроб, майстер. Можливо причетні особи, що здійснюють охорону будівельного об'єкту, на якому зберігався надлишок цегли, і особи, що здійснювали перевезення цегли з виробничої будівельної бази на будівельний об'єкт.

Шляхом здійснення криміналістичного аналізу, на підставі виявлених ознак передбаченого суб'єкта злочинної діяльності, слідчий може визначити необхідні дії, спрямовані на виявлення і закріплення доказової інформації, зокрема:

- 1) витребувати і отримати документи, що підтверджують або спростовують первинні відомості про можливе розкрадання цегли;

2) провести за участю спеціаліста-криміналіста, спеціаліста-будівельника: огляд будівельного об'єкту; місця зберігання створених надлишків цегли;

3) здійснити контрольний обмір виконаних обсягів будівельних робіт із залученням спеціаліста будівельника, який оформити актом контрольного обміру;

4) співставити акт контрольного обміру з бухгалтерськими документами, які оформляють витрати будівельних матеріалів, а також з актами приймання-здачі виконаних робіт (при підрядному способі їх виконання);

5) призначити і провести документальну ревізію, інвентаризацію, можливо додаткову інвентаризацію;

6) призначити проведення попередніх досліджень;

7) встановити осіб, які купували створені на будівельному об'єкті надлишки цегли, і за можливістю вилучити ці надлишки;

8) опитати осіб, які представляють доказовий інтерес.

При проведенні перевірки в ході розслідування злочинів у сфері будівництва діяльність суб'єктів такого розслідування (слідчого, спеціалістів, працівників оперативного підрозділу) полягає у сприйнятті, усвідомленні і переробленні вихідних даних про злочин, заснованих на так званому умовному силогізмі «якщо ... то, ймовірно ...», з метою виявлення і використання закономірних зв'язків у версійних і проностичних моделях злочинної діяльності у сфері будівництва з діяльністю по розслідуванню злочинів у цій сфері [4, с. 169].

Отже, метод криміналістичного аналізу результатів злочинної діяльності, розроблений у сучасній криміналістиці, з успіхом може використовуватися при виявленні ознак злочинної діяльності на підприємствах будівництва. А також при встановленні осіб, що вчиняють таку злочинну діяльність та способів її безпосереднього здійснення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кисилева Л. В., Зеленков К. А. История развития экономических преступлений в сфере строительства как нарастающая опасность подрыва экономической безопасности Российской Федерации. Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России. 2010. № 2 (13). С. 266-268.

2. Запотоцький А. П. Теоретичні основи та практика розслідування злочинів у сфері будівництва: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2018. 40 с.

3. Чернишов Г. М. Фінансове шахрайство в інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження: автореф. дис. ... канд юрид. наук: спец. 12.00.08. Одеса, 2016. 20 с.

4. Старцева Е. А. Криминалистический анализ исходной информации следователем со специалистом при расследовании преступлений в сфере строительства. Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России. 2014. № 1 (25). С. 165-170.

5. Старушкевич А. В. Криміналістичний аналіз злочинів: поняття і зміст. Використання сучасних досягнень науки і практики у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю: тези доповід. наук.-практ. конф. (Київ, 30 березн. 2000 р.). Київ: Нац. акад. внутр. спр., 2000. С. 178-180.

6. Старушкевич А. В. Проблеми формування теорії криміналістичного аналізу. Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах: тези доповід. міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Нац. акад. внутр. спр. України, 2001. С. 80-83.

7. Старушкевич А. В. Криміналістичний факторний аналіз. Теорія та практика застосування чинного кримінального і кримінально-процесуального законодавства у сучасних умовах: тези доповід. наук.-практ. конф. (Київ, 25 квітн. 2002 р.). Київ: Нац. акад. внутр. спр. України, 2002. С. 22-23.

8. Старушкевич А. В. Можливості використання методу порівняльного аналізу в розкритті і розслідуванні злочинів. Матеріали XI Всеукраїнської науков.-практ. конф. «Формування правової держави в Україні : проблеми і перспективи» (Тернопіль, 24 квітн. 2009 р.). Тернопіль: Терноп. нац. економ. ун-т, 2009. С. 331-334.

Ласкава Наталія Олексіївна,
студент групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Бондарчук Віталій Вікторович,
к.ю.н., доцент кафедри
фінансових розслідувань

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДМЕЖУВАННЯ НЕЗАКОННОЇ ВИРУБКИ ЛІСУ ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ

Питання незаконної вирубки лісів для України є надзвичайно актуальним. Перш за все це пов'язано з величезними площами територій, зайнятих лісами, породами дерев, а також з дією мораторію, відповідно до якого тимчасово (на 10 років) забороняється вивезення за межі митної території України в митному режимі експорту необроблених лісоматеріалів: деревних порід (крім сосни) – з 1 листопада 2015 року, деревних порід сосни – з 1 січня 2017 року.

Особливо болючим питанням у цій сфері є промислові масштаби вирубки лісу в Карпатах та прилеглих регіонах, що може стати наслідком неминучої екологічної катастрофи. Наприклад, за даними Національної поліції, з Турківського лісгоспу «Галсільліс» за 2014-2015 рр. було вивезено більше 1000 метрів кубічних лісу на загальну суму 6,5 млн грн.

Кримінальна відповідальність на незаконну порубку лісів передбачена ст. 246 Кримінального кодексу України (далі КК). Відповідно до вказаної статті злочином визнається незаконна порубка дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяло істотну шкоду, а також вчинення таких дій у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах [1]. Варто звернути увагу, що поняття «порубка» в лісовому законодавстві відсутнє. ДСТУ 3404-96 «Лісівництво. Терміни та визначення» визначає рубку, як рубання та видалення дерев, що ростуть у лісі. Виходячи з лексичного значення, під порубкою розуміють відокремлення сироростучого стовбура від землі, наприклад, спилюванням, зрубіванням, корчуванням та іншими способами. Таким чином, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 246 КК, вважається закінченим з моменту повного відокремлення дерева, чагарнику від кореня, якщо це діяння завдало істотної шкоди (при матеріальному складі злочину).

Судова практика, зокрема, постанова Пленуму Верховного Суду України №17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10.12.2004 (далі – ППВСУ №17) визнає порубку дерев і чагарників незаконною у разі, якщо вона вчинена: без відповідного дозволу; за дозволом, виданим із порушенням чинного законодавства; до початку чи після закінчення установлених у дозволі строків; не на призначених ділянках чи понад установлену кількість; не тих порід дерев, які визначені в дозволі; порід, вирубки яких заборонено [2].

Що стосується відмежування незаконної порубки від суміжних злочинів, то перш за все треба звернути увагу на відмежування від злочинів проти власності. В даному випадку має місце перш за все різниця за родовим об'єктом та предметом злочину. Так, родовим об'єктом злочинів проти довкілля виступають суспільні відносини щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення збереження у природній багатоманітності, раціонального використання і відтворення природних ресурсів. Натомість, родовим об'єктом злочинів, передбачених розділом VI Особливої частини КК, є економічні відносини власності як система суспільних відносин з виробництва матеріальних благ, що включають у себе приналежність зазначених благ, їх використання, розподіл та споживання [3, с. 89].

Що стосується предмета обох злочинів, то варто звернутися до ППВСУ №17, де в абз.5 п. 9 вказано, що заволодіння деревами, зрубаними та підготовленими до складування або вивезення, залежно від обставин, слід кваліфікувати за відповідними частинами ст. 185 КК або іншими статтями, якими передбачено відповідальність за вчинення злочинів проти власності [2]. Тобто, крадіжка може мати місце лише в тому випадку, коли дерева вже вилучені з природного середовища (зрубані, складовані тощо). Її обов'язковою ознакою є вилучення майна із законного володіння юридичного власника. При незаконній порубці дерев такого вилучення не відбувається, оскільки виходячи зі ст.13 Конституції України, ст. 148 Господарського кодексу України, ліс на корені розглядається законом як природний ресурс.

Отже, при самовільній рубці дерева та чагарники вилучаються з природного середовища свого зростання, а не зі сфери власності. З цих причин у кримінально-правовому розумінні вкрасти ліс на корені неможливо [4, с. 52].

Ще однією проблемою у цій сфері є кваліфікація порубки дерев та чагарників, які відповідно до законодавства не належать до лісового фонду, наприклад, дерева в межах населених пунктів, садах тощо. Згідно з абз.4 п.9 ППВСУ № 17 порубка дерев і чагарників на територіях, не віднесених до лісового фонду (ст. 4 Лісового кодексу України), не тягне відповідальності за ст. 246 КК. За наявності відповідних підстав такі дії можуть бути кваліфіковані як крадіжка, самоправство тощо. Так, наприклад, О. Сторчоус вважає, що незаконна порубка штучно вирощених фруктових або декоративних дерев і чагарників у лісорозплідниках, фруктових розплідниках, садах та інших подібних місцях має кваліфікуватись як умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК України). У цих випадках деревно-чагарникова рослинистість є власністю фізичних або юридичних осіб і виступає в якості засобу виробництва товарної продукції (приклад – плоді дерева). Для кваліфікації за цією статтею названі засоби обов'язково мають відображатись у бухгалтерському обліку підприємства, тобто розглядатись як індивідуальне визначене майно. Тому, на відміну від незаконної порубки лісу, об'єктом цього злочину – порубки садових, фруктових та декоративних дерев у розплідниках – є майно [4, с. 55].

Крім того, нерідко трапляється так, що незаконна порубка лісу вчиняється саме завдяки службовим особам, які не лише не виконують покладених на них обов'язків зі збереження лісового фонду, а й самі займаються їх знищенням. Мова йде про службових осіб органів управління лісами та лісової охорони, а також службових осіб юридичних осіб – лісокористувачів. Так, ППВСУ в п.3 вказує на те, що суб'єктами злочинів проти довкілля, в тому числі ст. 246, можуть бути особи, які досягли 16-річного віку. У випадках притягнення до кримінальної відповідальності за ці злочини службових осіб, котрі вчинили їх із використанням свого службового становища, їхні дії за наявності до того підстав мають кваліфікуватись також за відповідними статтями КК, якими передбачено відповідальність за злочини у сфері службової діяльності, крім ст. 238, ч. 2 ст. 248 КК [2].

На практиці ж питання про притягнення до відповідальності службових осіб вирішується по-різному. Так, трапляються випадки кваліфікації дій лише за ст.246 КК або ж за статтями розділу Особливої частини КК, що передбачають відповідальність за службові злочини, наприклад, ст. 364 чи 364-1 (зловживання владою або службовим становищем залежно від суб'єкта), ст. 367 КК (службова недбалість) тощо.

Наприклад, відповідно до вироку Великоберезнянського районного суду Закарпатської області від 26 квітня 2018 р., особа, будучи працівником державної лісової охорони, засуджена за вчинення злочину, передбаченого ч.2 ст.364 КК. Як установив суд, ця особа була співробітником правоохоронного органу, до кола обов'язків якого входило здійснення охорони лісу й довіреного майна на території ПЗФ Ужанського НПП. Зловживаючи службовим становищем, діючи умисно, з корисливих мотивів всупереч інтересам служби, засуджений у серпні та жовтні 2017 р. надав дозвіл жителям с. Стричава заготовляти дрова, внаслідок чого заподіяв істотну шкоду лісництву на суму 54 165 грн. В даному випадку можна побачити, що суд залишив без належної правової оцінки участь засудженого в незаконній порубці лісу іншими особами.

Натомість, трапляються випадки коли, дії службової особи кваліфікуються лише за ст.246 КК, без згадки про те, що має місце спеціальний суб'єкт. Наприклад, Іванківський районний суд Київської області встановив, що особа, перебуваючи на посаді головного інженера відділення лісового господарства «Чорнобильська Пуща» та виконуючи обов'язки директора цього відділення, прибула на територію Луб'янського лісництва ВЛГ «Чорнобильська Пуща» ДСП «Чорнобильський спецкомбінат», де на підставі лісорубного квитка проводилася суцільна санітарна рубка дерев. Ця службова особа, завідомо знаючи про те, лісорубний квиток на вирубку дерев на території 425-го лісового кварталу Луб'янського лісництва не видавався, дала усну вказівку оператору лісозаготівельної спецтехніки ТОВ «Квартал Вуд» на здійснення порубки дерев на території першого виділу 425-го лісового кварталу Лубенського лісництва й, використовуючи авторитет своєї посади, запевнила останнього про наявність усіх відповідних дозвільних документів на здійснення рубки дерев на території кварталу. Незважаючи на встановлений судом факт використання службового становища, дії головного інженера одержали кваліфікацію лише за ст. 246 КК України [5, с. 187].

Отже, питання відмежування незаконної порубки лісу від суміжних кримінальних правопорушень є дуже важливим для правильної кримінально-правової кваліфікації дії злочинців та притягнення винних осіб до відповідальності. Зокрема, від злочинів проти власності, ст. 246 КК відрізняється перш за все об'єктом та предметом, тобто вкрасти ліс на корені в межах ст.185 КК просто неможливо, оскільки

в даному випадку, зачіпаються не відносини власності, а відносини щодо охорони довкілля, оскільки ліс на корені розглядається не як частина власності, а як природний ресурс.

Що стосується скоєння злочину, передбаченого ст.246 КК службовими особами, то тут варто звернути увагу на пропозиції багатьох науковців, щодо внесення у вказану статтю частини 2, яка б передбачала відповідальність за незаконну порубку лісу, скоєну, зокрема, службовою особою. Такі пропозиції, на нашу думку, цілком мають право на життя. Вони дадуть змогу уніфікувати судову практику і позбавитись проблем щодо кваліфікацій дій осіб, які здійснюють організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Законодавство України: офіц. веб-сайт Верхов. Ради України. – [Електронний ресурс] Режим доступу: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14. – Заголовок з екрана.

2. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: Постанова Пленуму Верхов. Суду України від 10 грудн. 2004 р. № 17 // Законодавство України : офіц. веб-портал Верхов. Ради України. –[Електронний ресурс]Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>. - Заголовок з екрана.

3. Панов М., Олійник П. Спірні питання відмежування злочинів проти власності від злочинів проти довкілля / М. Панов, П. Олійник // Юридична Україна. – 2013. -2. - С. 88-93.

4. Сторчоус О. Кримінальна відповідальність за самовільні порубки лісу: навч. посіб./ О. Сторчоус. - К. : ВАІТЕ, 2012. - 116 с.

5. Дудуров О.О., Письменський Є.О. Проблеми застосування й удосконалення кримінально-правової заборони, присвяченої незаконній порубці лісу / О.О. Дудуров, Є.О. Письменський // Юридичний електронний журнал. – 2016. - №6. - С. 178-190. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://lsej.org.ua/6_2016/52.pdf.

Ластовка Євгенія Олександрівна,
студентка групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Чигрина Галина Леонідівна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ТА ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ВІДОМОСТЕЙ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ БАНКІВСЬКУ ТАЄМНИЦЮ

В наш час доволі гострими є проблеми виявлення ознак та запобігання обігу відомостей, що становлять банківську таємницю. Зважаючи на те, що дані проблеми стосуються сфери конституційних прав та свобод громадян вважаємо за необхідне дослідити зазначену проблематику у розрізі не лише банківського права, а й кримінального процесуального законодавства.

Відносини у сфері банківської таємниці виникають між клієнтом банку та банківською установою з моменту укладення в письмовій формі договору між ними. Укладення договору призводить до того, що інформація якою володів клієнт банку набуває вид документованої інформації та стає банківською таємницею. Після укладення договору клієнт банківської установи так і залишається власником зазначеної інформації, але банківська установа вже набуває статусу утримувача.

Після укладання договору обидві сторони договору набувають певних прав і обов'язків. Так, власник банківської таємниці, яким і залишається клієнт банку, набуває таких прав [1, с. 36]: - на письмовий запит отримувати від банку довідки про свою банківську таємницю; - розпоряджатися відомостями, які становлять банківську таємницю, на свій розсуд; - вимагати захисту банківської таємниці від НБУ та банку, з яким укладений договір, протягом строку її правової охорони; - вимагати від банку, у разі розголошення ним банківської таємниці та порушення своїх прав, відшкодування завданих збитків; - вимагати притягнення осіб, які винні в розголошенні банківської таємниці, до дисциплінарної, цивільно-правової або кримінальної відповідальності.

В свою чергу банк, який став утримувачем банківської таємниці після укладання договору набуває цілий ряд обов'язків [1, с. 37]:

- «надавати власнику банківської таємниці на його письмовий запит відомості, що становлять банківську таємницю, стосовно нього»;

- ««розкривати інформацію, що становить банківську таємницю клієнта, на підставі його письмового дозволу; - гарантувати нерозголошення банківської таємниці та не використовувати її на свою користь чи на користь третіх осіб»»»»»»;

- забезпечити збереження та захист банківської таємниці від розголошення шляхом: обмеження кола осіб, що мають доступ до інформації, яка становить банківську таємницю; організації спеціального діловодства з документами, що містять банківську таємницю; застосування технічних засобів для запобігання несанкціонованому доступу до електронних та інших носіїв інформації; застосування застережень щодо збереження банківської таємниці та відповідальності за її розголошення у договорах і угодах між банком і клієнтом;

- ««надавати на письмову вимогу органів державної влади, вичерпний перелік яких зазначено в ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність»»»»»».

Важливо звернути увагу на те, що Закон України «Про банки і банківську діяльність» не визначає, який саме документ є «письмовою вимогою» та які вимоги ставляться до письмового запиту та письмового дозволу, також не зазначено різницю між вказаними документами.

Зауважимо, що лише в коментарі до вказаного Закону зазначається, що письмові вимоги можуть встановлюватись банком на рівні внутрішніх правових актів банку або безпосередньо при встановленні відносин з клієнтом у відповідному договорі або договорі на надання банківських послуг. Крім того, в окремій угоді або у договорі на надання певної банківської послуги можуть бути визначені випадки, за яких банк матиме право на розкриття інформації, що становить банківську таємницю клієнта, третім особам (наприклад довірній особі, подружжю, іншим близьким родичам клієнта тощо) [2, с. 301–302].

Однією з проблем виявлення ознак та запобігання незаконному обігу відомостей, що становлять банківську таємницю є поверхневе визначення суб'єктів, які мають право на банківську таємницю. Основними суб'єктами права на інформацію, яка становить банківську таємницю є власник такої інформації та її утримувач. Але нажаль, Закон

України «Про банки і банківську діяльність» не вказує, які саме особи є власниками банківської таємниці, а які її утримувачами.

Вважаємо, що власником банківської таємниці – є фізична або юридична особа, яка є клієнтом банківської установи та надала банку в процесі обслуговування інформацію, яка може містити банківську таємницю.

В свою чергу утримувачем банківської таємниці виступає особа, яка відповідно до своїх службових обов'язків отримує від власника (клієнта банку) в процесі обслуговування відомості, що містять банківську таємницю.

Наступною проблемою у сфері виявлення ознак та запобігання незаконному обігу відомостей, що становлять банківську таємницю є відсутність законодавчо закріплених критеріїв захисту інформації з обмеженим доступом.

Так, в Законі України «Про інформацію» лише в ст. 21 йдеться про інформацію з обмеженим доступом, але сутність даного поняття та порядок захисту такої інформації у вказаній нормі закону не визначені [3]. Отже, не зрозуміло, яким саме має бути захист інформації з обмеженим доступом.

Ще однією нагальною проблемою у сфері запобігання незаконному обігу відомостей, що становлять банківську таємницю є безпосередня охорона інформації, що містить таку таємницю від незаконного втручання інших осіб.

Хочемо акцентувати увагу на тому, що під час захисту незаконного обігу відомостей, що становлять банківську таємницю не можна порушувати чужих прав і свобод, а також використовувати при цьому незаконні засоби охорони конфіденційності інформації. Особи, які незаконними методами отримали інформацію, що становить банківську таємницю, повинні відшкодовувати завдані збитки. Такий же обов'язок покладається і на службовців банківських установ, які входять до кола осіб, що мають доступ до інформації, яка становить банківську таємницю [4, с. 21].

В процесі досудового розслідування правоохоронні органи стикаються з проблемою отримання інформації, що містить банківську таємницю. Так, розкриття інформації, що містить таємницю, не розглядається як слідча дія ні у кримінальному процесуальному кодексі України, а ні у науковій літературі. Отже, як бачимо, процес розкриття інформації, що містить банківську таємницю, є процесуальною, а не слідчою дією.

Порядок «розкриття банківської таємниці» закріплюється у ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність». Так у ст. 62 Закону зазначається, «..що інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації, за рішенням суду та за вимогою органів державної влади, вичерпний перелік яких перелічений у зазначеній статті...»».

Для початку розглянемо порядок розкриття банківської таємниці за рішенням суду. Так, однією із новел нового КПК України є значне розширення функції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, в зв'язку з чим і було запроваджено інститут слідчого судді, до обов'язків якого, в тому числі, і входить надання (забезпечення) тимчасового доступу до речей та документів.

Отже, відповідно до КПК України тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх [5, ст. 159]. В свою чергу, сторони кримінального провадження мають право здійснювати тимчасовий доступ до речей і документів лише на підставі ухвали слідчого судді, суду.

Сторони кримінального провадження мають право звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у статті 161 цього Кодексу. Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням з прокурором [5, ст. 160].

Але існує ряд проблем, які виникають під час звернення з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів до слідчого судді. Отже, основними проблемами, що виникають: - є те, що частина слідчих не до кінця розуміють поняття документів та речових доказів, не завжди розмежовують, що саме вони хочуть та для чого їм потрібен доступ до документів. Так, у відповідності до вимог ст. 99 КПК документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [5, ст. 99].

«Також, у відповідності до ч. 3. та ч. 4 ст. 132 КПК України застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що: - існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

- потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора; - може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням»» [5, ст. 132].

Тому, для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд повинні врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи (інформацію), які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні. Доволі часто, з клопотань та ухвал слідчих суддів не зрозуміло в чому полягає необхідність вилучення оригіналів документів, а не копій.

Також необхідно зазначити, що мають місце випадки, коли слідчий і слідчий суддя при розгляді клопотань не звертають увагу на те, що ці вимоги переважно ігноруються в них, вказане питання в багатьох випадках не досліджується належним чином. Тобто слідчі порушують в таких випадках вимоги ч.2 п.6 ст.160 КПК України [6].

Ще однією проблемою є те, що ст. 160 КПК України не містить вимоги до клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів про зазначення у ньому адреси володільця речей чи документів, про тимчасовий доступ до яких клопоче слідчий або інша сторона провадження. Даний факт унеможлиблює слідчому судді повідомити належним чином останнього про час та місце розгляду клопотання, чим порушуються його права [6].

Тому, вважаємо за потрібне внести доповнення до ст.160 КПК України, вказавши на обов'язкове зазначення адреси, де має виконуватися процесуальна дія, а не лише назву фірми, організації.

Згідно із ч.2 ст.163 КПК України у разі звернення сторони кримінального провадження з клопотанням про тимчасовий доступ, сторона доводить наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, таке клопотання може бути розглянуто слідчим суддею і без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться [5].

Зазвичай, саме слідчі зловживають цим правом і вказують одним реченням про те, що існує реальна загроза знищити документи без будь-якої мотивації звідки вони це взяли. В свою чергу, слідчі судді також спрощено підходять до даного питання, без наявності належних доказів часто приходять до висновку про можливість слухання справи без особи [6]. Тож, як бачимо, наступна проблема полягає в тому, що в багатьох випадках відбувається розкриття банківської таємниці, навіть без виклику особи, у володінні якої вона знаходиться.

Розкриття банківської таємниці може відбуватися не лише за рішенням суду, а й на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації або за вимогою органів державної влади, вичерпний перелік яких перелічений у статті 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Так, відповідно до пп. 3 та 4 ч. 1 ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банківська установа повинна з'ясувати, чи містить письмова вимога обов'язкові вимоги, передбачені ч. 2 ст. 62 Закону, а саме [7]: «?»- викладена на бланку державного органу встановленої форми; - надана за підписом керівника державного органу (чи його заступника), скріпленого гербовою печаткою; - містити передбачені Законом підстави для отримання цієї інформації; - містити посилання на норми Закону, відповідно до яких державний орган має право на отримання такої інформації»??»

«..Виходячи з вище викладеного, можна зробити висновок, що розкриття інформації, яка містить банківську таємницю можливе: – адміністративним способом, тобто за безпосередніми запитами уповноважених осіб; та – за рішенням суду. Так, у будь-якому випадку, банк зобов'язаний виконувати вимоги як судової ухвали, так і правомірного запиту уповноважених органів. Але, необхідно акцентувати увагу на тому, що наявність підстав для розкриття, належність суб'єкта звернення та законність розкриття інформації, що містить банківську таємницю має бути перевірено судом під час винесення ухвали, або банком, у разі запитів, щодо розкриття такої інформації....»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шаповалова А.О. Забезпечення охорони банківської таємниці у кримінальному процесі України : дис...канд.юрид.наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Шаповалова Анна Олександрівна. – Київ., 2009. – 196с.

2. Про банки і банківську діяльність: Закон України / наук.-практ. коментар // за заг. ред. В. С. Стельмаха. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 520 с.
3. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
4. Елютина Е.В. Правовая регламентация сохранения тайны / Е. В. Елютина // Государство и право, 2002. – № 8. – С. 16–23.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
6. Режим доступу: https://zib.com.ua/ua/42258-noviy_kpktimchasoviy_dostup_do_rechey_i_dokumentiv__problemi.html
7. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

Мокринська (Земляна)

Анастасія Станіславівна,

студентка групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:

Падалка Андрій Миколайович,

к.ю.н., доцент кафедри

фінансових розслідувань

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ШЛЯХОМ НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ДОСТУПУ ДО СИСТЕМ ДИСТАНЦІЙНОГО БАНКІВСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Дослідження показали, що більш ніж 75% від усіх збитків, заподіяних економічною злочинністю, припадає на сферудіяльності банківських установ. Відповідно до проведеного аналізу найбільш криміногенними лишаються кредитно-розрахункові операції банків. Злочинні напади на ресурси банків завдають збитків не тільки банкам і їх клієнтам, а головне негативно впливають на функціонування усієї фінансової системи держави. Більше того, банки є головним елементом у структурі діяльності, так званих, конвертаційних центрів, що представляють собою

сукупність фіктивних та дійсно діючих суб'єктів підприємництва, їхня мета – ухилення від податків а також легалізація злочинних доходів.

Діяльність даних структур характеризується високим рівнем латентності, злагодженою організацією учасників та складністю доказування. Згідно офіційної статистики МВС України останнім часом збільшується кількість фактів шахрайства з фінансовими ресурсами банків, фіктивного банкрутства банківських установ а також незаконних операцій з іноземною валютою.

Велике занепокоєння у правоохоронних органів визивають зловживання посадових осіб банківських установ з приводу розкрадання грошей з рахунків клієнтів банку з наступним переведенням їх на рахунки фіктивних підприємств та легалізацією через мережу «конвертаційних» центрів. Ця злочинна схема відбувається через електронну систему дистанційного банківського обслуговування (Internet-banking, «Клієнт-Банк» та ін.), яка потребує удосконалення засобів захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій в даній проблематиці, а також практики розслідування злочинів, пов'язаних із платіжними інструментами, говорить про те, що особи, що вчиняють дані злочини, постійно вдосконалюють способи а також механізми їх вчинення. Про це неодноразово наголошували у своїх роботах такі науковці, як: В. П. Бахін, Р. С. Белкін, В. В. Бірюков, В. І. Василичук, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, А. В. Іщенко, Н. С. Карпов, В. О. Коновалова, В. В. Лисенко, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, М. А. Погорєцький, Р. Л. Степанюк, А. В. Тарасюка, Л. Л. Тимченка, К. В. Тітуної, В. Є. Ткаліча, О. А. Федотова, І. Ф. Хараберюша, Д. М. Цехана, В. П. Шеломенцева, О. М. Юрченка.

Несанкціонований доступ у роботу системи дистанційного банківського обслуговування з метою злочинного наміру являє собою комплекс послідовних дій у структурі технології не чесного збагачення.

Кримінально-правова кваліфікація дій злочинців передбачена наступними статтями Кримінального кодексу України (ККУ). Спочатку це статті: 185 КК України «Таємне викрадення чужого майна (крадіжка)»; ст. 190 КК України «Шахрайство» (у якій також зазначено, що шахрайство, вчинене у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки); ст. 200 КК України «Підробка документів на переказ, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків, електронних грошей, а так само придбання, зберігання, перевезення, пересилання з

метою збуту підроблених документів на переказ, платіжних карток або їх використання чи збут, а також неправомірний випуск або використання електронних грошей»; ст. 231 КК України передбачає відповідальність за умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, з метою розголошення чи іншого використання цих відомостей, а також незаконне використання таких відомостей, якщо це спричинило істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності; ст. 361 КК України «Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, що призвело до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації»[10].

Об'єктивна сторона злочину відбувається у формі несанкціонованого втручання в роботу ЕОМ, їх систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, наслідком чого є: 1) витік; 2) втрата; 3) підроблення; 4) блокування інформації; 5) спотворення процесу автоматичної обробки інформації; 6) порушення встановленого порядку її маршрутизації[8].

Несанкціоноване втручання в роботу ЕОМ, їх систем чи комп'ютерних мереж - це проникнення до цього обладнання, їхньої системи чи мережі та вчинення дій, що змінюють режим роботи обладнання, їхньої системи чи комп'ютерних мереж або повністю чи частково зупиняють їхню роботу без дозволу відповідного власника або уповноваженої особи.

Несанкціонованим втручанням у роботу мереж електрозв'язку слід вважати будь-які (окрім втручання в роботу ЕОМ, їх систем чи комп'ютерних мереж, що забезпечують роботу мереж електрозв'язку) що були вчинені без згоди власника даної мережі або службових осіб, на яких покладено забезпечення її нормальної роботи, дії, внаслідок яких припиняється робота мережі електрозв'язку або відбуваються зміни режиму цієї роботи. Комп'ютерна інформація - це текстова, графічна або будь-яка інша інформація, яка існує в електронному вигляді, зберігається на відповідних носіях і може бути створена, змінена чи використана за допомогою ЕОМ [6].

Предметом злочину є:

1) інформація, яка обробляється в електроннообчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах та комп'ютерних мережах або пересилається каналами електрозв'язку;

2) технічні засоби автоматизованої обробки та захисту інформації (елементи електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку)[9].

Як предмет злочину, інформація, яка обробляється в електронно обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах та комп'ютерних мережах або пересилається каналами електрозв'язку, має притаманні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру. Інформація матеріалізується в носіях інформації, якими можуть бути фізичні об'єкти, поля і сигнали, хімічні середовища, нагромаджувачі даних в інформаційних системах.

Суб'єкти права власності на інформацію визначаються авторським правом або договірними відносинами. Власник інформації, уповноважені ним на те особи визначають користувачів належної йому інформації та встановлюють їх повноваження. Сукупність усіх даних і програм являє собою інформацію, яка обробляється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах та передаються мережами електрозв'язку незалежно від засобу їх фізичного та логічного представлення[11]. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є несанкціонованість втручання. Санкціонованим вважається втручання в роботу електронно обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку з дозволу власника, а також уповноважених власником осіб або службових осіб на яких покладено забезпечення їх нормальної роботи.

Несанкціонований доступ може бути здійсненим двома способами:

- безпосереднє проникнення в заборонену зону, приміщення де оброблюється інформація з подоланням програмних, технічних чи організаційних заходів;

- опосередковано - віддалений доступ з використанням програмних та технічних засобів для подолання захисту[6].

Злочин вважається закінченим з моменту настання одного або декількох із зазначених у статті наслідків: 1) виток інформації; 2) втрата інформації; 3) підробка інформації; 4) блокування інформації; 5) спотворення процесу обробки інформації; 6) порушення встановленого порядку маршрутизації інформації[10].

Злочинна акція, направлена на несанкціонований доступ до мережі даних банківської установи також може закінчуватись знищенням

електронно-обчислюваної техніки (пристроїв), яка була використані для здійснення злочину.

Мета – знищення слідів злочину. Фізичне знищення або пошкодження ЕОМ (комп'ютерів), інших технічних засобів автоматизованих систем, комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, якщо умисел винного було спрямовано саме на це, кваліфікується за ст. 194 КК України (Умисне знищення або пошкодження майна)[7].

Факт перегляду інформації за результатом несанкціонованого доступу можна кваліфікувати за ст. 361 у разі настання наслідку - витоку інформації з обмеженим доступом. Одержання несанкціонованого доступу правопорушником, у більшості випадків, блокує інформацію (або інформаційну послугу) призначену для законного користувача (наприклад, несанкціонований доступ до мережі Інтернет з використанням чужих паролів).

В інших випадках, коли дії особи хоч і пов'язані з несанкціонованим доступом, але не спричинили суспільно-небезпечних наслідків, це можна кваліфікувати, в залежності від обставин, як готування до вчинення іншого умисного злочину - усунення перешкод, інше умисне створення умов для вчинення злочину (ст. 14 КК України) або замах на злочин - якщо злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі (ст. 15 КК України).

У випадку коли несанкціоноване втручання виступає способом вчинення іншого умисного злочину, а технічні засоби використовуються в якості знаряддя для досягнення злочинної мети, вчинене винним кваліфікується по сукупності злочинів.

Суб'єкт злочину, передбаченого статтею 361 КК України - загальний. Це фізична особа, яка не має права доступу до певної інформації, яка обробляється в ЕОМ (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах чи мережах електрозв'язку або до технічних засобів її автоматизованої обробки. Якщо особа має право доступу до інформації, яка оброблюється в ЕОМ (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах чи мережах електрозв'язку, то її дії кваліфікуються за ст. 362 (Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї) або ст. 363 (Порушення, правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих

систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється) КК України[10].

Винна особа:

- усвідомлює соціальну небезпечність несанкціонованого втручання, його протиправність;

- передбачає наслідки у вигляді витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворенню процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації;

- бажає або свідомо припускає настання цих наслідків, ставиться до їх настання байдуже. Мотив переважно корисливий, але можливі - помста, хуліганство, підрив репутації, приховування іншого злочину тощо[8]. Повторністю злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених цією статтею або її частиною (ч.1 ст.32 КК України).

Повторність підвищує суспільну небезпечність вчиненого, а тому враховується як обтяжуюча обставина при призначенні покарання (п.1 ст.67 КК України).

Вимоги до співучасників, передбачені ст.26 КК України є обов'язковими у всіх випадках. Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, відноситься до злочинів з матеріальним складом, а тому настання наслідків є обов'язковою ознакою. Відповідно до ч.2 ст.11 КК України не є злочином будь-яка дія навіть якщо формально вона і містить ознаки злочину, але не становить суспільної небезпеки через малозначимість, тобто не заподіяла і не може заподіяти істотної шкоди.

Розглянувши кримінально-правову характеристику цих злочинів, хотілося б відмітити, що ми їх об'єднуємо у криміналістично однорідну групу під умовною назвою «Технологія злочинної діяльності за допомогою несанкціонованого втручання у діяльність ДБО». Ця технологія складається із розглянутих злочинів, які є певними етапами у ланцюгу злочинної поведінки, кінцевою метою яких є – протиправне збагачення. Останнє може кваліфікуватися або ж за ст. 185, 190 КК України, або ж за ст. 191 КК України у випадку, якщо зловмисник(и) є посадовою особою з відповідними повноваженнями[4].

Тобто злочинні посягання у сфері ДБО мають місце у наступних випадках:

- 1) коли до вчинення злочинів причетні представники банківського сектору з використанням наданих їм повноважень щодо доступу

до фінансових ресурсів відповідної фінансової установи (внутрішнє втручання);

2) коли злочинні посягання на ресурси банку здійснюються особами, які не мають відношення до банківської установи (зовнішнє втручання).

3) змова осіб першої та другої групи (організована група осіб). Для механізму вчинення злочинів шляхом несанкціонованого втручання у діяльність ДБО організованими злочинними групами є характерним розподілення функцій між окремими її членами, коли кожний з них виконує тільки частку злочинної «роботи», яка підлягає кваліфікації за окремою статтею Кримінального кодексу України (далі КК України)[4].

Завдання правоохоронних органів у таких ситуаціях полягає у тому, щоб за окремими ланцюжками злочинних дій окремих осіб розглядати єдину злочинну діяльність організованої групи. Характеризується це наявністю основних і допоміжних злочинів. Вони відображають логіку поведінки злочинців і є певними етапами в досягненні злочинної мети.

Аналіз практики вказує, що при досудовому розслідуванні цієї категорії кримінальних справ мають місце труднощі у доказуванні злочинних дій, що викликані складними, заплутаними схемами злочинних технологій. Як вже зазначалося, при розслідуванні організованої злочинної діяльності важливо довести наявність необхідного зв'язку між окремими діями (злочинами), що складають загальну «картину» технології злочинного збагачення. А це, як вказує слідчо-судова практика зробити досить важко. Тому слід враховувати закономірності, пов'язані зі скоєнням та розслідуванням кількох злочинів[12].

Розглянемо детальніше зміст технологій злочинного збагачення за допомогою несанкціонованого втручання у діяльність ДБО. Останнім часом активність кіберзлочинців значно зросла щодо втручання в ДБО, зокрема системи «Клієнт-Банк». Причому зменшується вплив одиночок і збільшується – організованих груп злочинців.

Якщо ще два роки тому це були поодинокі випадки, то в 2017-2018 рр. кількість і обсяг злодійських трансакцій зросли в рази. Банкіри також занепокоєні тим, що у 2017 р. зафіксовані випадки масового застосування проти банків (одночасно проти десяти і більше банків) розподілених кібератак на зовнішні сервіси типу «відмова в обслуговуванні» (DDos-атаки) [5].

Несанкціонований доступ до систем ДБО в більшості випадків шахраї отримують з вини клієнтів. Шахраї виводять досить великі суми з рахунків юридичних осіб, після чого переводять їх по ланцюжку з фіктивних юридичних або фізичних осіб і знімають готівкою.

По рахунках фізичних осіб шахрайство в системах ДБО незначне. Як вказує практика, більшість крадіжок відбуваються наприкінці тижня, після 17:00 у п'ятницю, а власники рахунків дізнаються про це лише в понеділок, коли шахрайська операція давно завершена і гроші перекочували через десяток рахунків. За даними МВС, в 2018 р. правоохоронними органами встановлено 129 фактів втручання в роботу систем ДБО з метою крадіжки коштів. У результаті цих операцій з рахунків юридичних осіб - клієнтів банків «списано» 116 млн. грн, 75% з яких органи МВС змогли повернути власникам або заблокували за результатами слідчих дій [4].

Технологія злочинного збагачення шляхом несанкціонованого втручання в діяльність ДБО складається з наступних найбільш типових схем по підготовці, здійсненню та прихованні слідів злочинів:

1. Розповсюдження комп'ютерних вірусів для отримання реквізитів персональних комп'ютерів при розрахунках в мережі Інтернет, що дає можливість для отримання паролів, логінів та ключів користувачів систем дистанційного банківського обслуговування.

2. Шахрайство з використанням дистанційного банківського обслуговування (система «клієнт-банк», тощо).

3. Використання пристроїв для незаконного отримання даних ПК та ПІН-коду до неї (Скіммінг).

4. Отримання персональних даних держателів платіжних карток (номер карти, PIN- або CVV/CVC код) з наступним використанням цих даних для виготовлення копій платіжних карток (Так званий «Кардінг» - отримання персональних даних держателів платіжних карток (номер карти, PIN- або CVV/CVC код).

5. Викрадення особистої інформації (наприклад, реквізитів банківських рахунків, паролів доступу). Це може здійснюватися шляхом так званих «фішингу» або «вішингу»[10].

Попри це, банками запроваджуються додаткові механізми захисту рахунків клієнтів від несанкціонованого втручання у ДБО, а саме:

- по клієнтській програмі клієнт-банк-OnLine - перед відправкою документів на проведення, клієнтом вводиться комбінація «картинок»

або таємного коду, отриманого на свій мобільний телефон у вигляді sms-повідомлення;

- вводяться технологічні процедури запобіганню шахрайства при проведенні операцій з платіжними картками, а саме: 100-відсоткова авторизація всіх операцій в торгово-сервісній мережі; примусове введення на терміналі останніх 4 ембосованих цифр номера картки при формуванні запиту і зіставлення їх з даними на магнітній смужці[12].

Частіше всього такі злочини вчинюються в період роботи комп'ютерів і не обмежуються певним відрізком часу, оскільки АІС можуть функціонувати цілодобово.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутузов В. М. Правові та організаційні засади протидії злочинам у сфері використання платіжних карток: навч. посібник / В. М. Бутузов, В. І. Василичук, В. П. Шеломенцев. – К.: Типографія ТОВ «СТ-стиль», 2006. – 139 с.

2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogbankir.ru/top-8sposobov-krazhi-sredstv-s-bankovskoj-karty.html>.

3. І цим пристроєм зловмисник вкрав півмільйона гривень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.media/business/256022/>.

4. Котнюк Ю. Злочини з платіжними картками: судова практика / Ю. Котнюк // Судебно-Юридическая газета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://anticyber.com.ua/article_detail.php?id=16

5. Лепеха О. М. Можливості оперативно-розшукової діяльності підрозділів боротьби з кіберзлочинністю МВС України з оперативно-го документування злочинних дій з платіжними картками (ст. 200 КК України) /О. М. Лепеха, О. В. Кондратюк // Науковий вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. Серія юридична (спеціальний випуск): збірник наукових праць. – Спецвип. 1. – Х.: ХНУВС, 2015. – С. 62–67.

6. Марков Д. Як крадуть гроші з картки / Д. Марков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://i-cent.org.ua/jak-kradut-groshi-z-kartki-2/>.

7. Перспективи співпраці страхових компаній та банків в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jenessi.net/economy/131perspektivi-spyprac-strakhovikh.html>.

8. Пиріг С. О. Основні характеристики підроблених пластикових карток і методи їх виявлення, платіжні системи / С. О. Пиріг // Бібліотека українських підручників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libfree.com/159783537_finansitehnologiya_vigotovlennya_plastikovih_kartok.html.

9. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: Наказ МВС України від 14 серпня 2012 року № 700.

10. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135–ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 22. – Ст. 303.

11. Сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219.

12. Святенко А. Втрати від карткового шахрайства в семеро більші від допустимих: час серйозно зайнятися системою безпеки електронних гаманців / А. Святенко // Дзеркало тижня. – 2002. – № 40 (415).

13. Тимченко Л. Виявлення пристроїв незаконного втручання в роботу банкоматів та протиправних дій у сфері використання платіжних карток: навчальні матеріали слухачів курсів первинної підготовки працівників патрульної поліції / Л. Тимченко, Р. Федоровська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ema.com.ua/ema-academy/trainings/social-responsibility/#>.

14. Як крадуть гроші з банківських карток [TechToday від 17 листопада, 2015] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://today.mts.com.ua/posts/yak-kradut-groshi-z-bankivskix-kartok>.

Опарик Андріана Сергіївна,
студентка групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Винниченко-Кумкова

Лілія Олександрівна,

к.ю.н., доцент

ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБІГОМ ШКІДЛИВИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ

Стрімке впровадження нових технологій у галузях електроніки, комунікаційних та цифрових технологій причинило появу нових суспільних відносин та відповідних проблем, пов'язаних із прагненням людства до розвитку, полегшення праці та покращення умов життєдіяльності. Найбільшого значення у даному процесі набула технологія Інтернет, яка надала фактично безмежні можливості у передачі, поширенні та отриманні інформації, комунікації, виконанні низки дій, не залежно від часу та місця перебування особи. Разом із тим, відкриття нових горизонтів для світового співтовариства нерозривно пов'язане із появою нових форм злочинної діяльності та іншими проявами недобросовісного використання досягнень науково-технічного прогресу.

Складність інформаційних технологій та безмежна сфера їх використання при здійсненні комп'ютерних злочинів зумовлюють подальшу потребу дослідження криміналістичної характеристики комп'ютерних злочинів, вдосконалення існуючого механізму захисту інформаційних ресурсів в кіберпросторі, забезпечення відповідної профілактичної діяльності [1, с. 257; 2].

З 1985 по 1989 роки Спеціальний Комітет експертів Ради Європи з питань злочинності, пов'язаної з комп'ютерами, розробляв Рекомендацію № 89, затверджену Комітетом міністрів Ради Європи 13 вересня 1989 року[2]. Вона містить перелік правопорушень, рекомендований країнам-учасникам ЄС для розроблення єдиної кримінальної стратегії, пов'язаної з комп'ютерними злочинами. Також у документі зазначено про необхідність досягнення міжнародного консенсусу з питань криміналізації деяких злочинів, пов'язаних з комп'ютерами. Рекомендація містить два списки злочинів: «мінімальний» та «факультативний (додатковий)». До «мінімального» входять

діяння, які обов'язково повинні бути заборонені міжнародним законодавством і підлягають переслідуванню в судовому порядку. Зокрема, це: – комп'ютерне шахрайство. Створення, зміна, знищення або пошкодження комп'ютерних даних чи комп'ютерних програм, або інше втручання в хід обробки даних, яке впливає на результат обробки даних таким чином, що завдає економічні або майнові втрати іншій особі, яке здійснюється з метою забезпечення незаконної економічної користі для себе чи інших осіб; – підроблення комп'ютерної інформації. Створення, зміна, знищення, приховування комп'ютерних даних чи комп'ютерних програм або інше втручання в хід обробки даних різними способами, або створення таких умов, які згідно з національним законодавством будуть становити таке правопорушення, як підробка в традиційному розумінні цього значення; – пошкодження комп'ютерних даних чи комп'ютерних програм. Несанкціоноване знищення, пошкодження, погіршення комп'ютерних даних чи комп'ютерних програм; – комп'ютерний саботаж.

Під терміном шкідливе програмне забезпечення (анг. – malware) розуміють програмні засоби, що не санкціоновано впроваджують в комп'ютерну систему і які здатні викликати порушення політики безпеки, завдавати шкоди інформаційним ресурсам, а в окремих випадках – і апаратним ресурсам комп'ютерної системи. Деякі програми навіть можуть виконувати руйнівну функцію, тому їх називають руйнівним програмними засобами

Створення, зміна, знищення або приховування комп'ютерних даних чи комп'ютерних програм або інше втручання в комп'ютерні системи з метою перешкоджання функціонуванню комп'ютера або телекомунікаційних систем; – несанкціонований доступ. Несанкціонований доступ до комп'ютерної системи або мережі з порушенням засобів захисту; – несанкціоноване перехоплення. Несанкціоноване перехоплення даних, що йдуть до мережі, від мережі або усередині мережі, здійснене із застосуванням технічних засобів зв'язку; – несанкціоноване відтворення захищених комп'ютерних програм. Протиправне відтворення, розповсюдження чи публічне передавання комп'ютерної програми, захищеної відповідно до закону.

«Додатковий» список містить ті правопорушення, за якими досягнення міжнародної згоди виявляється складним. Зокрема, це: 1) зміна комп'ютерних даних чи комп'ютерних програм. Несанкціонована

зміна комп'ютерних даних або комп'ютерних програм; 2) комп'ютерне шпигунство[3].

Придбання з використанням протиправних засобів або шляхом несанкціонованого розкриття, передавання або використання торгівельної або комерційної таємниці з метою заподіяння економічного збитку особі, яка має право на таємницю, або отримання незаконної економічної переваги для себе або третьої особи; 3) протиправне використання комп'ютера. Несанкціоноване використання комп'ютерної системи або мережі, якщо воно: – вчиняється в умовах значного ризику втрат для особи, яка має право використовувати систему, шкодить системі або її функціонуванню; – вчинено з метою заподіяння шкоди особі, яка має право використовувати систему, або заподіяння шкоди системі чи її функціонуванню; – заподіює шкоду особі, яка має право на використання системи, шкодить системі або її функціонуванню; 4) протиправне використання захищеної комп'ютерної програми. Використання захищеної законом комп'ютерної програми без дозволу або її незаконне відтворення з метою отримання економічної вигоди для себе або третьої особи, або з наміром заподіяти шкоду законному власнику програми [4, с. 14–17].

Особливістю механізму протидії в цьому випадку є те, що функції виявлення шкідливих програм реалізуються шляхом періодичного контролю цілісності обчислювального середовища захищених інформаційних систем з метою реєстрації несанкціонованих змін, викликаних шкідливими програмами. Згідно з другим напрямом реалізується дворівнева система ідентифікації впливів шкідливих програм ідентифікація факту впливу і ідентифікація слідів впливу. У свою чергу, ідентифікація факту дії шкідливої програми представляється дворівневим механізмом контролю процесів функціонування захищеної інформаційної системи, що реєструє її некоректну поведінку, а саме: – шляхом порівняння поточних результатів виконання функцій обробки інформації та функцій контролю, отриманих в динаміці функціонування; – шляхом виконання операцій порівняння поточних параметрів обчислювального процесу в захищеної інформаційної системи з наперед відомими еталонними величинами[5, с. 30].

Для правильного прийняття рішення про те, що некоректне функціонування захищеної інформаційної системи зумовлене саме впливом шкідливих програм, проводиться аналіз усієї сукупності сформованих в результаті ідентифікації фактів впливу значущих

ознак такого функціонування (трасологія впливу). При цьому аналізується послідовність всіх контрольних точок і викликів елементів у відповідності з ієрархією його побудови з метою отримання інформації про час, місце та умови прояву впливу шкідливої програми та наслідків такого впливу.

В основу реалізації структурно-незалежних механізмів ідентифікації шкідливих програм в захищених інформаційних системах покладені способи їх детектування за допомогою професійних пакетів антивірусних засобів. Основними методами при цьому є: –сканування; –евристичне сканування; – CRC-сканування; –антивірусний моніторинг; –імунізація.

Так, у процесуальному розумінні значно розширилися та ускладнилися способи вчинення злочинів. Наприклад, злочинці розпочали активно використовувати для вчинення злочинів нові технічні засоби та знаряддя. Окрім того, підвищилася мобільність злочинців та їх технічна оснащеність. Наведене стосується також злочинів у сфері комп'ютерних технологій. Адже, як зазначають Є.Г. Гордієнко, О.В. Карачевчев «в процесі інформатизації відбувається й комп'ютеризація злочинності. Причому, злочини у сфері комп'ютерних технологій характеризуються підвищеним рівнем латентності, яка, в свою чергу, зумовлена технічною й соціальною специфікою» [6, с. 23-24].

Серьогін В.С., Леонов Б.Д. зазначають, що актуальність проблеми виявлення та розслідування комп'ютерної злочинності в умовах сьогодення потребує удосконалення тактики проведення слідчих дій з розслідування комп'ютерних злочинів, методик та ефективних методів, спрямованих на збирання й аналіз криміналістичної значимої інформації, що дозволять у подальшому оперувати новими специфічними видами доказів (електронними доказами) [7].

Аналіз стратегій міжнародного співробітництва у сфері боротьби з кіберзлочинами на сучасному етапі свідчить як про спільні, так і про відмінні особливості концептуальних, доктринальних та прикладних підходів до міжнародної співпраці міжнародних організацій у даній сфері, що обумовлено різним баченням пріоритетів у сфері інформаційної безпеки держав-учасниць цих інституцій, пов'язаним, у свою чергу, з різним рівнем їх інформаційного розвитку.

Одним із важливих напрямів попередження злочинам пов'язаних з обігом шкідливих комп'ютерних програм є впровадження методичних матеріалів для забезпечення проведення експертних

досліджень спеціальних програмних засобів, призначених для негласного отримання інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козюра В.Д., Хорошко В.О. Комп'ютерні технології та злочинність : матер. наук.-практ. конф. [“Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави”], (Київ, 2016 р.) : у 2 ч. Ч. 1. К. : Нац. академія СБУ, 2016. С. 257-261.
2. Про проблеми кримінально-процесуального права, пов'язані з інформаційними технологіями: Рекомендації Ради Європи № R (95) 13 від 11 вересня 1995 року. Правова інформатика. 2006. № 3 (11).
3. Амелін О. Злочини у сфері інформаційних відносин в міжнародно-правових актах. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 2. Ч. 1. С. 1–9. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/10-2016/01/amelin.pdf>.
4. Організаційно-правове забезпечення протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються з використанням інформаційних технологій: наук.-практ. посіб. / [В.М. Болгов, Н.М. Гадіон, О.З. Гладун та ін.]. К.: Національна академія прокуратури України, 2015. 202 с.
5. Козачок В.А., Рой А.А, Бурячок Л.В. Технології протидії шкідливим програмам та завідома фальшивому програмному забезпеченню. Сучасний захист інформації. 2017. №2(30). С.30-34.
6. Актуальні питання діяльності правоохоронних органів у сфері протидії кіберзлочинності. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. м. Харків, 12 листопада 2014 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Х. : Права людини, 2014. 200 с.
7. Серьогін В.С., Леонов Б.Д. Окремі проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з неправомірним дистанційним доступом до комп'ютерної інформації. Інформація і право. 2017. № 2(21). С. 108-115.

Орендівська Марина Вікторівна,
студент групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Бондарчук Віталій Вікторович,
*к.ю.н., доцент кафедри
фінансових розслідувань*

ФАХОВА ПРАВОВА ДОПОМОГА ПІДОЗРЮВАНОМУ У ВЧИНЕННІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

На сьогодні в Україні та світі тривають дискусії із приводу обсягу, змісту, форм надання фахової допомоги підозрюваному у вчиненні правопорушення. Використовуються терміни «фахова допомога», «правова допомога», «правнича допомога», «юридична допомога», «допомога адвоката», «допомога спеціаліста», «права консультація» та суміжних. Ця дискусія має не лише теоретичне, але й практичне значення, так як визначає змісту суб'єктивного права підозрюваного у вчиненні правопорушення на правову допомогу. Від позиції правозастосовувача щодо тлумачення вказаних понять залежить можливість реалізації права підозрюваного у вчиненні правопорушення на фахову допомогу.

Це трактування також важливе і для Верховної Ради України як законодавця, адже у Конституції України визначено, що правнича (правова) допомога може надаватися безоплатно у випадках, передбачених законом. Тобто, сама Конституція України передбачила необхідність прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року.

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 1 цього Закону правова допомога – це надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «допомога» тлумачиться як «сприяння, підтримка в чому-небудь» [5, с. 319]. У «Великому енциклопедичному юридичному словнику» відзначено, що «юридична допомога покликана забезпечувати захист прав людини в судовому та інших процесах» [4, с. 362], проте з цього не зрозуміло, чи можливе надання фахової допомоги підозрюваному у вчиненні правопорушення поза межами «судового чи іншого» процесу.

Поняття фахової правової допомоги підозрюваному у вчиненні правопорушення та права на таку допомогу у літературі вчені

трактують по-різному, і їх визначення не завжди збігаються із законодавчими.

Так, до 2001 року А. М. Бірюкова та С. В. Гончаренко розглядали правову допомогу у двох аспектах: це «допомога, яка надається лише у випадку захисту від обвинувачення в кримінальних справах тільки адвокатами; це будь-який вид правової допомоги, за винятком захисту особи від обвинувачення у кримінальних справах, який є однопорядковим з правовою допомогою поняттям і не включається до останнього» [3, с. 21]. О. М. Банчук та М. С. Демкова вважали, що фаховою правовою допомогою повинні визнаватися «будь-які дії, які мають правовий зміст, вчиняються визначеними в законі суб'єктами, що мають визначений рівень освіти, спрямовані на реалізацію і захист прав, свобод та законних інтересів особи, яка звертається за допомогою, та мають відповідати визначеним принципам їх надання» [2, с. 15]. Т. В. Омельченко змістом права на допомогу підозрюваному у вчиненні правопорушення у кримінальному судочинстві вважав «гарантовану Конституцією і іншими нормативними актами України можливість особи одержати кваліфіковану допомогу, пов'язану із практичним застосуванням законодавства для відстоювання її суб'єктивних прав та інтересів» [8, с. 9].

Після прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» учені почали трактувати поняття фахової допомоги підозрюваному у вчиненні правопорушення, зважаючи на норми вказаного Закону. Це був «широкий» підхід до розуміння терміну «правова допомога». Так, В. М. Ісакова відзначає, що «Більш широкий підхід до розуміння терміну «правова допомога» було використано законодавцем при прийнятті низки нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення права на безоплатну правову допомогу» [6, с. 29].

Проте є й інші визначення правової допомоги та права на правову допомогу підозрюваному у вчиненні правопорушення, не «прив'язані» ані до «вузького», ані до «широкого» підходів. На думку Н. В. Хмелевської, фахова правова допомога підозрюваному у вчиненні правопорушення є «вид чи сукупність видів аргументованої законодавством, правовими нормами та практичним їх застосуванням, конкретизованої правознавчим змістом допомоги, спрямованої на забезпечення реалізації прав і свобод певної людини, особи, громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення» [9, с. 12]. М. Т. Лоджук відзначає, що правова (юридична) допомога – це

«допомога, яка надається в результаті здійснення професійної діяльності юриста, основною ціллю якої є необхідне сприяння в попередженні порушень прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права, усунення чи зменшення несприятливих наслідків такого порушення, відновлення належного становища суб'єкта права» [7, с. 84].

Г. Б. Анікеєв юридичну допомогу підозрюваному розглядає як різновид правоохоронної діяльності і визначає її як «діяльність, що спрямована на захист й поновлення прав, свобод й інтересів фізичних та юридичних осіб, а також їх орієнтування в законодавстві України шляхом надання їм кваліфікованої юридичної допомоги уповноваженими на це державою суб'єктами» [1, с. 129].

Проте, на наш погляд, у цьому визначенні поняття права підозрюваному у вчиненні правопорушення на правову (юридичну) допомогу пояснюється через «надання юридичної допомоги», що є тавтологією.

Слід зазначити, що у Конституції України у зв'язку зі змінами, внесеними згідно із Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року термін «правова допомога» було замінено терміном «правнича допомога». У Пояснювальній записці до проекту цього Закону України зазначалось, що заміна терміна «правова допомога» на «правнича допомога» обумовлена стандартами української мови, які визначають, що прикметник, застосовуваний для позначення відповідного виду допомоги, походить від іменника, що позначає саму професію особи, яка надає таку допомогу. Іменником для позначення особи, яка надає послуги у сфері права (у юридичній сфері), є слово «правник». Отже, на погляд авторів законопроекту, саме особи, що належать до правничої професії, надають професійну правничу допомогу.

Якщо звернутися до етимологічного значення слів «правничий» та «правовий», їх походження та значення в українській мові. Так, терміну «правовий» зазначається стосовно до права (законодавства, системи норм), а «правничий» – те саме, що і «юридичний» [5, с. 1101], який значить «пов'язаний із законодавством, правовими нормами і практичним їх застосуванням» [5, с. 1644]. Тому, на наш погляд, етимологічне значення слів «правничий» та «правовий» в українській мові дозволяє визначити їх як синоніми. Крім того, слово «правник», до якого звертаються автори вказаної Пояснювальної записки, має теж саме значення, що і «юрист, фахівець із правознавства».

Що стосується визначення поняття фахової правової допомоги підозрюваному у вчиненні правопорушення у праві зарубіжних країн, то, наприклад, Закон Англії «Про правову допомогу» від 1988 року під правовою допомогою розуміє різні види правових послуг, які надаються особам безоплатно. Зокрема, ними є: «юридична консультація – усна або письмова консультація щодо застосування норм англійського законодавства у конкретних обставинах, які виникають щодо особи, яка потребує консультації, а також щодо дій, які особа може виконати згідно з нормами англійського законодавства у таких обставинах (ч. 2 п. 2); правова підтримка – допомога у виконанні дій, включаючи процесуальні дії при застосуванні норм англійського законодавства до конкретних обставин, що виникли у відношенні певної особи, незалежно від того, чи такі дії будуть виконуватися від імені особи (включаючи допомогу шляхом представництва), чи особа буде виконувати такі дії самостійно з певною підтримкою з боку іншої особи (ч. 3 п. 2); представництво – допомога, що здійснюється при процесуальному розгляді справ».

Безкоштовну правову допомогу підозрюваному у вчиненні правопорушення визначає Закон Норвегії «Про безкоштовну правову допомогу» від 13 червня 1980 року № 35: це «правова допомога, що повністю або частково оплачується державою і надається у вигляді безкоштовної юридичної консультації, безкоштовної судової допомоги та звільнення від судових витрат».

Підхід законодавства Франції до права на фахову допомогу підозрюваному у вчиненні правопорушення такий, що така допомога у Франції відповідно до Закону «Про правову допомогу» від 10 липня 1991 року № 91-647 є двох видів: «1) безкоштовна судова допомога; 2) допомога у сприянні в доступі до правового захисту, під яким розуміється: а) надання особам загальної інформації про їхні права та обов'язки, а також спрямування осіб до організацій, відповідальних за реалізацію їхніх прав; б) допомога у виконанні всіх заходів, спрямованих на реалізацію прав особи або виконання правового обов'язку, а також допомога у здійсненні позасудових процедур; в) консультація з правових питань; г) допомога у складанні та укладанні правових актів; 3) посередництво адвоката при затриманні; 4) допомога при розгляді та вирішенні кримінальних справ (ст. 1)».

На наш погляд, суттєвих відмінностей щодо понять фахової допомоги підозрюваному у вчиненні правопорушення у цих дефініціях немає.

Таким чином, на основі законодавчих положень та визначень, запропонованих у літературі, можна сформулювати наступну дефініцію: фахова правова допомога підозрюваному у вчиненні правопорушення – це процес надання уповноваженими законом суб'єктами підтримки у правовій сфері (здійснення захисту, посередництва, надання консультацій, оформлення документів, надання інших правових послуг), спрямованої на забезпечення здійснення, реалізації, захисту прав і свобод підозрюваного у вчиненні правопорушення, а також відновлення цих прав і свобод у разі їх порушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анікеєв Г. Б. Юридична допомога як різновид правоохоронної діяльності. *Право і Безпека*. 2012. № 1. С. 126–131.
2. Банчук О. М., Демкова М. С. *Правова допомога в Україні. Правова допомога: Зарубіжний досвід та пропозиції для України / авт.-упоряд.: О. М. Банчук та ін. К.: Факт, 2004. С. 5–62.*
3. Бірюкова А. М., Гончаренко С. В. Щодо проекту Закону України «Про правову допомогу», розробленого Міністерством юстиції України. *Зауваження і пропозиції Адвокат*. 2004. № 1. С. 20–23.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 992 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / укладачі: В. Т. Бусел та ін.; кер. проекту та голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Ісакова В. М. Правова допомога: основні підходи до визначення. *Юрист України*. 2012. № 4. С. 25–30.
7. Лоджук М. Т. Про форми правової допомоги в юридичних клініках України. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2013. Т. 26 (65). № 2-1 (Ч. 1). С. 82–90.
8. Омельченко Т. В. Конституційне право особи на правову допомогу і його реалізація на досудових стадіях кримінального процесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Х., 2004. 19 с.
9. Хмелевська Н. В. Теоретичні й нормативно-прикладні основи забезпечення правової допомоги адвокатом в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.10. К., 2013. 19 с.

Панчук Юлія Миколаївна,

студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:

Падалка Андрій Миколайович,

к.ю.н., доцент кафедри

фінансових розслідувань

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ

Останнім часом в Україні запроваджуються сучасні технології виробництва товарів, більше уваги приділяється якості продукції та її безпечності для споживання, але залишається багато невирішених проблем як організаційного, нормативно-правового, так і технологічного характеру. До процесу виробництва та реалізації товарів споживачам долучилася значна кількість суб'єктів господарювання, які в більшості випадків, не мають ні досвіду роботи, ні матеріальних, ні технічних можливостей для виробництва, зберігання та реалізації товарів споживачам.

Даний напрямок досліджень висвітлений у роботах Швець Н.Л., Берзіна П.С., Тропіна В.В., Мінаєва М.М., Кириченко І.В., Кравченка А.Г., наведені автори висвітлювали проблеми кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів; проблем методики розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням прав споживачів; особливостей запобігання злочинам у сфері обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів; організаційно-правовим основам діяльності податкової міліції України у сфері боротьби з незаконним обігом товарів тощо. Проте поглибленому комплексному вивченню питань виявлення злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом товарів в Україні достатньої уваги у наукових дослідженнях не було приділено.

Як відомо виробником продукції (товарів), відповідно до п. 4 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» є суб'єкт господарювання, який: виробляє товар або заявляє про себе як про виробника товару чи про виготовлення такого товару на замовлення, розміщуючи на товарі та/ або на упаковці чи супровідних документах, що разом з товаром передаються споживачеві, своє найменування (ім'я), торговельну марку або інший елемент, який ідентифікує такого

суб'єкта господарювання; або імпортує товар. Відповідно до вимог чинного законодавства про захист прав споживачів виробник має дотримуватися встановлених вимог щодо належної якості товарів, їх стандартизації. Товари мають відповідати вимогам, установленим у нормативно-правових актах і нормативних документах та особливостям безпечного технологічного процесу її виготовлення. Виготовлені товари (продукція) мають характеризуватися відсутністю будь якого ризику для життя, здоров'я, майна споживача й навколишнього природного середовища при звичайних умовах використання (споживання), зберігання, транспортування, виготовлення й утилізації продукції [1].

В Україні проведена певна робота на державному рівні стосовно захисту прав споживачів та контролю за обігом товарів. За останні роки зусилля на державному рівні спрямовувалися на створення відповідних умов для функціонування в органах місцевого самоврядування структурних підрозділів із питань захисту прав споживачів, перевірки ходу реалізації товарів споживачам, дотримання стандартів виготовлення та безпечності продукції для споживачів, особливо в періоди, найбільш ризиковані для споживання продукції (літній період). Було розроблено та прийнято ряд законів, інших нормативно-правових актів, адаптованих до вимог законодавства Європейського Союзу щодо захисту прав споживачів та забезпечення безпечного виробництва товарів.

Україна послідовно виконує вимоги міжнародних нормативно-правових документів, які імplementовано до внутрішнього законодавства. Особливу увагу було сконцентровано на забезпеченні реального захисту прав споживача від небезпечних, шкідливих для здоров'я товарів та неякісних послуг. Втім аналіз практики контролюючих та правоохоронних органів щодо порушень чинного законодавства, виявлених на споживчому ринку України, свідчить про те, що майже у 90% від загальної кількості перевірених суб'єктів господарювання було встановлено порушення щодо невідповідності існуючим нормам та стандартам при виробництві та реалізації товарів. Споживчий ринок в Україні насичений підробками, сурогатами, неякісними, фальсифікованими та небезпечними для здоров'я людей товарами, здебільшого, харчовими продуктами, алкогольними напоями, лікарськими препаратами. Держава не забезпечує належної реалізації та захисту прав споживачів на отримання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про товари, роботи та послуги.

Поряд із легальним виробництвом товарів, продукції в Україні, як і в інших країнах, існує потужний ринок фальсифікату, підробок товарів та продукції [2, с. 41].

Значне поширення обсягів незаконного обігу товарів в Україні пов'язано, перш за все, із отриманням значних прибутків, можливістю ведення господарської діяльності поза існуючим обліком та існуючим порядком її організації, можливістю ухилення від сплати податків, звільнення від необхідності дотримуватися встановлених вимог щодо технології виробництва продукції, її зберігання тощо. Складність у встановленні дійсних обсягів незаконного обігу товарів в Україні викликано прихованим характером злочинної діяльності, використанням для фальсифікації товарів, продукції легальних форм господарської діяльності та недооцінка впливу незаконного обігу товарів на здоров'я населення, спричинення матеріальних збитків легальним суб'єктам господарювання та державним інтересам.

Головними складовими надійного захисту прав споживачів є система стандартизації (підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню), метрології (практичні аспекти вимірювань у всіх галузях науки й техніки), сертифікації (документальне засвідчення відповідності продукції, систем якості, систем управління якістю, систем управління довкіллям, персоналу встановленим законодавством вимогам). Головним спрямуванням діяльності контролюючих та правоохоронних органів щодо захисту прав споживачів, протидії фальсифікації й підробленню товарів та в цілому незаконному обігу товарів є створення сприятливих умов для насичення споживчого ринку якісними та безпечними товарами (роботами, послугами), підвищення рівня захисту здоров'я та безпеки споживачів, удосконалення законодавства України із захисту прав споживачів, його адаптація до законодавства ЄС [3, с. 249].

Контроль за діяльністю виробників продукції, особливо продуктів харчування, є необхідним на сучасному етапі, ураховуючи ставлення виробників до дотримання встановлених вимог сертифікації та необхідності дотримання вимог технологічного процесу. Про необхідність жорсткого контролю за виробниками продуктів харчування та їх якістю свідчить інформація окремих проведених спеціальних досліджень. Так, фахівці першого в Харківській області відділення молекулярно-генетичних випробувань харчової продукції та продовольчої сировини виявили генетично модифіковані організми (ГМО)

в 3,5 % від загальної кількості перевірених зразків харчової продукції. В окремих перевірених зразках (0,6 %) містилося понад 0,9 % генетично модифікованої ДНК. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 468 від 13 травня 2009 року «Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг» [4] така продукція має містити на упаковці вказівку на наявність генетично модифікованих організмів (ГМО). Перевищений вміст ГМО із перевірених харчових продуктів містили, зокрема м'ясні вироби, м'ясні напівфабрикати, ковбаси, харчові добавки, соя і кукурудза, сухі сніданки, крупи, борошно, пшениця тощо.

Важливим у протидії незаконному обігу товарів, їх підробки та фальсифікації є також посилення відповідальності за підробку лікарських препаратів та встановлення кримінальної відповідальності (ст. 321-1 КК України «Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів»). Окрім цього, важливим кроком у цьому напрямі є заборона продажу лікарських препаратів, використовуючи мережу Інтернет. На виконання вимог чинного законодавства, яке врегульовує питання державного ринкового нагляду й контролю нехарчової продукції, останнім часом, контролюючі органи вжили заходи щодо створення відповідної автоматизованої інформаційної системи ринкового нагляду. Планується, що така система працюватиме в режимі автоматизованого електронного обміну інформацією між органами державного ринкового нагляду, митними органами щодо продукції, яка не відповідає встановленим вимогам або становить серйозний ризик для здоров'я споживачів продукції. Створення та функціонування такої інформаційної системи дозволить контролюючим та правоохоронним органам вчасно вжити заходів для попередження потрапляння небезпечної для споживачів продукції на споживчий ринок України. Для громадськості також має бути створено систему оперативного взаємного сповіщення про продукцію, яка може загрожувати життю й здоров'ю людини.

Протидія незаконному обігу товарів, їх підробки та фальсифікації є надзвичайно актуальною проблемою сьогодення та вимагає комплексного підходу й участі в цьому процесі не лише держави, її контролюючих і правоохоронних органів, а також недержавних організацій, громадських організацій та широких верств населення. На нашу думку назріла нагальна необхідність прийняття спеціальної

державної програми, яка б визначала порядок діяльності недержавного суб'єкта щодо протидії незаконному обігу товарів, їх взаємодії з правоохоронними органами та прямого фінансування такої діяльності.

Зокрема спеціальна державна програма по боротьбі з незаконним обігом товарів має супроводжуватися: відповідним нормативно-правовим забезпеченням; відповідними державними лабораторіями; спеціально створеної автоматизованої інформаційно-пошукової системи; сучасними державними стандартами, які мають бути визначальними в процесі виготовлення товарів, продукції.

Держава має усвідомити, що проблема протидії незаконному обігу товарів – це не лише недоотримані податки до державного бюджету. Це також створення та забезпечення рівних умов підприємницької діяльності для всіх суб'єктів, що беруть участь у цьому процесі, а також довіра суб'єктів господарювання до політики держави в зазначеному напрямі. Але найважливішим - є забезпечення безпечної життєдіяльності населення України, забезпечення здоров'я нації та убезпечення громадян від шкідливої, небезпечної для здоров'я продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 15 січня 1991 року / станом на 16 липня 2019 рік // URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
2. Гребенюк М. Сучасна концепція здорового та раціонального харчування – складова системи забезпечення продовольчої безпеки України. Підприємництво, господарство і право. 2013. № 6. С. 41-45.
3. Крисанов Д.Ф. Детермінанти якості й безпечності харчової продукції та мінімізація впливу факторів ризику. Продуктивні сили і регіональна економіка : зб. наук. праць : у 2 ч. / РВПС України НАН України. К., 2008. Ч. 1. С. 249–261.
4. Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг : Постанова Кабінету Міністрів України: № 468 від 13 травня 2009 року / URL : <http://zakon2.rada.gov.ua / laws/show/468-2009-%D0%BF>. - Загол. з титул. екрана.

Подсухіна Світлана Сергіївна,
студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:

Старушкевич

Анатолій Володимирович,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ПРОВОКАЦІЯ ПІДКУПУ: КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Позитивний досвід законодавців зарубіжних країн може бути досить корисним для розробки оптимальних підходів щодо вдосконалення змісту ст. 370 КК України.

Раніше кримінальна відповідальність за провокацію підкупу (хабара) була предметом дослідження таких науковців як А. В. Виговська [3], Т. С. Батраченко [2], О. М. Грудзур [5;6], Б. В. Волженкін [4], О. О. Рижова [8], Н. Єгорова [7] та ін. Їхні публікації та законодавчі акти низки зарубіжних країн і стали підґрунтям для підготовки даних тез.

Дана публікація має на меті дослідження кримінально-правової характеристики норм, що передбачають відповідальність за провокацію підкупу (хабара) у законодавстві окремих зарубіжних країн.

Погоджуємося, що вивчення зарубіжного права відкриває перед юристом нові горизонти, дозволяючи йому краще пізнати право своєї країни, бо специфічні риси його права особливо чітко виявляються у порівнянні з іншими системами. Порівняння здатне озброїти юриста ідеями та аргументами, які не можна отримати навіть при дуже гарному знанні тільки власного права [1, с. 38].

Здійснений нами аналіз низки законодавчих актів зарубіжних країн показав, що відповідальність за провокацію підкупу (хабара) встановлюється у кримінальному законодавстві тільки семи зарубіжних країн, шість із яких раніше входили до складу колишнього СРСР (Киргизька Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Республіка Таджикистан та Російська Федерація).

Характеризуючи *об'єкт* злочину, слід зазначити, що у ст. 396 КК Республіки Білорусь передбачається відповідальність не за провокацію, а за інсценування одержання хабара чи комерційного підкупу.

Кримінальним кодексом Республіки Болгарії досліджувана норма передбачена в розд. IX Особливої частини («Підкуп»), цей розділ включений до гл. VIII Особливої частини («Злочини проти діяльності державних органів та громадських організацій»). Згідно КК Республіки Болгарія, досліджуваний злочин належить до злочинів, пов'язаних із хабарництвом, тому об'єктом провокації хабара є суспільні відносини порядку оплати праці службових осіб [9].

У КК Республіки Таджикистан є спеціальна норма, яка передбачає відповідальність за провокацію підкупу, віднесена до гл. 30 «Злочини проти державної влади, інтересів державної служби», яка входить до розд. XIII «Злочини проти державної влади». Провокація підкупу за КК Республіки Таджикистан фактично є злочином у сфері службової діяльності. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан пов'язує провокацію хабара зі злочинами проти державної влади та інтересів державної служби, до яких входять також давання і одержання хабара. Об'єктом провокації хабара є суспільні відносини порядку оплати праці службових осіб і суспільні відносини, які виникають при виявленні та закріпленні доказів давання-одержання хабара [10].

Зазначимо, що стаття 307 КК Республіки Болгарія не описує предмет провокації хабара, але його зміст впливає зі ст. 301 та ст. 304 і розуміється як дар чи інші майнові блага [9].

Аналіз показав, що у більшості кримінальних кодексів згаданих зарубіжних країн об'єктом провокації підкупу (хабара) є не суспільні відносини у сфері службової діяльності та суспільні відносини порядку оплати праці службових осіб (ці відносини є об'єктом провокації хабара за КК Республіки Болгарія [9]), а суспільні відносини, що виникають у зв'язку із здійсненням правосуддя та доказуванням злочину.

Предметом провокації хабара є або гроші, цінні папери, інше майно та послуги майнового характеру, або дар чи будь-які інші майнові блага. Кримінальне законодавство зарубіжних країн не закріплює мінімального розміру предмета хабара.

У кримінальних кодексах переважної більшості вищезгаданих зарубіжних країн *об'єктивна сторона* провокації підкупу (хабара) (крім КК Республіки Болгарії [9]) формулюється як спроба передати гроші, цінні папери, інше майно чи надати послуги майнового характеру посадовій особі (особі, що виконує розпорядчі або інші управлінські функції у комерційних чи інших організаціях) без її згоди.

Кримінально караною є тільки провокація одержання хабара, що учиняється саме шляхом спроби передачі матеріальних цінностей чи надання послуг майнового характеру. Вчинення провокації одержання хабара будь-яким іншим способом або вчинення провокації давання хабара не визнається злочином.

Здійснений нами аналіз показав, що у кримінальних кодексах згаданих вище зарубіжних країн провокація хабара поєднується із провокацією комерційного підкупу, а дії, що учиняються при провокації хабара (комерційного підкупу), спрямовуються як до посадових осіб, так і до осіб, що виконують розпорядчі або управлінські функції у комерційних чи інших організаціях, при цьому такі особи є службовими особами відповідних організацій.

Законодавці у КК Республіки Болгарія [9], КК Республіки Таджикистан [10] не поєднують відповідальність за провокацію хабара із відповідальністю за провокацію комерційного підкупу, оскільки останній не виділений у цих кодексах.

Кримінальні кодекси вищезгаданих зарубіжних країн (за винятком КК Республіки Болгарія [9]) визнають провокацію підкупу (хабара) злочинною тільки за умови, що спроба передачі грошей, цінних паперів, майна чи надання послуг майнового характеру відбувається без згоди посадової особи (службової особи комерційних чи інших організацій).

Аналіз диспозиції норм, що передбачають відповідальність за провокацію підкупу (хабара) у кримінальних кодексах вищезгаданих зарубіжних країн, показує, що схвалення посадової особи прийняти гроші, цінні папери чи інше майно не охоплюється об'єктивною стороною цього злочину, а спроба передати матеріальні цінності посадовій особі без її згоди більшою мірою є ознакою штучного створення доказів, ніж ознакою провокації хабара.

За конструкцією об'єктивної сторони провокацією підкупу (хабара) у кримінальних кодексах зарубіжних країн (крім КК Республіки Білорусь, та КК Республіки Болгарія [9]) є саме спроба передати відповідні матеріальні цінності.

Кримінальний кодекс Республіки Білорусь описує об'єктивну сторону інсценування одержання хабара чи комерційного підкупу саме як передачу відповідних матеріальних цінностей або надання послуг майнового характеру посадовій особі (службовій особі комерційної чи іншої організації) без її згоди. Саме тому ст. 396

КК Республіки Білорусь називається «Інсценування одержання хабара чи комерційного підкупу» та відноситься злочинів проти правосуддя, адже інсценування уособлюється штучним створенням доказів вчинення злочину і посягає саме на суспільні відносини, які виникають під час здійснення правосуддя (під час виявлення та закріплення доказів). Штучним створенням доказів є по суті й підкидання та залишення предмета хабара посадовій особі без її згоди.

Провокація хабара за КК Республіки Болгарія [9] охоплює як провокацію одержання, так і провокацію давання хабара.

Коло *суб'єктів провокації хабара* у згаданих вище кримінальних кодексах зарубіжних країнах розуміється значно ширше і не обмежується суто службовими особами.

Суб'єктом провокації хабара за кримінальним законодавством вищезгаданих зарубіжних країн є загальний суб'єкт злочину (фізична осудна особа, що досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність).

Щодо *суб'єктивної сторони*, то форма вини під час провокації підкупу виражається прямим умислом, що є спільним у всіх проаналізованих кримінальних кодексів вищезгаданих зарубіжних країн, що передбачають спеціальну норму про відповідальність за аналізований злочин. Прямий умисел свідчить, що винна особа усвідомлює провокаційний характер власних дій щодо іншої особи, яку вона провокує на одержання чи давання підкупу, і бажає вчинити такі дії.

Кримінальні кодекси вищезгаданих зарубіжних країн, що передбачають відповідальність за провокацію підкупу (хабара) (окрім КК Республіки Болгарія [9] та КК Республіки Таджикистан [10]), визначають мету провокації підкупу (хабара) як штучне створення доказів вчинення злочину або шантаж. Під цією метою розуміється створення фактичних даних, що вказують на наявність складу злочину в діях провокованої особи. Метою провокації хабара за кримінальним законодавством вищезгаданих зарубіжних країн є також і шантаж, тобто примушування посадової особи до виконання або невиконання певних дій під загрозою розголошення відомостей, які виникли саме у результаті провокації.

У КК Республіки Таджикистан [10] мета провокації хабара формулюється як «штучне створення доказів одержання хабара». Законодавець Республіки Таджикистан конкретизує, що штучно створені фактичні дані мають стосуватися лише одержання хабара, а не будь-

якого іншого злочину, при цьому шантаж не визнається метою вчинення злочину.

Отже, аналіз об'єктивних ознак провокації підкупу свідчить, що норми, які передбачають відповідальність за цей злочин, у кримінальних кодексах вищезгаданих зарубіжних країн досить схожі між собою і фактично більшість із них подібна до ст. 304 КК Російської Федерації. Відмінними є лише ст. 307 КК Республіки Болгарії [9], певною мірою ст. 396 КК Республіки Білорусь та ст. 321 КК Республіки Таджикистан [10].

Провокацію підкупу (хабара) законодавці більшості вищезгаданих зарубіжних країн відносять до злочинів проти правосуддя і безпосередньо пов'язують із процесом доказування (виявлення та закріплення доказів) одержання чи давання хабара, а це вказує на специфічність родового об'єкта кримінально-правової охорони. Лише в КК Республіки Болгарія [9] та КК Республіки Таджикистан [10] провокація хабара належить до злочинів проти державної влади та інтересів державної служби.

Предмет провокації хабара повинен збігатися із предметом давання та одержання хабара. Проте, майже у всіх нормах вищезгаданих кримінальних кодексів предмет провокації хабара знаходить безпосереднє формулювання у нормах щодо відповідальності за згаданий злочин і не є ідентичним предмету давання чи одержання хабара (комерційного підкупу).

Слушним моментом проаналізованого зарубіжного кримінального законодавства у частині відповідальності за провокацію підкупу (хабара) є безпосереднє визначення предмета цього злочину, але у той же час негативним – певна невідповідність ознак предмета провокації підкупу (хабара) та предмета давання-одержання хабара (комерційного підкупу).

Суб'єктом досліджуваного злочину за законодавством зарубіжних країн є загальний суб'єкт, тобто фізична осудна особа, що досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Це є виправданим, адже насправді провокаційні дії можуть учинятися будь-якими особами, і не обов'язково, щоб це були саме службові особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права. Очерки сравнительного права. Москва: Прогресс, 1981. С. 36-86.

2. Батраченко Т. С. Порівняльно-правовий аналіз кримінальної відповідальності за провокацію підкупу законодавства України та зарубіжних країн. Правова позиція. 2016. № 1. С. 96-101.

3. Виговська А. В. Кримінальна відповідальність за корупційні злочини за вітчизняним і зарубіжним кримінальним законодавством: порівняльна характеристика. Правова держава: Щорічник наукових праць. 2010. Вип. 21. С. 351-357.

4. Волженкин Б. В. Допустима ли провокация как метод борьбы с коррупцией? Российская юстиция. 2011. № 5. С. 43-45.

5. Грудзур О. М. Визначення провокації злочину у кримінальному праві зарубіжних країн. Закарпатські правові читання: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студ. та асп. (м. Ужгород, 28-30 квіт. 2009 р.). Ужгород: Б. и., 2009. С. 174-177.

6. Грудзур О. М. Кримінально-правова характеристика провокації хабара за законодавством зарубіжних країн. Вісник Академії правових наук України. 2009. № 2 (57). Харків: Право, 2009. С. 150-160.

7. Егорова Н. Провокация взятки либо коммерческого подкупа. Российская юстиция. 1997. № 8. С. 26-28.

8. Рыжова О. А. Совершенствование уголовного законодательства, предусматривающего ответственность за провокацию взятки либо коммерческого подкупа. Российский следователь. 2004. № 8. С. 18-22.

9. Уголовный кодекс Республики Болгария. СПб: Юридический центр Пресс, 2001. 298 с.

10. Уголовный кодекс Республики Таджикистан. СПб: Юридический центр Пресс, 2001. 410 с.

Ракоїд Максим Юрійович,

студент групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Домбай Марина Миколаївна,

старший викладач кафедри

фінансових розслідувань

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУБ'ЄКТІВ НЕДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ В УКРАЇНІ

Розвиток сучасного суспільства відбувається в умовах якісних змін, обумовлених четвертою промисловою революцією, яка характеризується не лише інноваційними нововведеннями та науковими відкриттями "цифрової економіки", але й нестабільністю, децентралізацією, швидкою урбанізацією, скороченням життя населення, негативними змінами клімату та зростанням традиційної організованої злочинності та кіберзлочинності. Процеси криміналізації в Україні і нині дуже високі, адже у 2019 році Україна посіла 41 місце за рівнем злочинності серед усіх країн світу, поступаючись таким країнам як Венесуела, Гондурас, Афганістан, Сирія, Сомалі, Кенія, Зімбабве тощо і 2 місце серед країн Європи, поступаючись місцем Швеції (світовий Індекс злочинності для України становить 48,88) [8]. За таких обставин розумне і цілеспрямоване використання потенціалу недержавних профільних структур, здатних у взаємодії з правоохоронними органами сприяти більш активній та результативній боротьбі з кримінальними явищами є дуже актуальним та суспільно важливим. Але результативність такої співпраці безпосередньо залежить від ефективності правового регулювання взаємодії правоохоронних органів та недержавних суб'єктів господарювання.

Теоретичний та практичний потенціал наукових досліджень у сфері взаємодії правоохоронних органів та недержавних суб'єктів господарювання в Україні та за кордоном є досить значний, однак окремі аспекти й досі залишаються дослідженими фрагментарно. Зокрема, вагомий внесок в розвиток цих питань здійснили Андрейчук В. С., Белкін Р. С., Белорусов В. Б., Бірюков П. Н., Василенко С. Ю., Громова О. М., Краснокутський С. В., Крутов В. В., Кучеров І. І., Миронюк Р. В., Тимошенко І. І., Фещенко Л. О., Цимбал Г. П.,

Черкасова С. О., Чистоклетов Л. Г., Шепітько В. Ю., Ярошенко Ю. О. та багато інших. Проте, недостатньо на сьогодні розкриті питання правового регулювання організаційного механізму взаємодії суб'єктів недержавної системи безпеки підприємництва та механізму практичної реалізації такої співпраці.

Варто зауважити, що недержавна система безпеки підприємства – це діяльність організацій недержавної форми власності, пов'язана із захистом законних прав та інтересів громадян, що здійснюється переважно на договірних засадах і має на меті забезпечення особистої безпеки, власності й недоторканності охоронюваних об'єктів або ж особи. В Україні на ринку охоронних послуг та приватного розслідування функціонує більше 4,5 тисяч фірм недержавної форми власності [7]. Серед найбільших гравців ринку виділяють "Охоронний холдинг", "Явір-2000", група компаній "Венбест", холдинг "Шериф", асоціація "Щит", група компаній "Феміда", ТОВ "А1", ТОВ "Галід" та інші.

Взаємодія суб'єктів недержавної системи безпеки підприємства з правоохоронними органами являє собою проведену в певних правових і організаційних формах спільну, узгоджену за метою, часом та місцем діяльність правоохоронних органів і суб'єктів недержавної системи безпеки з метою виконання завдань щодо попередження, боротьби чи зниження рівня злочинності на/(в) об'єкті в результаті максимального використання потенціалу обох сторін.

Взаємодія суб'єктів недержавної системи безпеки підприємства з правоохоронними органами обмовлена наявністю значної кількості спільних рис, властивих як правоохоронним структурам, так і недержавним структурам: їх об'єднують суміжні цілі і завдання, сфери професійної діяльності, наявність певної подібності в методах роботи. Але в той же час, існує об'єктивна обмеженість всіх наявних у кожної зі сторін видів і обсягів ресурсів: людських, інформаційних, технічних, фінансових та інших. Спільність рис відмічає С. В. Краснокутський, який стверджує, що принциповою основою взаємодії суб'єктів недержавної системи безпеки підприємства з правоохоронними органами є спільність цілей [6, с. 140]. Однак, при взаємодії потрібно враховувати і низку відмінних рис. Наприклад, на відміну від мети органів внутрішніх справ, метою значної частини недержавних суб'єктів системи безпеки є отримання прибутку.

Взаємодія суб'єктів недержавної системи безпеки підприємства з правоохоронними органами є об'єктом правового регулювання,

що здійснюється за допомогою правових норм та інших юридичних засобів впливу на суспільні відносини з метою їх впорядкування, розвитку та захисту. Для цього створено систему нормативно-правових актів, що регулюються нормами приватного та публічного права. Основою ж функціонування недержавних суб'єктів безпеки та правоохоронних органів в Україні є норми цивільного, трудового, господарського, адміністративного, кримінального та інших галузей права. Регулювання такої взаємодії здійснюється на трьох рівнях: наддержавному, державному та внутрішньоорганізаційному. Відповідно до цього можна узагальнити такі групи нормативно-правових актів, що регулюють діяльність правоохоронних органів та недержавних суб'єктів системи безпеки підприємництва:

1. Міжнародні правові акти.
2. Вітчизняні законодавчі акти.
3. Інші нормативно-правові акти держави.

Міжнародні правові акти регламентують забезпечення прав і свобод людини в системі взаємовідносин правоохоронних органів та недержавних суб'єктів безпеки. Серед них особливе місце посідають Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, схвалений Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року.

Правовим підґрунтям, основою для здійснення ефективної правоохоронної діяльності та діяльності у сфері безпеки підприємництва є положення Конституції України. Так, у ст. 3 визначено, що людина, її життя та здоров'я честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Положення ч. 4 ст. 55 Конституції, яка закріпило право кожного захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами [1]. Положення ч. 1 ст. 59 Конституції України, котра встановила, що кожен має право на правову допомогу [1]. Також, діяльність недержавних суб'єктів забезпечення безпеки підприємництва в Україні врегульовано передусім нормами Господарського кодексу України [2].

Правова регламентація діяльності недержавних суб'єктів системи безпеки підприємництва здійснюється в контексті захисту національних інтересів і національної безпеки України. Основним в цій сфері є Закон "Про національну безпеку України", який був прийнятий минулого року і головною метою якого є визначення основ та принципів національної безпеки і оборони, цілей та основних засад

державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. Законом визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони[3].

Особливе місце серед законодавчих актів, що регулюють взаємодію правоохоронних органів та недержавних суб'єктів системи безпеки підприємництва займає Закон України "Про охоронну діяльність", який не лише визначає загальні засади діяльності та правовий статус суб'єктів охоронної діяльності, але й допускає взаємодію охоронних підприємств з органами внутрішніх справ при протидії правопорушникам або при припиненні адміністративних правопорушень. Так, відповідно до Закону України "Про охоронну діяльність" суб'єкти охоронної діяльності можуть надавати на підставі договору наступні види охоронних послуг: 1) охорона майна громадян; 2) охорона майна суб'єктів господарювання; 3) охорона громадян [4].

Змістом взаємодії охоронних підприємств з органами внутрішніх справ є практичне виконання спільних охоронних та розшукових дій, спрямованих на підтримання правопорядку. Відповідно до ст.19 цього закону взаємодія між охоронними підприємствами, службами безпеки суб'єктів господарювання та правоохоронними органами здійснюється також у формі проведення спільних нарад, консультацій, обміну інформацією з питань попередження та припинення правопорушень, інших не заборонених законодавством заходів за умови, що не порушуються права та обов'язки суб'єктів господарювання і здійснення таких заходів належить до компетенції відповідного правоохоронного органу [4].

На виконання рішення Всеукраїнської наради операторів ринку охоронних послуг, відповідно до Положення про Міністерство внутрішніх справ України у частині створення консультативних і дорадчих органів, а також з метою здійснення громадського контролю за діяльністю МВС України та недержавної системи безпеки в Україні, забезпечення проведення консультацій і координації дій органів внутрішніх справ з недержавними охоронними структурами в охороні громадського порядку, попередження й припинення злочинів у місцях

виконання охоронних функцій, підвищення правової культури персоналу охорони, активізації їх участі в удосконаленні законодавчого та нормативного забезпечення професійної охоронної діяльності, наказом МВС від 28.04.2010 р. за № 162 створено Координаційну раду МВС із взаємодії ОВС з охоронними підприємствами, їх об'єднаннями та службами безпеки суб'єктів господарювання[5].

Аналіз правового регулювання дозволяє виділити певні зміни та нововведення, що стали принципово новими в правовому полі України, яке стосується проблем взаємодії недержавних суб'єктів системи безпеки та правоохоронних органів. Зокрема:

– у 2018 році вчинив Закон України "Про основи національної безпеки України", який містив ряд прогалин, зокрема, була відсутня чітке розмежування повноважень державних органів, насамперед органів сектору безпеки, що ускладнювало міжвідомчу координацію;

– у 2018 році Кабінет Міністрів України оновив критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження охоронної діяльності. МВС буде проводити планові перевірки охоронних фірм не частіше ніж один раз на два роки. Нові критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності в сфері охоронної діяльності, що підлягає ліцензуванню, та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Міністерством внутрішніх справ затверджені постановою Кабміну від 10 жовтня 2018 № 825.

– У 2019 році Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг визначилась з уніфікованою формою актів перевірок у сфері фінансових послуг, зокрема щодо уніфікованих форм перевірок у сфері охоронної діяльності та виробництва. Зокрема, уніфіковано Акт, складений за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівлі вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництва спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продажу, що підлягає ліцензуванню.

Таким чином, основоположною рисою взаємодії недержавних суб'єктів системи безпеки з органами внутрішніх справ у сфері попередження правопорушень складає взаємний обмін інформацією та інформаційними даними про злочини та правопорушення проти життя, здоров'я та майна клієнтів цих організацій. До того ж, діяльність правоохоронних органів та недержавних суб'єктів безпеки щодо попередження різного роду правопорушень являє собою багаторівневе цілісне утворення – систему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96–ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436–IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18–22. Ст. 144.
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII / Верховна Рада України . Відомості Верховної Ради - 2018, № 31, ст.241.
4. Про охоронну діяльність : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4616-VI / Верховна Рада України . Відомості Верховної Ради України. 2013. № 2. Ст. 8.
5. Про створення Координаційної ради МВС із взаємодії ОВС із охоронними підприємствами, їх об'єднаннями та службами безпеки суб'єктів господарювання: наказ МВС України від 28 квітня 2010 р. № 162 / МВС України URL: http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/printable_article/1065107;jsessionid=D62209209917C3908BA2F0522C6B49E8
6. Краснокутский С. В. Юридическая природа негосударственной правоохранительной деятельности в Украине: (теоретико-правовой аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Краснокутский Сергей Валерьевич. Х., 2004. 170 с.
7. Ціна спокою: тенденції ринку охоронних послуг в Україні. [Електронний ресурс]. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/cena-spokojstviya-tendencii-rynka-ohrannyh-uslug-v-ukraine>.
8. CrimeIndexforCountry 2019. URL: https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp.

Ромашко Дмитро Сергійович,
студент групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Чигрина Галина Леонідівна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

СПЕКТР АКТУАЛЬНИХ НЕВИРІШЕНИХ ПРОБЛЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ БАНКРУТСТВОМ ПІДПРИЄМСТВА

Успішність економічної політики держави в цілому полягає у забезпеченні фінансової незалежності, платоспроможності базису економіки – окремих підприємств різних галузей економіки та форм власності. Проблема ймовірності банкрутства є важливою для значної кількості вітчизняних підприємств, які на фоні сталих, роками невіршених проблем, у тому числі пов'язаних з дієвістю фінансово-економічної системи країни, функціонують в умовах як світової, так і глибокої внутрішньодержавної економічної кризи, вкрай нестабільної політичної ситуації, недосконалості правового та податкового законодавства. Все це призводить до збільшення кількості неплатоспроможних підприємств, які чітко прямують до банкрутства, що, нажалі, призводить у більшості випадків до ліквідації таких підприємств. І це стає поширеним явищем. Тому дослідження питань, пов'язаних з причинами банкрутства підприємства, заходами щодо його запобігання є актуальним.

Широке коле питань, пов'язаних з банкрутством підприємства ґрунтовано досліджували відомі зарубіжні науковці, такі як Альтман Е., Таффлер А., Спрингейт Г., Іванова Г.П., Федотова М.А., Сайфулін Р.С. і Кадиков Г.Г., так і вітчизняні науковці – Бланк І.О., Базілінська О.Я., Колісник М.К., Подольська О.В., Терещенко О.О., Штангрет А.М., а також багато інших. Стан наукового дослідження не зменшує актуальності подальших досліджень проблем банкрутства, а також економічної сутності банкрутства підприємства для сталих ринкових відносин.

Метою статті є висвітлення спектру актуальних невіршених проблем, пов'язаних з банкрутством підприємства та зазначення основних шляхів їхнього вирішення.

У процесі непростого становлення ринкових відносин в економіці нашої країни, впливу значної кількості факторів, всі взаємопов'язані

елементи економічної системи країни опинилися в стані, однозначна характеристика якому – криза. На межі припинення своєї економічної діяльності перебуває значна кількість підприємств, які постають перед проблемою неможливості виконувати свої зовнішні зобов'язання, термін погашення яких вже настав. Така ситуація є основною ознакою банкрутства. Всього з 1995 р. по серпень 2018 р.: 61002 підприємств визнано банкрутом [1]. Можна відмітити, що існують фактори, які впливають на збільшення кількості банкрутств підприємств (економічна криза) і, які впливають на їх зменшення (економічна стабільність та вдосконалення законодавчої бази в сфері банкрутства підприємств).

Нажаль, інформація щодо банкрутства підприємств є достатньо закритою, відсутні у вільному доступі звіти, детальний план дій, поточна інформація підрозділу з питань банкрутства, який у теперішній час входить до складу Міністерства юстиції України, інформація на офіційному сайті практично не оновлюється. Брак інформації щодо висвітлення широкого кола питань, пов'язаних з банкрутством, є однією з важливих проблем, які виникають у дослідженні і яку необхідно вирішувати. Але, якщо користуватися тільки інформацією Державної служби статистики, можна зазначити таке.

В Україні 2018 рік, по відношенню до 2017 року, позначився значним зменшенням кількості підприємств, які функціонували в економічному середовищі країни – на 52341 одиницю (без урахування банків – на 52326 одиниць), або на 13,3%, та зменшенням на 9% кількості підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення. Збиток підприємств до оподаткування збільшився на 652873,8 млн грн (без урахування банків – на 599472,7 млн грн), або на 418,1% (без урахування банків – на 402%) [1]. Зрозуміло, що кількість підприємств, які ліквідовано з причини банкрутства, знаходились у прямій залежності від кількості підприємств, які завершили своє функціонування на фоні значного зросту обсягу збитку, отриманого підприємствами за результатами своєї діяльності.

Виходячи з досліджень закономірностей, тенденцій, передумов банкрутств підприємств на підставі аналізу робіт різних авторів [2, 3, 4], можемо деталізувати причини банкрутства шляхом групування факторів зовнішнього та внутрішнього впливу.

Зовнішні фактори є об'єктивними по відношенню до підприємства-банкрута: світова економічна криза; політична нестабільність

суспільства; зміна зовнішньоекономічної спрямованості держави і необґрунтованість економічної політики уряду; погіршення соціально-економічної ситуації; недосконалість законодавчої системи; наявність стійких кризових явищ в інвестиційній політиці; непередбаченість природних катаклізмів з тяжкими економічними наслідками; відсутність в країні дієвого інституту банкрутства.

Внутрішні фактори впливу, які є суб'єктивними для підприємства-банкрута, можна визначити так: несвоєчасність і неадекватність реакції на зміни в ринковому середовищі; стійкі недоліки у економічній політиці підприємства; недосконалість системи стратегічного планування і розвитку підприємства; неефективність використання інструментарію управління підприємством; низький техніко-технологічний рівень виробництва (здійснення послуг); значні прорахунки в організації праці; збільшення різних видів заборгованостей; необґрунтованість вибору інвестиційних проектів на фоні недостатності джерел фінансування; недостатність або нерегулярність застосування на підприємстві доступних засобів діагностики ймовірності банкрутства.

Банкрутство підприємства є фінальним етапом кризового стану підприємства, яке характеризується фіксацією негативних результатів фінансово-господарської діяльності в процесі просування в напрямку від тимчасової локальної до стабільної загальної неможливості виконувати свої зобов'язання. Важливим є розпізнавання ранніх симптомів кризового стану підприємства, постійний моніторинг сукупності показників діяльності підприємства, які здатні сигналізувати про наближення такого стану.

В Україні банкрутство підприємства, нажаль, досить часто виступає інструментом фальсифікації і зловживання з метою ухилення, наприклад, від сплати податків через банкрутство, або для виведення активів підприємства боржника, або при незаконному їх заміщенні. Все вищезазначене вказує на необхідність функціонування в країні ефективного інституту банкрутства, який діє у розвинутих країнах і який є необхідним елементом системи державного регулювання економіки.

Незважаючи на ряд об'єктивних факторів, які безпосередньо впливають на дієвість інституту банкрутства країни, необхідно підкреслити проблеми організаційного характеру, вирішення яких дозволило б здійснити значний крок до покращення його функціонування.

Аналіз фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства проводиться згідно з «Методичними рекомендаціями щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» [5].

Відновлення платоспроможності – це системна економічна проблема і відповідати за її вирішення має економічний блок уряду. Оскільки у банкрутстві підприємств не зацікавлений жоден суб'єкт системи економічної діяльності, це зумовлює необхідність створення механізму державної підтримки підприємств та захисту від фінансового краху. Цей механізм повинен базуватися на функціонуванні ефективної системи діагностики, контролю, та захисту. Також важливо поділяти неплатоспроможних суб'єктів господарювання на тих, які тимчасово потрапили у скрутне становище і мають певний потенціал для подальшого успішного функціонування і тих, які однозначно не мають такої можливості [5].

Тільки за умови прийняття основних норм, щодо покращення показників врегулювання неплатоспроможності, внесення змін у підзаконні нормативні акти Міністерства юстиції та в судову практику у справах про банкрутство, залучення економічного блоку уряду, можливе покращення позиції України за напрямом врегулювання неплатоспроможності у рейтингу «Doing Business».

Враховуючи результати проведеного дослідження, об'єктивні та суб'єктивні фактори впливу на причини банкрутства, можна визначити такі невирішені проблеми:

- не відкритість інформації щодо ситуації у сфері банкрутства підприємств країни, це стосується й офіційної інформації Міністерства юстиції України, до складу якого входить Департамент з питань банкрутства;
- недосконалість аналітичного підходу в рекомендованій Методиці здійснення аналізу фінансово-господарського становища підприємства, якщо акцентуватися саме на запобіганні ймовірності банкрутства шляхом виявлення ранніх його симптомів;
- ряд важливих проблем організаційного характеру, які деструктивно впливають на формування ефективного інституту банкрутства країни;

- відсутність стратегії дій щодо вдосконалення регламентованих процедур у сфері банкрутства, що безпосередньо негативно впливає на якість і кількість розроблених Міністерством юстиції заходів;
- недостатність наміру і підтримки з боку держави щодо ефективного просування в напрямку формування дієвого інституту банкрутства країни.

Прорив у вирішенні зазначених проблем можливий тільки в поєднанні потужних цілеспрямованих дієвих зусиль, як з боку держави, так і з боку підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна служба статистики України. Статистичний збірник Державна служба статистики України «Діяльність суб'єктів господарювання», 2019, С. 39. / URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> .
2. Троц І.В. Статистичний огляд банкрутства українських підприємств: національний і регіональний аспект. Вісник соціально-економічних досліджень: збірник наукових праць. 2014. Вип. 3 (54). Одеський національний економічний університет. С. 170-178.
3. Штангрет А.М. Антикризове управління підприємством: навч. посібник / А.М. Штангрет, О.І. Копилук. К.: Знання, 2007. 335 с.
4. Коломієць Н.І. Запобігання банкрутству малих підприємств. Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість: міжвідомчий наук.-техніч. збірник. 2004. Вип. 29. С. 248-256.
5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006 N 14 (із змінами і доповненнями) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06> .

Ткачук Інна Вікторівна,
студентка групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Чигрина Галина Леонідівна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

СУБ'ЄКТИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ОБІГУ НЕДЕРЖАВНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Фондовий ринок є однією з важливих складових ринкової економіки, тому він потребує ефективного правового регулювання. Завдання державного правового регулювання ринку цінних паперів – забезпечити захист суспільних інтересів, рівноправність і справедливість ринку, а також доступність і відкритість інформації. Функції регулювання та контролю ринку цінних паперів реалізуються державою шляхом формування спеціальних структур з метою регулювання випусків цінних паперів та їхнього обігу, професійних учасників ринку цінних паперів. Створення спеціальної структури зумовлене специфікою способів регулювання, пов'язаних з контролем ринку цінних паперів та необхідністю створення органу, здатного захистити інтереси інвесторів[1, с.2].

Головним суб'єктом державного регулювання обігу цінних паперів є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Згідно з Положенням «Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку», Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі – «Національна комісія») є державним колегіальним органом підзвітним Верховній Раді України а підпорядкованим Президенту України[2].

Основною функцією Національної комісії є державне регулювання ринку цінних паперів. Одним із складових елементів державного регулювання фондового ринку є контроль за діяльністю емітентів, професійних учасників ринку цінних паперів, саморегулювних організацій. Здійснення перевірок є одним із способів реалізації виконання завдань Національної комісії, відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні»[3].

Згідно з загальноприйнятими принципами IOSCO (Міжнародна організація комісій з цінних паперів), регулятор ринку цінних паперів повинен володіти відповідним обсягом повноважень для інспектування,

розслідування та нагляду за фондовим ринком. Державна регулятивна система покликана забезпечувати дієві та справедливі методи здійснення розслідувань, інспекцій, нагляду та правозастосування.

На сьогодні, контрольна функція Національної комісії реалізується з метою сприяння дотриманню вимог законодавства; попередження правопорушень (зловживань) на фондовому ринку; забезпечення дотримання прав та інтересів інвесторів, інших учасників фондового ринку; виявлення ризиків та формування нових тенденцій функціонування фондового ринку.

Контрольна функція Національної комісії реалізується шляхом проведення перевірок, які бувають плановими та позаплановими[4].

За допомогою перевірок виявляють проблемні аспекти діяльності учасників ринку цінних паперів, що підвищують ризики та можуть, в майбутньому, привести до правопорушень на ринку цінних паперів, а також формуються пропозиції з удосконалення законодавства з метою усунення недоліків та прогалин у функціонуванні фондового ринку.

Планова перевірка є заздалегідь запланованим заходом, Національна комісія здійснює планову перевірку діяльності учасника ринку цінних паперів на предмет її відповідності вимогам законодавства діяльності протягом періоду, який підлягає перевірці[5]

Позапланова перевірка передбачає незаплановану перевірку діяльності учасника ринку цінних паперів вимогам законодавства протягом періоду, який підлягає перевірці, за окремими, конкретно визначеними питаннями [5].

Контрольно-ревізійна діяльність Національної комісії, яка зокрема включає в себе проведення перевірок учасників ринку цінних паперів, у випадку виявлення порушень, застосування санкцій, передбачених законодавством, є одним із найбільш пріоритетних напрямків контролю за фондовим ринком [5].

Статтею 9 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», до переліку суб'єктів виявлення та запобігання незаконного обігу цінних паперів віднесено уповноважених осіб Національної комісії, а саме:

- 1) голова та члени Національної комісії;
- 2) уповноважені Національною комісією посадові особи [3].

Оскільки, ринок цінних паперів має важливе значення для економіки країни, тому без якісного адміністрування та захисту

фондового ринку неможливе й забезпечення стабільності та розвитку реального сектору економіки. Розвиток та створення нових загроз економічній безпеці країни потребують нових підходів до реформування усіх спеціальних органів, на які покладено завдання з протидії злочинності у сфері економіки. Структура та режим функціонування органів служб, які контролюють дотримання законодавства у сфері економіки, уже не відповідають вимогам суспільства. Крім цього, функції протидії злочинам у сфері економіки та фінансів невинновато розпорочені за різними відомствами і нерідко дублюються [6, с.5].

Забезпечення протидії злочинам у сфері обігу цінних паперів покладено на: підрозділи боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2015 р. було створено юридичну особу публічного права – Департамент захисту економіки Національної поліції України як міжрегіональний територіальний орган Національної поліції з вертикальним підпорядкуванням, основною функцією якого є протидія злочинності у сфері економіки. Департамент захисту економіки Національної поліції України функціонує у складі кримінальної поліції Національної поліції України, та, згідно з чинним законодавством, здійснює оперативно-розшукову діяльність [7].

До підслідності Департаменту віднесено виявлення 86 складів злочинів економічного спрямування в 65 галузях і сферах економіки, основними з яких є запобігання розкраданню державних коштів, викриття злочинів у найбільш уразливих для злочинних посягань галузях економіки[8, с. 32].

Постановою Кабінету Міністрів України від 02 вересня 2019 р. уряд прийняв рішення ліквідувати Департамент захисту економіки Національної поліції України. В той же час рядом було анонсовано, що на зміну ліквідованого Департаменту буде створено нову ефективну структуру для розслідування фінансових злочинів[9].

30 серпня 2019 року до Верховної Ради України подано проект закону «Про Бюро фінансових розслідувань», Згідно з проектом закону, Бюро фінансових розслідувань — це центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику щодо запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних злочинів у сфері господарської діяльності, які прямо або опосередковано завдають шкоди публічному інтересу в сфері фінансів [10].

Діяльність Бюро фінансових розслідувань буде контролюватись міністром фінансів України, який, спрямовуватиме та координуватиме роботу бюро від імені Кабінету міністрів України. Структуру Бюро фінансових розслідувань буде складати центральний апарат і 7 територіальних управлінь. Кількість працівників та розмір їх окладів буде визначатися урядом [10].

Проектом закону передбачено, що до основної підслідності детективів Бюро фінансових розслідувань будуть віднесені кримінальні правопорушення, які передбачені 25 статтями Кримінального кодексу України (далі – КК України)(статті 204, 205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210, 211, 212, 212-1, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233 КК України), додаткової підслідності - 5 статей (статті 192, 200, 216, 358, 366 КК України), а також досудове розслідування за статтею 222 КК України (якщо розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в тисячу п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановлений законом на час вчинення злочину).

В пояснювальній записці вказано, що прийняття Закону призведе до більш ефективної діяльності правоохоронних органів у сфері формування та використання фінансових ресурсів держави та її економічної безпеки, і як наслідок, зниження тінізації економіки в Україні та збільшенні надходжень податків та зборів, оптимізації структури правоохоронних органів, матеріально-технічної бази та скорочення загальної кількості працівників, що протидіють злочинності у сфері фінансів [10].

Отже, проаналізувавши стан державного регулювання ринку цінних паперів, можна прийти до висновку, що суб'єктом виявлення та запобігання обігу недержавних цінних паперів є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, яка в особі уповноважених осіб, реалізовує свої контрольні функції. Контроль здійснюється комісією шляхом проведення перевірок учасників фондового ринку, та застосування санкцій, передбачених законодавством у разі виявлення порушень.

Оскільки, виготовлення і використання недержавних цінних паперів є кримінальним правопорушенням, функції протидії вказаним злочинам було покладено на Департамент захисту економіки Національної поліції України, який донедавна здійснював боротьбу з економічною злочинністю. Рішенням уряду Департамент був ліквідований,

натомість очікується створення нової структури, яка, в тому числі, буде здійснювати протидію незаконному обігу недержавних цінних паперів, а саме: Бюро фінансових розслідувань. Перспектива створення нового правоохоронного органу залишає надію більш ефективної діяльності у сфері протидії та запобіганні обігу недержавних цінних паперів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіктенко О.В. Концептуальні засади дослідження фондового ринку як об'єкта державного управління/ Кіктенко О.В.. // УДК 35: 336.761. – 2010.;
2. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: Положення затв. Указом Президента України від 23.11.2011 р. №1063/2011. Редакція від 07.04.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>(дата звернення: 06.09.2019);
3. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30 жовтня 1996 р. № 448/96-ВР. Редакція від 24.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 06.09.2019);
4. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/control%20/>(дата звернення: 06.09.2019);
5. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <http://www.ssmc.gov.ua/activities/controlaudit>(дата звернення: 06.09.2019);
6. Черней В.В. Правове та організаційне забезпечення протидії злочинам у сфері державних фінансів / Черней В.В.. // Науковий вісник Академії внутрішніх справ України. – 2014. – №2. – С. 3–14.;
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2015 р. № 830. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/248564262>(дата звернення: 06.09.2019);
8. Василичук В. І. Протидія оперативними підрозділами МВС України фінансуванню сепаратизму : метод. рек. / Василичук В. І., Буряк М. В., Купранець І. М. та ін. – Київ : Кандиба Т. П., 2015. – 98 с.;
9. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/kabinet-ministriv-ukrayini-likviduvav-ubez>(дата звернення 06.09.2019);

10. Проект Закону про Бюро фінансових розслідувань. Офіційний веб портал Верховної ради України. URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66516(дата звернення 06.09.2019).

Ульяницька

Вікторія Володимирівна,

студентка групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Домбай Марина Миколаївна,

ст. викладач кафедри

фінансових розслідувань

ЩОДО РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ СЛУЖБ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ ПРАКТИКИ

У статті здійснено порівняльно-правовий аналіз розвитку недержавних служб безпеки підприємництва в контексті міжнародного досвіду та визначено певний комплекс заходів розбудови недержавної системи безпеки підприємництва в Україні.

Ключові слова: *недержавні служби безпеки підприємництва, міжнародний досвід, організація економічної безпеки, організації захисту, забезпечення економічної безпеки.*

The article deals with the comparative legal analysis of the development of non-state security services for entrepreneurship in the context of international experience, and defines a certain set of measures for building a non-state enterprise security system in Ukraine.

Keywords: *non-state business security services, international experience, economic security organization, security organization, economic security.*

Постановка проблеми. За роки існування незалежної України, на жаль, так і не вдалося побудувати ефективну, високоорганізовану систему безпеки бізнесу, яка б відповідала міжнародним стандартам та задовольняла потреби кожного суб'єкта підприємницької діяльності.

На сьогодні, широким спектром надання послуг користуються охоронні та детективні агентства, служби безпеки комерційних підприємств, що в своїй повсякденній роботі постійно взаємодіють з

правоохоронними органами. Досить часто можливості недержавної системи безпеки стосовно отримання необхідної інформації виявляються набагато ширшими, ніж у правоохоронців. Це свідчить про те, що у розвинутих зарубіжних країнах світу недержавний сектор безпеки переважає над державним.

Необхідність детального аналізу міжнародної практики розвитку недержавних служб безпеки підприємництва зумовлена декількома об'єктивними чинниками, урахування яких буде сприяти здійсненню нашого дослідження у логічній послідовності. По-перше, варто зауважити, що недержавна служба безпеки підприємництва в нашій країні – відносно новий вид системи забезпечення охорони підприємства. Наскільки значимим і ефективним він стане у нашому суспільстві залежить від розуміння його як необхідного елемента сучасних економічних відносин, по-друге їх ефективна та потужна діяльність залежить від владних структур, які мають зрозуміти корисність співпраці із недержавними структурами як в Україні так і за її межами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом приділяється увага вчених дослідженню зарубіжного досвіду діяльності недержавних служб безпеки підприємництва щодо надання послуг суб'єктам підприємницької діяльності, і це в свою чергу вимагає переосмислення їх ролі на теренах України. На важливість досліджуваної проблематики варто вказати праці вчених, як Корчевська Л.О., Крутов В.В., Назаров В.В., Пилипчук В.Г., Ткачук Т.Ю, Яцко М.Г. та інші.

Мета статті. Метою даної статті є аналіз розвитку недержавних служб безпеки підприємництва України в контексті сучасної міжнародної практики.

Виклад основного матеріалу. Дослідження міжнародного досвіду свідчить, що в іноземних державах кожного разу нові вимоги з боку суспільства до забезпечення правопорядку здійснюють вплив на організацію правоохоронної діяльності. У багатьох зарубіжних країнах дедалі більше орієнтуються не лише на державні органи, а й на широке використання для правоохоронних цілей приватних організацій та охоронних служб. Міжнародний досвід переконує, що не всі види правоохоронних функцій у належному обсязі можуть здійснювати державні органи. Внаслідок цього за кордоном значного поширення набули адвокатські контори, приватні розшукові, детективні бюро тощо.

Недержавний сектор забезпечення безпеки підприємницької діяльності в Україні складається з двох основних типів суб'єктів: приватних охоронних підприємств та служб безпеки суб'єктів підприємництва. До цього сектора входить низка інших суб'єктів (детективні структури, інформаційні служби, аналітичні та консультаційні центри), взаємообумовленість функціонування яких настільки складна, що вони можуть існувати як в автономному режимі, так і в тісному взаємозв'язку.

Про перспективи розвитку охоронної діяльності свідчить світовий досвід, адже саме недержавні структури в основному й вирішують завдання безпеки підприємництва. Даний етап розвитку системи недержавної безпеки передбачає практично повний комплекс послуг у сфері організації захисту підприємництва та бізнесу, такі як: фізичну охорону об'єктів та суб'єктів господарювання, технічний захист від несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації, надання послуг з перепідготовки фахівців в інформаційно-аналітичній сфері, супровід вантажів, проведення бухгалтерського, кадрового, юридичної допомоги та консультацій, енергетичного та інших видів аудиту, надання інформаційно-аналітичних та консалтингових послуг щодо безпеки, організації захисту комерційної таємниці, методичної допомоги в організації та розвитку діяльності служб безпеки, боротьби з рейдерством та ін. [2].

Справедливо зауважують О.А. Бандура та І.І. Самборський, що створення недержавної безпеки доцільно здійснювати «не в рамках лише одного окремо взятого (зацікавленого міністерства, відомства, установи чи підприємства (незалежно від форми власності), а в масштабах держави... Тільки в цьому випадку може бути створена і надійно функціонувати система безпеки підприємництва усіх суб'єктів діяльності незалежно від форми важності...» [1].

Так, у Канаді діяльність приватних підприємств, що займаються охороною та детективною діяльністю регулюється нормативними документами в законодавствах провінцій. Єдиною для всіх є форма реєстрації та одержання дозволу на приватну розшукову діяльність в масштабах держави [5].

У Франції діяльність приватних розшукових та охоронних бюро регламентується загальнодержавним законом. Він передбачає, що власниками такого роду структур мають бути особи, які мають французьке громадянство, або ж громадянство країн ЄС [4].

У ФРН діяльність приватних служб з охорони підприємств, попередження правопорушень на виробництві складає близько 90 % від всієї їх діяльності. Заслуговує на увагу той факт, що федеральний уряд й уряди окремих земель Німеччини активно використовують приватні компанії для спільної діяльності зі спецслужбами та контрольно-розвідувальними органами. Вони організують особисту охорону вищого керівництва, залучаються до охорони об'єктів бундесверу, НАТО, стратегічних підприємств. Уся ця діяльність регламентується спеціальними державними законодавчими актами.

В КНР недержавні служби безпеки наділені законодавством правом охороняти майно підприємств, здійснювати особисту охорону громадян, боротися з протиправними діями у виробничій діяльності, виставкових акціях, надавати підприємствам протипожежну і технічну допомогу у забезпеченні їх діяльності. Крім того, як свідчить практика вони залучаються до реалізації задач економічної розвідки проти зарубіжних конкурентів.

Можна згадати також відзначені в науковій літературі процеси активного розвитку недержавного сектора охоронних послуг у Великій Британії, Бельгії, Фінляндії, Швеції, Греції, Туреччині тощо. Власне у всіх інших країнах, де існує приватне підприємництво, такі структури активно розвиваються. З урахуванням основних сучасних тенденцій, вони все більше включаються у систему міжнародних економічних відносин.

Реалії сьогодення, свідчать про те, що в Україні фінансові витрати підприємств та компаній на охорону, юридичні послуги, різні судові справи, протидію рейдерству не тільки не зменшуються, а навпаки – зростають. Про цю тенденцію свідчить і міжнародна практика. Наприклад, у США лише збитки від викрадання промислових секретів вже вимірюється 100 млрд. дол. щороку і, постійно зростаючи, можуть найближчим часом досягти 150 млрд. дол., втрата торговельних таємниць наносить збитки до 4 млрд. дол. В Японії затрати на захист комерційних секретів доходять до 20% річного прибутку підприємств і т. ін.[6].

На основі нашого дослідження вже зараз можна виокремити певний комплекс першочергових заходів розбудови недержавної системи безпеки підприємництва в Україні в контексті міжнародного досвіду, які можуть нами бути використані за такими напрямками:

- організація постійного моніторингу щодо врахування змін в економічній ситуації та інших чинників, що впливають на підприємницьку діяльність, з метою вдосконалення ідеологічних, концептуальних засад функціонування недержавної системи безпеки підприємств в Україні;
- розроблення й удосконалення чинного законодавства відповідно до суспільно-економічних потреб становлення і розвитку зазначеної системи;
- структурування приватних економічних суб'єктів, що надають послуги у сфері безпеки бізнесу;
- створення механізмів взаємодії державних і недержавних суб'єктів сектору безпеки на центральному та регіональному рівнях;
- упровадження та дотримання в Україні загальновизнаних міжнародних стандартів у сфері безпеки підприємництва;
- підготовка фахівців та освітнє й наукове забезпечення сектору недержавної безпеки.

Також, наголосимо, що на нашу думку, реалії у сфері ,(безпеки підприємництва як її частини) як невід'ємної складової національної безпеки вимагають від держави вирішення першочергової проблеми, а саме - підвищення ефективності прогнозування, оцінки та регулювання економічних процесів на базі основних правових та організаційних принципів. Так, у міжнародному та українському законодавстві досить багато правових норм, що дозволяють вже зараз вирішувати ці проблеми. Однак реальна дієвість їх поки ще вкрай мала. Це пов'язано, насамперед, з недостатньою підготовкою в цій сфері багатьох представників владних структур і більшої частини населення нашої країни. Також, недостатньо визначена політика держави у цій делікатній сфері. Крім того, правовий механізм регулювання економічних процесів недопрацьований до необхідного рівня його стану на практиці: не вистачає відповідних фахівців, інструкцій, методик, положень і т.д., причому як у державних відомствах та установах, так і в соціумі взагалі [3].

Все це обумовлює необхідність формування певних висновків, пов'язаних зі становленням і розвитком недержавного сектору безпеки в Україні, зокрема:

- міжнародний досвід підтверджує необхідність створення системи недержавної безпеки підприємницької діяльності в Україні як закономірного кроку в розвитку нашого суспільства на ринкових

засадах, а також як фактора у зміцненні демократичних принципів в управлінні державою;

- світовий досвід беззаперечно переконує, що характерне для сучасного періоду розвитку прискорене ускладнення форм і методів економічної діяльності об'єктивно випереджає методики організації безпеки, що знаходяться на озброєнні державних силових структур. Послугами недержавної системи безпеки, наприклад, в США і країнах ЄС все більше користуються державні структури задля більш успішного вирішення завдань національної і міжнародної безпеки;

- зважаючи на зарубіжний досвід, очевидно, варто було б в рамках індустрії безпеки підприємництва створити потужне громадське об'єднання працівників цієї галузі, яке могло б сприяти захисту інтересів фахівців даного профілю, стати дієвим громадським рухом, що міг би надавати його учасникам суттєву допомогу в реалізації стратегічних завдань становлення та розвитку, бути ефективним та впливовим громадським представником в суспільстві.

Таким чином, проведений порівняльно-правовий аналіз розвитку недержавних служб безпеки підприємництва в іноземних країнах дає підстави зробити висновок, що приватні охоронні організації в цих країнах посідають першорядне місце в системі органів, які здійснюють профілактику правопорушень та досвід яких необхідно перейняти і нашій державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандура О. А. Підходи щодо створення системи безпеки підприємництва як складової національної безпеки держави. К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2001. С. 68.
2. Банк Р., Крегул Ю. Недержавний сектор безпеки підприємницької діяльності в Україні Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 3. С. 58-68.
3. Крутов В. В. Недержавна система безпеки підприємництва. реалії та перспективи сьогодення. URL. <http://www.security-ua.com/statti/suspilstvo/item/449-nederzhavna-systema-bezpeky-pidpriemnytstva-realii-ta-perspektyvy-sohodennia>.
4. Крутов В.В. Проблеми становлення недержавних суб'єктів сектору безпеки в Україні. Матеріали засідання круглого столу від 15 листопада 2011 р. «Проблеми становлення недержавних суб'єктів сектору безпеки в Україні».

5. Крутов В.В., Пилипчук В.Г Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємства): Наукова доповідь. К: НІСД, 2011. 85 с.

6. Яцко М.Г., Ткачук Т.Ю. Суспільно-економічні передумови створення недержавної системи безпеки в Україні. «Молодий вчений». № 1 (41). 2017 р. С. 157-158.

Цивіна Ірина Володимирівна,

студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:

Бондарчук Віталій Вікторович,

к.ю.н., доцент кафедри

фінансових розслідувань

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАЙІ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ КОМП'ЮТЕРІВ, АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ ТА МЕРЕЖ

У процесі розслідування незаконного втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем та мереж часто виникають питання, які вимагають спеціальних неюридичних знань. Наприклад, негативні наслідки незаконного втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем та мереж можуть встановлюватися в процесі огляду комп'ютерного обладнання та носіїв інформації (аналізу баз і банків даних), опитування (допитів) технічного персоналу, власників інформаційних ресурсів. Дана обставина вимагає від слідчого здійснювати пошук та залучати для проведення розслідування відповідних спеціалістів.

Зокрема, до вилучення технічних засобів може залучатися спеціаліст, який знає елементи та пристрої обчислювальної техніки і систем управління, обізнаний із принципами функціонування автоматизованих систем управління. Для встановлення фактів проникнення в автоматизовані системи спеціаліст повинен володіти необхідними знаннями у сфері математичного забезпечення обчислювальних систем та організації обчислювальних процесів. Під час дослідження систем ЕОМ та їх мереж спеціаліст має орієнтуватися в питаннях, що стосуються математичного і програмного забезпечення

обчислювальних комплексів, систем та мереж, а також знати про мережі, вузли зв'язку, розподіл інформації та систем захисту інформації.

На нашу думку, пошук таких спеціалістів доцільно проводити завчасно на підприємствах та організаціях, які здійснюють обслуговування й експлуатацію комп'ютерної техніки з навчальною та науково-дослідною метою. В окремих випадках до співпраці можуть бути залучені співробітники тієї організації, до комп'ютерів якої відбулося проникнення.

Застосування спеціальних знань у розслідуванні незаконного втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем та мереж необхідно для того, щоб: визначити статус об'єкта як машинного носія інформації, його стан, призначення та особливості; дослідити комп'ютерну інформацію, враховуючи її пошук та виїмку; виявити ознаки та сліди впливу на машинні носії інформації, а також на саму інформацію; вжити допоміжних заходів щодо виявлення, фіксації та вилучення речових доказів.

Якщо спеціалісти безпосередньо не брали участі в проведенні слідчих (розшукових) дій, під час яких було виявлено машинні носії інформації або сама інформація, то виникає потреба терміново звернутися до цих осіб після завершення слідчої (розшукової) дії та одержати консультації стосовно подальших напрямків дослідження вилучених об'єктів. Спеціалісти можуть не тільки діагностувати вилучені об'єкти, але й надати консультації, як правильно їх зберігати та використовувати.

До першої групи завдань діагностичного характеру, які перш за все стосуються машинних носіїв інформації, належать: 1) визначення найбільш важливих властивостей і ознак, в тому числі функціональних, об'єкта для того, щоб встановити, чи є він машинним носієм інформації, якщо так, то з'ясувати питання про введення, збереження, передачі, обробки інформації; 2) оцінка властивостей та ознак машинних носіїв для визначення їх важливих якісних характеристик: стан (наприклад, справність – несправність), призначення (наприклад, чи є ця ЕОМ мережею або системною ЕОМ) та особливості (наприклад, чи призначений цей пристрій для роботи в мережі ЕОМ), відповідність нормативним вимогам (наприклад, чи збігається конфігурація пристрою із документацією, яка додається до нього).

До другої групи завдань ідентифікаційного характеру, які стосуються переважно комп'ютерної інформації, належать: 1) виявлення,

оцінка і визначення властивостей та ознак статусу комп'ютерної інформації, а також з'ясування індивідуальних ознак інформації, механізми виготовлення; 2) пошук певної комп'ютерної інформації, визначення слідів і ознак неправомірного впливу на неї та виявлення ознак способу і механізму такого впливу

Третя група завдань – це виконання допоміжних дій (в тому числі і винятково лабораторного характеру) виявлення, закріплення та вилучення доказів, зокрема таких: «а) виведення комп'ютерної інформації з машинних носіїв на паперові; б) вилучення програм і даних із оперативних пристроїв ЕОМ для запам'ятовування, засобів зв'язку та інших машинних носіїв; в) дешифрування даних, зняття паролів захисту та ін. [1, с. 60].

Найбільш розповсюдженою формою застосування спеціальних знань у кримінальному процесі є судова експертиза. Власне комп'ютерно-технічні експертизи виділено у новий клас, а призначення і проведення їх мають певні труднощі, що зумовлено відсутністю відпрацьованих методик при їх проведенні.

Розглядаючи експертизу комп'ютерної техніки та програмних продуктів, за доцільне виділити два її види: експертиза комп'ютерів і периферійних пристроїв та експертиза машинних даних і програмного забезпечення ЕОМ. Експертиза комп'ютерів та їх периферійних пристроїв проводиться з метою вивчення конструкційних особливостей і стану комп'ютера, його периферійних пристроїв, магнітних носіїв, комп'ютерних мереж, а також причин виникнення збоїв у роботі зазначеного обладнання. Експертиза машинних даних і програмного забезпечення необхідна для вивчення інформації, яку збережено в комп'ютері та на магнітних носіях. Практика засвідчує, що можливе також призначення комплексної експертизи, в якій поєднано дактилоскопічну, експертизу комп'ютерної техніки та програмних продуктів, експертизу речей і матеріалів, техніко-криміналістичну експертизу документів, фоноскопічну, дактилоскопічну, а також інші види експертного дослідження.

Вид та обсяг збитків встановлюється шляхом комплексної судової експертизи, що проводиться із застосуванням спеціальних знань у галузях інформатики, засобів обчислювальної техніки і зв'язку, економіки, фінансової діяльності, бухгалтерського обліку, товарознавства тощо [2, с. 85]. В окремих випадках певні відомості можна отримати внаслідок дослідження: «журналів робочого часу комп'ютерних

систем (журналів ЕОМ); «прошитих» мікросхем постійного запам'ятовуючого пристрою і мікропроцесора комп'ютерної техніки або їх системного з'єднання; роздруківок інформації оперативного запам'ятовуючого пристрою – оперативної пам'яті ЕОМ; всього програмного забезпечення ЕОМ; засобів захисту і контролю комп'ютерних систем, моментів включення (активізації) комп'ютерної системи або підключення до неї абонентів з визначеним індексом або без нього; даних журналу про передачу змін операторами ЕОМ; контрольних чисел файлів; протоколів вечірнього часу, які є копією дій оператора комп'ютерної системи, що відображено на паперовому носії інформації в момент вечірньої обробки інформації, яка проводиться після закінчення кожного операційного дня і яка певний час зберігається, а потім знищується відповідно до порядку, передбаченого відомчими інструкціями» [3, с. 36-40]. Проте основні відомості в процесі розслідування незаконного втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем та мереж слідчий отримує від експертиз комп'ютерної техніки та програмних продуктів.

Відзначимо, що на сьогодні клас експертиз комп'ютерної техніки та програмних продуктів є недосконало розробленим, а практика показує, що слідчі мають великі складнощі із призначенням подібних експертиз. Така ситуація складається через те, що відповідні спеціалісти є не у всіх експертних установах, більшість слідчих не знають які матеріали повинні подаватися у розпорядження експерта. Крім того, слідчі не знають які питання повинні виноситися на вирішення експертизи та які матеріали повинні надаватися експерту.

Таким чином, за для покращення процесу розслідування незаконного втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем та мереж, на нашу думку, необхідно: по-перше, розробити єдину методику для проведення комп'ютерно-технічних експертиз; по-друге, ввести в програми підготовки та перепідготовки слідчих курси з глибоким поясненням специфіки роботи комп'ютерів, автоматизованих систем та мереж; розробити методичні рекомендації для слідчих пов'язані із розслідування незаконного втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем та мереж стосовно взаємодії слідчого зі спеціалістами та експертами, загальним переліком питань, які повинен слідчий ставити експертам при проведенні експертиз комп'ютерної техніки та програмних продуктів та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Клименко Н. І. Судова експертиза в розслідуванні комп'ютерних злочинів як форма використання спеціальних знань. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Харків: Право, 2002. № 2. С. 59 – 63.
2. Крылов В. В. Расследование преступлений в сфере информации. М.: Городец, 1998. 264 с.
3. Селиванов Н. А. Проблемы борьбы с компьютерной преступностью. Законность, 1993. № 8. С. 36 – 40.

Фролов Сергій Олександрович,
студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:

Падалка Андрій Миколайович,
*к.ю.н., доцент кафедри
фінансових розслідувань*

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ВІДМИВАННЯ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Основними цілями загальносоціального запобігання злочинності, у тому числі і запобігання легалізації, (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, є подолання або обмеження криміногенно небезпечних протиріч у суспільстві, поступове викорінення негативних явищ, створюваних політичними, економічними, психологічними, ідеологічними, міжнаціональними та іншими чинниками виникнення криміногенного потенціалу в суспільстві.

Ефективність загальносоціального запобігання злочинності може бути забезпечена розумною та цілеспрямованою соціально-економічною політикою держави, а тому воно є і буде залишатися найважливішим аспектом соціальної політики, реакцією держави і суспільства на злочинність.

Коли в галузі кримінального права постає питання щодо соціальної обумовленості закону, то частіше за все мова йде про визначення критеріїв криміналізації та декриміналізації діянь, тобто про соціальну обумовленість кримінально-правової заборони.

Криміналізація – процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості та доцільності кримінально-правової боротьби з ними та фіксації їх у законі як злочинних та кримінально караних [1, с. 82].

Причин зміни обсягу криміналізації є кілька, зокрема: виникнення нової суспільно небезпечної діяльності людей, якої раніше не існувало; несприятлива динаміка окремих видів поведінки, що раніше регламентувалася в адміністративному законодавстві чи взагалі не розглядалася як правопорушення; науково-технічний прогрес, що розвиває потенційно небезпечні для людини сфери науки та техніки; необхідність посилення охорони конституційних прав і свобод особи; помилки в проведеній раніше декриміналізації злочинного діяння [2, с. 96-97].

До приводів криміналізації, зокрема відносяться: 1) необхідність виконання зобов'язань за міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України; 2) необхідність створення правових механізмів утвердження і забезпечення прав і свобод людини, як головного обов'язку держави; 3) необхідність забезпечення реалізації певних положень Конституції та інших законів України; 4) результати кримінологічних досліджень щодо динаміки та поширеності певного діяння, які обґрунтовують необхідність його кримінально-правової заборони; 5) громадська думка [3, с. 7].

Саме з виникненням нової суспільно-небезпечної діяльності людей, якої раніше не існувало, можна пов'язати криміналізацію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Разом з тим, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом є типовим конвенційним злочином, тобто діянням, криміналізація якого відбулась у зв'язку зі вступом України в коло держав-учасниць відповідних міжнародно-правових документів.

Давайте розглянемо доцільність криміналізації вітчизняним законодавцем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Прийняття будь-якої правової норми передують певні підготовчі етапи, сукупність яких можна назвати процесом формування права, який складається з двох основних стадій: стадії виникнення об'єктивної суспільної потреби в існуванні юридичного регулювання відносин; стадії правотворчості – державної діяльності, в результаті якої визначені положення, отримуючи формальне закріплення, отримують статус юридичних норм, виступають у вигляді норм писаного права [4, с. 108-109].

Розкриваючи обумовленість криміналізації легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, звернемося до підстав і принципів криміналізації.

Підставою криміналізації є існування суспільно небезпечної поведінки, що потребує кримінально-правової заборони [2, с. 102].

Принципи криміналізації більшістю науковців визначаються як науково обґрунтовані та сумлінно застосовувані загальні правила та критерії оцінки допустимості та доцільності кримінально-правової новели, яка встановлює чи змінює відповідальність за конкретний вид суспільно небезпечних діянь [5, с. 71].

Принципи криміналізації поділяють на дві основні групи: 1) соціальні та соціально-психологічні (суспільна небезпека, відносна поширеність діяння, пропорційність позитивних і негативних наслідків криміналізації, кримінально-політична адекватність); 2) системно-правові (конституційна адекватність, системно-правова несуперечливість, міжнародно-правова необхідність і допустимість, процесуальна здійсненність переслідування, відсутність прогалин у законі, визначеність та єдність термінології, повнота складу злочину, не надмірність репресії).

Виходячи з того, що кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом уже встановлено (ст. 209 КК України), а ми маємо на меті дослідити чинники соціальної обумовленості такої кримінально-правової заборони, вважаємо доцільним звернути особливу увагу на першу групу принципів криміналізації (соціальні та соціально-психологічні) з акцентом на принципі суспільної безпеки.

Принцип суспільної безпеки посідає одне з визначальних місць у першій групі принципів криміналізації та полягає у тому, що діяння, яке криміналізується, повинно завдавати значної шкоди суспільним відносинам, охоронюваним державою, бути настільки шкідливим, що вплив на винуватого у інший спосіб, ніж засобами кримінального права, не відповідатиме характеру завданої шкоди та буде малоефективним.

Отже, саме суспільна небезпека є головним принципом криміналізації будь-якого суспільно небезпечного діяння, а тому, давайте розглянемо, наскільки було враховано цей принцип при криміналізації відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

У світлі глобалізації світової фінансової системи, що відкриває нові можливості для безперешкодного переміщення капіталів,

суспільна небезпека діянь, які утворюють легалізацію (відмивання) злочинних доходів, тільки зростає, адже відносна безконтрольність капіталів дозволяє безкарно відмивати доходи від злочинної діяльності, у зв'язку з чим досліджуваний злочин набуває характеру транснаціонального.

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом нерозривно пов'язана з предикатним злочином, через вчинення якого і з'являється предмет аналізованого злочину. Певні матеріальні цінності за відсутності законних підстав переходять з під контролю законного власника, постраждалого від предикатного злочину, до рук злочинців. Шляхом же вчинення відмивання створюється вигляд законного походження доходів, одержаних від злочину.

Аналізований злочин негативно впливає на інвестиційний ринок, на темпи економічного зростання не тільки певної галузі, а і держави в цілому. Внаслідок відмивання доходів злочинного походження відбувається перерозподіл капіталів, причому такий, внаслідок якого зменшується економічна активність. Це спричиняє зниження виробництва та зайнятості, масштаби яких навіть складно уявити.

Зниження рівня рентабельності та виробництва тягне за собою скорочення прибутків суб'єктів господарювання, а отже, негативно впливає на доходи держави через зменшення сум податків, що вносяться до державної скарбниці.

Негативний вплив легалізації доходів може виявитися і в підвищенні рівня відтоку капіталів. Частина доходів, що відмиваються, спрямовуються до фінансових установ чи країн, де вони найпростіше розміщуються (з країн із розумною економічною політикою та високими ставками прибутку в країні з менш ефективною економічною політикою та нижчими ставками доходності). Наслідки відтоку капіталів з країни виявляються у втраті продуктивного потенціалу, податкової бази і контролю над грошовими коштами.

Порушення цілісності фінансового сектору через його зв'язок з відмиванням злочинних доходів, а отже, з організованою злочинністю негативно впливає на прямі іноземні інвестиції. Економіка країни у такому разі сприймається як така, що знаходиться під впливом криміналітету, а це може загрожувати репутації цієї території та підірвати довіру інвесторів.

Таким чином, можна стверджувати, що при вчиненні легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом найбільшої

шкоди зазнає національна економіка (макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна та виробнича складові економічної безпеки).

Відмивання кримінальних капіталів необхідно розглядати і як джерело фінансування злочинності, її економічне підґрунтя. Завдяки аналізованій діяльності злочинці отримують змогу використовувати доходи від злочинів, що робить їх вчинення більш вигідним, створює додаткову мотивацію такої протиправної поведінки, підвищує привабливість тих сфер злочинної діяльності, які дають найбільші прибутки (наркобізнес, торгівля людьми, незаконний обіг зброї тощо).

Не варто забувати і про поєднання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом та корупції. Задля забезпечення злочинної діяльності правопорушники використовують корумпованість як владних, так і приватних структур. Кримінальні доходи слугують сприятливим підґрунтям для поширення корупції, яка є допоміжним засобом у процесі відмивання злочинних доходів. Злочинні співтовариства формують матеріальну базу, а корумповані працівники забезпечують її легалізацію шляхом усунення адміністративних перешкод.

Зі зростанням масштабів протиправної діяльності організована злочинність потребує не тільки максимального рівня прибутків, а і додаткових гарантій безпеки. Такі гарантії дає влада – «корисні» посади в органах місцевого самоврядування, на державній службі, у правоохоронних та законодавчих органах. Діяльність злочинних організацій у цьому напрямі може сприяти безкарності аналізованих злочинних дій як на законодавчому, так і на політичному рівні.

Зростання економічного та політичного впливу організованої злочинності, яке відбувається у тому числі завдяки відмиванню злочинних доходів, відбивається, крім економіки, на суспільстві в цілому.

Таким чином, рівень суспільної небезпеки діянь, що становлять відмивання доходів злочинного походження, для криміналізації достатній, а встановлення кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є соціально обумовленим заходом, який базується у тому числі на соціальних та соціально-психологічних принципах криміналізації.

На нашу думку, створення національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, складовою якої виступає криміналізація відповідних дій, є необхідним і виправданим кроком.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Российское уголовное право : курс лекций : в 5 т. – Т. 1. Преступление / Под ред. А. И. Коробеева. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного ун-та, 1999. – С. 82.
2. Лопашенко Н. А. Уголовная политика : монография / Н. А. Лопашенко. – М. : Волтерс Клувер. – 2009. – С. 96-97, 102, 125.
3. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / М. І. Хавронюк. – К. : Істина, 2004. – С. 7.
4. Алексеев С. С. Теория права / С. С. Алексеев. – Харьков : БЕК, 1994. – С. 108-109.
5. Злобин А. Г. Основания и принципы уголовно-правового запрета / Г. А. Злобин // Советское государство и право. – 1980. – №1. – С. 71.

Черв'яковський Ігор Вікторович,
студент групи ПММКз-18-1

Науковий керівник:

Гриценко Віталій Володимирович,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СПОСОБІВ РОЗКРАДАННЯ ВАНТАЖІВ

В умовах сучасної економіки України транспорт є однією з найважливіших галузей народного господарства та має статус сполучної ланки з іншими галузями економіки. Вантажні перевезення на транспорті є сферою найбільшої кримінальної уразливості. Сума збитків, понесених всіма учасниками перевізного процесу, постійно зростає, а розкриття злочинів не збільшується [1, с. 478].

Як зазначає В. Б. Вишня «... за останні роки порядок навантаження, прийому, транспортування й вивантаження вантажів зазнав значних якісних змін, які підсилили негативні тенденції у забезпеченні збереження перевезених матеріальних цінностей» [1, с. 478]. Загрузка вантажів клієнтськими організаціями спочатку контролювалася, надалі вибірково перевірялася працівниками транспортних організацій, а на сьогоднішній день є практично безконтрольною [1, с. 478].

Класифікація способів розкрадання вантажів повинна бути побудована на підставі послідовності виконуваних дій і їх відношення до процесу вантажоперевезення. Відповідно до зазначеного принципу виділяються три групи способів розкрадання автомобільних вантажів:

А) руйнування об'єкта зберігання вантажу або рухливої одиниці;

Б) порушення правил накладення запоно-пломбіруючих пристроїв і іншим шляхом, не пов'язаним з руйнуванням об'єкта зберігання вантажу або рухливої одиниці;

В) порушення правил процесу вантажоперевезення або документального оформлення перевізних операцій.

Цілком слушною думкою В. Б. Вишні є те, що «... способи розкрадань вантажів на транспорті, як правило, мають стадію підготовки до реалізації злочинного задуму. Спонтанні розкрадання вантажів на транспорті є нетиповими для даного виду злочинної діяльності» [1, с. 480].

Варто зауважити, що спосіб, який зловмисники обирають для вчинення крадіжок, залежить від вантажу, на який вони посягають, і категорії осіб, які цим займаються тобто особи, які за родом своєї діяльності мають спеціальні знання про правила завантаження та перевезення вантажів. Відзначимо, що вчинення серії злочинів однаковим способом може свідчити про причетність до них однієї особи або декількох осіб [2, с. 12].

Слід зазначити, що виникають певні труднощі при встановленні факту вчинення крадіжки вантажу та при проведенні огляду місця події, що залежить від специфіки роботи автомобільного транспорту та в у свою чергу перешкоджає визначенню точного місця викрадення вантажу, встановлення «слідової картини» тобто слідів злочину, а також особи злочинця, а саме: значною протяжністю території залізниці, швидким пересуванням вантажів та безперебійним графіком роботи [3, с. 12] .

А тому для ефективного розслідування даних злочинів працівникам підрозділів і служб транспортної поліції необхідно глибоко вивчити і знати не тільки способи вчинення крадіжок, їх поширеність, а й особливості діяльності автомобільного транспорту, перевізного процесу, термінологію та специфіку документообігу.

Відомо, що для автотранспорту характерне розкрадання з охоронювальних і неохоронювальних стоянок, крадіжки й грабежі при зупинках і стоянках на ніч у неосвітлених місцях, на трасах, людьми періодичними у форму ДПС, крадіжки й грабежі за допомогою

заздалегідь улаштованих засідок у безлюдних і глухих місцях. При цьому розкраданням можуть займатися і самі водії, якщо вони є навідниками або членами організованих злочинних груп. Виділяють різноманітні способи розкрадання на автомобільному транспорті. Зокрема серед них, просто викрадення автомобіля з усім товаром, пошкодження тенту й перекидання ящиків у машину злочинців, віджим домкратами речей з розкраданням частини товару, до якого можуть дотягтися, демонтаж дверей з контейнерів. Розкриття з повною заміною пломб, на ходу, на підйомах, на складних ділянках трас при русі автомобіля з невеликою швидкістю з використанням спеціальних драбин. Можуть траплятися і такі ситуації, коли при ДТП товар розкрадають інші учасники дорожнього руху або можуть діяти організовані злочинні угруповування, які просто грабують, не залишаючи свідків [1, с. 481].

Слід наголосити на тому, що існує ще один спосіб вчинення злочину такий як невідповідність даних супровідних документів перевезеному вантажу. Особливо, коли мова йде про насипний або навальний вантажі. Тобто мова йде про розкрадання та про порушення правил перевезення автотранспорту, що може привести до аварії на дорозі [3, с. 3].

Як справедливо відзначає Поляков Є. В. «... однією із проблем у боротьбі зі злочинністю й розслідування злочинів, пов'язаних із розкраданням вантажів, є недосконалість бухгалтерського обліку щодо належного ведення документів бухгалтерського обліку та відсутністю відповідальності за їх обов'язкове зберігання, що призводить до їх навмисного знищення від правоохоронних органів» [4, с. 28].

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо доповнити Кримінальний кодекс України такою нормою про кримінальну відповідальність за неналежне здійснення бухгалтерського обліку та передбачити відповідальність за збереження бухгалтерських документів.

Погоджуємося з думкою Є. В. Полякова щодо того, що «... з урахуванням специфіки розкриття і розслідування злочинів, пов'язаних з розкраданням вантажів, виникає необхідність у постійному вдосконаленні законодавчої бази за участю практичних працівників, підвищенню рівня знань працівників галузевих підрозділів, яким необхідно було б бути обізнаними в особливостях діяльності автомобільного транспорту, документообігу процесу перевезень, способів розкрадання вантажів» [4, с. 29].

Приєднуємося до думки Є. В. Полякова, що «...при проведенні досудового розслідування щодо злочинного посягання на вантажі слід налагодити чітку взаємодію, як на державному, так і на міжнародному рівні між працівниками правоохоронних органів[4, с. 29]. Це важливо при проведенні необхідних заходів по виявленню злочинів, отриманих доказів, розшуку злочинців, встановленню місць знаходження викраденого майна, усуненню причин і умов, які сприяють скоєнню крадіжок вантажів, особливо в частині дотримання маркування вантажів, належного складання перевізних документів, актів загальної форми, технічних і комерційних актів, належного проведення службових розслідувань у відповідних підрозділах, встановлення тензометричних терезів» [4, с. 29].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишня Б. В. Особливості виявлення та розкриття розкрадань на транспорті. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. № 4. 2012. С. 478-484.

"2. Лобода Ю. В. Особливості розслідування розкрадань вантажів на залізничному транспорті. URL: <http://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/16697/1/%D0%9B%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B0%20%D0%AE.%20%D0%92.pdf>

3. Вишня В. Б., Жуковицкий В. И., Кузнецов Г. В., Шмаков Ю. Д. Способ поосного взвешивания автосамосвалов. Авторское свидетельство СРСР № 11137329. 1984.

4. Поляков Є. В. Деякі проблеми забезпечення розслідування крадіжок вантажів та шляхи їх вирішення. Південноукраїнський правничий часопис. №4. 2012. С. 28-30.

Чумак-Ігнатуша Ірина Вікторівна,
студентка групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Гриценко Віталій Володимирович,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

На сьогоднішній день сучасні тенденції розвитку науки і техніки істотно впливають на всі сфери життєдіяльності суспільства. Цілком слушною є думка О.Ф. Пасєки про те, що «...технічні засоби, зокрема фіксації інформації, без перебільшення є одним із важливих рушійних сил розвитку людства». Однак, варто відзначити, що їх застосування подекуди може спричиняти шкоду інтересам держави, суспільства, окремим фізичним чи юридичним особам [1, с. 303] .

Що ж розуміється під поняттям спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації? Проаналізуємо думки вчених. На думку О. І. Рарога під спеціальними технічними засобами слід розуміти технічні засоби, які призначені, розроблені, пристосовані чи запрограмовані для негласного отримання інформації [2, с. 295] .

Бегішев І. Р. під спеціальними технічними засобами розуміє програмний або апаратний прилад, який створений або призначений виключно для перехоплення, обробки та аналізу інформації [3, с. 4] .

Бегішев І. Р. зазначає, що «...до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації слід відносити прилади заводського чи самостійного виробництва, технічні засоби, прилади, різноманітні пристосування за допомогою яких знімається та розшифровується інформація з технічних каналів зв'язку» [3, с. 2] .

Допілко В.О. стверджує, що « ... до спеціальних технічних засобів отримання інформації відносять такі пристрої, обладнання, апаратуру тощо, які були спеціально пристосовані (сконструйовані) для негласного отримання інформації (наприклад, технічні засоби для негласного візуального спостереження та документування – телевізійний і фотографічний об'єктив із винесених вхідним вічком або ж технічні засоби негласного прослуховування телефонних розмов – системи дротового зв'язку радіо-апаратуру для негласного прослуховування телефонних розмов [4, с. 47].

О. В. Бріліантов вважає, що «... до цих засобів отримання інформації відносять апаратуру, технічне обладнання та інструменти, які розроблені, пристосовані чи запрограмовані для негласного отримання та реєстрації акустичної інформації; прослуховування телефонних переговорів; перехоплення та реєстрації інформації з технічних каналів зв'язку; контролю поштових відправлень та повідомлень; дослідження предметів та документів; отримання інформації з технічних засобів її зберігання, обробки та передачі» [5, с. 256] .

С. Д. Петроченков зазначає, що «... при визначенні того, чи відноситься певний технічний засіб до спеціальних технічних засобів отримання інформації на практиці керуються такою ознакою, як камуфлювання для таємного отримання інформації [6, с. 156] .

Вважають, що для того, щоб віднести певний спеціальний технічний засіб до таких засобів необхідно щоб цей засіб характеризувався наступними ознаками, зокрема: мініатюрність, закамуфльованість, можливість використання для негласного зняття інформації. Вважаємо за необхідне підкреслити те, що головною ознакою за якою певний спеціальний технічний засіб відносять до таких є скритне отримання інформації, що здійснюється без відома та згоди суб'єкта інформації.

Наприклад, ручка – камера – це закамуфльований виріб, направлений на негласне зняття інформації. Її особливості передбачають застосування її в якості камери, а не ручки. Що ж насправді розуміється під поняттям «спеціальних технічних засобів отримання інформації»? Допомогти у вирішенні цього питання змогла б методика проведення судових експертиз, однак, її зміст під грифом секретно (ДСК). Відповідь ми знаходимо у Законі України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» від 20.02.2003 р. № 549-IV[7], де зазначаються критерії віднесення виробу до спеціальних технічних засобів. Крім цього, у Постанові КМУ від 28.01.2004 № 86 «Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання» [8], а саме у додатку 1 в розділі 5 частина 3 «Спеціальні технічні засоби» й наводяться конкретні критерії віднесення виробів до спеціальних технічних засобів.

Козенко О.О. зазначає, що «... варто погодитись із науковцями, які стверджують, що на сьогодні спеціальна техніка повною мірою представляє собою значно ширше поняття, ніж спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації» [9, с. 219].

Звертаємо увагу, що у Законі України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації»[10] спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації визначаються як технічні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, препарати та інші вироби, спеціально створені, розроблені, модернізовані, запрограмовані або пристосовані для виконання завдань з негласного отримання інформації під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. До таких засобів належать спеціальні технічні засоби для негласного: а) отримання та реєстрації аудіо інформації; б) візуального спостереження та документування; в) прослуховування телефонних переговорів; г) перехоплення та реєстрації інформації з технічних каналів зв'язку; д) контролю поштових повідомлень і відправлень; е) обстеження предметів і документів; є) проникнення у приміщення, транспортні засоби, інші об'єкти та їх обстеження; ж) контролю за переміщенням транспортних засобів та інших об'єктів; з) отримання інформації з технічних засобів й зберігання, обробки та передачі[10]. Слід зазначити, що поняття спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, які містяться в окремих нормативно-правових актах, не дають чіткого уявлення щодо відмежування цих засобів від будь-яких інших технічних засобів отримання інформації [11, с. 14].

У зв'язку із вищевикладеним пропонуємо у Законі України надати чітке визначення спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації, визначити їх ознаки, конструктивні характеристики.

Приєднуємося до думки О.Ф. Пасеки щодо того, що «...перелік спеціальних технічних засобів отримання інформації та критерії їх визначення не дають змоги однозначно стверджувати про наявність того чи іншого пристрою до категорії спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації та торгівлі ними», але критерії їх визначення не дають змоги однозначно стверджувати про належність того чи іншого пристрою до категорії спеціальних технічних засобів для зняття інформації [1, с. 304].

Б. Є. Драп'ятний зауважує на такий аспект, що відсутність у законодавстві чіткого поняття спеціальних технічних засобів для зняття інформації, розмитість їх ознак і закритість Методики віднесення

об'єктів до спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації дає підстави констатувати, що в Україні громадяни не лише знають, але й можуть знати, чи нестимуть вони кримінальну відповідальність за свої діяння, а відповідно і передбачити наслідки своїх дій, відмежувати правомірну поведінку від протиправної [12, с. 98].

Таким чином, спеціальна техніка представляє собою значно ширше поняття, ніж спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. До спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації слід відносити прилади заводського чи самостійного виробництва, технічні засоби, прилади, різноманітні пристосування за допомогою яких знімається та розшифровується інформація з технічних каналів зв'язку. Спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації повинні характеризуватися такими ознаками, як: мініатюрність, закамуюфльованість, можливість використання для негласного зняття інформації. Головною ознакою за якою певний спеціальний технічний засіб відносять до таких є скритне отримання інформації, що здійснюється без відома та згоди суб'єкта інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пасєка О.Ф. Окремі проблемні аспекти кримінальної відповідальності за незаконне придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації за Кримінальним кодексом України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. № 2. 2016. С. 301-310.

2. Грачева Ю. В. Коментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / за ред. проф. А. И. Рарог. изд. 7-е, перераб. и доп. Москва: Проспект. 2011 820 с.

3. Бегишев И.Р. Уголовно-правовая характеристика специальных технических средств, предназначенных для негласного получения информации. Следователь. 2010. № 5. С. 2-4.

4. Допілка В. О. Контрабанда спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Митна справа. 2012. № 2 (810). С. 45-49.

5. Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: Монографія. Х.: Право. 2005. 304 с.

6. Шемшученко Ю.С., Аверьянов В. Б. Теоретичні засади вирішення проблем державного управління в Україні. Наукова доповідь /

за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Б. Аверянова. К.: Інститут держави та права ім. В. М. Корецького НАН України. 1995. 23 с.

7. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання: Закон України від 20.02.2003 р. № 549-IV. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України від 06.06.2003. № 23. Ст. 148. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15/card6#Public>(дата звернення: 15.07.2019) .

8. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання: Постанова КМУ від 28.01.2004 № 86. Кабінет Міністрів України. Офіційний вісник України від 13.02. 2004 № 4. Ст. 22. Ст. 167. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2004-%D0%BF>

9. Козенко О. О. Види та законодавча регламентація спеціально-технічних засобів державних органів України. Порівняльно-аналітичне право. № 2. 2016. С. 219-220.

10. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації: Закон України від 15.06.2010 № 2338-VI. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України від 13.08.2010. № 32. Ст. 1107. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2338-17/card6#Public> (дата звернення: 15.07.2019).

11. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Служби безпеки України від 12 серпня 2005 року № 440. URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05/print1414494494558707> (дата звернення: 15.07.2019) .

12. Драп'ятий Б. Є. Кримінальна відповідальність за незаконний обіг спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації за законодавством країн СНД. Наше право. 2014. № 1. С. 96-101.

Шулежко Іван Михайлович,

студент групи ПММКЗ-18-1

Науковий керівник:

Гриценко Віталій Володимирович,

к. ю.н., доцент, професор кафедри

фінансових розслідувань

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ НА АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Як свідчить аналіз слідчої та судової практики, в агропромисловому комплексі України (далі – АПК) значного розповсюдження набувають злочинні посягання на бюджетні кошти, що виділені державою на розвиток цієї стратегічної галузі економіки [1, с. 139].

Варто відзначити те, що В. Г. Сюравич зазначає, що «... найбільш поширеними зловживаннями у аграрному секторі економіки є: розкрадання матеріальних цінностей Держкомрезерву; неефективне, нецільове використання бюджетних та позабюджетних кредитів; неповернення іноземних кредитів, отриманих під гарантію Уряду, за закуплену сільськогосподарську техніку; недбале зберігання й умисне приховування запасів зерна; розкрадання матеріальних цінностей під час сівби і збирання урожаю та інші зловживання [2, с. 7].

Злочини, пов'язані з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі характеризуються суспільною небезпекою, та посягають на сталий розвиток агропродовольчого ринку. Вони характеризуються специфічним об'єктом злочинного посягання, а саме: суспільними відносинами, що виникають у двох сферах:

- 1) використання бюджетних коштів;
- 2) функціонування агропромислового комплексу [3, с. 318].

Найтипівішими зловживаннями у галузі діяльності Аграрного фонду є:

а) шахрайське заволодіння службовими особами фермерських господарств бюджетними коштами, що виділені як компенсації за нібито понесені витрати на господарські потреби;

б) шахрайство з фінансовими ресурсами з боку службових осіб фермерських господарств з метою отримання бюджетного фінансування;

в) зловживання службовим становищем службовими особами сільськогосподарських підприємств із метою необґрунтованого одержання бюджетних коштів;

г) викрадення бюджетних коштів, призначених для фінансування фермерських господарств, службовими особами Фонду інш. [1, с. 141].

У службовій діяльності практичні працівники зустрічаються з фактами відмови або ухилення посадових осіб підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян у наданні працівниками на їх законні вимоги інформації, копій документів, документів для вивчення та копіювання, які необхідні для прийняття процесуального рішення.

Варто зауважити, що суперечності та недосконалість чинного законодавства не забезпечують оперативні підрозділи необхідними правами для якісної протидії злочинам у сфері економіки, роботи із захисту від протиправних посягань майна, законних інтересів держави, фізичних та юридичних осіб [4, с. 104] .

Для пошуку ознак, що вказують на можливість здійснення злочинів у сфері АПК, оперативному працівнику необхідно вивчити діючі на підприємстві відомчі інструкції, правила, технологічний процес, накази, що регулюють виробничі питання, порядок прийом, збереження, відпуску та обліку сировини, напівфабрикатів, готової продукції; з'ясувати функції відповідних матеріально відповідальних осіб та інших категорій працівників, а також систему обліку і звітності на складі приймання сировини, у цехах виготовлення готової продукції; порядок передачі її на склад готової продукції чи відпуску її безпосередньо з цеху готової продукції. Варто відзначити, що використовуючи оперативно-розшукові сили, засоби і методи, слід дослідити, ким допускаються порушення встановлених правил, інструкцій, порядку обліку, звітності, технологічного режиму.

Приєднуємося до думки В. В. Єфімова щодо того, що «...результативність оперативно-розшукових заходів багато в чому залежить від рівня їх організації, а ефективність останньої досягається не тільки належним здійсненням, але і своєчасністю, тактично грамотним їх проведенням [5, с. 252] .

Як стверджує В. В. Єфімов «... ефективна організація планування роботи з протидії економічним злочинам у АПК можлива тільки на основі всебічного уявлення оперативного працівника про виробничу,

фінансово-господарську та інші діяльності суб'єктів господарювання, якої можна досягти тільки при правильно організованому інформаційному забезпеченні. Територіальна розпорошеність підприємств АПК, вихід на зовнішньоекономічний рівень деяких з них, до того ж наявність в цій системі дій високоорганізованих злочинних формувань, об'єктивно потребує найвищому рівні взаємодії різних оперативних підрозділів Національної поліції України, постійний обмін інформацією між ними в інтересах організації дієвого планування роботи в досліджуваній сфері [6, с. 33].

Способи вчинення вищевказаних злочинів слід класифікувати за повнотою структури, суб'єктивним складом, формою вини, в залежності від інструментів реалізації злочинного задуму, масштабу злочинної діяльності, положення, повноважень і місця професійної діяльності співучасників злочину. Відповідно до криміналістичної класифікації суб'єктів вказаних злочинів виділяють такі інформаційні групи, як: дирекція фондів; начальники структурних підрозділів на місцях; начальники регіональних відділень; начальники відділів бухгалтерського і фінансового обліку, фінансово-економічних відділів; начальники управлінь; керівники установ і державних економічних відділів; начальники управлінь; керівники установ і державних інспекцій [7, с. 34].

Отже, злочини, пов'язані з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі являють собою значну суспільну небезпеку. З метою боротьби та встановлення попереджувальних заходів в аграрному секторі економіки слід передбачити необхідні заходи для ресурсного та інформаційного забезпечення технічних засобів, а також організаційних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Степанюк Р. Л. Перспективи формування методик розслідування злочинів, пов'язаних із розпорядженням бюджетними коштами в агропромисловому комплексі. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. № 3. 2013. С. 138-145.

2. Сюравич В. Г. Запобігання корисливим злочинам в аграрному секторі економіки України: автореф. дис.... кад. юрид наук: 12.00.08. Київ. 2007. 20 с.

3. Кікінчук В. В. Способи вчинення злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі.

Львівський державний університет внутрішніх справ. Науковий вісник. №3. 2013. С. 317-326.

4. Коряк В. В. Протидія економічним злочинам: шляхи правового вдосконалення. Проблеми удосконалення законодавства і практики протидії злочинності у сфері господарської діяльності: збірник наукових праць а матеріалами Міжнародного науково-практичного семінару. (Ірпінь, 10 грудня 2009 р.). Національний університет ДПС України. НДІ приватного права. К.: Вік принт. 2009. 278 с.

5. Єфімов В. В. Особливості виявлення й викриття економічних злочинів в агропромисловому комплексі України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. № 4. 2015. С. 248-251.

6. Ефимов В. Особенности планирования работы по предупреждению хищений бюджетных денежных средств в агропромышленном комплексе Украины. *Leges et Viata*. 2016. № 11/2. С. 31-33.

7. Ефимов В. Особенности криминалистических характеристик экономических преступлений в аграрных комплексах России, Беларуси и Украины. *Leges et Viata*. 2017. № 2. С. 30-34.

Група ПММФз-18-1

Банний Денис Олександрович,
студент групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Калганова Олена Анатоліївна,
*к.ю.н., професор кафедри
фінансових розслідувань,
заступник начальника кафедри
фінансових розслідувань*

**ПОБУДОВА СЛІДЧИХ ВЕРСІЙ ТА ПЛАНУВАННЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИХОВУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ
ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ЕМІТЕНТА**

Розслідування приховування інформації про діяльність емітента повинно становити чітко спланований процес, спрямований на встановлення істини за всіма епізодами, включаючи створення (придбання) і використання фіктивного підприємства. Планування є організуючим і направляючим початком у розслідуванні, засобом цілеспрямованого пошуку доказів. Планування допомагає визначити, які слідчі (розшукові) дії, у якій послідовності і за допомогою яких тактичних прийомів необхідно провести, визначити завдання розслідування, побудувати версії, визначити шляхи і способи їх перевірки, дозволяє проводити розслідування цілеспрямовано, у встановлений законом строк, сприяє одержанню максимального ефекту при розслідуванні злочину.

«На думку Л.П. Дубровицької і І.М. Лузгіна, планування, що є однією із обов'язкових умов розслідування, являє собою складний мисленевий процес, що полягає у визначенні завдань досудового розслідування, шляхів і способів їх вирішення відповідно до вимог закону» [1, с.3]. На нашу думку, це визначення не зовсім повно відображає зміст планування розслідування, оскільки при розслідуванні злочинів здійснюється планування не лише слідства, а й планується діяльність оперативних підрозділів (здійснення оперативно-розшукових заходів).

«Більш широко визначають поняття планування інші вчені-криміналісти, які під плануванням досудового слідства розуміють мисленеву діяльність, спрямовану на визначення обсягу і предмета дослідження, обставин вчиненого злочину, послідовності провадження слідчих та інших дій» [2, с.106].

«Під плануванням розслідування розуміють також визначення шляхів розкриття злочину, окреслення обставин, які підлягають з'ясуванню, та встановлення доцільних термінів проведення необхідних слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів» [3, с.207]. «Основною метою планування є прийняття всіх передбачених законом заходів для забезпечення своєчасного, всебічного, повного та об'єктивного розкриття злочину і підвищення рівня організації роботи слідчого для досягнення ефективного кінцевого результату» [4, с.364].

«Процес планування розслідування має певну структуру, він складається із ряду взаємопов'язаних елементів, які одночасно слугують етапами цього процесу. Такими елементами є: 1) вивчення початкової інформації; 2) висунення версій; 3) визначення обставин, які необхідно довести, та вирішення інших завдань розслідування; 4) визначення шляхів, засобів і методів розслідування; 5) визначення послідовності і строків вирішення окремих завдань та виконання окремих дій; 6) визначення виконавців; 7) визначення організаційних заходів по залученню виконавців, забезпеченню використання окремих засобів і проведення тих чи інших дій; 8) складання письмового плану; 9) корекція плану» [5, с.15].

«Для планування на початковому етапі розслідування приховування інформації про діяльність емітента характерна інформаційна невизначеність. Фрагментарний і проблематичний характер початкової інформації про злочинну подію, особу злочинця, форму вини та інші суттєві обставини заважають розробці плану всього провадження по справі. Бідність початкових даних часто змушує слідчого задовольнятися на початку цього етапу лише типовими версіями. Тут характерне визначення кола таких слідчих (розшукових) дій, які здатні усунути інформаційну невизначеність, розширити доказову базу. План розслідування на початковому етапі повинен бути зорієнтований на перевірку достовірності, уточнення фактичних даних, які послужили основою для відкриття кримінального провадження, збирання нових фактичних даних і попередження можливих спроб зацікавлених осіб приховати сліди злочину» [6, с.7].

Плануючи слідчі (розшукові) дії на початковому етапі розслідування, варто врахувати їх взаємодію з оперативно-розшуковими заходами, які проводяться одночасно. Дії слідчого та оперативних підрозділів органів фінансових розслідувань повинні бути погоджені за часом і метою.

При плануванні на наступному етапі плануються не тільки дії, що допомагають зібрати докази, але й ті, за допомогою яких здійснюється перевірка доказової інформації, систематизація зібраного матеріалу, уникаються можливі суперечності. З урахуванням зібраної інформації на даному етапі коригуються версії і висувуються нові. На цьому етапі планується призначення та проведення необхідних експертиз (судово-економічних, почеркознавчих, технічних експертиз документів тощо), і проведення обшуків, додаткових допитів.

У процесі розслідування приховування інформації про діяльність емітента звичайно доводиться працювати з великою кількістю фінансово-бухгалтерської документації, готувати і призначати різні судові експертизи. Тому бажано включати в бригаду досвідчених слідчих. Крім того, необхідною умовою успішної роботи бригади є психологічна сумісність усіх її членів, і тому при її формуванні необхідно врахувати особисті якості кожного співробітника: організаторські здібності, уміння налагоджувати контакти, схильність до кропіткої праці, до аналізу та узагальнення.

Крім загального плану розслідування, який складає слідчий, письмовий план дій, що необхідно виконати для вирішення поставлених завдань, готує і оперативний працівник. План оперативно-розшукових заходів має свою специфіку і дещо відрізняється за змістом від плану, який складає слідчий. Це пов'язано зі функціями, які виконують оперативні підрозділи, і оперативно-розшуковими заходами, які вони проводять.

В процесі вивчення матеріалів і розслідування приховування інформації про діяльність емітента нерідко виникає необхідність в наочному схематичному відтворенні його структури. Для забезпечення чіткої організації розслідування важливе значення мають схеми (наприклад, зв'язків злочинців, взаємовідносин суб'єктів підприємництва між собою та з банківськими установами, виробничого процесу, документообігу, руху грошових коштів, матеріальних цінностей тощо). Вони допомагають зрозуміти структуру досліджуваних явищ, їх взаємозв'язок, полегшують складання процесуальних документів. Таким наочним засобом, в першу чергу, є схема територіального розташування підприємств, пов'язаних злочинними зв'язками суб'єктів злочину. За допомогою схеми можуть бути зображені і потоки руху матеріальних цінностей і грошових коштів у взаєморозрахунках

підприємств та їх послідовність, система документообігу та технологічний процес у цілому.

«Схеми у справах про злочини у сфері господарської діяльності – це багатомірні просторові зображення, і їх методологічна функція забезпечується об'єктивними утвореннями, які вони відтворюють. Об'єкт дослідження, зображений на схемі, реально існує у просторі і тим самим відрізняється від інтуїтивних уявлень про його цілісність, оскільки схема дає чітку уяву про фізичний простір події. Схема в доступній для сприйняття формі відтворює інформацію про механізм вчинення злочину та об'єднує різнопланові відносини, хоча зображення на ній значною мірою є спрощеними» [7, с.115].

Розслідування приховування інформації про діяльність емітента, як і будь-якого іншого злочину, відбувається в певній обстановці, яка характеризується системою фактичних та інших даних і відбиває хід та стан як провадження окремих слідчих, оперативно-розшукових та інших організаційно-технічних дій, та розслідування в цілому, тобто в певній слідчій ситуації. Слідчі ситуації по справах про приховування інформації про діяльність емітента, що виникають на початковому етапі розслідування, доцільно розділити на дві групи:

1. Слідча ситуація, що характеризується наявністю даних про вчинення приховування інформації про діяльність емітента, та особу, яка вчинила злочин.

2. Слідча ситуація, що характеризується наявністю даних про вчинення приховування інформації про діяльність емітента, та недостатньою кількістю відомостей про можливого злочинця.

Планування в своїй основі передбачає висування версій. Висування загальних версій є важливим етапом планування та здійснюється в тій стадії розслідування, коли вже проведені основні невідкладні слідчі дії. Аналізуючи отримані докази, слідчий висуває найбільш імовірні версії, серед яких вагомого значення набувають версії відносно осіб, що вчинили злочин, мотивів і способів вчинення злочину.

«Версія виступає передумовою для планування роботи по провадженню, постаючи одночасно тим орієнтиром, якого дотримується слідчий у процесі збирання, дослідження і оцінки доказів. Побудова версій і планування їх перевірки – це дві сторони, два напрямки процесу мислення слідчого. Перевірка версій включає не лише здійснення запланованих дій, але й оцінку фактичних даних, отриманих у результаті їх проведення, а також побудову висновків про істинність і помилковість

версій. Планування розслідування повинне створювати умови для паралельної й одночасної перевірки усіх висунутих версій» [8, с.8-9,14,16].

«Слідча версія – це складний, єдиний, багатогранний мисленевий процес, основу якого утворює припущення (але не одне лише проблематичне судження і який включає також певні результати пізнавального процесу, що водночас не можна звести до будь-якого одного з цих результатів» [9, с.74]. «Я.Пещак зазначає, що слідча версія повинна бути обґрунтованою, будуватися на основі певного фактичного матеріалу. Але правильність її потребує всебічної практичної перевірки. Слід будувати не будь-які слідчі версії, не так звані теоретично можливі версії, а лише слідчі версії, що випливають із зібраного матеріалу, тобто лише обґрунтовані, реально можливі слідчі версії. Слідча версія – це обґрунтоване зібраним матеріалом припущення слідчого про форми зв'язків і причини окремих явищ розслідування події (або події в цілому) як одне з можливих пояснень встановлених на цей час фактів і обставин справи» [9, с.95,132].

Серед типових версій важливе місце посідають версії стосовно особи, яка вчинила злочин: 1) злочин вчинено одноосібно засновником підприємства, в тому числі фіктивного; 2) злочині вчинено з використанням підставної особи; 3) злочин вчинено у співучасті з представником договірної контрагента; 4) злочині вчинено організованою злочинною групою.

Використання інших даних про вчинений злочин дозволяє висунути версії: 1) за наявності фіктивного підприємства, воно створене (придбане) з метою прикриття незаконної діяльності (з зазначенням якої саме); 2) фіктивне підприємство створене (придбане) зі метою здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона (з зазначенням конкретного виду).

Доцільним є також висунення версій стосовно способу вчинення злочину: 1) приховування інформації про діяльність емітента вчинено з формальним дотриманням вимог чинного законодавства; 2) оприлюднення інформації про діяльність емітента з порушенням вимог законодавства.

Отже, розроблено рекомендації стосовно організації та планування розслідування приховування інформації про діяльність емітента. Розглянуто форми взаємодії оперативних підрозділів і органів досудового розслідування в процесі доказування давнього виду злочинів.

Запропоновано систему типових слідчих версій, визначено найбільш доцільні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи при розслідуванні приховування інформації про діяльність емітента. Досліджено особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій (слідчого огляду документів, допиту) і застосування спеціальних знань при розслідуванні даного виду злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубровицкая Л.П., Лузгин И.М. Планирование расследования: Учебное пособие. – М., 2002. С.3.
2. Волобуєв А.Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва. – Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2006. 336 с.
3. Криміналістика: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти. Кол. авторів: Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. / За ред. В.Ю.Шепітька. К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, 2011. 684 с.
4. Кримінальне право України: Особлива частина: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. освіти / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.; за ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Юринком Інтер; Х.: Право, 2012. С. 181.
5. Разіна Л.К. Підготовка матеріалів для призначення експертизи по справах, пов'язаних з розкраданням кредитних ресурсів / Проблемні питання судово-економічної експертизи. – Дніпропетровськ, вид-во ІМА-прес, 2014. С. 30-36.
6. Стрельцов Є.Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти. – Одеса, 2010. С.196.
7. Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності : Матеріали міжнар. наук-практ. конф. 15-16 груд 1998 р. / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / Ред.: В.І. Борисов. – Х., 2009. 284 с.
8. Мочкош Я. Засоби дослідження кількісних даних злочинної економічної діяльності // Право України, 2011. № 5. С. 115.
9. Пешак Я. Следственные версии. Криминалистическое исследование: - М.: Прогресс, 2006. 228 с.

Вашенко Катерина Олексіївна,
студентка групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Калганова Олена Анатоліївна,
*к.ю.н., професор кафедри
фінансових розслідувань,
заступник начальника кафедри
фінансових розслідувань*

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Особливе місце в економіці України належить банківській системі, що функціонує з метою забезпечення стабільності цінової політики, підтримки національної валюти, організації а також функціонування платіжної системи.

Безпека банківської сфери є обов'язковою умовою для нормального функціонування економіки України, важливими напрямками гарантування економічної стабільності, тому вона належить до важливих функцій держави. Виявлення та нейтралізація протиправних посягань, що вчиняються у сфері банківської діяльності, потребують комплексного підходу та є першочерговими напрямками діяльності як державних правоохоронних органів, так і самих банківських структур.

Особливості вчинення злочинів у сфері кредитно-фінансової та банківської діяльності вивчали Д. Голосніченко, О. Джу́жа, Г. Матусовський, В. Попович, С. Чернявський та інші науковці.

У сучасних умовах правильна організація та функціонування банківської системи у державі є, насамперед, фундаментом її економічного розвитку. Банківська сфера є стратегічним сегментом ринкової економіки та відіграє провідну роль у забезпеченні стабільних економічних відносин.

Через протиправну діяльність у фінансово-кредитній а також банківській сферах економіка України втратила і надалі продовжує втрачати велику суму коштів, які, до того ж, виводяться за межі країни. Валютні кошти, які незаконно переведені за межі України, обчислюються мільярдами доларів.

Об'єктами злочинних дій стають не тільки кредити та кошти юридичних і фізичних осіб, а також кошти, що виділяються для

соціальної підтримки малозабезпечених слоїв населення. Тому злочини, що відбуваються з використанням банківських послуг та технологій можна віднести до найнебезпечніших у сфері фінансово-економічної а також господарської діяльності, оскільки їх наслідком є не тільки нанесення шкоди інтересам деяких суб'єктів підприємницької діяльності, а також дестабілізація економічного розвитку держави в цілому та недовіра громадян у можливості інститутів державної влади захистити їхні конституційні права.

Все вище вказане свідчить про необхідність зміцнення вимог щодо працівників правоохоронних органів в процесі удосконалення й поглиблення їх професійних навичок стосовно банківського законодавства, особливостей методів вчинення злочинів за використанням банківських послуг та технологій, методики виявлення та розслідування даних злочинів, а також регулярного вивчення причин та умов, що спонукають до їх скоєння.

Необхідно звернути увагу на найбільш поширені й небезпечні прояви протиправного використання банківських послуг та технологій. Злочини у сфері банківської діяльності можливо дати визначення, як корисливі посягання на фінансові ресурси банків або інших кредитно-фінансових установ, вкладення фізичних осіб чи кошти інших суб'єктів підприємницької діяльності, вчинені з використанням окремих кредитно-банківських операцій уповноваженими на їх здійснення суб'єктами підприємницької діяльності або іншими особами[3].

Предметом злочину як правило, виступають вклади а також рахунки фізичних та юридичних осіб, кредитні ресурси і фонди, майно, яке знаходиться в заставі та майно власно самих банків.

Суб'єктами даних злочинів можуть бути службові особи підприємств, організацій, банківських установ, та абсолютно сторонні особи. Приводами та підставами для початку кримінальних проваджень за фактами здійснення злочинів у кредитно-фінансовій сфері з використанням банківських послуг та технологій припустим можна розділити на дві групи.

До першої групи можна віднести матеріали перевірок контролюючих органів та банківського нагляду, державного комітету фінансового моніторингу чи правоохоронних органів (в тому числі дані що були отримані в результаті розслідування других злочинів), якими встановлено наслідки у вигляді спричиненої реальної шкоди що охороняється державою, правам та інтересам даних юридичних або фізичних осіб, а також економічним інтересам держави у цілому.

До другої групи потрібно віднести заяви окремих громадян, звернення юридичних суб'єктів господарювання, та банківських установ [2].

Злочини скоєні щодо банківських послуг і технологій, можна приблизно розділити на три основні групи: 1) посягання на майно та грошові кошти банку, кошти банківських клієнтів, а також кошти суб'єктів підприємницької діяльності які вчиняються не працівниками банків, а іншими особами; 2) ті що були вчинені організованими групами, до складу цих груп входять як сторонні особи, а також працівники банку; 3) ті що були вчинені службовими особами банку, у тому числі навіть їх керівниками.

До першої групи, у більшості своїй, відносяться шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України), службове підроблення (ст. 366 КК України), розкрадання (ст. 190–192), що вчиняються службовими особами організацій, підприємств, установ-кредиторів.

Крім цього, суб'єктами даної групи злочинів є особи, що здійснюють незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками і іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України). Це можуть бути як співробітники банківських установ, так і взагалі сторонні особи[5].

У якості іншої категорії слід відзначити осіб, які виготовляють та зберігають, придбають а також перевозять, пересилають чи ввозять в Україну а потім збувають підроблені гроші чи державні цінні папери, білети державної лотереї (ст. 199 КК України), чим завдають шкоди як економічним інтересам держави в цілому, так і банкам, з якими співпрацюють злочинці для реалізації свого кінцевого результату (легалізації коштів).

До другої групи підпадають злочини, які спричиняються за участю працівників банку. Останні усвідомлюють, що з метою одержання кредиту до банку надаються завідомо неправдиві відомості про фінансовий стан позичальника і наданий кредит не планується повертатися, тобто, вони самі стають співучасниками корисливих злочинів проти власності (ст. 190 КК України). Або ж працівники банку розуміють, що вищевказані дії можуть призвести до банкрутства (фіктивного, реального, в залежності від спрямованості замислу), але все одно продовжують сприяти укладенню кредитної угоди на отримання коштів.

Під час вирішенні питань щодо доцільності надання кредитів комерційними банками не завжди вивчається платоспроможність позичальника. Оцінка ризику кредиту та платоспроможність клієнта визначається на рівні передбачень, часто помилкових. В результаті таких дій службових осіб – приведення банку до неплатоспроможності перед своїми клієнтами.

Для останньої, третьої групи злочинів притаманне те, що службові та матеріально-відповідальні особи банку, використовуючи службове підроблення, зловживаючи своїм службовим становищем заволодівають грошовими коштами та майном банку, або злочинним шляхом отримують у власність майно чи матеріальні цінності, які мають перейти до банку за заставними зобов'язаннями, тощо[6].

Вчинення конкретного злочину в кожному випадку визначається специфікою тієї чи іншої банківської операції, з використанням якої здійснюються злочинні дії. Перелік основних банківських операцій зазначено у ст. 47 закону України «Про банки і банківську діяльність» [3].

Деякі з цих операцій складають основу для класифікації кредитно-банківських злочинів, зокрема у залежності від використанням при їх вчиненні таких механізмів:

1) готівкових та безготівкових розрахункових операцій: операцій по відкриттю рахунків, розрахунків платіжними дорученнями, розрахунків з використанням вимог-доручень, розрахунків з використанням акредитивів, міжбанківських розрахунків, операцій по веденню рахунків з використанням меморіальних ордерів;

2) валютних операцій: операцій по обміну валюти, ввезенні та вивезенні валютних цінностей, роздрібній торгівлі та наданні послуг за іноземну валюту, проведенні валютних операцій за зовнішньоторговими угодами;

3) кредитних операцій: активних та пасивних;

4) функціонування ринку цінних паперів;

5) злочини, що вчиняються з використанням електронно-обчислювальних машин та комп'ютерних мереж, а також розкрадання грошових коштів з використанням пластикових платіжних карток[8].

Ці злочини спричиняють шкоду як фізичним особам-вкладникам, так і суб'єктам фінансово-господарської діяльності, яка полягає у протиправному безоплатному вилученню з банківських рахунків коштів цих юридичних осіб, приводять до неплатоспроможності банків, а також підривають економічні устої держави у цілому.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій наразі має відображення у всіх сферах життя суспільства, що означає не тільки наявність певних позитивних змін, але й негативні наслідки у вигляді появи та розповсюдження нових форм злочинності, а саме комп'ютерних злочинів. Вони охоплюють не тільки сферу інформаційних відносин, а й інші, не менш важливі сфери суспільного життя, такі як сфера господарської діяльності та банківська сфера.

Дані злочини завдають істотних збитків не лише банкам та вкладникам, а й негативно впливають на функціонування усієї економічної системи держави, адже часто одержані злочинцями кошти переводяться за межі України, що призводить до прискорення інфляційних процесів, знецінення національної валюти та інших негативних наслідків для кредитно-фінансової системи.

Отже, очевидно, що банківська система знаходиться у зоні підвищеного ризику. Це обумовлюється тим, що практично вся банківська діяльність, починаючи від оформлення кредиту, і закінчуючи інкасацією грошових коштів, є досить ризикованою. Значна кількість як зовнішніх, так і внутрішніх загроз можуть завдати роботі банку, його співробітникам та клієнтам суттєвих втрат.

Різноманітність злочинів, що вчинюються в цій сфері, а також «яскравість» таких прикладів дозволяють постійно і ретельно досліджувати зміст розділів Особливої частини КК України.

За умов, що склалися, банки повинні систематично відстежувати наявність усіх видів загроз, вивчати можливості та шляхи їх попередження, вживати всіх можливих заходів щодо їх локалізації та нейтралізації шкідливих наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матусовский Г. А. Проблемы формирования методики расследования преступлений, совершенных посредством расчетно-кредитных банковских операций / Г. А. Матусовский, О. П. Бушан // Проблемы законности. – Харьков, 1995. – Вып. 29.
2. Попович В. М. Правові основи банківської справи та її захист від злочинних посягань / В. М. Попович. – К., 1995. – 325 с.
3. Про банки і банківську діяльність : закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

4. Фрумкін К. Шахрайство та злочини у банківській сфері [Електронний ресурс] / К. Фрумкін. – Режим доступу : http://ufin.com.ua/analit_mat/gkr/150.htm.

5. Кримінальний кодекс України : закон України від 01.09.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26.

6. Ларичев В. Д. Преступления в кредитно-денежной системе и противодействие им / УПП. / В. Д. Ларичев. – М. : ИНФРА. 1996. – С. 75–168.

7. Ваш електронний гаманець – під загрозою. Щомиті з нього можуть поцупити те, що нажите непосильною працею [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/groshi/kradizhok-groshey-z-kreditok-znachnopolilshaye.html>.

8. Скімінгу банкоматах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chclub.ru/skimmingatm>

Ветрова Софія Михайлівна,
студент групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Завидняк Ірина Олександрівна,
*к.ю.н., доцент кафедри
фінансових розслідувань*

ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ НОНВЕРБАЛЬНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ МАРОК АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ

Останнім часом злочинці поповнили свій арсенал новими способами вчинення злочинів у сфері незаконного обігу марок акцизного податку, які в ході розкриття та розслідування даних злочинів створюють додаткові труднощі, особливо якщо перед вчиненням цього протиправного діяння була проведена ретельна підготовка та продумані способи його приховання, що зумовили виникнення сприятливих умов для кримінальної протидії ходу розслідування.

Для того, щоб досягти мети досудового розслідування та протистояти всім засобам та способам протидії злочинців, необхідно їх вивчати та враховувати як у практичній діяльності слідчого, так і

при розробці рекомендацій тактичного характеру. Дані обставини впливають на своєчасне виявлення, розкриття та розслідування злочинів у сфері незаконного обігу марок акцизного податку та потребують ефективного використання слідчих та оперативних дій, а також активної участі спеціаліста в проведенні окремих слідчих дій.

Питання участі спеціаліста при розслідуванні злочинів у сфері незаконного обігу марок акцизного податку висвітлювали у свої працях такі вчені як Коваленко В.В., Мировська А.В., Зізін А.М., Богальчук С.В., Махов В.Н. Проте, значна частина питань даної тематики на теперішній час залишилася без розгляду.

Важливе місце серед усіх слідчих (розшукових) дій спрямований на збирання доказів з об'єктів матеріального світу займає огляд місця події.

Огляд – це невідкладна слідча дія, яка дозволяє слідчому огляну місце події та об'єкти з метою виявлення слідів скоєння злочину, а також з'ясувати обставини, що підлягають доказуванню та мають важливе значення для розслідування кримінального провадження. В результаті проведення огляду слідчий має змогу побудувати механізм вчинення злочину та висунути слідчі версії, що має важливе значення для подальшого розслідування злочину.

Організаційно-тактичними особливостями проведення огляду під час розслідування злочинів у сфері незаконного обігу марок акцизного податку є те, що він включає в себе три основні етапи та має ряд особливостей.

Вибір правильної тактики проведення огляду зумовлюється активною протидією розкриттю злочину, приховуванням слідів злочину та причетних до нього осіб. у зв'язку з цим ефективність проведення даної слідчої дії зумовлюють правильність та ефективність володіння слідчим тактичними прийомами та вмінням застосувати їх у практичній діяльності.

Коваленко В.В. вважає, що «спільна діяльність спеціаліста та слідчого повинна розпочинатися з моменту проведення інструктажу слідчо-оперативної групи. При цьому, спеціаліст може доповнити слідчого під час розгляду питань про порядок і етапи проведення огляду місця події, виникнення типових і нетипових ситуацій та необхідні в таких випадках дії. З врахуванням думки спеціаліста слідчий складає план проведення огляду місця події, в якому відображаються цілі, завдання проведення огляду, а також дії кожного із спеціалістів у

вирішенні конкретних завдань, порядок і особливості застосування ними відповідних науково-технічних засобів» [1, с. 100].

Основний етап огляду включає в себе статичну та динамічну стадії.

На статичній стадії відбувається здійснення огляду обстановки та предметів у стані їх спокою, а під час динамічної стадії всі предмети та речі детально оглядаються, здійснюються їх заміри та пересування.

Як зазначає Мировська А.В. на статичній стадії проведення огляду спеціаліст консультує слідчого щодо значення тих чи інших предметів, здійснює вивчення обстановки. На динамічній стадії огляду спеціаліст допомагає слідчому у виборі послідовності огляду об'єктів і застосуванні науково-технічних засобів, визначає способи вилучення слідів підробки марок акцизного податку, з'ясовує механізм їх утворення. На даній стадії спеціаліст може також надавати консультації слідчому з питань опису тих чи інших предметів та об'єктів в протоколі огляду. Під час огляду спеціаліст виконує вказівки слідчого пов'язані з виявленням, фіксацією та вилученням речових доказів. Спеціаліст може звернути увагу слідчого на невідповідність чи відхилення ознак, властивостей, стану та розташування предметів та об'єктів, у тому числі ознаки їх штучності (імітації) тощо. Слід зазначити, що слідчий не повинен обмежувати діяльність спеціаліста на місці події шляхом надання вказівок щодо фіксації конкретних об'єктів. Межі діяльності спеціаліста в процесі огляду місця події повинні визначатись його спеціальними знаннями та метою, з якою невідомо їх використання [2, с. 203].

На даній стадії спеціаліст виконує і інші доручення слідчого, що пов'язані. Наприклад, він може знайти в комп'ютерній техніці певну програму, провести фото- та відеозйомку дрібних об'єктів, скласти план або схему. Зазначені дії спеціаліст обов'язково виконує в присутності понятих та під керівництвом та контролем слідчого, розпорядження якого для спеціаліста є обов'язковими.

Зізн А.М. слушно вказує на те, що «вході проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії, не завжди можливо однозначно вирішити питання про належність слідів і об'єктів до події злочину та з'ясувати їх роль. В подібній ситуації спеціаліст повинен зафіксувати та вилучити їх для подальшого, більш поглибленого вивчення в лабораторних умовах» [3, с. 18].

На заключному етапі огляду місця події при розслідуванні злочинів у сфері незаконного обігу марок акцизного податку в результаті проведення підсумків слідчим, спеціаліст приймає участь в описанні обстановки та звертає його увагу слідчого на предмети та сліди, що підлягають відображенню у протоколі.

Богальчук С.В. слушно зазначає, що «під час проведення огляду місця події при розслідуванні проваджень у сфері незаконного обігу марок акцизного податку, з метою отримання вірного уявлення про об'єкт іноді необхідні спеціальні знання та навички спеціалістів різного профілю, тому доцільно залучати спеціалістів з комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, поліграфістів. Участь групи спеціалістів у проведенні огляду, по зазначеній категорії справ, обумовлюється складною обстановкою на місці події (наприклад, наявність на місці події значної кількості об'єктів, які в подальшому можуть бути речовими доказами, різноманітних носіїв інформації, складного поліграфічного обладнання тощо). Спеціалісти різного профілю знань у цих випадках залучаються по чергово, в міру виникнення під час огляду необхідності у з'ясуванні спеціальних питань, які потребують певних професійних знань» [20].

Під час проведення огляду по даним кримінальним провадженням необхідним є вилучення предметів, пристроїв, обладнання, сировини, що використовуються при виготовленні марок акцизного податку, а також самі марки акцизного податку. Таке вилучення здійснюється відповідно до вимог чинного кримінального процесуального законодавства. В подальшому дані предмети та речі долучаються до матеріалів кримінального провадження як речові докази.

Слушно зазначає Махов В.Н. що «на заключному етапі огляду місця, коли слідчий підсумовує проведену роботу, спеціаліст допомагає описати обстановку місця події із використанням спеціальної термінології, звертає його увагу на суттєві ознаки предметів і слідів, які повинні бути відображені в протоколі. Спеціаліст обов'язково повідомляє слідчому для включення в протокол наступні відомості: застосовані науково-технічні засоби для пошуку та виявлення слідів й інших ймовірних речових доказів. Ігнорування необхідності протоколювання факту застосування науково-технічних засобів знецінює доказове значення зафіксованої інформації, не дозволяючи визначити її допустимість; способи вилучення слідів й інших об'єктів; місце виявлення (знаходження) слідів і їх видову характеристику; кількість

виявлених слідів, їх вид (поверхневі, об'ємні, статичні, динамічні тощо), індивідуалізуючі ознаки (форму, розмір, особливості). При цьому важливі також записи в протоколі про прийоми роботи спеціалістів, які не виявили передбачувані сліди. З урахуванням таких відомостей, якщо спеціаліст діяв кваліфіковано, з'являються підстави для висунення версій про обставини вчинення злочину» [5, с. 196].

Виготовлені під час проведення огляду місця події фотознімки, матеріали звуко- і відеозапису, плани, схеми й інші матеріали додаються до протоколу цієї слідчої (розшукової) дії як такі, що пояснюють її зміст. Участь спеціаліста при проведенні даної слідчої дії також обов'язково фіксується в протоколі огляду місця події.

Висновки та результати діяльності спеціаліста, який брав участь при проведенні огляду не мають самостійного доказового значення. Проте результативність проведення огляду залежить від професіоналізму слідчого та спеціаліста.

В ході аналізу слідчої практики можна дійти висновку, що результативність проведення огляду залежить від рівня спеціальної підготовки слідчого та ефективності використання наявних у нього спеціальних знань. Як зазначає Миронська А. В. «типовими помилками при використанні спеціальних знань під час огляду місця події є: 1) нечасте залучення спеціалістів; 2) відсутність у протоколах вказівок у застосованні науково-технічних засобів чи неповний їх технічний опис; 3) незастосування науково-технічних засобів чи застосування їх в неповному обсязі, а також методів виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину; 4) неправильне чи неповне описання виявлених слідів»[2, с.207].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що використання спеціальних знань, зокрема спеціаліста підвищує ефективність та результативність проведення огляду місця події. Спеціаліст забезпечує ефективний пошук та вилучення слідів скоєння злочину, що в подальшому визначаються як речові докази. Дотримання процесуальних правил відображення участі спеціаліста при проведенні огляду, а також науково-технічних засобів та методів, які він використовував забезпечує правильне та ефективне здійснення подальшого досудового розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. КОВАЛЕНКО, В. В. Застосування науково-технічних засобів спеціалістами при проведенні слідчих дій:[монографія]. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007.
2. МИРОВСЬКА, А. В. Використання спеціальних знань під час огляду місця події при розслідуванні фальшивомонетництва. Митна справа.–2014.–Спеціальний випуск, 202-208.
3. Зинин А. М. Участие специалиста в процессуальных действиях / А. М. Зинин. - М.: Проспект, 2011.- 160 с.
4. Богачук В. С. Проблеми участі спеціаліста при проведенні слідчого огляду по справах про фальшивомонетництво [Електронний ресурс] / В. С. Богачук // Оргкомітет ВНПК. – Режим доступу : <http://intkonf.org/bogachuk-vs-problemi-uchasti-spetsialista-pri-provedenni-slidchogo-oglyadu-po-spravah-pro-falshivomonetnistvo/>.
5. Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений : моногр. / В. Н. Махов. - М. : Изд-во РУДН, 2000. - 296 с.

Гнатишин Роман Валерійович,
студент групи ПММФз-18-1
Науковий керівник:
Завидняк Ірина Олександрівна,
к.ю.н., доцент кафедри
фінансових розслідувань

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОБІГУ ШКІДЛИВИХ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

На сучасному етапі розвитку суспільства процес обігу шкідливих для здоров'я підакцизних товарів набув глобальних масштабів і став загрозою для всього світового співтовариства.

Неймовірна прибутковість від обігу шкідливих для здоров'я підакцизних товарів обумовлює її поширення на міжнародному та місцевому рівнях.

Аналіз слідчо-оперативної практики за останні роки свідчить про збільшення кількості виявлення фактів обігу шкідливих для здоров'я

підакцизних товарів. Схема такого обігу, як правило, становить собою складну, організовану, багатоетапну злочинну діяльність кількох осіб.

Обіг шкідливих для здоров'я підакцизних товарів здійснюється під прикриттям легальної діяльності суб'єкта господарювання, який нібито здійснює законні та якісні операції з підакцизними товарами відповідно до правил, встановлених чинним законодавством України, але при цьому легальні повноваження просто вуалюють злочинну схему обігу шкідливих для здоров'я підакцизних товарів.

Як відомо, розслідування злочинної організованої діяльності у сфері обігу шкідливих для здоров'я підакцизних товарів складається із декількох етапів.

Етапність розслідування злочинів є тим питанням, яке викликає чимало дискусій та суперечок у криміналістичній науці. У різний час криміналісти розробили чимало концепцій і щодо визначення самого поняття «етап розслідування», і щодо їхньої кількості, змісту та меж.

«Г. В. Москаленко, обґрунтовуючи важливість поділу процесу розслідування на етапи, слушно вказує на його суттєве методичне значення, бо кожен етап має певну специфіку в обсязі та методах цієї криміналістичної діяльності. Тому для більш вдалого розслідування злочину усі дії слідчого розробляються за методикою, зважаючи на особливості етапів» [1, с. 376-379].

«На думку І. М. Лузгіна, етап розслідування - це «елемент розслідування, що становить взаємозалежну систему дій, об'єднаних єдністю завдань, умовами розслідування, специфікою криміналістичних прийомів» [2, с. 216].

«Р. С. Белкін зазначає, що етап розслідування – це частина процесу розслідування, у ході якого вирішуються певні завдання» [3, с. 480].

«М. Г. Шурухнов під етапом розслідування розуміє самостійну частину процесу розслідування, що характеризується колом специфічних завдань, способів їхнього вирішення та підсумковим процесуальним рішенням» [4, с. 720].

«Правильною, на нашу думку, є позиція Л. Я. Драпкіна, який зазначає, що етапи розслідування злочинів треба розглядати не як прості часові відрізки, що послідовно змінюють один одного (хоча ця формально-логічна ознака також наявна), а головно як підсистему слідчих, оперативно-розшукових та інших дій, що поєднані на підставі єдності завдань, що вирішуються за їхньою допомогою та зумовлені стійкою повторюваністю типових слідчих ситуацій» [5, с. 8-11].

«Кожний з етапів має конкретну мету і певну специфіку в обсязі і засобах криміналістичної діяльності слідчого. Так, у розслідуванні більшості кримінальних проваджень, найчастіше виокремлюються три такі етапи:

1) початковий (на даному етапі є можливість детальніше зорієнтуватися в обставинах злочину, накопичити, вивчити фактичні дані про нього - найперше ті, що можуть з часом зникнути);

2) наступний (цей етап створює необхідну фактичну основу для пред'явлення підозри і допиту підозрюваного);

3) завершальний (він уможливить пред'явлення повідомлення про підозру, допит підозрюваного і здійснення інших дій, що необхідні для завершення досудового розслідування)» [6].

Проаналізувавши теоретичні та практичні матеріали, можна сказати, що найбільш важливим етапом при розслідуванні організованої злочинної діяльності у сфері обігу шкідливих для здоров'я підакцизних товарів являється початковий етап, на якому відбувається побудова методик розслідування злочину.

Розслідування організованої злочинної діяльності у сфері обігу шкідливих для здоров'я підакцизних товарів, передбачає наявність взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими органами спеціальних підрозділів боротьби з організованою злочинністю. Така взаємодія передбачає співпрацю за різними напрямками: обмін інформацією, дача доручень оперативним працівникам, спільне проведення заходів, а також створення слідчо-оперативних груп.

Для побудови методик розслідування окремих видів злочинів важливе значення мають типові слідчі ситуації та типові слідчі версії. Їх використання у криміналістичній методиці ґрунтуються на таких специфічних характеристиках як їх конкретність, повторюваність, наявність часових та просторових параметрів, а також суб'єкта, який своїми діями може їх змінювати на якісно нові.

При розслідуванні організованої злочинної діяльності у сфері обігу шкідливих для здоров'я підакцизних товарів найбільш поширеними виступають наступні варіанти типових слідчих ситуацій.

«Варіанти типової сприятливої слідчої ситуації:

– особа з'явилася до правоохоронних органів із повинною, зізналася у вчиненні злочину, представила правоохоронцям підроблені підакцизні товари, вказала місця їх виготовлення та зберігання;

– особа затримана відразу після вчинення злочину «на гарячому», при ній знаходяться предмети злочину» [7, с.120-122].

«Варіанти типової несприятливої слідчої ситуації:

– затримано особу, яка є співучасником того, хто був ініціатором виготовлення, збуту чи зберігання підроблених підакцизних товарів, однак вона бере на себе вину, і таким чином унеможлиблює встановлення всіх співучасників злочину;

– надійшло повідомлення про виявлення підроблених підакцизних товарів від працівників певних підприємств, установ, організацій, але вказати конкретно на особу, яка підробила ці товари, вони не можуть» [7, с.120-122].

«Варіант типової конфліктної слідчої ситуації:

– до правоохоронного органу надійшло повідомлення про те, що якась особа намагалась збути підроблені товари, і була затримана у момент збуту, але заперечує свою причетність до вчинення злочину.

Варіант типової неконфліктної слідчої ситуації:

–було задокументовано момент збуту та особа не заперечує своєї причетності до цього злочину» [7, с.120-122].

«Узагальнення матеріалів практики дозволяє нам визначити, що під час розслідування організованої злочинної діяльності у сфері обігу шкідливих для здоров'я підакцизних товарів, можна висунути наступні типові слідчі версії :

1) щодо виду події, інформація, яка зареєстрована в ЄРДР: мав місце злочин; злочину вчинено не було, але мав місце інший злочин; мало місце інше правопорушення без ознак злочину (адміністративне, дисциплінарне);

2) щодо особи злочинця: злочин вчинено однією відомою чи невідомою слідству особою; злочин вчинено одноосібно чи групою осіб; злочин вчинено вперше чи він учинявся неодноразово; злочин вчинено посадовцем чи іншою особою; злочин вчинено особою, яка раніше притягалася або не притягувалася до кримінальної відповідальності; злочин вчинено виробником небезпечної продукції чи реалізатором (посередником);

3) щодо поширення негативних наслідків: випуск небезпечної продукції не спричинив тяжких наслідків; випуск небезпечної продукції спричинив тяжкі наслідки (смерть людей тощо);

4) щодо походження небезпечної продукції: виготовлена в Україні; виготовлена в Україні, але має етикетку з інформацією про

походження з-за кордону; виготовлено за межами України (вказується можлива країна походження)» [7, с.120-122].

Успішне розслідування дій, пов'язаних з обігом шкідливих для здоров'я підакцизних товарів, напряму залежить від вміння слідчого процесуально і тактично правильно розпочати кримінальне провадження, спланувати розслідування та висунути найбільш ймовірні у певній слідчій ситуації, криміналістичні версії щодо особи чи групи осіб, яка вчинила правопорушення, способу та засобів його вчинення, інших обставин.

Розслідування злочинів вимагає високої організації слідчої роботи, у здійсненні якої великого значення набуває планування розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Москаленко Г. В. Поняття та особливості етапів розслідування злочинів /Г. В. Москаленко // Актуальні проблеми держави і права. – 2009. - С. 376–379.
2. Лузгин И. М. Методологические проблемы расследования / И. М. Лузгин. – М. : Юрид.лит. - 1973. – 216 с.
3. Белкин Р. С. Курс криминалистики: Криминалистические средства, приемы и рекомендации : в 3 т. - М. : Юристь, 1997. - Т. 3. - 480 с.
4. Шурухнов Н. Г. Криминалистика : учебник / Н. Г. Шурухнов. – 2-е изд., исправл. и доп. –М. : Эксмо, 2008. – 720 с.
5. Драпкин Л. Я. Ситуационный подход в криминалистике и проблема периодизации процесса расследования преступлений / Л. Я. Драпкин // Проблемы оптимизации первоначального этапа расследования преступлений. – Свердловск. 1988. – С. 8-11.
6. Поняття етапів розслідування та планування. URL: http://epidruchniki.com/content/6_4_Ponyattya_etapiv_rozslidyvannya_ta_planyvannya.html
7. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ. С. 120-122. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/UL0000020%20\(2\).PDF](file:///C:/Users/Admin/Downloads/UL0000020%20(2).PDF)

Гомон Андрій Васильович,
студент групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Завидняк Ірина Олександрівна,
*к.ю.н., доцент кафедри
фінансових розслідувань*

ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

Механізм становлення України як демократичної правової держави тісно пов'язаний із забезпеченням законності й правопорядку в такій важливій сфері державних інтересів як оподаткування підакцизних товарів та їх обіг. Галузь виробництва та обігу алкогольних напоїв і тютюнових виробів в Україні за своєю прибутковістю для державного бюджету посідає одне з чільних місць.

Злочинність впливає на різні сфери соціально-економічних відносин у будь-якому суспільстві. Протягом останніх років такий вплив значно посилюється у сфері виробництва й обігу спирту, алкогольних напоїв, тютюну та тютюнових виробів. Криміналізація цієї високоприбуткової галузі господарської діяльності насамперед пояснюється втратою державної монополії на виробництво й обіг алкогольної та тютюнової продукції. Можливість одержання за короткий проміжок часу значних, неконтрольованих державою прибутків приваблює представників організованої злочинності. Характерними видами їх діяльності є виготовлення фальсифікованих або контрафактних алкогольних напоїв та тютюнових виробів, їх безліцензійне виробництво й обіг, одержання незаконних прибутків від реалізації продукції із застосуванням пільг в оподаткуванні та сплаті мита.

Отже, сьогодні є актуальною потреба більш глибокого й предметного вивчення сутності розслідування злочинної діяльності в сфері підакцизних товарів. Комплексний розгляд усіх зазначених вище питань сприятиме вирішенню цієї актуальної для сьогодення проблеми, виводячи її на якісно новий теоретичний та практичний рівень.

Різним аспектам вивчення техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинної діяльності в сфері підакцизних товарів присвячені роботи Андрушко П. П., Бауліна Ю. В., Борисов В. І.,

Голіна В. В., Гуторова Н. О., Джужа О. М., Дудорова О. О., Дзісяка О. П., Закалюк А. П., Кириченко І. В., Костенко О. М., Курилова Г. М., Кулик О. Г., Лисенка В. В., Тропіна В. В., Коржанський М. Й., Лановенко І. П., Мельник М. І., Михайленко П. П., Навроцький В. О., Осадчий В. І., Попович В. М., Савченко А. В., Стрельцов Є. Л., Тацій В. Я., Шакур В. І., Яценко С. С. Разом з тим, дослідження напрямів запобігання незаконному обігу підакцизних товарів, які б відповідали вимогам сучасності, неможливо без дослідження стану розповсюдження цих злочинів в Україні та визначення тенденцій їх розповсюдження.

Об'єктом є злочинна діяльність в сфері незаконного обігу підакцизних товарів.

Предметом роботи є роль техніко-криміналістичного забезпечення при розслідуванні злочинної діяльності у сфері підакцизних товарів.

Метою роботи є визначення основних напрямів, методів та підходів техніко-криміналістичного забезпечення в практиці розслідування злочинної діяльності у сфері підакцизних товарів.

Держава, поклавши на правоохоронні органи задачу боротьби зі злочинністю, надало їм також визначені засоби для її здійснення. Ці засоби підрозділяються на три основні групи: правові, оперативно-розшукові, науково-технічні.

До правових засобів відносяться різні передбачені кримінально-процесуальним законом слідчі й інші дії, спрямовані на встановлення складу злочину, виявлення підозрюваних і встановлення їхньої винності, вивчення обставин, що сприяють здійсненню злочинів. Застосування процесуальних засобів покладено на слідчого, прокурора і суд. Процесуальні засоби серед інших засобів боротьби зі злочинністю займають чільне положення. Без застосування цих засобів розслідування взагалі неможливе. Велике значення в боротьбі зі злочинністю мають оперативно-розшукові засоби. Але неможливо недооцінювати значення в боротьбі зі злочинністю техніко-криміналістичними засобами. Вони широко використовуються при огляді місця події, обшуку, слідчому експерименті, інших слідчих дій, а також оперативно-розшукових заходах. Їхнє застосування значно підвищує їхню ефективність і тому задача правоохоронних органів зводиться до того, щоб усі ці засоби використовувалися комплексно. Тільки при цьому умові можуть бути досягнуті серйозні успіхи в розкритті злочинів і викритті злочинців. [3]

Багато техніко-криміналістичних засобів досить позитивно позначаються на підвищенні продуктивності праці слідчих. Застосування фото, звуко- і відеозапису, прискорюють фіксацію обстановки, у якій проводиться слідча дія, пошукова техніка скорочує час відшукування речових доказів, спеціальні лінійки полегшують складання планів і схем місця події. [1]

Однак, потрібно говорити не лише про засоби, але й про методи.

Зазначимо, що найчастіше техніко-криміналістичні засоби і методи у боротьбі зі злочинністю доводиться використовувати працівникам експертних підрозділів. Це пояснюється і профілем їхньої діяльності, і тим, що вони мають відповідні знання та володіють навиками роботи з технічними засобами.

Використання спеціальних знань у вигляді результатів судових експертиз під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом підакцизних товарів, відіграє вирішальну роль, оскільки висновки експертів слугують доказами у кримінальних провадженнях.

Обрання конкретного виду експертиз залежить від об'єкта, який варто дослідити, та мети, яку ставить перед собою слідчий (встановити криміналістично значущу інформацію за результатами дослідження об'єктів). Так, залежно від об'єктів дослідження призначають такі види судових експертиз: судово-економічні, матеріалів, речовин та виробів, товарознавчі, криміналістичні та ін. Звичайно, потреба у призначенні будь-якої судової експертизи виникає залежно від об'єктів, які потрібно дослідити.

Серед криміналістичних видів судових експертиз, що призначаються у процесі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом підакцизних товарів, часто призначається технічна експертиза документів для встановлення: 1) способу виготовлення марок; 2) способу внесення у них змін; 3) типу, системи, марки, моделі та інших кваліфікаційних категорій друкарської техніки, а також ідентифікація цих засобів за відбитками їх знаків; 4) дослідження матеріалу марки (паперу, барвника, які використовувалися для підроблення марок акцизного податку). [2]

Особливого значення набуває судово-економічна експертиза, оскільки злочини розглядуваної категорії потребують використання спеціальних знань у галузі економіки: бухгалтерського обліку, оподаткування, фінансів, контролю, аналізу господарської діяльності. Судово-економічна експертиза проводиться шляхом дослідження

організації на основі фінансово-господарської документації, здійснюваного з використанням спеціальних знань у галузі економічної науки для виявлення фактичних даних про вчинення господарських операцій, їх фінансові результати, фінансово-економічне положення суб'єкта господарювання. [3]

Також у розслідуванні розглядуваних злочинів може виникнути необхідність в експертному дослідженні вилученої документації підприємства, що здійснювало незаконне виготовлення підакцизних товарів. Однак не на предмет відповідності чи законності бухгалтерської документації, що входить у завдання судово-економічної експертизи, а на предмет встановлення факту та способу внесення змін до його змісту, а також питання ідентифікації печаток, штампів, факсиміле за їх відбитками, встановлення давності виконання документа чи його штрихів тощо. [5]

Отже, у процесі розслідування злочинів розглядуваної категорії виникає необхідність у призначенні різних видів судових експертиз. Можливості кожного з таких видів досить широкі однак трапляються деякі обмеження, які значно гальмують процес розслідування. У такому разі на допомогу приходять приватні установи, як вирішують значно ширший спектр питань в окремій галузі знань і тим самим сприяють процесу розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. К., 2003. 924 с.
2. Журавель В.А. Обставини, що підлягають з'ясуванню, у структурі криміналістичної методики Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2010. Вип. 10. С. 12 – 20.
3. Омеляненко А.С. Окремі аспекти взаємодії слідчого та уповноважених оперативних підрозділів при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 5. С. 287 – 291.
4. Панько Н.А. Висновок експерта та його оцінка . Форум права. 2012. №1. С. 728 – 733.
5. Розслідування окремих видів злочинів: навч. Посібник. О.В. Бишевец, М.А. Погорецький, Д.Б. Сергеева та ін.; за ред. М.А. Погорецького та Д.Б. Сергеевої. К.: Алерта, 2015. 536 с.

Даниленко Олена Олександрівна,
студент групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Калганова Олена Анатоліївна,
*к.ю.н., професор кафедри
фінансових розслідувань,
заступник начальника кафедри
фінансових розслідувань*

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ШАХРАЙСТВА З ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ

Серед усіх господарських злочинів особливе місце належить шахрайству з фінансовими ресурсами. Останнім часом в Україні таке шахрайство набуло поширення та характеризується зміною видів, способів, форм, зокрема, поширеним стають його види у банківській сфері. З економічними перетвореннями в Україні пов'язаним є проникнення шахрайства до сфери банківської діяльності. Будучи ненасильницьким посяганням на відносини власності, шахрайство з фінансовими ресурсами у банківській сфері виявляється у заволодінні чужим майном або придбанні права на майно шляхом обману чи зловживання довірою.

Спочатку визначимо загальне поняття дефініції «шахрайство». Так, за словником С. І. Ожегова термін «шахрайство» (рос. «мошенничество») – це «обман, жульнические действия с корыстной целью»; а «шахрай» (рос. «мошенник») – це «человек, который занимается мошенничеством, плут, жулик» [7, с. 366]. За «Великим тлумачним словником сучасної української мови» «шахрайство» має спільне коріння зі словом «шахер-махер», тобто шахрайська операція; нечесне поводження, гешефт, афера, махінація [1, с. 862]. Саме ж поняття шахрайства розкривають у двох значеннях: «1. Хитрий і спритний обман; крутість, ошуканство; 2. Заволодіння індивідуальним майном громадян або набуття права на майно шляхом зловживання довірою» [1, с. 1615]. Таке визначення більше відповідає сучасному класичному розумінню терміну «шахрайство».

Відповідно до ч. 1 ст. 190 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року (далі – КК України) шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою, яке карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на

строк до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років [3].

Шахрайство з фінансовими ресурсами у КК України (ст. 222) визначено дещо по-іншому: це надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади АРК чи органам місцевого самоврядування, банкам, іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак злочину проти власності.

Визначенню поняття шахрайства з фінансовими ресурсами приділяло увагу досить багато дослідників, серед них варто зазначити таких як Ю. П. Дзюба, О. О. Дудоров, П. П. Зозуля, П. М. Коваленко, О. В. Курман, В. Р. Мойсик, Т. В. Охрімчук, П. В. Талпа та інші.

У теорії права існують різні думки вчених щодо визначення поняття шахрайства. Так, В. Д. Ларічев вважає, що необхідно застосовувати розширене тлумачення поняття шахрайства, яке значно виходить за межі шахрайства як складу злочину, і необхідно під шахрайством розуміти, крім діянь, передбачених відповідною нормою, ще й заподіяння майнової шкоди шляхом обману чи зловживання довірою [4, с. 11]. А. Данн до шахрайства відносять усі злочини, що вчиняються за допомогою обману: обман покупців, замовників, підроблення грошей, цінних паперів, крадіжку з елементами обману [2, с. 84].

На наш погляд, це досить розширені поняття шахрайства, адже шляхом обману чи зловживання довірою можуть вчинятися і інші злочини, наприклад, грубе порушення угоди про працю (ст. 173 КК України). Крім того, законодавець не вважав за потрібне визначити у ст. 190 КК України розширене тлумачення поняття шахрайства, а розмежував склади схожих злочинів за родовим об'єктом, суб'єктом злочину, метою та мотивом вчинення.

І. В. Хохлова та О. П. Шем'яков вважають, що шахрайством називається викрадення чужого майна або протизаконне набуття права на чуже майно обманом чи зловживанням довір'я. Від інших форм викрадення шахрайство відрізняється способом заволодіння чужим майном чи правом на майно: для цього винний застосовує обман чи зловживає довір'ям потерпілого (володаря майна) [11, с. 186].

Т. А. Пазинич під шахрайством як заволодінням чужим майном розуміє обманне, протиправне і безоплатне вилучення чужого майна та повернення його на користь винної чи іншої особи, що спричиняє шкоду власнику майна. Шахрайство ж у формі придбання права на

чуже майно має місце тоді, коли зловмисник незаконно набуває певних повноважень щодо чужого майна (володіння, користування чи розпоряджання) [8, с. 7].

А. В. Нестерук визначає «шахрайство, вчинене із застосуванням маніпулювання свідомістю, – це процес психологічного впливу на свідомість людини за допомогою певних способів та засобів з метою заволодіння чужим майном або придбання права на майно» [6, с. 57].

К. Л. Попов обґрунтовує позицію, що сутність шахрайства полягає у шахрайському обмані жертви з метою заволодіння її майном, і пропонується викласти ч. 1 ст. 190 КК України в такій редакції: «Заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману, поєднаного зі зловживанням довір'ям або без такого (шахрайство)» [9, с. 16].

Як вважає В. Р. Мойсик, шахрайство з фінансовими ресурсами є злочином у сфері господарської діяльності, який входить до групи суспільно-небезпечних діянь, що посягають на кредитно-фінансову систему України, а його безпосереднім об'єктом є фінансова діяльність органів державної влади, органів влади АРК чи органів місцевого самоврядування, банків або інших кредиторів, яка здійснюється ними у сфері господарської діяльності з приводу надання суб'єктам цієї діяльності фінансової допомоги, кредитування та пільгового звільнення від оподаткування [5, с. 9]. Це визначення включає майже всі ознаки шахрайства з фінансовими ресурсами, вказані у ст. 222 КК України.

Ознаки шахрайства з фінансовими ресурсами відрізняють цей злочин (групу злочинів) від інших.

Зокрема, шахрайство відрізняється від подібних злочинів низкою специфічних рис, які наводить Ю. Л. Шуляк: професіоналізмом, кастовістю, різноманітністю та витонченістю форм і способів учинення шахрайських дій, їх структурованістю (складністю), якщо мова йде про махінації, що носять масовий (велика кількість потерпілих) характер чи передбачають заволодіння значними коштами, або виявляються у створенні фінансових пірамід, та водночас латентністю, оскільки дуже часто правоохоронні органи кваліфікують шахрайство як зовсім інший злочин чи як незлочинне діяння – порушення відповідних цивільно-правових угод [12, с. 230].

Отже, за такими ознаками шахрайство з фінансовими ресурсами відрізняється від крадіжки фінансових ресурсів, яка була вчинена із застосуванням, наприклад, обману, що полегшив її вчинення, або із

використанням доступу до фінансів, адже у певних випадках крадіжка може бути вчинена щодо фінансів, які були передані винному із певною метою.

Слід зазначити, що у п. 21 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності» від 25 квітня 2003 року № 3 наголошено, що ст. 222 КК України передбачено кримінальну відповідальність за шахрайство з фінансовими ресурсами, які можуть бути надані чи надані як субсидії, субвенції, дотації, кредити чи пільги щодо податків за відсутності ознак злочину проти власності [10].

На наш погляд, перелік термінів «субсидії», «субвенції», «дотації», «кредити», «пільги щодо податків» у ст. 222 КК України не можна вважати вичерпним, оскільки до нього можуть входити «позики», «інвестиції», «розстрочки» тощо. Ймовірно, вказані терміни можна замінити одним словом «фінансові пільги».

Отже, шахрайство з фінансовими ресурсами можна сформулювати у вузькому та широкому значеннях наступним чином:

у вузькому значенні шахрайство з фінансовими ресурсами – це придбання права на одержання фінансових пільг незаконним шляхом у разі відсутності ознак злочину проти власності;

у широкому значенні шахрайство з фінансовими ресурсами – це завідоме надання суб'єктом злочину неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування, банкам, фінансовим установам, іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, інших фінансових переваг у разі відсутності ознак злочину проти власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / укладачі: В. Т. Бусел та ін.; кер. проекту та голов. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

2. Данн А. Жулики, аферисты и мошенники: Наставление простофилям и инструкции мошенникам. СПб.: Политехника, 1996. 182 с.

3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

4. Ларичев В. Д. Как уберечься от мошенничества в сфере бизнеса? М.: Юристъ, 1996. 128 с.
5. Мойсик В. Р. Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. К., 2002. 20 с.
6. Нестерук А. В. Особливості визначення поняття шахрайства в сучасних умовах. Криміналістичний вісник. 2009. № 2 (12). С. 54–57.
7. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70 000 слов; под ред. Н. Ю. Шведовой. 22-е изд. М.: Русский язык, 1990. 921 с.
8. Пазинич Т. А. Криміналістична характеристика шахрайств та основні положення їх розслідування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Х., 2007. 20 с.
9. Попов К. Л. Жертва шахрайства: віктимологічне дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. К., 2007. 20 с.
10. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003 року № 3. Вісник Верховного Суду України. 2003. № 3. С. 2-6.
11. Хохлова І. В., Шем'яков О. П. Кримінальне право зарубіжних країн (в питаннях та відповідях): навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 256 с.
12. Шуляк Ю. Л. Поняття, ознаки та види шахрайства в кримінальному праві зарубіжних країн. Держава та регіони. Серія: Право. 2010. № 3. С. 229–234.

Дзюбак Володимир Віталійович,
студент групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Завидняк Ірина Олександрівна,
*к.ю.н., доцент кафедри
фінансових розслідувань*

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ БАНКРУТСТВ

Швидкий розвиток науки і техніки спричинив ту обставину, що слідчі часто зустрічаються з питаннями, розібратися з якими неможливо без глибокого розуміння суті і умов застосування спеціальних знань [1, с. 3]. Нагадаємо, що під спеціальними знаннями, зокрема Б. В. Романюк розуміє –це будь-які знання, у т. ч. окремі правові, але лише у вузькій галузі науки, техніки, мистецтва та ремесла, отримані у процесі фахової підготовки та професійної діяльності.[1, с. 45]

Як стверджує А. С. Амеліна, Д. С. Денищенко «... вивчення матеріалів кримінального провадження про злочини в сфері економічної діяльності показало, що для участі в процесуальних та не процесуальних діях вже залучаються фахівці із числа: співробітників судово-експертних підрозділів всіх рівнів та різної відомчої приналежності; компетентних працівників контролюючих органів; представників інших практичних, а також наукових та педагогічних колективів, і які володіють глибокими знаннями у своїх областях діяльності; приватних осіб, що не входять до штату яких-небудь структур». [2, с. 126]

Особливістю розслідування податкових злочинів є те, що значна частина з них може бути дослідженою і доказаною лише з використанням спеціальних знань. Вивчення практики розслідування податкових злочинів показує, що спеціалісти у сфері оподаткування та бухгалтерського і податкового обліку залучаються досить часто. При цьому використовуються бухгалтерські та податкові знання у різних формах: 1) проведення документальних перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктів з питань повноти обчислення та сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), у тому числі - додаткові та повторні перевірки вже після початку кримінального провадження; 2) проведення судово-економічних експертиз; 3) вилучення документів; 4) огляди документів; 5) обшуки; 6) допити свідків;

7) допити осіб, які проводили перевірку дотримання податкового законодавства; 8) допити осіб, які проводили судово-економічну та інші види експертиз. [2, с. 126-127]

Крім цього, як зазначає Матусовский Г. А. при виявленні та розслідуванні злочинів, пов'язаних з доведенням до банкрутства, необхідно враховувати декілька факторів, які стосуються кримінально-правової та криміналістичної оцінки злочинних дій. По-перше, перелічені кримінально-правові норми мають яскраво виражений бланкетний характер, що потребує спеціальних знань, положень інших галузей права або окремих відомчих інструкцій. [3, с. 275]

По-друге, ця група злочинів відноситься до так званих «неочевидних злочинів – заздалегідь спланованих, замаскованих, учинених особливо витонченими способами, особами, які мають злочинний досвід, у тому числі маючими юридичну освіту, професійні знання й навички, які використовують допомогу представників правоохоронних органів, і де проблема збору доказів постає особливо гостро» [4, с. 225]

Встановлено, що О. М. Бандурка визначає три форми використання спеціальних знань: 1) участь спеціаліста-економіста під час виконання слідчих (розшукових) дій; 2) проведення ревізії фінансово-господарської діяльності у зв'язку з матеріалами кримінального провадження; 3) проведення судово-економічних експертиз. [5, с. 468]

Необхідно зазначити, що необхідність спеціаліста-економіста у процесуальних діях під час кримінального банкрутства виникає, як правило, при виявленні, огляді та збиранні первинних документів, бухгалтерських і податкових реєстрів, які будуть використовуватися як докази в майбутньому. Попова зазначає, що «...участь спеціаліста-економіста необхідна слідчому і для того, щоб уникнути вилучення надмірно великої кількості документів, які не мають відношення до матеріалів кримінального провадження, що розслідуються» [6]. Камлик М. І. вважає, що спеціаліст-економіст може надати консультацію щодо спеціальної термінології шифру і назв форм податкової та фінансової звітності, первинних документів, облікових реєстрів. Допомога спеціаліста-економіста необхідна також при встановленні значення вилучених первинних документів або окремих їх частин, правильності відображення їх у обліку [8, с. 20]; відповідні методи попереднього дослідження документів при проведенні огляду (метод дослідження окремого документа; методи дослідження кількох документів, які відображають певну господарську операцію або взаємопов'язані

операції [8, с. 96]; місце зберігання першоджерел документів, других їх примірників та їх копій [8, с. 97] .

Як слушно зазначає О. П. Бушан, «участь спеціаліста-бухгалтера, товарознавця, економіста під час проведення обшуку, огляду обов'язкова як гарантія того, що будуть вилучені всі необхідні документи, які стосуються матеріалів кримінального провадження, а також мають бути забезпечені умови збереження речових доказів». [9, с. 196]

Другою формою використання спеціальних економічних знань є проведення ревізії фінансово-господарської діяльності підприємницьких структур на вимогу правоохоронних органів. М. В. Куркін зазначає, що «ревізії, які призначаються за зверненнями правоохоронних органів, є ефективним засобом збирання доказів, способом документального викриття нестач, розтрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, виявлення економічних злочинів та попередження фінансових зловживань. [10, с. 100]

Третьою формою використання спеціальних знань з економіки, бухгалтерського й податкового обліку, аналізу та фінансово-господарського контролю у сфері правосуддя є призначення судово-економічних експертиз. Необхідність у судово-економічній експертизі виникає під час розгляду справ щодо підприємницької діяльності. [10, с. 101]

Клименко Н. І. стверджує, що «...поряд із процесуальною формою участі спеціалістів у процесі розслідування податкових злочинів широко використовується також і не процесуальна форма. Це, зокрема, консультації слідчого зі спеціалістом із питань, що потребують спеціальних знань» [11, с. 108-109]. Беручи до уваги, що не менш важлива роль відводиться усним консультаціям спеціаліста. А. Д. Марушев зазначає, що «...аналіз практики злочинів у сфері банківського кредитування показав, що злочинці використовували механізми кримінального банкрутства у вигляді навмисного доведення підприємства-позичальника до фінансової неспроможності». [12, с. 169]

Слідчий повинен вивчити багато інформації при розслідуванні кримінального банкрута, зокрема питання про: характер і вид виконуваних господарських операцій, особливості системи документообігу, обліку і контролю за виконанням умов прийнятих зобов'язань з боку керівників або засновників підприємства; характеристика майна підприємства, їх розташування і джерела утворення; об'єм товарно-матеріальних цінностей і не грошових активів, які знаходились в

обороті до здійснення збиткових операцій; дотримання працівниками, що здійснюють реєстрацію та ліцензування, нормативно-встановленого порядку; правил державної реєстрації ліцензування; особливості організації виробництва в цілому і кожного виду діяльності окремо; наявність злочинних зв'язків з підприємствами, використовуваними для безпідставної передачі майна і матеріальних цінностей з числа об'єктів, приналежних підприємству – банкруту. [13, с. 229]

При цьому, способи здійснення кримінального банкрутства досить різноманітні і залежать від правового положення суб'єкта господарювання, виду господарської діяльності, предмету злочинного посягання, мети банкрутства та інших обставин об'єктивного та суб'єктивного характеру. Аналіз різних способів приховування злочинів у сфері господарювання показує, що у багатьох випадках злочинці вдаються до залучення легальних організаційно-правових форм та інститутів, властивих ринковій економіці для здійснення злочинної діяльності та її приховування. [15, с. 44]

Таким чином, приходимо до висновку, що при розслідуванні кримінальних банкрутств використання спеціальних знань є особливо необхідним. Встановлено, що виділяють три форми використання спеціальних знань: 1) участь спеціаліста-економіста під час виконання слідчих (розшукових) дій; 2) проведення ревізії фінансово-господарської діяльності у зв'язку з матеріалами кримінального провадження; 3) проведення судово-економічних експертиз. Допомога спеціалістів має досить вирішальну роль при розслідуванні кримінальних банкрутств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: монографія. К.: Національна академія внутрішніх справ України. 2002. 196 с.
2. Амеліна А. С., Денищенко Д. С. Форми використання спеціальних знань у процесі збирання доказів по податкових злочинах. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. С. 125-130.
3. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ: монография. Харьков: Консум. 1999. 480 с.

4. Новик В. В. Криминалистические аспекты доказывания по уголовным делам: проблемы теории и практики. СПб: Издательство Р. Асланова «Юридический цент Пресс». 2005. 471 с.

5. Бандурка А.М. и др. Судебная бухгалтерия. издание 3. доп. и перераб. Харьков: ООО «Издательство «ТИТУЛ». 2007. 468 с.

6. Попова С. М. Особливості використання спеціальних знань при виявленні та усуненні правопорушень у податковій сфері URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/10949>"

7. Камлик М. І. Судова бухгалтерія: підручник. К.: Атіка. 2000. 297 с.

8. Марушев А. Д. Особливості проведення слідчого огляду в процесі розслідування кримінального банкрутства. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2016. Вип. 16. С. 91-98.

9. Буцан О. П. Використання спеціальних знань при розслідуванні економічних злочинів. Проблеми законності. 2000. Вип. 42. С. 195-200.

10. Куркін М. В., Понікаров В. Д. Ревізії та перевірки за зверненнями правоохоронних органів: навч. посібник. Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2013. 412 с.

11. Клименко Н. І. Загальна теорія судової експертології: монографія. [ДонДУУ]. Тернопіль: Видавництво «Крок» 2018. 262 с.

12. Марушев А. Д. Особливості визначення способів вчинення злочинів з доведення до банкрутства. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». Випуск 22. 2016. С. 166-169.

13. Марушев А. Д. Особливості визначення елементів криміналістичної характеристики в процесі розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальним банкрутством. Юридичний науковий електронний журнал. № 6. 2016. С. 227-230. URL: http://lsej.org.ua/6_2016/63.pdf

14. Чернявський С. С. Злочини у сфері банківського кредитування (проблеми розслідування та попередження): навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер. 2003. 257 с.

Кириленко Денис Русланович,
студент групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Завидняк Ірина Олександрівна,
*к.ю.н., доцент кафедри
фінансових розслідувань*

КЛАСИФІКАЦІЯ ЕКСПЕРТНИХ ПОМИЛОК

У експертній діяльності, як і в будь-якому іншому виді діяльності, трапляються недоліки і помилки, які знижують якість дослідження [1, с. 172].

Вплив на процес пізнання різноманітних факторів обумовлює неоднорідність помилок, що потребує їх класифікації. Підставою для класифікації є найбільш суттєві науково обґрунтовані й об'єктивні ознаки. В. М. Абрамова зазначає, що «... певне уявлення щодо видів помилок судових експертів було сформовано на підставі матеріалів повторних експертиз, оглядів про результати діяльності експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ України, звітів про результати роботи СЕУ МЮ України, матеріали анкетування співробітників експертних підрозділів, літературних джерел»[2, с. 718].

За змістовною сутністю експертні помилки поділяються на нормативно-правові (процесуальні), методологічні, організаційно- управлінські.

Нормативно-правові помилки, як зазначає В. М. Абрамова, виникають тоді, коли експерт при проведенні експертизи не дотримується норм закону, що регламентують проведення експертизи. Аналіз судової, слідчої, експертної практики показав, що процесуальні помилки відбуваються внаслідок: 1) вирішення питань правового характеру; 2) вирішення питань, які не були поставлені перед експертом (експертна ініціатива) не на підставі спеціальних знань; 3) вирішення питань без використання права запиту додаткових матеріалів на недостатній кількості порівняльних матеріалів і відсутності відомостей щодо обставин справи; 4) формулювання висновку щодо оцінки правильності первинної експертизи; 5) використання правової термінології («підроблений бланк», «підлог», «шахрайство»)[2, с. 718].

Методологічні помилки - такі помилки, які можуть бути допущені при пізнанні сутності, властивостей, ознак об'єктів експертного

дослідження. Варто відзначити, що дані помилки відіграють значну частину усіх помилок.

Психологічні помилки – помилки відчуття, сприйняття, уявлення, пам'яті і мислення. Вони проаналізовані на прикладі експертиз, при проведенні яких судовими експертами неправильно інтерпретувалась інформація, котра відобразилась у слідах, хибно сприймались ознаки, перебільшувалась їх значущість, виключення притаманних об'єкту ознак. Психологічні помилки можна поділити в наступний спосіб: 1) помилкове розчленування, подрібнення всього цілісного об'єкта, явища, події, дії на неналежні та пов'язані між собою частини (не визначення факту виконання рукописного тексту або текстів в різних документах однією особою); 2) помилкове об'єднання різних, непов'язаних самостійних об'єктів, явищ, фактів узагальнене ціле, котрим ці факти в дійсності не були; 3) помилкове перебільшення або зменшення реальних розмірів, тривалості, сили, яскравості, інтенсивності, а також помилкова трансформація, тобто викривлення форми, морфологічних ознак структури в результаті хибного сприйняття об'єкту; 4) помилкове додання та наділення або виключення, пропущення ознак об'єктів. Помилкове ототожнення та встановлення схожості різних об'єктів та осіб, і навпаки – помилкове розрізнення одного й того ж однорідних об'єктів (помилки розпізнання).

Логічні помилки тобто помилки, зв'язані з порушенням у змістовних розумових актах законів і правил логіки, а також з некоректним застосуванням логічних прийомів і операцій. Логічні помилки у висновках судових експертів виявлені у зв'язку із недотриманням ними законів формальної логіки, коли висновок експерта не впливає з результатів дослідження, суперечить дослідницькій частині, базується на недостатній сукупності ознак.

Фактичні помилки виникають у результаті перекрученого уявлення про відносини між предметами об'єктивного світу. Фактичні помилки можуть виникати через використання неіснуючої термінології, використання застарілих, неналежних методів і методик. Характеристика фактичних помилок надана на прикладі висновків судових експертів, котрі визнані помилковими у зв'язку із використанням неналежних методик або методів, технічних засобів, які не дозволили отримати повну інформацію про об'єкти [2, с. 718-719].

Кліменко Н. І. та Комісарова Н. О., зазначають, що «... за суб'єктами, наділеними правом дослідження, розрізняють помилки:

допущені особою, що призначає експертизу; особою, що проводить обстеження; керівником експертної установи; начальником підрозділу»[1, с. 174].

Залежно від стадії експертизи бувають: помилки при призначенні експертизи і при дослідженні. За цільовим призначенням: в ході збирання доказів, в ході проведення дослідження на матеріали, що з'явилися при перевірці дослідження та прийнятті рішення. По впливу: несуттєві (не заважають досягти істини і поставлених завдань) і суттєві (впливають на прийняття рішення). По відношенню до пред'явленого обвинувачення: обвинувальні виправдовувальні. За наявністю аргументації: спірні та беззаперечні. За характером процесуальних наслідків помилки поділяються на ті, що тягнуть припинення справи, доповнення розслідування, винесення обвинувального акту. Ми пропонуємо за таким критерієм, як за характером виявлення виділити: явні (очевидні), приховані (невиявлені), приховані (латентні) помилки. За ступенем поширеності: непоширені, відносно поширені і типові. Р.С. Белкін пропонував наступну класифікацію помилок: процесуальні, гносеологічні, операційні помилки [3, с. 174].

Помилки процесуального характеру полягають у виході експерта за межі своєї компетенції і, зокрема, вторгнення у сферу питань правового характеру, в недотриманні процесуальних вимог до висновку експерта, в обґрунтуванні висновків не результатами дослідження, а матеріалами кримінального провадження.

Гносеологічні помилки кореняться у труднощах процесу експертного пізнання. У зв'язку із тим, що пізнання може бути змістовним і оцінним, експертні помилки можуть бути допущені при пізнанні суті, властивостей та ознак об'єктів дослідження і при оцінці результатів змістовного пізнання, підсумків експертного дослідження, їх інтерпретації.

Діяльнісні (операційні) помилки пов'язані з операціями і процедурами, які здійснюються експертом з об'єктами дослідження. Вони можуть полягати у порушенні певної послідовності цих процедур, у неправильному використанні засобів дослідження, в отриманні неякісного порівняльного матеріалу і т. д.

Помилки при використанні спеціальних знань, перш за все, пов'язані із суб'єктами застосування природничих і технічних наук у кримінальному судочинстві, а тому їх можна розділити на: а) помилки слідчого; б) помилки спеціаліста; в) помилки експерта [1, с. 174-175].

Г. Щербакова зазначає, що «... найпоширенішими помилками при призначенні експертиз є: затягування строків призначення та проведення експертиз, неправильне формулювання питань перед експертом або упушення суттєвих питань, формулювання питань, які не належать до компетенції експерта; надання недостатньої кількості зразків для дослідження; не відображення у клопотанні про призначення експертизи; направлення на експертизу неякісних об'єктів дослідження; ігнорування клопотань учасників кримінального процесу» [4, с. 59-60]. Типовими помилками при проведенні експертиз є: недотримання експертами вимог чинного законодавства та відповідних інструктивно-методичних документів; неправильно вказані у тексті висновку реквізити документа, неточне формулювання питання або вияв ініціативи експертизи без згоди слідчого; не проведення перевірки достовірності зразків; недостатня точність у дослідженні й описі ознак; недотримання умов застосування методик; спрощення, суттєве скорочення опису дослідження [4, с. 59-60].

Клименко Н. І. зазначає, що «... експертні помилки можуть з'явитися на різних етапах організації та проведення експертних досліджень, зокрема: при організації призначення експертизи, при проведенні експертного дослідження, при оцінці дослідження і оформленні висновку експерта» [1, с. 175].

Виявити експертні помилки можна за допомогою психологічних методів. Це дозволяє шляхом вивчення офіційних та особистих документів виявити типове в діяльності з проведення експертиз.

Частина експертних помилок пов'язана з використанням у дослідженні різних спеціальних знань для забезпечення повного, всебічного та об'єктивного дослідження.

Варто відзначити, що Н. І. Клименко зазначає, що «...грунтуючись на аналізі спеціальної літератури та експертної практики, встановлено, що помилок припускаються за наявності наступних чинників: 1) сукупність неповних, недостатніх знань; 2) істотна відсутність робочого часу і необхідність виконання великої за обсягом роботи в гранично стислий строк; 3) відсутність достатньої професійної підготовки; 4) велика трудомісткість окремих досліджень; 5) значна кількість джерел (носіїв інформації), що підлягають дослідженню; 6) недостатня матеріально-технічна база» [1, с. 175].

При цьому, основними елементами експертних помилок є: а) настання негативних наслідків (прийняття неправильних процесуа-

льних рішень, невиконання мети і завдань кримінального процесу та інш.); б) будь-які неправильні дії експерта; в) ненавмисність дій експерта. Н. І. Кліменко та Н. О. Комісарова виділяють наступні ознаки експертних помилок: специфічна галузь здійснення та прояву помилки – експертна діяльність; суб'єкт помилкових суджень або дій – експерт [1, с. 175].

Підсумовуючи вищевикладене приходимо до висновку про те, що експертні помилки з'являються на різних етапах організації та проведення експертних досліджень. Пропонуємо виявляти експертні помилки наступними шляхами: 1) за допомогою самоконтролю експерта при формулюванні висновків; 2) за допомогою перевірки та контролю за процесом проведення експертизи з боку старших і досвідчених експертів 3) проведення курсів підвищення кваліфікації; 4) шляхом взаємного обміну досвідом; 5) удосконалення існуючої методики проведення експертиз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кліменко Н. І., Комісарова Н. О., Комісаров М. Л., Рувін О. Г. Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку та підвищення ефективності судових експерти: навчально-методичний посібник / за ред. Н.І. Клименко. Донецьк. 2012. 234 с.
2. Абрамова В. М. Праксеологічний підхід до розуміння помилки в діяльності судового експерта. Молодий вчений. № 2. С. 717-720.
3. Белкін Р. С. Общая теория советской криминалистики. Саратов: Издательство Саратовского университета. 1986. 398 с.
4. Щербакова Г. Типові помилки, що допускаються при призначенні та проведенні експертиз під час досудового слідства. Вісник національної академії прокуратури України. №м 1. 2011. С. 58-62.

Кужільна Анастасія Борисівна,
студентки групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Амеліна Анна Сергіївна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

КЛАСИФІКАЦІЯ СЛІДЧИХ ПОМИЛОК

На сучасному етапі становлення та реформування української державності, що включає в собі зміну правових та організаційних засад системи кримінальної юстиції, значна увага звертається на проблеми функціонування органів досудового розслідування, діяльність яких наразі зовсім не повною мірою відповідає визнаним міжнародним стандартам.

Актуальними питаннями у криміналістичній науці відносно дослідження слідчих помилок залишається проблема їх визначення, класифікації та впливу на розслідування кримінального провадження.

Так, за вибірковими даними у кожному десятому провадженні, надісланому на розгляд суду, особливо щодо злочинів у сфері оподаткування, слідчі припускаються помилок, виправлення яких викликає необхідність або повернення провадження для додаткового розслідування, або реабілітації особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, або істотної зміни судом обвинувачення[1, с. 45].

Слід підкреслити, що поліпшенню слідчої діяльності, підвищенню її якості та ефективності, пошуку шляхів оптимізації розслідування злочинів присвячені фундаментальні роботи Ю.П. Аленіна, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, , Т.В. Варфоломєєвої, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, В.А. Журавля, А.В. Іщенка, О.А. Кириченка, О.Н. Колесніченка.

Безпосередньо питаннями слідчих помилок займалися В.І. Власов, Н.І. Клименко, Ю.В. Кореневський, В.О. Лазарєва, О.Б. Соловйов, М.Є. Токарева, С.А. Шейфер.

Помилка – це викривлене пізнання об’єктивної дійсності, обумовлене особистими якостями суб’єкта, яке призводить до висновків ненавмисного характеру. Варто зазначити, що термін помилитися – значить, припуститися помилки, обманутися. В юридичній літературі та юрисдикційній практиці широко використовується термін “слідча помилка” для характеристики будь-яких погрішностей в роботі слідчих

підрозділів. Слідчі помилки належать до поширених і недостатньо вивчених явищ правозастосовчої діяльності» [2, с. 183].

Під час проведення будь-якого поділу понять, у тому числі й поняття „слідчої помилки” першочергового значення набуває дотримання загальних правил класифікації, встановлення підстав (критеріїв), за якими можна виділити окремі види аналізованої сукупності.

Слідчі помилки поділяють за найрізноманітнішими ознаками, серед яких можуть бути і несуттєві, які не мають вагомого теоретичного чи практичного значення. Тому важливо виділити суттєві класифікаційні критерії слідчих помилок, врахування яких дасть змогу пов'язати поділ слідчих помилок з вирішенням інших важливих правових питань.

«Відповідно до класифікації слідчих помилок, яка запропонована Г. О. Зоріним, вони поділяються на:

- 1) організаційно-тактичні;
- 2) кримінально-процесуальні;
- 3) кримінально-правові» [3, с. 286–288].

Крім цих, він виділив ще три види слідчих помилок, а саме:

до першого виду належать помилки в структурних елементах слідчої дії - в оцінці вихідних даних; у визначенні цілей слідчої дії; в об'єкті дії; у характері дії; в обранні місця і часу дії;

другий вид – це помилки в мікроструктурі слідчої дії, тобто помилки при сприйнятті, переробці, оцінці інформації, при прийнятті рішень; у реалізації прийнятих рішень; прийомі інформації по каналах зворотного зв'язку;

третій вид включає «помилки по мірі усвідомленості слідчим» [3, с. 286–288].

«Із позицій ситуаційного підходу В. П. Крамаренко запропонував свою класифікацію слідчих помилок залежно від компонентів слідчої ситуації, виділивши такі:

- 1) інформаційно-пізнавальні;
- 2) кримінально-процесуальні;
- 3) тактичні;
- 4) психологічні;
- 5) організаційно-управлінські;
- 6) матеріально-технічні і
- 7) комплексні слідчі помилки» [4, с. 12–13].

Враховуючи вищевикладене, проблема слідчих помилок привертала увагу великої кількості науковців протягом довгого періоду. У досить значній кількості криміналістичної літератури вчені надавали досить важливого значення дослідженню помилок, що допускають у своїй діяльності слідчі.

Так, Н.С. Карпов розглянув це питання у своїй роботі, присвяченій сучасним можливостям використання передового досвіду у розкритті та розслідуванні злочинів. Учений, досліджуючи дане питання, зазначив, що поняття слідчих помилок включає в себе такі істотні ознаки:

- 1) помилки здійснюють самостійні суб'єкти процесуальної діяльності, які мають право розкривати та розслідувати злочини;
- 2) помилки свідчать про недотримання цільових настанов процесуального провадження;
- 3) усі помилки є об'єктивно-протиправними;
- 4) вони являють собою порушення вимог, які визначають правомірність процесуальної діяльності;
- 5) помилки повинні усуватися правовими засобами[5, с. 107-113].

Також автор поділяє слідчі помилки на такі кваліфікаційні групи: помилки, що породжуються неправильною оцінкою слідчим правомірності своїх дій, коли він через відсутність досвіду чи необхідних знань суб'єктивно впевнений, що чинить правильно, відповідно закону, тоді як у дійсності він порушує його; помилки, що є результатом ненавмисного знехтування слідчим виконання вимог КПК України, який регулює до- 3 судове слідство, або наукових рекомендацій, тактики та методики розслідування [5, с. 107 - 113].

Отже варто зробити висновок, що найбільш точним є визначення запропоноване, В. І. Власовим який зазначає, що слідча помилка являє собою будь-яке ненавмисне порушення закону, недолік і прорахунок, допущений під час заведення і розслідування кримінальних справ, всіляка неправильність процесуальної діяльності, у тому числі і в процесі мислення відповідної компетентної особи [6, с. 180].

Слідчі помилки призводять до ряду негативних наслідків серед яких слід виділити такі:

- 1) втрата доказової інформації або джерела її виявлення (отримання);
- 2) втрата доказової сили отриманої криміналістичної інформації (неприпустимість доказів);

3) створення загрози настання негативних наслідків через тактичні прорахунки і, як результат, неможливість використання такої інформації як доказу.

Безумовно, різноманіття поглядів щодо визначення підстав та критеріїв класифікацій слідчих помилок дає можливість у повній мірі досліджувати їх з різних сторін але класифікація як більш усталена категорія тим і відрізняється від будь-якого іншого поділу об'єктів, що має практичну спрямованість. Тому варто зазначити, що вона має визначати не лише причини слідчих помилок, а й шляхи їх запобігання та нейтралізації. Чим більше уваги на мою думку буде приділятися виникненню слідчих помилок тим в подальшому будуть формуватися ефективні способи їх профілактики та нейтралізації, що впливає також певним чином на класифікацію.

Також варто звернути увагу на висновки зроблені А. Б. Марченко, що пропонує поділяти причини слідчих помилок на два види, а саме перший вид слідчих помилок породжується відступом слідчого від приписів кримінального процесуального закону, що, як правило, виникає у зв'язку з неправильною оцінкою слідчим правомірності своїх дій (через відсутність досвіду роботи чи недостатність необхідних знань, коли слідчий суб'єктивно впевнений, що чинить правильно, відповідно до закону, тоді як у дійсності він порушує його), а виникнення другого виду, на думку дослідника, зумовлено незнанням або нехтуванням слідчим науковими рекомендаціями, розробленими криміналістикою (зокрема, вчень про криміналістичну характеристику злочинів, основ методики розслідування; тактики проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів) [7, с. 23].

Отже, повноваження та положення слідчого в сучасній системі державних органів обумовлюють ряд особливих вимог, які вимагаються від осіб, які призначені та перебувають на цій посаді. Найважливішою з них поряд з належною професійною підготовкою виступає висока суспільність, моральність та благонадійність. Саме формування таких якостей слідчого обумовлює ефективність виконання його службових завдань та уникнення в подальшому слідчих помилок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воппенко Н.Н. Ошибки в правоприменении: понятие и виды. Сов. государство и право, 1981. 38-45 с.;

2. Михайлов А.И., Шейфер С.А. Изучение причин следственных ошибок и путей их устранения в стадии предварительного расследования: методология и методика изучения следственных ошибок, 1986. 183 – 187 с.;

3. Зорин Г. А. Теоретические основы криминалистики. Минск: Амалфея, 2000. с. 9;

4. Крамаренко В. П. Ситуационный подход к выявлению и преодолению следственных ошибок : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Краснодар, 2012. 23 с.;

5. Карпов Н.С. Теоретичні основи та практика використання передового досвіду органів внутрішніх справ у протидії злочинній діяльності, 2000. 124 с.;

6. Власов В. И. Качество расследования преступлений. Ульяновск : Темп, 1985. 180 с.;

7. Марченко А. Б. Слідчі помилки та шляхи їх подолання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 23 с.

Матвієць Олександр Анатолійович,
студент групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Полуніна Лілія Валентинівна,
*старший викладач кафедри
фінансових розслідувань*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СЛІДЧИМ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Одним із головних завдань держави на кожній стадії суспільного розвитку є боротьба зі злочинністю. Особливого значення вона набуває в умовах прискорення науково-технічного прогресу. Зростання злочинності в Україні сьогодні може зупинити поєднання конкретних законодавчих і відповідних організаційних заходів (у тому числі правоохоронних) із науковими розробками.

Актуалізація наукового і методичного забезпечення боротьби зі злочинністю, підвищення її результативності через впровадження у діяльність правоохоронців новітніх наукових досягнень і передового досвіду формують основні завдання, які необхідно вирішувати

наукам, що забезпечують діяльність правоохоронних органів і судів (кримінальний процес, криміналістика, судова експертиза тощо). Важливу роль у цьому відіграє комплексне дослідження проблем судово-товарознавчої експертизи, яке спрямоване на підвищення ефективності їхнього використання у боротьбі із злочинністю (починаючи із крадіжок і закінчуючи значними економічними злочинами із великими фінансовими збитками для держави).

У зв'язку з цим заслуговує на увагу дослідження питання правового регулювання судової експертизи, різновидом якої є судово-товарознавча експертиза. Судова експертиза це одним із правових інститутів, що зазнав істотних змін, у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України.

Проблеми правового регулювання судово-товарознавчої експертизи становлять інтерес з точки зору вдосконалення процесуального законодавства, що має важливе теоретичне і практичне значення.

Аналіз діючого процесуального законодавства свідчить про відсутність системного підходу до регулювання правовідносин, що виникають у сфері використання спеціальних товарознавчих знань, що породжує теоретичні проблеми та викликає труднощі у практичній реалізації правових норм.

Проблематикою судово-товарознавчих досліджень у кримінальному провадженні присвячені роботи провідних вчених, а саме М.І. Альхамова, В.В. Архіпова, К.А.Букалова, Л.І. Георгієва, О.О. Желавської, О.О. Закатова, М.О. Миколаєвої, Я.С. Сапошинського, тощо. Однак, питання щодо конкретизації моменту призначення даного виду експертизи залишилось поза їхньою увагою.

Метою статті є дослідження теоретичних проблем використання спеціальних товарознавчих знань та особливостей призначення слідчим судово-товарознавчої експертизи в умовах діючого процесуального законодавства.

Однак, враховуючи те, що специфіка товарознавчих досліджень постійно змінюється, оскільки в умовах розвитку ринкових відносин характер кримінальних правопорушень має інші відмінні ознаки, асортимент товару швидко оновлюється, з'являються нові сировинні матеріали, засоби їхнього опрацювання, зокрема, переобладнуються підприємства для здійснення пов'язаних з цим технологічних процесів.

З розвитком ринкової економіки законодавча й нормативно-технічна база України також перебуває у стадії постійного вдосконалення

й оновлення, де в багатьох випадках зустрічаються суттєві суперечності, що ускладнює роботу судових експертів та є одним із чинників, які впливають на якість отримання обґрунтованих висновків сучасних судово-товарознавчих експертиз.

Процесуальний закон сформулював у загальному вигляді підстави для призначення судово-товарознавчої експертизи у кримінальному провадженні. Законодавство повністю покладає вирішення цього питання на слідчого, прокурора або суд. Дане положення ще раз підтверджує висновки про те, що «на досудовому розслідуванні головним суб'єктом розслідування є слідчий, який має повне право сам застосовувати спеціальні знання без якихось обмежень або користуватися послугами спеціаліста чи експерта. Рішення з цих питань він приймає за своїм внутрішнім переконанням, виходячи з конкретних обставин, що складаються в процесі досудового розслідування» [1, ст. 177- 178].

Успіх у встановленні обставин скоєного злочину залежить від значної кількості факторів, одним із яких можна назвати порядок проведення слідчих дій. Подольний Н. А. зазначає, що «слідчий обирає послідовність дій, і від того на скільки правильно він це зробив, залежить ефективність розслідування, яке він проводить. Це аксіома досудового розслідування. Вона поширюється і на порядок призначення та проведення судово-товарознавчих експертиз при розслідуванні конкретних злочинів. Експертизи завжди мають бути корисними для розслідування злочинів, оскільки висновки експерта є одним із важливих доказів за судово-процесуальним законодавством» [2, ст. 4].

Для досягнення цього необхідно, щоб при проведенні експертиз дотримувалась послідовність щодо моменту їхнього призначення. Кожна судово-товарознавча експертиза має бути призначена в конкретний момент розслідування скоєного злочину – саме в цьому і полягає логіка використання результатів такої експертизи у процесі доказування.

Момент, коли необхідно призначити і провести судово-товарознавчу експертизу, обумовлений особливостями експертних досліджень конкретних груп товарів та загальною стратегією розслідування. Однак, як свідчить практика, слідчі часто цьому не надають ніякого значення. Це базується на переконанні, що час призначення судово-товарознавчої експертизи не має ніякого значення, все одно її результати стануть корисними для розслідування. Окрім цього слідчі впевнені, що результати товарознавчих експертних досліджень зовсім

не залежать від того, яке місце вони займають у послідовності експертизи, що проводяться за даним провадженням. «Така логіка може ґрунтуватись лише на спрощенні всього процесу доказування, коли помилково припускають, що якщо науковість експертного дослідження гарантує його об'єктивність, то час проведення такого дослідження не може вплинути на його результат. Можна стверджувати, що така позиція є помилковою» [3, ст. 14].

Друга особливість пов'язана з тим, що продовольчі товари вилучаються у повному обсязі однак експерту на дослідження направляється середня проба від однорідної продукції (сипучої, рідкої чи в'язкої консистенції) і т. ін. Відбір проб має проводитися у точній відповідності до вимог нормативних документів, відносно порядку, кількості та методів проб із використанням відповідного обладнання та устаткування.

Третя особливість призначення судово-товарознавчих експертних, пов'язана з тим, що «вона може призначатися під час розслідування розкрадань, крадіжок, провадження за якими здійснюється через значний термін після вчинення кримінального правопорушення і, як правило, товарні об'єкти які мають бути досліджені відсутні. У цьому випадку судово-товарознавча експертиза проводиться за матеріалами кримінального провадження» [4, с. 172]. Об'єктами експертизи стають надані у повному обсязі документи (рахунки фактури, товарно-транспортні накладні, технічні паспорти, копії протоколів допитів свідків та підозрюваних), у яких найбільш повно відображені відомості про товарні об'єкти експертизи.

Послідовність призначення та проведення судово-товарознавчої експертизи необхідно розглядати як «частину методики розслідування конкретних злочинів. Тому момент їхнього призначення має бути обумовлений прагненням підвищити ефективність розслідування цього злочину. І у такому випадку необхідно виходити з того, що проведення судово-товарознавчої експертизи є частиною процесу доказування» [5, ст. 39].

Переконавшись у необхідності призначення судово-товарознавчої експертизи слідчий керується кримінальним процесуальним кодексом, складає мотивовану постанову про прийняте процесуальне рішення.

Найважливішою складовою частиною підготовки слідчого до призначення судово-товарознавчої експертизи є формулювання

питань, на які необхідно одержати відповідь експерта. Вони повинні впливати з обставин кримінального провадження, відображати завдання даної експертизи і встановлювати її межі.

Романюк Б.В. зазначає, що «питання, які поставлені перед експертом-товарознавцем не повинні носити правового характеру і стосуватися оцінки доказів зібраних у провадженні. Питання в постанові необхідно наводити в логічній послідовності і правильно формулюватися, що буде сприяти висновку експерта-товарознавця. Неприпустимою є постановка запитань, які не можуть бути розв'язані через відсутність загальних наукових товарознавчих методик» [6].

Після того як були визначені питання і проведені інші слідчі (розшукові) дії, постанову про призначення судово-товарознавчої експертизи і необхідні для дослідження речові докази (вилучені товари, документи, порівняльні зразки) із супровідним листом слідчий направляє керівнику судово-експертної установи. Якщо судово-товарознавча експертиза проводиться не в судово-експертній установі, слідчий вручає все це особі, яку він обрав експертом.

Таким чином, судово-товарознавча експертиза, як одна із форм використання спеціальних-товарознавчих знань, зазвичай, призначається по різних видах кримінальних правопорушень, коли необхідно встановити фактичні дані і обставини у кримінальному провадженні. Її призначення має певні особливості, а саме судово-товарознавча експертиза має проводитись із максимальною ефективністю тільки у конкретний момент розслідування, який встановлюється виходячи з оцінки обсягу отриманої інформації, як достатньої для повноцінного дослідження. Враховуючи все вищенаведене, слідчий при складанні плану розслідування завжди повинен виходити з того, що судово-товарознавча експертиза має проводитись у визначеній послідовності із іншими експертизами. Ця послідовність обумовлюється як особливостями самих експертних досліджень, так і необхідністю ефективного розслідування кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевченко О. В. Призначення слідчим судово-товарознавчої експертизи під час досудового розслідування. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія. 18: Економіка і право. 2015. Вип. 30. С. 177–178.

2. Подольный Н. А. Последовательность проведения экспертиз в ходе предварительного расследования / Н. А. Подольный // Эксперт-криминалист. – 2009. – № 4. – 4 с.
3. Архіпов В. В. Судово-товарознавча експертиза товарів народного споживання. Теорія та практика : навч.-практ. посіб. / В. В. Архіпов. К. : Центр учбової літератури, 2013.
4. Про судову експертизу у кримінальних і цивільних справах: Постанова Пленуму Верховного суду України в кримінальних справах / упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сізоненко, Л. Д. Удалова. – К. : ПОЛИВОДА А. В., 2010. – с. 172.
5. Плесовских Ю. Г. Судебная экспертиза: проблемы назначения и производства / Плесовских // Эксперт криминалист. – 2012. – № 2. – с. 39.
6. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : монограф. / Б. В. Романюк. – К. : НАВС, 2002. – 196 с.

Моїсєєв Віктор Сергійович,
студент групи ПММФз-18-1
Науковий керівник:
Полуніна Лілія Валентинівна,
ст. викладач кафедри
фінансових розслідувань

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА

Актуальність дослідження. Доведення до банкрутства за кримінально-правовою характеристикою відноситься до господарських злочинів. Дана категорія злочинів характеризується високою латентністю і виявленням в процесі розслідування інших злочинів або за допомогою заходів оперативних підрозділів щодо виявлення ознак та попередження фактів вчинення таких злочинів. Сучасні реалії вказують на те, що інститут банкрутства давно став одним з основних інструментів регулювання сучасного ринку. Його мета полягає в захисті інтересів учасників економічної діяльності шляхом правового впливу

на негативні наслідки неплатоспроможності суб'єктів господарювання. Ефективне функціонування інституту банкрутства є необхідною передумовою стабільного розвитку ринкової економіки, гарантією повернення боргів, сприяє зниженню числа збиткових суб'єктів господарської діяльності та закріпленню комерційних відносин. Проте в силу багатьох обставин, даний інститут є досить вразливим для різноманітних злочинних посягань, що вчиняються в умовах неплатоспроможності або з використанням процедури банкрутства. Ці злочини представляють значну складність для своєчасного виявлення та розслідування. Така особливість даних злочинів безумовно зумовлює актуальність дослідження криміналістичних особливостей розслідування злочинів у сфері доведення до банкрутства.

Стан дослідження проблеми. Дослідженням криміналістичної характеристики, як складової характеристики доведення до банкрутства займалися Р.С. Белкін, Журавлев С.Ю., Муратов Д.А., Акимов С.Р. та ін. Однак, питання щодо визначення елементів криміналістичної характеристики потребують подальшої наукової розробки, у зв'язку зі злочинністю, яка підвищує свій рівень.

Основний матеріал. «З огляду на високе значення криміналістичної характеристики, звернемося до визначення типових її елементів. В.Г. Тарасевич і В.О. Образцов виділяють наступні елементи: а) спосіб вчинення злочину; б) обстановку вчинення злочину; в) умови охорони об'єкта від замаху (включаючи характеристику осіб, пов'язаних із забезпеченням недоторканності благ, на які вчинено замах); г) маскування, направлене на приховання слідів злочину і осіб, що його вчинили; д) особу злочинця і спосіб його поведінки до і після вчинення злочину. О. Н. Колесніченко основними елементами криміналістичної характеристики виділив сукупність ознак, що визначають: а) спосіб підготовки, вчинення і приховання злочинів; б) місце, час, обстановку, знаряддя і засоби вчинення злочину; в) предмет замаху; г) особу злочинця; д) особу потерпілого; е) сліди злочину (в широкому розумінні)» [1].

«Предметом злочину, передбаченого ст. 219 КК України, виступає ряд об'єктів, а саме: грошові кошти (майнові обов'язки [2]: у вигляді коштів, які повинні були надійти або бути повернуті до бюджетів або державних цільових коштів, які були виділені на цільові програми; грошові кошти у вигляді податків; грошові кошти, позичені у вигляді кредитів банків та фінансових установ; грошові кошти громадян; інші грошові зобов'язання боржника заплатити певну грошову

суму відповідно до цивільно-правового договору; документи, на підставі яких здійснюється господарська діяльність підприємства; документи, що містять інформацію, яка подається органам державної влади, банкам, кредиторам з метою одержання дотацій, кредитів чи пільг щодо податків; документи, які завідомо містять неправдиву інформацію про фінансову неспроможність виконання вимог кредиторів чи зобов'язань перед бюджетом; фальсифіковані документи, які відображають господарську чи фінансову діяльність; документи, у яких подані відомості створюють оманливе враження про фінансовий стан підприємства та ін.» [3].

«Першою обставиною, що підлягає встановленню при розслідуванні є подія злочину, яка включає в себе час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення. Стосовно способу вчинення кримінального банкрутства, ми розділяємо думку вчених, які вважають, що він займає центральне місце серед елементів криміналістичної характеристики. Способи здійснення даного злочину відрізняються різноманіттям та знаходяться в прямій залежності від правового положення суб'єкта господарювання, виду господарської діяльності, предмету злочинного посягання, мети банкрутства та інших обставин об'єктивного чи суб'єктивного характеру» [4, с. 44].

Місце, час і обстановка вчинення злочину у сукупності виступають у ролі об'єктивно-предметних умов, у яких розвиваються і здійснюються злочинні дії, пов'язані з кримінальним банкрутством. Науковцями відзначається, що місцем здійснення злочину розуміється фактичне місце розташування суб'єкта господарської діяльності, де він здійснював діяльність до банкрутства, місця збереження товарно-матеріальних цінностей. Дана інформація надає можливість слідчому з'ясувати: у яких кредитно-фінансових організаціях злочинці мають банківські рахунки, які (розрахунковий, поточний, депозитний, позичковий, валютний тощо), коли і ким вони були відкриті, рух коштів по рахунках організації, яка сума й у якій валюті мала на них на момент здійснення злочину; виробничі і фінансові зв'язки підприємства до банкрутства, у чому вони виражаються, коли встановилися, місце здійснення окремих господарських операцій (передача або відчуження майна); як укладалися договори (особливо договори, які призвели до вагомих збитків) та здійснювалися розрахунки по ним; штат працівників, в цілому і на окремих філіях, у т.ч. характер службових і особистих відносин між керівниками організації, керівниками

і підлеглими їм особами, серед рядових працівників; з якою організацією він має справу і з якою ціллю передавалося майно; коло осіб, причетних до вчинення злочину; фактичне місцезнаходження органів управління суб'єкта господарювання і місце фактичного здійснення підприємницької діяльності, фактичні види господарської діяльності та ознаки фіктивного підприємництва.

Час вчинення злочину дозволяє встановлювати послідовність злочинних дій, розвиток різних обставин і процесів у часі. Доведення до банкрутства є триваючим злочином, що зумовлює необхідність встановлення його початку та завершення та його тривалість у часі. Завершеним злочин вважається з моменту настання наслідків - великої матеріальної шкоди кредитним організаціям або державі (п'ятсот чи більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [5, с. 582].

Особа злочинця - елемент криміналістичної характеристики, який потребує особливої уваги при розслідування кримінального банкрутства. Даний злочин відноситься до категорії так званих «неочевидних злочинів» - спланованих заздалегідь, замаскованих, вчинених особливо витонченими способами, особами, що володіють злочинним досвідом та мають відповідні юридичні знання та навички, які використовують допомогу представників правоохоронних органів, і де проблема збору доказів постає особливо гостро [6, с. 79].

Висновки. Визначення елементів криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із кримінальним банкрутством надає слідчому у процесі розслідування можливість чітко та цілеспрямовано висунути слідчі версії і своєчасно провести слідчі (розшукові) дії. Криміналістичної характеристики виділив сукупність ознак, що визначають: а) спосіб підготовки, вчинення і приховання злочинів; б) місце, час, обстановку, знаряддя і засоби вчинення злочину; в) предмет замаху; г) особу злочинця; д) особу потерпілого; е) сліди злочину (в широкому розумінні).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Науково-практичний коментар до ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України// [Електронне джерело]: URL: <http://jurists.org.ua/criminal-law/4314-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-91-krimnalnogo-procesualnogo-kodeksu-ukrayini.html>

2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» від 16.07.1999// [Електронне джерело]: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14/ed19990716>
3. Чернявський С.С. Злочини у сфері банківського кредитування (проблеми розслідування та попередження): Навчальний посібник/С.С. Чернявський.- К.: Юрінком Інтер, 2003.- 257 с.
4. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар/ Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавріш та ін./ За заг. ред. В.Т. Мальяренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація.- Вид. 2-ге , пер. та доп.- Х.-: ТОВ «Одіссея», 2004.- 1152 с.
5. Кришевич О. В. Доведення до банкрутства: кримінально-правовий аспект та розмежування з шахрайством / О. В. Кришевич, І. О. Рощина. // Юридичний вісник. – 2015. – №1. – С. 143–147.
6. Новик В.В. Криминалистические аспекты доказывания по уголовным делам: проблемы теории и практики/ В. В. Новик.-СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005.- 471 с.

Омельченко Марина Петрівна,
студентка групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна,
к.ю.н., доцент, професор кафедри фінансових розслідувань

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ФІКТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У економіці України все більше і більше зростає рівень економічної злочинності. Економічні злочини являють собою суттєву небезпеку для суспільства не лише через значну поширеність та різноманітність проявів злочинної економічної діяльності, але й через соціально-небезпечний характер цих діянь. Тому з однієї з актуальних проблем розвитку економіки залишається зростання рівня економічної злочинності та її «фундаменту» - тіньової економіки. Значна частина економічних злочинів вчиняються саме через так звані фіктивні підприємства.[1, с. 64]

Варто зауважити, що під початковим етапом розслідування діяльності фіктивних підприємств розуміють проміжок часу, який охоплює

проведення слідчих (розшукових) дій з моменту внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і до повідомлення про підозру (відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України). Саме у цей проміжок часу виконуються слідчі (розшукові) дії, спрямовані на встановлення ознак цієї злочинної діяльності.

Тактичні завдання розслідування щодо ознак реєстрації фіктивних підприємств:

1. встановлення (доказування) факту реєстрації (перереєстрації) на недійсні, втрачені або підроблені документи;

2. встановлення факту відсутності в державних органах, якщо обов'язковість реєстрації передбачена законодавством;

3. встановлення факту реєстрації в органах державної реєстрації фізичними особами з подальшим переданням (оформленням) у володіння чи управління підставним неіснуючим. Померлим, безвісти зниклим особам або таким особам, які не мають наміру проводити фінансово-господарську діяльність або реалізовувати повноваження.

4. встановлення факту реєстрації та здійснення фінансово-господарської діяльності підприємства без відомому і згоди засновків та призначених у законному порядку керівників [2, с. 108] .

При цьому О. В. Воробей зазначає, що «усі фіктивні підприємства мають однакові цілі й завдання, і розрізняються лише способом реєстрації. Важливим для характеристики фіктивного підприємництва в механізмі фінансового шахрайства є визначення типів відповідних суб'єктів. У діяльності контролюючих і правоохоронних органів умовно виділяється два, в окремих випадках три, різновиди суб'єктів (підприємств), які беруть участь у тіншовому обігу [3 с. 162] .

При розслідуванні фіктивного підприємництва, перш за все, потрібно з'ясувати ряд таких повноважень:

1. У якій сфері підприємницької діяльності скоєно злочин, коло учасників та її класифікація.

2. При розслідуванні фіктивного підприємництва потрібно вивчити статут підприємницької структури (засновницькі документи) і закони України, що регламентують діяльність такого виду підприємництва. При вивченні умов діяльності організації слід звернути увагу на умови діяльності, звітність, особливості контролю, документообігу і т. д.

3. Конкретною умовою розслідування кожного фіктивного підприємництва є з'ясування характеру протиправної дії (чи бездіяльності)

причетних до злочину осіб, які заподіяли шкоду державним чи суспільним інтересам або охоронювальним законом правам та інтересам громадян.

4. Необхідно встановити винність осіб. Фіктивне підприємництво відбувається тільки з прямим умислом. Тому, проводячи комплекс слідчих (розшукових) дій, потрібно довести навмисність здійснення фіктивного підприємництва.

5. Повинен бути також установлений причинний зв'язок між діями (бездіяльністю) осіб та їх наслідками. Необхідно точно встановити роль особи в тому чи іншому процесі, взаємозв'язок його дії (бездіяльності), результатів, характеру, причинної необхідності чи казуальності наслідків.

6. Будь-який злочин у підприємстві передбачає наслідки, що проявляються в заподіянні, як правило, значної шкоди. Тому встановлення характеру і розміру заподіяної шкоди є складовою частиною предмета доказування і важливим елементом методики в розслідуванні фіктивного підприємництва.

7. Спільним при розслідуванні фіктивного підприємництва є також те, що вони часто бувають пов'язані з іншими злочинами 9 ст. ст. 190, 201, 202, 203, 209, 212, 222, 233 Кримінального кодексу України) [4, с.148].

Як вірно зазначає, Л. М. Дудник «...усі ці кримінально-правові і криміналістичні явища становлять систему обставин, які потрібно встановити при розслідуванні фіктивного підприємництва» [4, с. 148]. Насамперед це: умови роботи підприємницької структури, у якій скоєно злочин; коло функціональних прав і обов'язків осіб, які скоїли злочин; у чому конкретно полягала діяльність особи при фіктивному підприємстві; час, місце і спосіб скоєння злочину; чи заподіяна шкода і розмір збитку, ступінь його значимості; форма провини, мотив, мета злочину; відомості про особу підозрюваного, характер відповідальності; зв'язок з іншими злочинами; обставини, що обтяжують вину учасників злочину чи звільняють їх від кримінальної відповідальності; обставини, що сприяли скоєнню злочину; одноразово чи систематично скоювались злочини [4, с. 148] .

Встановлення перерахованих обставин конкретизується при розслідуванні фіктивного підприємництва. Особливості методики розслідування фіктивного підприємництва щодо способу його здійснення полягають у тому, що необхідно враховувати, що це не одне чи кілька

діянь, які здійснюються одноразово чи протягом нетривалого періоду, а, як правило, система різнопланових триваючих дій, у яких нерідко беруть участь групи осіб, а також різні підприємницькі і державні структури одного чи багатьох відомств.

Слід зазначити, що до основних способів приховування злочинів при фіктивному підприємництві необхідно віднести: заплутування обліку і звітності; внесення змін у документи, також їх заміна чи виготовлення фіктивних (підроблених) документів; знищення документів; зняття коштів з рахунків або переведення за кордон; звільнення окремих співробітників, організація лжесвідчень, а найчастіше просто зникнення керівників фіктивних підприємств з коштами і таке інше.

Серед тактичних завдань при розслідуванні матеріалів кримінального провадження за ознаками фіктивного підприємництва слідчому слід зосередити увагу на перевірці наступних обставин:

1. Чи законно створена підприємницька чи будь-яка інша форма власності (організація), чи всі необхідні процедури пройдені на стадії її заснування: реєстрація, отримання в необхідних випадках спеціального дозволу (ліцензії), відкриття розрахункового рахунку в банку, одержання дозволу на проведення операцій з валютою, поставлення на облік у податкових органах, наявність і правомірність отримання юридичної адреси. Уже при перевірці цих обставин може бути встановлено, що підприємство зареєстроване на підставних осіб, за підробленими паспортами, за вигаданою юридичною адресою, розрахункові рахунки у банках відкриті без реєстрації підприємницької структури чи на підставні особи, а валютний рахунок – без спеціального дозволу.

2. Чи здійснювалася підприємницькою організацією постійна діяльність у будь-кому з напрямів, позначених у її статуті (засновницьких документах); чи вівся бухгалтерський облік, інша документація, чи мав місце рух коштів фірми на її розрахунковому рахунку. З'ясування цих обставин має важливе значення для оцінки стабільності фірми, серйозності її намірів. Відсутність ознак постійної діяльності, бухгалтерських документів, руху коштів на рахунку або навпаки здійснення руху великих сум коштів на рахунках може бути доказом того, що ця фірма – однокденка, створена винятково для проведення протизаконного діяння.

3. Які конкретні обставини укладеної угоди, що передувало цьому (реклама, її зміст, місце розміщення, обіцяні послуги чи доходи,

адреса для звернень і т.п.), зміст укладеного договору, характер і терміни виконання фірмою зобов'язань, представлені гарантії їх виконання. Аналіз змісту договору у ряді випадків дозволяє встановити, що вже на цій стадії реалізовувалися наміри, що сприяють невиконанню статутної діяльності.

4. Характеристика особи суб'єкта злочину: чи не вчиняв підозрюваний раніше злочинів; діяв один чи у складі групи; чи є ознаки, що свідчать про організовану групу. При розслідуванні такого виду злочинів необхідно мати на увазі, що конкретні дії злочинців у фіктивному підприємстві можуть бути лише одним з ланок у ланцюгу охоплених єдиним наміром злочинних дій".

5. На основі аналізу всієї сукупності дій підозрюваних, їх змісту і спрямованості робиться висновок, чи був у них намір на володіння чужим майном чи придбання права на нього шляхом обману чи зловживання довірою через створення фіктивної підприємницької структури [4, с. 153-155] .

Як зазначає О. Г. Варчук «...для вирішення названих завдань розслідування потрібно проводити комплекс слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів» [5, с. 108] .

Як справедливо зазначає Л. М. Дудник «...фіктивне підприємство залишає після себе матеріальні сліди, тому починати доцільно з огляду місця події» [4, с. 157]. При фіктивному підприємстві діяльність злочинців пов'язана з використанням різних документів як для скоєння, так і для приховування злочину. У зв'язку із цим часто виникає необхідність у тимчасовому доступі до речей і документів й огляді документів для їх дослідження.

Обшук у даній категорії справ носить лише формальний характер, тому що до цього моменту ні коштів, ні матеріальних цінностей й самих підозрюваних уже, як правило, не знайти. Однак при обшуку можуть бути знайдені підготовлені, але не використані підроблені документи, різні бланки, кліше штампів і печаток, зразки підписів. На початковому етапі розслідування допитують свідків, осіб відповідальних за фінансово-господарську діяльність, які не є співучасниками злочину. Вони можуть бути допитані з приводу існуючої системи обліку грошей і товарно-матеріальних цінностей, форми звітності за їх витратами, списанням, правилами оприбуткування та ін. Крім цього, слід призначити судово-економічну експертизу з перевірки фінансово-господарських операцій, судово-економічну – з приводу перевірки

фінансового планування, відповідності звіту, призначити і провести документальну ревізію фінансової діяльності [4, с. 157-158] .

Таким чином, ми проаналізували основні способи приховування злочинів при фіктивному підприємництві, визначили обставини, на які необхідно звернути увагу слідчому при розслідуванні фіктивного підприємництва, а також, які обставини слід встановлювати, визначили тактичні завдання розслідування щодо ознак реєстрації фіктивних підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верхоляк І. І. Особливості протидії фіктивному підприємництву. Напрями удосконалення протидії правопорушенням у сфері господарської діяльності: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ірпінь. 2-3 грудня 2011). Ірпінь: Національний університет ДПС України. 2011. 354 с. С. 64-66.

2. Варчук О. Г. Особливості початкового етапу розслідування діяльності «конвертаційних центрів». Право і безпека. №1 (48). С. 106-109.

3. Воробей О. В. Криміналістична характеристика злочинної діяльності фіктивних підприємств в Україні як основа діяльності конвертаційних центрів. Юридичний вісник. №1(42). 20187. С. 161-167.

4. Дудник Л. М., Василичук В.І., Опалинський Ю. В., Мулявка Д. Г. Фіктивне підприємництво, шляхи боротьби з ним: [навчальний посібник]. Ірпінь: Національна академія ДПС України. 2005. 194 с.

5. Варчук О. Г. особливості початкового етапу розслідування діяльності «конвертаційних центрів». Право і безпека. №1(48). С. 106-109.

Ступіна Анастасія Анатоліївна,
студентка групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Полуніна Лілія Валентинівна,
*старший викладач кафедри
фінансових розслідувань*

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

«Важливе місце в періодизації процесу розслідування цілком справедливо належить початковому етапу, адже від того, наскільки якісно буде організована робота із розслідування злочину в цей період, від правильного вибору напрямку розслідування, криміналістичних і процесуальних засобів і методів, виконання потрібних слідчих дій залежить, чи успішним буде кінцевий результат. І навпаки – помилки на початковому етапі, неправильна оцінка слідчої ситуації та інші прогалини у слідчій діяльності з великою імовірністю негативно вплинуть на встановлення істини у кримінальному провадженні» [1, с. 435-441].

На початковому етапі визначають загальний напрям розслідування, висувають та перевіряють перші слідчі версії, планують подальші дії. Відповідно до отриманої первинної інформації, наслідків її перевірки і логічної оцінки орган досудового розслідування визначає першорядні завдання, розробляє стратегію і скеровує весь хід подальшого розслідування.

«Важлива роль зазначеного періоду в діяльності слідчого зумовлює до нього увагу з боку науковців. Етапність розслідування злочинів є тим питанням, яке викликає чимало дискусій та суперечок у криміналістичній науці, у різний час криміналісти розробили чимало концепцій і щодо визначення самого поняття «етап розслідування», і щодо їхньої кількості, змісту та меж» [1, с. 435-441].

«Етап розслідування є певним проміжним пунктом у процесі розслідування злочину, що характеризує стан слідства з погляду повноти вирішення його завдань і визначається прийнятими процесуальними рішеннями з кримінального провадження» [2, с. 42].

У криміналістиці досить поширеними є погляди науковців на процес розслідування як комбінацію слідчих ситуацій, що послідовно змінюють одна одну. Такий напрям розвитку отримав назву ситуаційного підходу, і його вважають резервом подальшого вдосконалення

криміналістичної методики та слідчої діяльності в цілому. Оскільки раціональний вибір тактики розслідування як способу поведінки слідчого залежить від ситуації, то й формування якісних криміналістичних рекомендацій розслідування має будуватися з урахуванням цього підходу.

«У криміналістичній теорії існуючі точки зору щодо визначення слідчої ситуації можна умовно поділити на дві основні позиції. Прихильники першої включають до змісту слідчої ситуації обсяг і характер наявних фактичних даних, їх інформаційну значимість. Тому під слідчою ситуацією вони розуміють характеристику стану розслідування на даний момент, яка визначається наявністю доказової та оперативної інформації, або обстановку розслідування, що характеризується сукупністю фактичних даних, які мають суттєве значення для пояснення події, що відбулася, інформаційну невизначеність зв'язків фактичних даних про подію злочину і, нарешті, як комплекс встановлених при розслідуванні фактичних даних, що беруться до уваги поряд із джерелами їх отримання» [4, с.255-259].

«Є. С. Хижняк вважає, що слідча ситуація, як і криміналістична характеристика, є одним із найважливіших інструментів у руках слідчого, що дозволяє максимально підвищити ефективність діяльності з розслідування злочинів, а володіння типовими слідчими ситуаціями дозволяє слідчому визначити коло пріоритетних завдань, уникнути непотрібної витрати часу й сил. На основі зіставлення типової слідчої ситуації й ситуації, що сталася під час розслідування конкретного злочину, використовуючи взаємозв'язки між елементами криміналістичної характеристики цієї групи злочинів, слідчий зможе спланувати процес розслідування й найефективніше вирішити завдання встановлення особи, яка вчинила злочин» [5, с. 197-199].

«Інші науковці переконані, що слідча ситуація є категорією криміналістичної тактики. Наприклад, В. К. Весельський вважає, що слідча ситуація належить до кола понять криміналістичної тактики і вже в цій якості, як і інші тактико-криміналістичні поняття, реалізується у криміналістичній методиці. Цей висновок він обґрунтовує тим, що саме слідча ситуація зумовлює тактику конкретних слідчих дій» [6, с. 193-199].

«Об'єктивними чинниками, що впливають на слідчу ситуацію, на думку В. К. Весельського, виступають:

1) наявність і характер доказової та орієнтуючої інформації, яка є в розпорядження слідчого;

2) наявність і стійкість існування ще не використаних джерел доказової інформації та надійних каналів надходження орієнтуючої інформації;

3) інтенсивність процесів зникнення доказів і сила чинників, які впливають на ці процеси;

4) наявність у даний момент у розпорядженні слідчого необхідних сил, засобів, часу і можливість їх оптимально використання;

5) існуюча в даний момент кримінально-правова оцінка розслідуваної події» [6, с. 193-199].

«Суб'єктивними чинниками є:

1) психологічний стан осіб, які фігурують у розслідуваній справі;

2) психологічний стан слідчого, рівень його знань і вмінь, практичний досвід, здатність приймати й реалізовувати рішення в екстремальних умовах;

3) протидія встановленню істини з боку злочинця та його зв'язків, а іноді потерпілого та свідків;

4) сприятливий (безконфліктний) перебіг розслідування;

5) зусилля слідчого, спрямовані на зміну слідчої ситуації в бажану сторону;

6) наслідки помилкових дій слідчого, оперативного працівника, експерта;

7) наслідки розголошення даних досудового слідства;

8) непередбачені дії потерпілого або осіб, не причетних до розслідування» [6, с. 193-199].

Усі типові слідчі ситуації доповнюють ситуації, що свідчать про ступінь поінформованості запідозрених осіб, про виявлення відповідними органами вчиненого ними злочину. Слідчі ситуації є важливими для обрання напрямів розслідування через наявність або відсутність раптовості у проведенні тих чи інших слідчих (розшукових) дій.

Слідчі ситуації є невід'ємною частиною процесу розслідування різних кримінальних правопорушень, а типова слідча ситуація – їх окремий вид.

«В.А. Журавель визначає типову слідчу ситуацію як наукову абстракцію, яка сформована на підставі апріорних знань, є результатом узагальнення й аналізу значного емпіричного матеріалу і в якій відображено найбільш загальні риси, що характеризують перебіг і стан розслідування на певному етапі (вихідному, початковому, наступному)» [8, с. 102-108].

«В.В. Кікінчук пропонує під поняттям «типова слідча ситуація» розуміти сукупність умов, даних та інших факторів, які безпосередньо чи опосередковано впливають на особу, яка наділена правовим статусом, у певний момент розслідування нею окремого виду злочину та диктують чітку послідовність інтелектуальної діяльності як закономірного та властивого кожному розумовому процесу (інколи на підсвідомому рівні), що знаходить своє відбиття в прийнятті відповідних процесуально обґрунтованих рішень» [8, с. 1-51].

«У криміналістичній науці історично сформувалися два підходи до розуміння слідчої ситуації – у широкому та вузькому сенсі. У широкому значенні слідча ситуація визначається як сукупність умов, у яких здійснюється розслідування» [9, с. 304].

«У цьому сенсі В.В. Ключков визначив слідчу ситуацію як сукупність реальних умов і обставин, що утворюють конкретну обстановку, у якій відбувається розслідування, діють слідчий та інші учасники процесу; інформація про ситуацію утворює характеристику слідчої ситуації» [10, с. 70-89].

«Трактування слідчої ситуації у вузькому значенні полягає в розумінні її як сукупності (обсягу) інформації, що є в розпорядженні слідчого на певний момент розслідування» [11, с. 496].

«Таке звуження вказаного поняття, як зазначає І.С. Тімченко, зумовило можливість формування окремого підходу до типових слідчих ситуацій як підстав для побудови конкретних рекомендацій у криміналістичній методиці» [12, с. 285-288].

«Крім того, розуміння поняття слідчої ситуації саме у вузькому аспекті є значно конкретнішим, виразнішим і реальнішим в плані визначення заходів, необхідних для розкриття та розслідування кримінальних правопорушень» [13, с. 405].

Варто звернути увагу на те, що слідчі ситуації, які складаються на початковому етапі, впливають на подальший хід розслідування. Від того, наскільки вдало вони будуть розв'язані, залежить те, які слідчі ситуації сформується на наступних етапах та чи буде забезпечено швидке, повне та неупереджене розслідування.

Отже, можна зробити висновок, що на початковому етапі розслідування окремих злочинів, слідчий діє за спеціально розробленим планом, який будується, виходячи зі слідчої ситуації, яка складається, та висунутих ним версій. На основі наявної інформації відбувається побудова і перевірка криміналістичних версій, визначається коло

тактичних завдань із метою забезпечення ефективної роботи, що включає послідовність і порядок проведення окремих слідчих, процесуальних дій та оперативно-розшукових заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мазур А. Межі початкового етапу розслідування. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Випуск 61. С. 435–441.
2. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.09. Х., 2002. 42 с.
3. Драпкин Л. Я. Ситуационный подход в криминалистике и проблема периодизации процесса расследования преступлений. Свердловск. 1988. С. 8-11.
4. Гарасим П.С., Зюбаненко С.В. Типові слідчі ситуації та основні напрямки розслідування на початковому етапі. С. 255-259.
5. Хижняк Є.С. Типові слідчі ситуації при розслідуванні статевих злочинів Південноукраїнський правничий часопис. 2012. № 4. С. 197–199.
6. Весельський В.К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2011. № 25. С. 193 – 199.
7. Журавель В.А. Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. Теорія і практика судової експертизи і криміналістики. 2008. Вип. 8. С. 102–108.
8. Кудінов А.С. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування крадіжок нафти та нафтопродуктів із магістральних трубопроводів. Часопис Академії адвокатури України. 2012. № 15. С. 1–51.
9. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. М. : Юрид. лит., 1988. 304 с.
10. Клочков В.В. Проблемы теории следственной ситуации. М. : МГУ, 1985. С. 70–89.
11. Криміналістика : [навч. посібник]. К. : Атіка, 2012. 496 с.
12. Тімченко І.С. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисного випуску на ринок України небезпечної продукції. 2014. № 12 (15). С. 285–288.
13. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / [В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтевский и др.]. – К. : Вища шк. Головне вид-во, 1988. 405 с.

Ступін Владислав Олександрович,
студент групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Полуніна Лілія Валентинівна,
*старший викладач кафедри
фінансових розслідувань*

ІННОВАЦІЇ У ЗАКОНОДАВСТВІ ЩОДО УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ І ЇХ ВПЛИВ НА ПРИТЯГНЕННЯ ОСІБ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Статтею 67 Конституції України передбачено, що кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

Статтею 212 КК України передбачена кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових) платежів.

За статистикою Генеральної прокуратури України щодо розпочатих кримінальних проваджень за перше півріччя 2019 року зареєстровано 653 кримінальні правопорушення за ухилення від сплати податків. За перше півріччя 2019 року завершено розслідування у 376 кримінальних провадженнях щодо ухилення від сплати податків: з них – 241 провадження закрито у зв'язку з відсутністю складу злочину та 118 – у зв'язку із переданням клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

З боку правоохоронних органів ведуться дискусії щодо збільшення кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, в свою чергу бізнес «кричить» про тиск на них з боку державних органів.

Зауважимо, що по такій причині, поданий 29.08.2019 року у Верховну Раду України Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес. Законопроектом передбачено підвищити розмір сум фактичного ненадходження до бюджету податків, зборів і інших обов'язкових платежів для встановлення наявності ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 212 Кримінального кодексу України, а саме у статті 212: абзац другий частини першої викласти в такій редакції: «карається штрафом від трьох тисяч

до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років»; абзац другий частини другої викласти в такій редакції: «карається штрафом від п'яти тисяч до семи тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю до трьох років»; у примітці слова "тисячу", "три тисячі" та "п'ять тисяч" замінити відповідно словами "три тисячі", "п'ять тисяч" та "сім тисяч".

Пояснюють законотворці внесення таких змін до ст. 212 КК України тим, що по-перше, при внесенні відомостей до ЄРДР, правоохоронці розпочинають досудове розслідування, під час якого вилучають первинну документацію, проводять обшуки, накладають арешти на активи тощо; по-друге, в результаті таких дій блокується діяльність підприємства (обумовлюючи це тиском не тільки на підприємство, а на весь бізнес-клімат; по-третє, стверджують, що часто кримінальні провадження розпочинаються

за поверхневими, неповністю з'ясованими обставинами, а як наслідок, невелика частка відкритих проваджень завершується переданням обвинувального акту до суду.

На нашу думку, кримінальні провадження, розпочаті за фактом ухилення від сплати податків, слід відносити до підвищеної категорії складності, оскільки здебільшого вони мають багатоепізодний, між-регіональний (в деяких випадках міждержавний) характер, вчинюються організованими групами з розподілом ролей, з використанням корумпованих зв'язків та сучасних інформаційних технологій. Їх розслідування вимагає вирішення широкого спектра слідчих, оперативно-розшукових та експертних завдань, застосування комплексу різних за своєю природою методів (криміналістичних, економічних, технічних), широкого використання спеціальних знань (насамперед, з бухгалтерського та податкового обліку), значних затрат часу, трудових зусиль та матеріально-технічних ресурсів [2, с. 217].

Наступним вражаючим кроком стало виключення статті 205 КК України, яка передбачала відповідальність за фіктивне підприємництво і на нашу думку, в подальшому, цей крок може призвести до негативних наслідків. Адже, в основному, у схемі ухилення від сплати податків підприємство реального сектору економіки і співпрацює з фіктивним суб'єктом підприємницької діяльності (ФСПД). Злочинці створюють ФСПД або здійснюють придбання вже зареєстрованих

фірм. Засновниками таких підприємницьких структур, як правило, є підставні особи (студенти, пенсіонери, інваліди), які прямо не причетні до фактичної діяльності. З метою імітації здійснення господарських операцій створюється документальний ланцюг руху товарів мережею фіктивних підприємств (оформлюються договори поставки, рахунки фактури, накладні, акти приймання–передачі товарів, різні документи бухгалтерського обліку) [3, с. 57–73].

Наведемо основні криміналістичні ознаки окремих дій у структурі ухилення від сплати податків з використанням ФСПД:

- реєстрація підприємства на підставних осіб (без певного місця проживання, психічно хворих, студентів, іноземців, засуджених, померлих осіб, за придбаними документами, вкраденими або втраченими);
- установчі документи підприємства завіряють приватні нотаріуси, які, за оперативними даними, причетні до організованих злочинних груп;
- реєстрація СПД за вигаданою юридичною адресою (у приватній квартирі, неіснуючому будинку) та невідповідність фактичного місцезнаходження підприємства адресі, зазначеній у реєстраційних та установчих документах;
- назви СПД нерідко збігаються з назвами державних підприємств;
- відсутність ознак статутної діяльності (така діяльність проводиться в мінімальному обсязі), штату працівників, виробничих і складських приміщень для здійснення статутної діяльності;
- відносно короткий термін існування СПД (так звані “одноденки”, “ями”, “метелики” існують, як правило, у межах одного податкового періоду, що ускладнює можливість контролю за їх діяльністю);
- постійна зміна засновників, власників, директорів СПД після офіційної реєстрації, неможливість встановлення місцезнаходження службових осіб (директора, головного бухгалтера);
- відсутність руху коштів СПД на банківських рахунках або вкрай великий обсяг фінансових операцій нещодавно створеного підприємства;
- наявність значних обсягів відшкодування ПДВ за експортними операціями.

Особливості використання конвертаційного центру:

- офіси СПД, що входять до складу конвертаційного центру, як правило, мають велику охоронну мережу;

- переважно короткий термін існування (від доби до місяця);
- добовий обіг коштів, як правило, збільшується наприкінці тижня, рахунок “обнуляється” щовечора або вранці кожної наступної доби;
- наявність великої кількості підписаних та завірених печаткою бланків фіктивних договорів виконання робіт або надання послуг, кошторисів, актів приймання тощо;
- застосування багатосторонніх розрахунків і платежів з великою кількістю учасників таких операцій, територіально віддалених один від одного;
- під час припинення діяльності фірми її юридична справа вилучається з банку (найчастіше під виглядом переходу до іншого банку).

Особливості діяльності СПД-експортера в механізмі фіктивного експорту:

- СПД зареєстрований безпосередньо перед експортною угодою, жодної іншої діяльності не здійснював та раніше взагалі не займався експортом;
- керівництво та працівники СПД-експортера не є ініціаторами експортної операції;
- експорт здійснювався опосередковано, через комісіонерів;
- поставка товару здійснюється через велику кількість постачальників-посередників, що мають ознаки ФСПД;
- неможливість встановити реальність існування іноземного контрагента;
- іноземний контрагент заперечує факт укладання експортного контракту;
- іноземний СПД-покупець зареєстрований в офшорній зоні;
- непередставлення постачальниками звітності до податкових органів.

Такі дані обґрунтовано визначають багатоскладність та різноманітність схем ухилення від сплати податків, в яких задіяні ФСПД.

Наведемо приклад однієї із таких схем, в якій експортерами ТМЦ за штучно завищеними цінами використовуються у ланцюгу постачальників фіктивні підприємства.

Суть схеми полягає в такому, що СПД-експортер неофіційно за готівку здійснює придбання від постачальників ТМЦ, що не придатні до використання. Надалі за допомогою фіктивних і транзитних (буферних) підприємств експортер оформляє придбання цих товарів (за підробленими угодами) за цінами, вищими в десятки й сотні разів за

їх фактичну вартість. Фактично цей товар придбаний за готівку або проводиться як неврахований. Отримані таким чином ТМЦ за завищеними цінами реалізуються на адресу фірм-нерезидентів, створених організаторами схеми. Однією з характерних ознак проведення таких операцій є наявність факту переадресації у процесі проходження товару. На останньому етапі підприємство-експортер безпідставно претендує на відшкодування ПДВ, що дорівнює 20 % від вартості експортованого товару[4, с. 50].

В свою чергу, законотворці і в цьому разі прокоментували своє рішення тим, що наявність кримінальної відповідальності за фіктивне підприємництво вже давно є одним із способів тиску на бізнес в Україні. Також вони наголошують на те, що контролюючі органи використовують вироки і матеріали досудового розслідування (протоколи допиту директора суб'єкта підприємницької діяльності) у якості доказової бази під час притягнення до фінансової відповідальності за порушення норм податкового законодавства. Ми в свою чергу категорично не згодні з даним рішенням. Враховуючи власний практичний досвід, допитуючи директора (службову особу) підприємства з ознаками фіктивності, 95% отримуються показання про непричетність такої особи до діяльності підприємства. Крім того, проводяться інші процесуальні дії, в результаті яких отримується доказова база по 205 КК України (почеркознавча експертиза тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66310.
2. Довбаш Р. С. Криміналістична характеристика та проблеми кваліфікації злочинів, пов'язаних з незаконним відшкодуванням ПДВ. Матеріали моніторингу Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка та Центру «Соціальний моніторинг» С. 215-222.
3. Лысенко В. В. Фиктивные фирмы (криминалистический анализ). К. : Парламент. вид-во, 2002. 112 с.
4. Довбаш Р.С. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним відшкодуванням податку на додану вартість: дис. ...канд.юрид.наук: 12.00.09. Київ, 2009. 251 с.

Харченко Анна Андріївна,
студент групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Амеліна Анна Сергіївна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОБІГУ АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ

У ході досудового розслідування злочинної діяльності у сфері обігу алкогольних напоїв завжди виникає необхідність використання спеціальних знань, якими не володіють особи, котрі здійснюють досудове розслідування таких злочинів.

Ефективне розслідування злочинів у сфері господарської діяльності неможливе без участі спеціалістів. Необхідність використання спеціальних знань по податкових злочинах обумовлена, перш за все, специфікою предмета злочинного посягання і способами скоєння цих злочинів. Така необхідність викликана також тим, що під час розслідування виникає ціла низка спеціальних завдань, у вирішенні яких слідчому може надати допомогу особа, яка володіє певними знаннями і навичками [1, с. 264] .

Варто відмітити, що вчені розрізняють та виділяють наступні форми застосування спеціальних знань. Так, М. І. Скригонюк визначає, що «...спеціальні знання в кримінально-процесуальній діяльності застосовуються у двох формах». Перша форма передбачає використання слідчим знань спеціалістів у процесі провадження окремих слідчих (розшукових) дій при пошуку і фіксації доказів. Друга форма реалізується слідчим в іншому процесуальному значенні - шляхом призначення і проведення експертиз при розслідуванні матеріалів кримінального провадження [2, с. 219] .

Є. П. Іщенко, Н. І. Клименко та А. О. Топорков вважають, що «формами використання спеціальних знань є: а) процесуальна; б) не процесуальна»[3, с. 470]. А. А. Закатов та Ю. М. Воропай до форм використання спеціальних знань відносять: 1) безпосереднє використання слідчим спеціальних знань у науці, техніці, мистецтві

чи ремеслі; 2) призначення експертиз; 3) призначення ревізій; 4) консультаційну допомогу спеціаліста без залучення його до безпосередньої участі у слідчих (розшукових) діях; 54) участь спеціаліста у слідчих (розшукових) діях [4, с. 8] .

У криміналістиці не сформовано єдиної думки щодо форм використання спеціальних знань. Більшість авторів вважають, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає тільки дві форми: 1) проведення експертизи; 2) участь спеціаліста у слідчих (розшукових) діях. Спеціаліст може залучатися до розслідування у довідково-консультаційній формі. Органи розслідування отримують від нього відомості щодо спеціальних знань, які їх цікавлять. Такі особи не проводять будь-яких досліджень, а надають довідки за конкретними фактами, що пов'язані з розслідуванням, або пояснюють на основі своїх спеціальних знань ті чи інші положення науки та техніки, допомагають слідчому, радять відносно відбору матеріалів, що підлягають експертному дослідженню.

Наприклад, при перевірці первинних матеріалів слідчий може звернутися по допомогу до обізнаних осіб при ознайомленні з документацією товарообігу, технологічним процесом; розібратися у великій кількості нормативних актів, різних правил, положень відомчих інструкцій та інш. Є. Д. Лук'янчиков зазначає, що «... консультації спеціалістів не мають характеру висновків про будь-які обставини вчинення злочину, але допомагають слідчому, оперативному працівнику отримати попередню інформацію про можливість проведення слідчих (розшукових) дій, дозволяють робити висновки та уникати помилок» [5, с. 234- 235]. При цьому, найбільш активну роль спеціалісту відводять при огляді місця події. Зокрема, спеціаліст допомагає слідчому визначити межі огляду місця події, з'ясувати механізм події, зв'язок, слідів та інших речових доказів, розкрити механізм вчиненого злочину [5, с. 234- 235] .

Згідно чинного законодавства України розглянемо наступні форми використання спеціальних знань:

1. Безпосереднє використання спеціальних знань слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом. Слідчі використовують криміналістичні професійні знання, прийоми, методи й засоби криміналістичної техніки з метою виявлення, фіксації і вилучення доказів.

Приєднуємося до думки Р. Б. Романюка про те, що «слідчий може самостійно застосовувати у своїй діяльності будь-які спеціальні знання та науково-технічні засоби, якщо він вважає, що достатньо

ними володіє для вирішення конкретних питань». У інших випадках він повинен залучати спеціаліста та експерта, або коли їх участь на досудовому розслідуванні є обов'язковою за законом. Саме таким шляхом йде практика застосування слідчими спеціальних знань. Це повністю відповідає процесуальному становищу слідчого й виправданого огляду на його відповідальність за кінцеві результати досудового розслідування.

Тобто слідчий самостійно може використовувати спеціальні знання за винятком лише тих випадків, коли він сам не володіє певними знаннями, або визнає за необхідне залучити іншу особу, яка є більш кваліфікованим спеціалістом, чи з інших міркувань [6, с.75].

2. Залучення спеціалістів у кримінальне провадження. Р. Б. Романюк зазначає, що «...слідча практика довела, що спеціаліст реалізує свої спеціальні знання, навички та досвід шляхом надання слідчому допомоги у таких формах: а) безпосередньої практичної діяльності у: підготовці, організації та проведенні слідчих (розшукових) дій; б) виявленні, закріпленні, вилученні доказів, зразків об'єктів для експертного дослідження, а в разі необхідності – їх огляді та дослідженні; в) методичної - питань науково-практичних прийомів та методів організації і проведення слідчих (розшукових) дій, виявлення та роботи з доказами; в) технічної - у використанні науково-технічних засобів у процесі провадження слідчих (розшукових) дій, виявлення, закріплення, вилучення, огляду та дослідження речових доказів; г) консультативної, яка виражається в усних роз'ясненнях, довідках зі спеціальних питань, що можуть виникнути або виникають при підготовці, проведенні слідчих (розшукових) дій, роботі з доказами та процесуальному оформленні їх результатів» [6, с. 79] .

Безпосередня практична діяльність спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій, де виникла необхідність застосування його спеціальних знань, навичок та досвіду, є завжди важливою, але особлива значимість його діяльності проявляється при розслідуванні злочинів, пов'язаних з порушенням технічних правил, технології виробництва, експлуатації складної техніки, обладнання, транспорту, привласненням чужого майна тощо. [6, с. 79] .

3. Клопотання про проведення експертиз. Призначення судової експертизи розглядається як самостійна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. А. В. Поляруш зазначає,

що «..прикладом необхідності використання спеціальних знань є той факт, що для з'ясування питання, чи є вилучена у особи рідина алкогольним напоєм, призначається судово-хімічна експертиза; для встановлення походження, виду тощо вилученої речовини призначається експертиза паливно-мастильних матеріалів та нафтопродуктів тощо» [7, с. 237]. Поряд з цим при, необхідності вирішення питання віднесення вилученого товару до категорії підакцизних предметів слід вирішувати шляхом проведення товарознавчої експертизи. За всі підакцизні товари сплачується акцизний збір, тобто непрямий податок на окремі товари, визначені законом як підакцизні, який включається до ціни цих товарів.

Під час збуту незаконно виготовлених алкогольних напоїв і тютюнових виробів можуть використовуватись незаконно виготовлені, незаконно отримані або підроблені марки акцизного збору, які теж піддаються експертному дослідженню, зокрема техніко-криміналістичному дослідженню документів. Збут незаконно виготовлених алкогольних напоїв і тютюнових виробів особами, які взагалі не мають ліцензій на оптову або роздрібну торгівлю ними супроводжується підробкою документів, тому актуальним буде призначення і проведення технічної експертизи документів[7, с. 237] .

Н. П. Сухецький вважає, що «... оскільки правопорушення із підакцизними товарами, поряд із іншими потребують спеціальних знань у галузі оподаткування, обліку, контролю, фінансів, аналізу господарської діяльності – то важливого значення набуває судово-економічна експертиза» [8, с. 123] .

Поляруш А. стверджує, що «... для дослідження вилучених підакцизних товарів велике значення має експертиза матеріалів, речовин і виробів. У її межах проводяться такі види досліджень: речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних виробництв, металів і сплавів, спиртовмісних сумішей, нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів тощо» [7, с. 237] .

Для дослідження спирту етилового та інших спиртових дистилятів, алкогольних напоїв, пива можливо призначити експертизу рідин, що містять спирт (дослідження спиртомістких сумішей) [8, с. 187] .

Результати дослідження дають підстави вважати, що основними формами використання спеціальних знань є: безпосереднє використання таких знань слідчим, прокурором, судом, слідчим суддею; участь спеціаліста в ході проведення слідчих (розшукових) дій;

безпосереднє проведення судових експертиз. Як свідчать результати аналізу, найбільша результативність у розслідуванні злочину досягається, коли необхідними спеціальними знаннями, досвідом та навичками у достатній мірі володіє сам слідчий. Проте, застосування їх слідчим самотійно не завжди є можливим або доцільним. Вивчення слідчої практики показує, що спеціальні знання під час розслідування злочинної діяльності у сфері обігу алкогольних напоїв застосовуються досить часто, особливо у вигляді судових експертиз, тому що висновки експертів слугують доказами у кримінальних провадженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амеліна А. С. Використання спеціальних знань під час розслідування податкових злочинів. Порівняльно-аналітичне право. № 3. 2018. С. 264-267.
2. Скригонюк М. І. Криміналістика: підручник. Київ: Атіка, 2005. 496 с.
3. Ищенко Е. П. Криминалистика: учебник / под ред. доктора юридических наук, профессора Е. П. Ищенко. изд. 2-е, испр. и доп. М.: Юридическая фирма «КОНТРАКТ», «ИНФРА-М», 2006. 748 с.
4. Закатов А. А., Оропай Ю. Н. Использование научно-технических средств и специальных знаний в расследовании преступлений. Киев: РИО МВД СССР. 1980. 105 с.
5. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Залучення спеціаліста до участі у слідчих (розшукових) діях. Судово-експертна діяльність: сучасний стан та перспективи розвитку: збірник матеріалів круглого столу / редкол.: Кобилянський О. Л, Антонюк П. Є., Свобода Є. Ю.. Київ. ННПФЕКП НАВС. К.: Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів Національної академії внутрішніх справ. 2015. (Київ, 23 квітня 2015). Київ. 444 с.
6. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: монографія. К.: Національна академія внутрішніх справ. 2002. 196 с.
7. Поляруш А. В. Використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/4833/1/%D0%9D%D0%90%D0%A3%D0%9A%D0%9E%D0%92%D0%95%20%D0%97%D0%90%D0%91%D0%95%D0%97%D0%9F%D0%95%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF_p302-304.pdf. С. 236-238.

8. Сухецький Н. П. Експертне дослідження операцій з підакцизними товарами. Збірник наукових праць студентів кафедри аудиту, ревізії та аналізу/ редкол. О.В. Адамик, Л.А. Будник.; відпов. за вип. О. В. Адамик. Тернопіль. ТНЕУ. 2017. Випуск 1. 2017.С. 122-125.

9. Поляруш А. В. Можливості деяких судових експертиз, що призначаються у процесі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом підакцизних товарів. Підприємництво, господарство і право. № 8. 2017. С. 185-188.

Хільченко Євгеній Олександрович,
студент групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Амеліна Анна Сергіївна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЩО ПОСВІДЧУЮТЬ ОСОБУ

Документи, що посвідчують особу відіграють важливу роль у нашому житті. Необхідною умовою використання паспортів є їх справжність. Однак, досить часто дана умова порушується [1, с. 191]. Варто зауважити, що на сьогоднішній день, навіть найкраща система захисту не убезпечує документи від можливої підробки.

В. О. Воробей зазначає, що «...повна підробка паспортних документів передбачає їх виготовлення шляхом повної імітації справжнього» [2, с. 13]. Як свідчить статистика, повну підробку документів, що посвідчують особу, найчастіше здійснюють з використанням способів поліграфічного друку та за допомогою знакодрукуювальної техніки [3, с. 168].

Л. С. Тальянчук зазначає, що «... у більшості випадків зображення бланків паспортів відтворюються за допомогою струменевого принтеру» [4, с. 63]. На даному способу нанесення поліграфічні тексти та малюнки захисної сітки в документах мають нечітке зображення; дрібні деталі та мікротекст не проглядаються; зображення складаються з дрібних, хаотично розміщених кольорових крапок, а барвна речовина має здатність розчинятися у воді» [4, с. 63].

Слід зауважити, що злочинці, на сьогоднішній день, можуть підробляти документи досить якісно, з застосуванням дорогого спеціального обладнання. Злочинці в такій категорії підробки, сторінки бланків друкують встановленим плоским способом друку, використовують високоякісні технічні засоби для імітації високого, глибокого друку, наносять фарби із змінними властивостями та інші спеціальні елементи захисту.

При перевірці паспортних документів спеціалісти вивчають папір бланка документа, його розміри та товщину паперу, щільність, міцність, гладкість, наявність та якість водяних знаків, захисних волокон, способів друку тощо. Встановлюють чіткість зображення малюнку захисної сітки, яскравість її кольорів, кількість отворів в серії та номері документа, рівність типографських шрифтів на бланках, відповідність встановленій гарнітурі шрифтів [4, с. 63].

Л. С. Тальянчук зазначає, що «...до способів часткової підробки документів, що надають право перетинати державні кордони відносять: заміна сторінки даних; заміна подвійних аркушів документів; заміна фрагментів аркушів документів; підробка перфорації на сторінках документів; повна та часткова заміна ламінуючої плівки; переклеювання фотокартки; пошкодження безконтактного електронного носія інформації» [4, с. 64].

Зупинимося детально на способах підробки змісту документа за допомогою технічних засобів. Одним зі способів зміни первісного змісту документа є підчищення, за допомогою якого штрихи, знаки або слова видаляють механічними засобами (тертям гумкою або за допомогою леза, скальпеля, голки тощо) [5, с. 172].

Іншим способом зміни первісного змісту документа є дописування, коли нові записи або окремі штрихи вносять у вільні місця. Зміна змісту документа може відбуватися і за допомогою хімічних препаратів, зокрема за допомогою травлення та змивання [5, с. 177].

Наступним способом є заміна частин документів. Як зазначає А. В. Іщенко «...заміна аркушів в паспортних документах здійснюється з метою зміни змісту інформації про його володільця, внесення нових чистих сторінок в документ тощо» [6, с. 74].

Цікавим є те, що, як справедливо зауважує, І. В. Білоус «...у разі повної заміни фотокартки на її місце наклеюють нову, про свідчать такі ознаки: порушення цілісності захисної сітки бланка вздовж периметра наклеєної фотокартки, незбіг штрихів рельєфного відбитка

печатки на фотокартці і бланка за взаєморозташуванням елементів, характером мікроструктури, глибиною, розмірами і конфігурацією, наявністю отворів і порушення цілісності паперу в місці розташування рельєфного відбитка печатки, ознаки нанесення частини відбитка на фотознімок шляхом малювання або за допомогою знакодрукуювальних пристроїв, відсутність відбитків печатки на фотокартці, сліди зволоження сторінки, на якій поміщена фотокартка, перекривання фотокарткою частини відбитка печатки або тексту, наявність залишків клею під фотокарткою та біля неї [3, с. 171] .

Про зміну фотокартки також можуть свідчити пошкодження поверхневого шару паперу під самою фотокарткою.

При підробці документів, які виготовлені на пластиковій основі, варто відзначити, що підробку здійснюють шляхом нанесення зображень за допомогою знакодрукуювальної техніки безпосередньо на поверхню пластику, на який у подальшому наклеюють захисну плівку з ультрафіолетовими та голографічними елементами [3, с. 172] .

Зазначені способи часткової підробки паспортних документів супроводжуються зміною перфорацію серійних номерів на сторінках. Перфорований серійний номер наноситься для захисту сторінок документа у верхню частину аркушів шляхом їх проколювання. Злочинці вдаються до різноманітних способів їх підробки, а саме: повністю наносять нові отвори для імітації серійного номеру; заклеюють невідповідні отвори в серійному номері зміненої сторінки.

Характерними ознаками підробки перфорації серійних номерів кустарним способом на сторінках паспортних документів є: нерівні краї отворів; неправильна форма отворів; нерівномірні діаметри отворів серії та номеру; наявність нерівномірно відігнутих частин паперу зі зворотної сторони; відсутність обугленості по краях отворів; нерівномірне розміщення отворів відносно вертикальної та горизонтальної лінії рядка серійного номеру, а також присутність сторонніх предметів для приховування отвору.

Ознаками переклейки фотокартки є: пошкодження поверхневого шару паперу біля фотознімка; ознаки нанесення, при їх наявності, частин малюнків на фотознімок шляхом малювання; нерівні краї фотознімка; нерівне розміщення фотознімка відносно встановленого місця; потовщення місця розміщення фотокартки; власник документа сфотографований не за правилами підготовки фотознімків (неправильний поворот голови, освітлення тощо). Категоричність висновку можливо

також підтвердити при частковому чи повному відокремленні фотознімка [4, с. 66] .

Підчистка – це один із способів зміни початкового змісту документа, при якому штрихи, знаки або слова видаляються механічним [4, с.77]. Найчастіше ознаки підчистки та додруковування в паспортних документах зустрічаються в цифрових записах, а саме: в даті народження, терміну дії документа, у відомостях про дітей, їх віку. Ознаки дописки виявляється рідше, так як більшість даних вносяться за допомогою друкуючих пристроїв, відтисків печаток.

Вибір і послідовність методів та технічних засобів під час проведення техніко-криміналістичного дослідження документів, що посвідчують особу, судовий експерт визначає відповідно до методики проведення судово-технічної експертизи документів, максимально використовуючи для цього неруйнівні методи [7, с. 18].

Процес дослідження документів, що посвідчують особу, рекомендовано проводити в такій послідовності: визначити розмірні характеристики документів, вивчити способи виготовлення бланка, нанесення інформації, серійного номера, провести мікроскопічне дослідження, дослідити властивості паперу, фарб, наявність і розміщення засобів спеціального захисту в УФ та ІЧ променях, провести порівняльне дослідження зі зразками відповідних документів, визначити наявність ознак підроблення в документі.

Цілком слушними є пропозиції Л. С. Тальянчук, яка пропонує «...для покращення роботи у боротьбі із використанням підроблених документів, що посвідчують особу: а) розробити рекомендації щодо огляду та дослідження паспортних документів для прикордонних органів; б) покращити матеріально-технічне забезпечення відповідних підрозділів, що здійснюють перевірку та дослідження паспортних документів; в) налагодити взаємодію щодо фактів виявлення підробки між експертними службами України з аналогічними службами інших країн» [4, с. 68].

Отже, найпоширенішою підробкою документів що посвідчують особу є часткова підробка документів, оскільки така підробка не потребує складного поліграфічного обладнання та зміни вносяться до вже існуючого бланка документа. Варто відмітити, що часткова підробка документів зазвичай здійснюють шляхом: зміни змісту документа за допомогою технічних засобів; зміни реквізитів за допомогою

хімічних препаратів (травлення, змивання); зміни частин документів (фотокарток, сторінок, окремих реквізитів) тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пчеліна О. В. Правила огляду паспортів та основні прийоми виявлення їх від підробки. Право і безпека. 2010. № 4(36). С. 191-194.
2. Воробей О. В. Словник термінів техніко-криміналістичного дослідження документів. Воробей О. В. К.: НАВСУ. 2005. 40 с.
3. Білоус І.В. Особливості техніко-криміналістичного дослідження підроблених документів, що посвідчують особу. Криміналістичний вісник. № 1(25). 2016. С. 167-174.
4. Тальянчук Л. С. Сучасні способи підробки документів, що посвідчують особу при перетині державного кордону України при, та їх ознаки. Митна справа. 2013. № 6 (90). Частина 2. Книга 2. С. 61-69.
5. Воробей О. В., Мельников І. М., Волошин О. Г. Техніко-криміналістичне дослідження документів: навчально-методичний посібник. К.: Центр навчальної літератури. 2008. 304 с.
6. Іщенко А. В., Будзієвський М. Ю, Красюк І. П. Поняття й система методів техніко-криміналістичного дослідження документів: навчальний посібник / за ред. С. М. Алфьорова. К.: ТОВ «ТОВ «Еліт Прінт», 2011. 97 с.
7. Ковальов К. М., Давидова О. О., Коваленко В. В., Тимофеева Т. В. Методика технічної експертизи документів (загальна частина). К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2007. 34 с.

Чешейко Леонід Андрійович,
студент групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Калганова Олена Анатоліївна,
*к.ю.н., професор кафедри
фінансових розслідувань,
заступник начальника кафедри
фінансових розслідувань*

МЕТОДИКА ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Розвиток правової демократичної держави вимагає злагодженої дії усіх її інститутів. Серед них провідну роль відіграють правоохоронні органи та суд, які покликані забезпечити справедливе вирішення спорів між членами суспільства і захист їх інтересів від злочинних дій. Успішність розв'язання спорів і розслідування правопорушень у сфері економіки залежить від правильного трактування даних бухгалтерського обліку, які часто виступають єдиним джерелом доказів у кримінальному провадженні. Це обумовлено тим, що саме бухгалтерський облік забезпечує послідовне, постійне та повне відображення всіх господарських операцій, надаючи таким чином достовірну інформацію про економічні відносини суб'єкта господарювання [3].

Однак на сучасному етапі інформація бухгалтерського обліку та результати господарського контролю не в повному обсязі враховуються для розв'язання спорів і розкриття правопорушень у сфері економіки. Причиною такого стану є недостатньо високий професійний рівень осіб, які залучаються до процесу слідства для надання допомоги у використанні облікової інформації та результатів господарського контролю, а також відсутність науково-обґрунтованої методики їх дослідження [7].

З метою пояснення доказів, що містять облікові дані, правоохоронні органи або суд запрошують фахівців з бухгалтерського обліку. Однією з найбільш поширених форм використання їх знань є призначення бухгалтерської експертизи.

Вивченням проблем застосування в ході її проведення даних бухгалтерського обліку для підвищення ефективності правоохоронної діяльності, вивчення ролі облікової інформації в системі доказів, повноважень експерта-бухгалтера, методики експертного дослідження

займалися вчені юридичного та економічного напрямів дослідження: М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, В.М. Жук, Г.Г. Кірейцев, С.О. Олійник, В.К. Савчук, Л.К. Сук, Л.С. Шатковська та ін.

Об'єктами експертного дослідження операцій з коштами є: 1) інтерпретація, достовірність оцінки та реальність відображення в балансі та фінансовій звітності; повнота оприбуткування; 3) обґрунтованість (законність) вибуття; 4) цільове використання; 5) дотримання вимог законодавчо-нормативного забезпечення щодо їх обліку; 6) стан збереження грошових коштів; 7) сума заподіяної шкоди за наслідками виявлених нестач, розкрадань та особи, причетні до цих порушень [2].

Як свідчить практика, характерними видами зловживань у касових операціях є: а) оформлення видаткових операцій по касі за недоброякісними та підробленими документами; б) підробки в касових книгах і касових звітах; в) привласнення готівкових грошей, отриманих за чековою книжкою у банку, через підробку банківських виписок; г) незаконна видача готівкових грошей з каси після підробки авансових звітів з відряджень; г) розкрадання грошових коштів через привласнення депонованих сум; д) розкрадання грошових коштів, призначених для заробітної плати, за допомогою підроблення розрахунково-платіжної відомості [4].

Методичні прийоми експертного дослідження операцій з коштами у касі та на рахунках у банку включають розрахунково-аналітичні, документальні прийоми узагальнення й реалізації результатів експертизи, аналітичного групування доказів правопорушень та ін.

У разі виявлення в касі нестач або лишків готівкових грошей **експертне дослідження касових операцій** проводиться, як правило, **у такій послідовності:**

1) порівнюються записи в касовій книзі з прибутковими та видатковими касовими документами. Визначається повнота і правильність оформлення документації. При цьому необхідно зіставити дані, вказані у прибуткових касових ордерах, з даними записів на контрольній стрічці регістрів розрахункових операцій (якщо вони є на підприємстві) або з даними розрахункових книжок;

2) перевіряється арифметична достовірність підрахунків у касовій книзі сум операцій за кожний день і правильність переносу сум залишків на наступну сторінку книги;

3) встановлюється тотожність записів у касовій книзі записам у звітах касира за кожний операційний день;

4) аналізуються по суті операції в документах, які додаються до прибуткових та видаткових касових ордерів [6].

Особливу увагу під час проведення експертного дослідження необхідно приділити повноті оприбуткування готівкових грошей та цільовому їх використанню.

Для висновків експерта особливе значення мають акти зняття фактичної наявності грошових коштів, оскільки без них неможливо вирішити, чи мають місце нестачі або лишки грошових коштів у касі.

За відсутності актів зняття залишків каси на початок досліджуваного періоду збільшується обсяг матеріалів, оскільки в таких випадках належить досліджувати рух грошових коштів, починаючи з дати попереднього зняття залишків каси, підтвердженого актом. У цьому разі, а також за відсутності приймально-передавальних актів у період заміни касирів розмежувати період утворення нестач або лишків не завжди можливо.

У разі неоприбуткування грошових коштів у касі аналіз та встановлення нестач слід здійснювати порівнянням записів про надходження грошових коштів:

1. Із банку – з даними виписок та корінців чеків про отримання готівкових коштів;

2. Із виручки від реалізації товарно-матеріальних цінностей – з даними товарних звітів про здавання виручки в касу, відображеними на рахунку «Реалізація»;

3. Від окремих осіб за різні послуги – з документами, що служать підставою для одержання та утримання грошей [3].

За необхідності поглибленої перевірки повного оприбуткування в касі готівкових коштів, отриманих із різних джерел, експерт-бухгалтер повинен проаналізувати також обороти облікового регістра за дебетом рахунка № 30 «Каса» порівняно з оборотами за кредитом кожного з кореспондуючих рахунків (31 «Рахунки в банку», 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками», 661 «Розрахунки за заробітною платою», 681 «Розрахунки за авансами одержаними») та ін. З наступним зіставленням їх з відповідними записами в касовій книзі і даними документів, які підтверджують отримання підприємством певних сум готівки у певні строки [5].

Перевіряючи цільове використання готівки, отриманої підприємством в установі банку, використовують виписки банків, касові книги і звіти касира, видаткові касові ордери, облікові регістри за кредитом рахунка 30 «Каса», книги обліку придбання товарів, а також

документи, що підтверджують факт витрачання готівки за призначенням, авансові звіти підзвітних осіб та ін.

Перед початком дослідження розрахункових операцій експерт зобов'язаний вимагати у керівництва дозволу на ознайомлення з усіма наявними у підприємства рахунками в установах банків.

Як зазначено в Законі України «Про банки і банківську діяльність» та Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, основними напрямками використання грошей з рахунка, відкритого в банку, є: платежі постачальника за сировину, матеріали, готову продукцію, внески до бюджету, погашення заборгованості за позиками тощо [2].

Для контролю за рухом грошових коштів на рахунках у банку, а також для відображення цих операцій в обліку підприємств (незалежно від форми власності) установи банку періодично надсилають підприємствам виписки з поточного та інших рахунків із зазначенням сум надходжень і платежів. У випадках, коли запис проведений не за наказом підприємства, до виписки додають усі виправдувальні документи. Виписки з рахунків – це другий примірник відповідного рахунка підприємства, що ведеться в установах банку.

Початковим етапом дослідження операцій щодо кожного рахунка є перевірка тотожності залишків грошових коштів на кінець періоду за даними: а) виписок банків; б) бухгалтерських балансів і облікових регістрів підприємства (Головної книги, облікових регістрів за рахунком 31) [6].

Потім за кожний звітний період звіряються записи у регістрах синтетичного (Головна книга) і аналітичного обліку (облікові регістри за рахунком 31), робиться підрахунок щоденних, щомісячних і кварталних підсумків з постійним звірянням їх з виписками банку. Необхідно також установити, чи надані експерту всі виписки банку. Якщо на підприємстві немає окремих виписок, то слід отримати з банку їх засвідчені копії. У разі розбіжностей між обліковими даними підприємства та виписками банку треба з'ясувати їх причини за матеріалами установи банку [5].

Банк систематично контролює залишки грошових коштів на розрахункових, поточних та інших рахунках, тому залишки коштів на початок та на кінець місяця, показані підприємством, як правило, відповідають залишкам виписок банку. Проте це не виключає можливості здійснення протягом місяця різного роду зловживань.

Під час дослідження банківських операцій встановлюються факти:

- 1) розбіжність між записами по касі зданих до банку готівкових коштів та відображенням цих операцій у виписках банку;
- 2) розбіжність між записами у виписках банку сум, виданих готівковими коштами, та записами тієї самої операції по касі, а також із записами на корінцях чеків;
- 3) необґрунтованість перерахування грошей з рахунків у банку та інші недоліки в порядку оплати [7] .

Якщо в результаті звіряння банківських виписок, які перебувають на підприємстві, і платіжних документів зі справжніми записами і документами, що перебувають в установі банку, буде виявлено розбіжності, то експерт зобов'язаний зазначити у своєму висновку справжні напрямки витрачання коштів.

Експерту треба досліджувати банківські операції за суттю й установити:

- 1) наскільки правильно використовувались на підприємстві отримані позики та чи достовірні матеріали на їх отримання;
- 2) чи правильно відображались в обліку і чи законно використовувались отримані в банку розрахункові чеки;
- 3) чи не допускалося неправильне перерахування авансів і платежів за безтоварними рахунками, а також оплата рахунків інших організацій, які не мають відношення до підприємства, що перевіряється;
- 4) наскільки раціональні на підприємстві, що перевіряється, форми застосовуваних розрахунків та чи сприяють вони прискоренню обігу коштів підприємства [3].

Таким чином, дослідження порядку обігу цінних паперів потребує від експерта застосування значного обсягу спеціальних знань про емісію і обіг цінних паперів, а також про особливості оподаткування здійснюваних з ними операцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка А. М., Червяков И. М., Посыпкина О. В. Финансово-экономический анализ : учеб. Х. : Ун-т внутр. дел, 1999. С. 9-10.
2. Глібко В. М., Бушан О. П. Судова бухгалтерія : підруч. Х. : Право, 2011. С. 149-162.

3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз від 30 грудня 2004 р. зі змінами та доп. URL: <http://www.zakon4.rada.gov.ua>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://www.zakon4.rada.gov.ua>.

5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність : Закон України від 16 липня 1999 р. // Відом. Верхов. Ради України. 1999. № 33. Ст. 365.

6. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р., із змінами і доп. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

7. Танасевич В. Г. Ревизия и бухгалтерская экспертиза : метод. пособие. М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1958. С. 105-106.

Чопко Назарій Михайлович,
студент групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Амеліна Анна Сергіївна,
*к.ю.н., доцент, професор кафедри
фінансових розслідувань*

ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ВИГОТОВЛЕННЯ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що слідчий, прокурор, захисник, суддя, слідчий суддя, експерт, спеціаліст та деякі інші учасники розслідування незаконного виготовлення підакцизних товарів повинні мати відповідні спеціальні знання, необхідні кожному з них для виконання своїх процесуальних і пізнавальних функцій. Кожен із них зобов'язаний мати ті спеціальні знання, без яких він не може обіймати ту чи іншу посаду або мати той чи інший статус у кримінальному провадженні. Наприклад, слідчий обов'язково повинен мати обсяг знань, володіючи якими, може виконувати передбачені законом функції розслідування незаконного виготовлення підакцизних товарів. Такі знання набуваються під час одержання юридичної освіти та удосконалюються у ході практичної діяльності та

використання різних форм підвищення кваліфікації. Тому використання даних природничих, технічних, інших наук при розслідуванні незаконного виготовлення підакцизних товарів сприяє ефективній діяльності всього слідчого апарату.

Виклад основного матеріалу. Природним є уявлення про різні рівні спеціальних знань, які повинні мати такі суб'єкти кримінального провадження як слідчий, прокурор, захисник, суддя, слідчий суддя, з одного боку, і спеціалісти та експерти, – з іншого. Спеціалісти й експерти у своїх галузях повинні мати більш досконалі знання, аніж представники першої групи. Проте вирішальним є не різниця у рівнях цих спеціальних знань, а у процесуальних формах та результатах застосування цих спеціальних знань. З іншої сторони, як підкреслює А. Р. Акулініна, «форма реалізації спеціальних знань залежить, у першу чергу, від суб'єкта, виду діяльності та мети їх застосування» [1, с. 8].

Отже, можна сказати, що потреби кримінального провадження і рівні спеціальних знань породжують питання про процесуальні форми їх застосування і розмежування компетенції суб'єктів – носіїв спеціальних знань.

Полеміка із цього приводу точиться доволі давно. Одні автори до суб'єктів використання спеціальних знань у кримінальному провадженні відносили лише тих осіб, що ведуть кримінальне провадження, інші – учасників провадження, які виконують у доказуванні не епізодичну, а постійну роль, треті до вказаних суб'єктів відносять тих, хто здійснює процесуальну функцію, є й думка, що до суб'єктів використання спеціальних знань слід віднести всіх без обмежень суб'єктів кримінального провадження.

Аналіз процесуальних повноважень учасників кримінального провадження та юридичної доцільності введення їх у доказову сферу показує, що наведені та подібні точки зору не повністю відповідають основами доказового права, адже доказування у кримінальному провадженні пов'язується із наявністю самостійних процесуальних інтересів окремих суб'єктів, і це є підставою для надання їм прав (а іноді – обов'язків) збирати, подавати юридичні докази, а також оцінювати їх із метою відстоювання правової позиції, прийняття відповідних рішень. Законодавець установив перелік таких учасників: підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, суддя, слідчий, слідчий суддя, прокурор, захисник, цивільний позивач, цивільний відповідач, представники потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача.

Відповідно до змін у КПК України були повернуті як учасники доказування особи, що ведуть дізнання.

Але, як зазначають В. Г. Гончаренко, В. В. Курдюков та К. В. Легких, кількість випадків безпосереднього використання в своїй діяльності спеціальних знань всіма суб'єктами доказування разом узятими у порівнянні з постійною професійною діяльністю спеціалістів та експертів, які залучаються до участі в процесі суб'єктами доказування, є відчутно невеликою. Тому, вивчаючи процес і наслідки застосування в судочинстві спеціальних знань, не можна залишити поза увагою класифікацію суб'єктів пізнання і доказування, розмежування їхньої компетенції і юридичне значення результатів їхньої діяльності [2, с. 25].

Н. І. Клименко, відомий вітчизняний фахівець у галузі судової експертології, також відзначала, що «класифікація – необхідна умова кожного пізнавального акту, одна з головних цілей науки... Визначення меж і компетенції кожного виду судової експертизи повинно принципово детермінуватися предметними класифікаціями наук, бо чітка науково обґрунтована класифікація судових експертиз створить підстави для корисної практики і сприятиме об'єктивному розвитку кожного виду експертизи, що спирається на свою базову науку» [4, с. 114-115].

Зазначене вченою правило щодо класифікації видів судових експертиз, на наш погляд, важливе для класифікації форм всіх спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Оскільки спеціалісти мають вагомую частку у використанні спеціальних знань і науково-технічних засобів, то в основу класифікації використання спеціальних знань при розслідуванні незаконного виготовлення підакцизних товарів повинно бути покладено процесуальну форму діяльності суб'єктів застосування таких спеціальних знань, маючи на увазі, що усе у процесі спрямовано на доказування, але доказування здійснюється безпосередньо особами, які мають самостійні процесуальні інтереси, та опосередковано через використання допомоги спеціалістів.

Так, на погляд Є. О. Даніч (Гусаченко), існують такі форми (види) допомоги спеціаліста: 1) технічна – полягає в допомозі виявлення, вилучення та фіксації доказів; 2) консультаційна – полягає, наприклад, у роз'ясненні особливостей встановлення контакту під час допиту неповнолітнього, створення обстановки проведення слідчого

експерименту; 3) довідкова – роз'яснення спеціальних термінів, необхідних реквізитів певних документів; 4) інформаційна – ставити запитання учасникам вербальних слідчих дій; 5) організаційно-технічна – полягає в допомозі викреслювати схеми, плани, складати протокол слідчої дії [3, с. 134-135].

Також ефективною формою використання спеціальних знань під час проведення огляду місць незаконного виготовлення підакцизних товарів є призначення судових експертиз. Експертиза значно поширює пізнавальні можливості досудового слідства та суду, дозволяє використовувати під час розслідування весь арсенал сучасних науково-технічних засобів і спеціальних знань.

У літературі окремо розглядають поділ на процесуальну і непроцесуальну форми участі спеціалістів у проведенні огляду місць незаконного виготовлення підакцизних товарів.

Процесуальна форма – це система правил, яка передбачена і регламентована КПК України, щодо використання спеціальних знань спеціалістів у проведенні огляду місць незаконного виготовлення підакцизних товарів, а непроцесуальна форма – це система правил (наприклад, викладених у відомчих наказах), які не передбачені і не регламентовані КПК України, однак їх застосування не суперечить цьому акту щодо використання спеціальних знань.

Оскільки процесуальна форма використання спеціальних знань при розслідуванні незаконного виготовлення підакцизних товарів більш досліджена у літературі, пропонуємо детальніше зупинитися на непроцесуальній формі.

Так, І. В. Пиріг вважає, що непроцесуальними формами використання спеціальних знань є: відомчі розслідування, перевірки технічного стану; проведення досліджень об'єктів безпосередньо на місці події; консультаційно-довідкова допомога; надання технічної допомоги в підготовці технічних засобів, виконанні трудомістких робіт; використання допомоги обізнаних осіб при проведенні оперативно-розшукових заходів [5, с. 368].

Метою застосування непроцесуальних форм при використанні спеціальних знань є установлення підстав для початку досудового розслідування незаконного виготовлення підакцизних товарів, виявлення носіїв слідів цього злочину, які знаходяться за межами місця проведення слідчої (розшукової) дії та ймовірно входять у механізм злочину; негайного отримання інформації, яка використовується для

здійснення оперативних заходів з розшуку підозрюваних, установлення співучасників тощо.

Непроцесуальним методом відомості можна отримати під час безпосереднього спостереження, бесід із близькими родичами підозрюваного чи його знайомими, здійснення оперативно-розшукових заходів. Відомості про наявність незаконного виготовлення підакцизних товарів можна одержати також з непроцесуальних документів (такими, згідно з нормами Інструкції з діловодства в місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ, є документи, на які не поширюються вимоги процесуального закону, наприклад, листи, звернення, побажання, рекомендації, пояснення), даних із різних обліків тощо.

Висновки та пропозиції. Отже, процесуальна форма використання спеціальних знань при розслідуванні незаконного виготовлення підакцизних товарів покликана забезпечити законність, обґрунтованість та наукову правдивість доказів, а непроцесуальна форма використання спеціальних знань включає попередні та перевірочні дослідження.

Можна запропонувати наступні класифікації процесуальних та непроцесуальних форм використання спеціальних знань спеціалістами при розслідуванні незаконного виготовлення підакцизних товарів:

– процесуальними формами є: виготовлення дублікатів документів (ст. 99 КПК України); письмові пояснення, оформлені як додатки до протоколів (ст. 105 КПК України); копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід’ємних частинах (ст. 168 КПК України); участь при пред’явленні особи для впізнання (ст. 228 КПК України); участь при обшуку житла чи іншого володіння особи (ст. 236 КПК України); участь у огляді (ст. 237 КПК України); участь у слідчому експерименті (ст. 240 КПК України); відібрання зразків для експертизи (ст. 245 КПК України); участь у огляді і виїмці кореспонденції (ст. 262 КПК України); дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 КПК України).

– непроцесуальними формами є: аналіз та оцінка обстановки; планування; проведення попередніх досліджень; перевірки технічних

станів; консультації, довідки, роз'яснення, інший обмін інформацією; використання техніки, засобів зв'язку, транспорту; надання допомоги у підготовці технічних засобів, виконанні робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акулініна А. Р. Участь спеціаліста при розслідуванні побоїв і мордувань. Сучасний стан криміналістичного забезпечення досудового розслідування: Збірник матеріалів конференції / редкол.: О. Л. Кобилянський та ін.; Київ. ННІ № 2 НАВС. К.: Навчально-науковий інститут № 2 Національної академії внутрішніх справ, 2017. С. 8–10.
2. Гончаренко В. Г., Курдюков В. В., Легких К. В. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. Вісник Академії адвокатури України. 2007. Вип. 9. С. 22–34.
3. Гусаченко Є. О. Форми та функції залучення спеціаліста. Сучасний стан криміналістичного забезпечення досудового розслідування: Збірник матеріалів конференції / редкол.: О. Л. Кобилянський та ін.; Київ. ННІ № 2 НАВС. К.: Навчально-науковий інститут № 2 Національної академії внутрішніх справ, 2017. С. 132–135.
4. Клименко Н. І. Судова експертологія: курс лекцій: навч. посіб. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 528 с.
5. Криміналістика: підруч. / К. О. Чаплинський та ін. 2-е вид., перероб. і доп. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

Шагай Костянтин Юрійович,
студент групи ПММФЗ-18-1

Науковий керівник:

Калганова Олена Анатоліївна,
*к.ю.н., професор кафедри
фінансових розслідувань,
заступник начальника кафедри
фінансових розслідувань*

ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИНУ «ДОВЕДЕННЯ БАНКУ ДО НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ»

Актуальність теми дослідження позиціонується тим, що динаміка злочинів, пов'язаних із фіктивним банкрутством, доведенням юридичної особи до неплатоспроможності, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконні дії у разі банкрутства та подібних, свідчить про те, що норми про відповідальність за ці злочини практично не знайшли широкого застосування в практиці. Зокрема, у Єдиному державному реєстрі судових рішень не зареєстровано жодного вироку за ст. 218-1 КК України [2] «Доведення банку до неплатоспроможності». Нечисленність триваючих кримінальних проваджень по цій статті свідчить про латентність вказаних злочинів та про недоліки у юридичних конструкціях, що перешкоджають застосування ст. 218-1 КК України на практиці, зокрема, на при розслідування доведення банку до неплатоспроможності.

Виклад основного матеріалу. За своїм характером дії, передбачені ст. 218-1 КК України, є особливою формою обману, унаслідок якого може бути заподіяна майнова шкода багатьом суб'єктам, найперше – клієнтам банку.

«Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 218-1 КК України, характеризується сукупністю трьох ознак: 1) діяння – умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення пов'язаною з банком особою будь-яких дій, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних; 2) суспільно небезпечні наслідки – велика матеріальна шкода державі або кредиту; 3) причинний зв'язок між вказаними діянням і наслідками».

Під кредиторами у ст. 218-1 КК України розуміються будь-які особи, на користь яких банк-боржник відповідно до закону зобов'язаний був сплатити грошові суми, передати відповідне майно,

надати певні банківські послуги тощо, включаючи і найманих працівників банку-боржника.

Під фінансовою неспроможністю розуміється такий фінансовий стан банку-боржника, за якого виконання ним зобов'язань перед кредиторами та бюджетом є неможливим взагалі або без застосування передбаченої Кодексом України з процедур банкрутства особливої процедури відновлення платоспроможності – санації.

«Початку розслідування доведення банку до неплатоспроможності у переважній більшості передують певні некоректні чи навмисні дії керівників боржника. Проте, довести вину зловмисників не завжди вдається. Майже неможливо встановити причинно-наслідковий зв'язок між деякими господарськими операціями банку, його подальшим тяжким становищем і матеріальним збагаченням окремих осіб за рахунок цього. Тому нерідко для припинення зловживань у процедурах доведення до неплатоспроможності правоохоронними органами практикується початок кримінальних проваджень по суміжних статтях КК України, за якими вже існує досвід збирання доказів та застосування норм про зловживання владою або службовим становищем, про службову недбалість, службове підроблення, ухилення від сплати податків, розкрадання тощо»[1, с. 141-142].

Іноді у ході розслідування у кримінальних провадженнях про доведення банку до неплатоспроможності з'ясовується незв'язаність зі справою епізодів, які спочатку допускали припущення про наявність цього зв'язку, тому зібрані докази про обставини епізодів підлягають виділенню у окреме провадження.

Мотиви злочинів у справах про доведення банку до неплатоспроможності можуть бути різними: ухилення від виконання фінансових вимог з боку кредиторів та зобов'язань перед бюджетом; ліквідація, реорганізація або приватизація банку; зміна форми власності банку; одержання фінансової допомоги до провадження справи про доведення банку до неплатоспроможності; досягнення порушення справи про доведення банку до неплатоспроможності в господарському суді та здійснення санації тощо.

Згідно з п. 3. «Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення банку до неплатоспроможності, затверджених наказом Міністерства економіки України від 19 січня 2006 року № 14, фіктивним може бути визнано

банкрутство у разі, якщо підприємство-боржник (за наявності у нього на це можливості) не задовольнило вимоги кредиторів та зобов'язання перед бюджетом у повному обсязі на момент його звернення до господарського суду із заявою про визнання своєї неплатоспроможності. Для того, щоб зробити відповідний висновок, необхідно визначити коефіцієнт покриття шляхом зіставлення розміру оборотних активів підприємства та його довгострокових і поточних зобов'язань. При цьому до складу довгострокових і поточних зобов'язань слід віднести як основну суму боргу, так і відсотки, штрафи, пені та неустойки щодо цього боргу, у разі, якщо вони зазначені в стандартах бухгалтерського обліку або є рішення суду про їх стягнення. У разі коли на підприємстві коефіцієнт покриття перевищував одиницю при нульовій або позитивній рентабельності, це може свідчити про наявність ознак фіктивного банкрутства на підприємстві»[3].

Коло суб'єктів злочину, передбачено ст. 218-1 КК, може бути наступне: «фізична особа – підприємець; засновник банку як суб'єкта господарської діяльності; власник банку як суб'єкта господарської діяльності; службова особа банку»[2].

«Фізична особа – підприємець – це особа, яка зареєстрована у встановленому законом порядку як суб'єкт підприємництва та здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи».

«Засновником (або співзасновником) банку є фізична чи юридична особа, яка самотійно чи спільно із іншими особами створила банк – суб'єкт господарської діяльності»

Власником (або співвласником) банку є фізична чи юридична особа, яка набула права власності на банк – як суб'єкт господарської діяльності будь-яким законним способом. Засновник (співзасновник) банку може бути одночасно його власником (співвласником), а власник (співвласник) банку не обов'язково може бути його засновником.

Під терміном «службова особа суб'єкта господарської діяльності» розуміється особа, яка постійно чи тимчасово здійснює функції представника влади, а також обіймає постійно чи тимчасово на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форми власності посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконує такі обов'язки за спеціальним повноваженням. Службовими особами визнаються громадяни України, іноземці або особи без громадянства, що виконують зазначені обов'язки (примітка 1 до ст. 364 КК). Можуть бути

службовими особами банку його директор, акціонери, а також інші посадові особи. »[2].

Отже, суб'єкти злочинів у справах про доведення банку до неплатоспроможності відносяться до категорії спеціальних суб'єктів.

Зловживання із боку пов'язаних з банком осіб полягають у тому, що вони намагаються ухилитися від оплати своїх грошових зобов'язань, при цьому вдаються до навмисних, фіктивних банкрутств, зменшують конкурсну масу.

Найбільш типовими способами зловживань з боку боржників є ухилення від сплати податків через доведення банку до неплатоспроможності, виведення активів банку-боржника або незаконне їх заміщення. Таким діям сприяє непрозорість процедури оцінки та реалізації активів банку-боржника, які у ході банкрутства надають можливість для виведення їх у іншу структуру, підконтрольну керівництву чи власникам боржника.

Так, з матеріалів кримінального провадження № 1-кс/522/13961/19 у справі № 522/14034/19 вбачається, що посадовими особами ПАТ КБ «Інвестбанк» (код ЄДРПОУ 20935649), а саме Правлінням Банку, з метою забезпечення відчуження активів Банку у вигляді нерухомого майна, а саме нежитлових приміщень відділення банку та магазину загальною площею 375,9 кв.м. за адресою АДРЕСА_1 та приміщення загальною площею 52,6 кв. м. за адресою АДРЕСА_2 через укладання договорів купівлі – продажу майна, було розроблено злочинну схему, відповідно до якої з Банку шляхом кредитування суб'єктів підприємницької діяльності ТОВ «ГЕНС ТРЕЙД» та ТОВ «ДАСКЕ», було виведено грошові кошти у розмірі 46 700 000 грн., які в подальшому були конвертовані у готівку та частина яких внесена, до статутного капіталу ТОВ «ГЛОБАЛСІТІВЕСТ». В подальшому ТОВ «ГЛОБАЛСІТІВЕСТ» та Банком було укладено договори купівлі – продажу № 550 від 02.03.16, № 549 від 02.03.16, відповідно до яких вищевказані приміщення були відчужено. Вищевказаним способом посадові особи Банку зловживаючи своїм службовим становищем в інтересах третіх осіб завдали шкоди Банку на загальну суму 46 700 000 грн. [5].

Зловживання з боку кредиторів банку можуть полягати у тому, що вони прагнуть не одержати борг, а незаконно перехопити управління бізнесом боржника чи незаконно довести його до банкрутства для того, щоб за невинновдану низькою ціною скупити його активи, тобто прагнуть до переділу власності.

Найбільш типовими способами вчинення зловживань з боку кредиторів є використання банкрутства як інструмента у корпоративній конкуренції, штучне збільшення заборгованості та ініціювання процесів банкрутства з метою придбання у подальшому майна [1, с. 144-145].

Для доведення банку до неплатоспроможності можуть використовуватися й інші махінації як під виглядом легальних операцій, так і пряме порушення закону: фальсифікація банківських документів, підкуп посадових осіб, приховування активів банку тощо.

Висновки та пропозиції. Проаналізувавши особливості доведення банку до неплатоспроможності, варто зазначити, що ст. 218-1 КК України потребує уточнення, які є важливими для розслідування цього злочину. На наш погляд, з метою підвищення відповідальності за вчинення злочину щодо банків, які мають стратегічне значення для економіки України, і які визначені у постанові Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 року № 83 «Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави» [4], необхідно зменшити розмір матеріальної шкоди для цих банків при доведенні їх до неплатоспроможності, зокрема, встановити, що шкода вважається великою, якщо вона у п'ять тисяч і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Для інших банків розмір у десять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (і більше) залишити на попередньому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гега П. Т. Деякі особливості банкрутства в Україні та недоліки правового регулювання. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2004. № 10. С. 139–146.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Наказ Міністерства економіки України від 19 січня 2006 року № 14. Галицькі контракти. 2006. № 7. С. 44–48.

4. Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави:

Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 року № 83. Офіційний вісник України. 2015. № 20. Ст. 555.

5. Ухвала слідчого судді Приморського районного суду м. Одеси Іванова В.В. від 19 липня 2019 року у справі № 522/14034/19, провадження № 1-кс/522/13961/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83116921>.

Штанько Катерина Станіславівна,
студентка групи ПММФз-18-1

Науковий керівник:

Полуніна Лілія Валентинівна,
*старший викладач кафедри
фінансових розслідувань*

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ПАЛИВНО- МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

Проблемам призначення експертизи матеріалів, речовин та виробів при розслідуванні незаконного обігу паливно-мастильних матеріалів у криміналістиці приділена певна увага, однак результати наукових пошуків далеко не завжди є відомими широкому загалу практичних працівників та вчених у зв'язку з недосконалою організацією поширення наукових досягнень. Зазначені обставини, а також потреби практики викликали необхідність дослідження проблем використання спеціальних знань при розслідуванні незаконного обігу паливно-мастильних матеріалів.

У криміналістиці видатними вченими, такими як В. П. Бахін, Р. С. Белкін, Т. В. Аверьянова, В. І. Гончаренко, О. О. Ейсман, А. А. Закатов, П. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченко, М. П. Сегайтаін, були присвячені наукові праці з приводу вивченню спеціальних знань як загальної теорії криміналістики, так і в різноманітних галузях кримінального права та їх використання при розслідування злочинів.

Дослідження даних вчених мають велике теоретичне і практичне значення, однак вони спрямовані на розробку використання спеціальних знань на окремих етапах кримінального судочинства і стосовно до свого часу.

На сьогоднішній день по всіх кримінальних провадженнях існує необхідність у використанні спеціальних знань.

«Зміст та обсяг спеціальних знань залежить від характеру розслідуваного кримінального провадження, тому спеціальні знання можуть використовуватись:

- знання, за допомогою яких встановлюють різні докази (як правило вони реалізуються у формі експертизи);
- знання, які мають допоміжне значення при встановленні доказів, виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень;
- знання, що містять довідкову інформацію, використані з різних джерел: довідників та спеціальної літератури;
- знання, що є основою для удосконалення науково-технічних засобів для виявлення, збирання, дослідження та оцінки доказів» [1, с. 24].

При розслідуванні незаконного обігу паливно-мастильних матеріалів є обов'язковим проведення криміналістичної експертизи.

Криміналісти експертизу матеріалів, речовин і виробів відносять до криміналістичної за видами досліджуваних об'єктів, що є речовими джерелами доказової інформації. Об'єктами дослідження експертизи є сліди-предмети і сліди-речовини. Ці тверді, сипучі, рідкі, газоподібні речовини природного, біологічного, синтетичного походження (метали, волокна, кераміка, фарби, паливно-мастильні матеріали тощо). Методами дослідження в даній експертизі служать спеціальні знання з різних галузей природничих наук, головним чином хімії, фізики, біології і морфології, комплексне використання яких дозволяє вирішувати питання диференціації об'єктів за джерелом походження, виявляти і систематизувати схожі і однорідні ознаки.

Результати дослідження криміналістичної експертизи матеріалів, речовин і виробів формулюються у вигляді групової належності, віднесення об'єктів до однієї групи чи визначення єдиного джерела походження верстата, партії товару, масового виробу.

«Криміналістична експертиза матеріалів, речовин і виробів - класифікаційна експертиза, оскільки в остаточному підсумку при порівнянні залишаються два об'єкти, що можуть бути як завгодно схожими, однорідними, але це два об'єкти, а не один, тотожний сам собі» [2, с. 588].

«Поняття паливно-мастильних матеріалів визначає цільове призначення продуктів як палива та мастильних матеріалів, але походження їх різне. Якщо донедавна паливно-мастильні матеріали отримували з нафтових фракцій, то зараз різні мастила, масла, паливо отримують і синтетичним шляхом, а також при переробці сланців та кам'яновугільної смоли» [3, с.24].

Необхідність криміналістичного дослідження паливно-мастильних матеріалів обумовлена специфікою завдань, які вирішуються при розслідуванні злочинів щодо незаконного обігу паливно-мастильних матеріалів. Таким чином при детальному дослідженні подібних об'єктів необхідно визначати хімічний склад, фізичні параметри, технологічні особливості, а також встановити первинний вигляд об'єкта, що досліджується.

«Предметом криміналістичного дослідження паливно-мастильних матеріалів являються фактичні дані, які потребують встановлення під час даного дослідження. Ці фактичні дані встановлюються на основі загальних положень методики криміналістичного дослідження і спеціальних галузей знань таких як нафтохімія, технологія нафтопереробки та інші, які стосуються зазначених об'єктів» [3, с.5-29].

Відшукати сліди вчинення злочину, щодо незаконного обігу паливно-мастильних матеріалів практично неможливо без застосування спеціальних знань та приладів. Саме тому пошук слідів паливно-мастильних матеріалів рекомендується проводити за допомогою джерела ультрафіолетового випромінювання, а також враховуючи їх специфічний вплив на матеріал об'єкта-носія. Наявність специфічного запаху також допомагає досягнути поставленої мети.

«Серед шляхів збирання доказів сторонами кримінального провадження, перелічених у ст. 93 КПК України, є такі, що передбачають участь спеціаліста та потребують використання спеціальних знань, а саме: витребування та отримання висновків експертів, проведення процесуальних дій, таких як обшук, огляд, слідчий експеримент тощо» [4].

Використання спеціальних знань у вигляді результатів судових експертиз під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом паливно-мастильних матеріалів, відіграє вирішальну роль, оскільки висновки експертів слугують доказами у кримінальних провадженнях. Це пов'язано з тим, що сама собою виявлена інформація мало що означає для розслідування, а от її вивчення та дослідження особою, яка володіє спеціальними знаннями з конкретної галузі,

уможливилює виявити та зафіксувати у висновку експерта факти невідповідності державним стандартам, різні порушення законодавства тощо.

У процесі розслідування незаконного обігу паливно-мастильних матеріалів виникає необхідність у призначенні та проведенні криміналістичної експертизи матеріалів, речовин та виробів, зокрема експертиза нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів.

Підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою - якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб.

«Відповідно до ст.242 КПК України, експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права» [4].

Процесуальне рішення слідчого про проведення експертизи матеріалів, речовин та виробів при розслідуванні незаконного обігу паливно-мастильних матеріалів у кримінальному провадженні оформляється Клопотанням про призначення такої експертизи.

У назві Клопотання обов'язково потрібно вказати підвид експертизи, у нашому випадку експертиза матеріалів, речовин та виробів, а саме нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів.

Залежно від слідчої ситуації у кримінальному провадженні, у особливо складних випадках, доцільно редакцію запитань, які будуть поставлені експерту та перелік об'єктів, які необхідно направити на дослідження, погодити з експертом, який буде проводити цю експертизу.

«У клопотанні зазначаються:

- 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;
- 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання;
- 4) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом.

До клопотання також додаються копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання» [4].

Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду. Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли її участь визнана слідчим суддею обов'язковою.

«Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання» [4].

Слідчий суддя задовольняє клопотання, якщо особа, яка звернулася з відповідним клопотанням, доведе, що для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта.

Слідчий суддя самостійно визначає експерта, якого необхідно залучити, або експертну установу, якій необхідно доручити проведення експертизи.

Після проведення експертизи, висновок експерта, залученого слідчим суддею, надається особі, за клопотанням якої він був залучений.

Висновок експерта повинен бути наданий у письмовій формі. Письмова форма - обов'язковий атрибут цього доказу, що забезпечує чіткість формулювань, підвищує відповідальність експерта за свої висновки, виключаючи можливість помилок і неточностей, полегшує оцінку висновку експерта в досудовому розслідуванні й судовому провадженні. Висновок має містити докладний опис усіх проведених досліджень, зроблені висновки за кожним з них та обґрунтовані й повні відповіді на поставлені питання.

«Висновок експерта у справах, пов'язаних з незаконним обігом паливно-мастильних матеріалів, є джерелом судових доказів і складається з трьох частин: вступної, дослідної та заключної» [5].

Отже, під час розслідування незаконного обігу паливно-мастильних матеріалів доцільним є застосування спеціальних знань. Найчастіше при розслідуванні таких злочинів залучають спеціалістів та експертів, проте найбільш інформативною процедурою являється проведення експертизи паливно-мастильних матеріалів. Така експертиза призначається слідчим суддею за Клопотанням слідчого, що

займається розслідуванням цього злочину. Результати проведення експертизи матеріалів, речовин та виробів при розслідуванні незаконного обігу паливно-мастильних матеріалів фіксуються у висновку експерта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васьков С.В. Поняття і сутність спеціальних знань при досудовому розслідуванні. Нормативно-правове регулювання судової експертизи: круглий стіл.(Київ, 29 березня 2013 року). Київ, 2013. С. 23-30.
2. Салтевський М.В. Криміналістика: підручник. Київ: Кондор, 2008. 588 с.
3. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Криміналістичне дослідження нафтопродуктів та паливно-мастильних матеріалів. Київ, 2010. С.5-29.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Оцінка та використання висновку експерта у кримінальному процесі. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/1_DISK1/KRIM/html/%D0%93%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0_21.htm

Група ПММБз-18-1

Гончар Владислав Михайлович,
студент групи ПММБз-18-1

Науковий керівник:

Ярош Анна Олександрівна,
*к.ю.н., доцент кафедри
адміністративного права
і процесу та митної безпеки*

**ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ОРГАНІВ ДОХОДІВ І ЗБОРІВ УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ
ЇХ ПРАВОВОГО СТАТУСУ**

У статті визначено та проаналізовано види юридичної відповідальності органів доходів і зборів як елемента їх правового статусу. Визначено особливості притягнення до відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів.

Ключові слова: *посадова особа, кримінальна відповідальність, дисциплінарна відповідальність, адміністративна відповідальність, цивільно-правова відповідальність.*

В статье определены и проанализированы виды юридической ответственности органов доходов и сборов как элемента их правового статуса. Определены особенности привлечения к ответственности должностных лиц органов доходов и сборов.

Ключевые слова: *должностное лицо, уголовная ответственность, дисциплинарная ответственность, административная ответственность, гражданско-правовая ответственность.*

The article identifies and analyzes the types of legal liability of the bodies of revenue and fees as an element of their legal status. The peculiarities of holding officials of revenue and fees are determined.

Keywords: *official, criminal liability, disciplinary liability, administrative liability, civil liability.*

Метою статті є аналіз, вивчення та узагальнення видів юридичної відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів як суб'єктів забезпечення митної безпеки.

Постановка проблеми. На етапі формування сучасної європейської правової держави юридична відповідальність посадових осіб органів доходів і зборів набуває важливого соціального значення, оскільки пов'язана з наявністю усвідомлення посадовими особами органів доходів і зборів необхідності належного виконання своїх службових обов'язків. На сьогодні органи доходів і зборів перебувають у стані реформування, тому питання відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітним питанням юридичної відповідальності посадових осіб присвячена значна кількість наукових праць, зокрема слід виділити праці таких вчених як С.М. Братусь, О.В. Литвин, Т.Д. Зражевська, М.Ю. Івчук, Н.А. Маринів, О.П. Гетьманець, К.Б. Ярошенко та інші.

Виклад основного матеріалу. Одним із основних принципів діяльності органів доходів і зборів є «принцип відповідальності за невиконання або неналежне виконання своїх посадових обов'язків. Відповідальність органів виконавчої влади, їх посадових осіб за свої рішення, дії або бездіяльність перед громадянами, права яких були порушені, є одним із головних принципів реформування організаційних структур виконавчої влади в процесі адміністративної реформи» [1].

Згідно галузевої структури права розрізняють чотири види юридичної відповідальності, такі як: дисциплінарна, адміністративна, цивільно-правова, кримінальна. Пропонуємо розглянути кожен вид відповідальності окремо.

Дисциплінарна відповідальність посадових осіб органів доходів і зборів «настає за вчинення суспільно шкідливого порушення юридично обов'язкового порядку службової діяльності цих органів, закріпленого нормами права (статутами, положеннями, правилами). Сьогодні посадові особи органів доходів і зборів несуть дисциплінарну відповідальність на підставі норм Закону України «Про державну службу» від 17 листопада 2011 року» (далі – Закон) [3] та Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ (далі – Статут) [4]. У КЗпП України передбачені загальні види дисциплінарних стягнень, а перелік спеціальних дисциплінарних стягнень, у свою чергу, наведено в Статуті.

«Характеризуючи загальні засади дисциплінарної відповідальності органів доходів і зборів, варто наголосити, що згідно зі ст. 47 КЗпП України за порушення трудової дисципліни до працівника може

бути застосовано лише один із заходів стягнення – догана чи звільнення» [5].

Досліджуючи дисциплінарну відповідальність посадових осіб органів доходів і зборів, «можна виділити ряд особливостей, передбачених нормами не лише трудового законодавства, а й адміністративного. «Так, дисциплінарним проступком, на думку Л. М. Корнути, визнається – (невиконання або неналежне виконання саме службових обов’язків, тобто якщо йдеться про невиконання громадських доручень, недотримання моральних чи етичних вимог, це не може зумовлювати дисциплінарної відповідальності)» [6]. Як ми вже зазначали, КЗпП України регулює лише загальні положення притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності без урахування специфіки правового статусу органів доходів і зборів та порядку притягнення їх до відповідальності».

«У свою чергу, Закон України «Про державну службу» передбачає такі види дисциплінарної відповідальності стосовно посадових осіб органів доходів і зборів, як: 1) зауваження; 2) догана; 3) сувора догана; 4) попередження про неповну службову відповідність; 5) звільнення з посади державної служби» [3].

Отже, на підставі вищевикладеного, можна зробити висновки про те, що застосування дисциплінарної відповідальності до органів доходів і зборів здійснюється за наявності трьох підстав: фактичної, юридичної та процесуальної.

Ще одним видом юридичної відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів є *адміністративна*. «Детальне дослідження адміністративної відповідальності відображено у працях В. К. Колпакова. Зокрема, вчений зазначає, що – «адміністративна відповідальність – це примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб’єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником» [7].

Посадові особи органів доходів і зборів безпосередньо несуть адміністративну відповідальність як за вчинення протиправного діяння, бездіяння, так і за видання наказів, що порушують чинне законодавство. Найпоширенішим видом адміністративних стягнень, що застосовуються до посадових осіб органів доходів і зборів є попередження та штраф. Розміри штрафу є значно вищими, ніж ті, які застосовуються до решти громадян. Через відсутність єдиного підходу у

визначенні штрафних санкцій, які є основними в адміністративно-юрисдикційному процесі, виникають певні труднощі у їх застосуванні.

Крім зазначених видів відповідальності, органи доходів і зборів можуть нести і *цивільно-правову відповідальність* перед митними брокерами.

Ще однією важливою ланкою юридичної відповідальності посадових осіб органів доходів і зборів, передбаченим КК України, є кримінальна.

Кримінальна відповідальність посадових осіб органів доходів і зборів настає за вчинення злочинів передбачених КК України.

«Посадові особи органів доходів і зборів притягуються до кримінальної відповідальності на загальних підставах відповідно до КК України, окрім так званих службових злочинів, до яких можемо віднести: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364); перевищення влади або службових повноважень (ст. 365); службове підроблення (ст. 366); службова недбалість (ст. 367); одержання хабара (ст. 368); провокація хабара (ст. 370) та ін.» [8].

«Отже, під юридичною відповідальністю посадових осіб органів доходів і зборів розуміють передбачені законом державно-владні заходи примусового характеру, які настають у результаті вчинення посадовою особою органів доходів і зборів правопорушення, пов'язаного з виконанням нею своїх службових обов'язків» [1; 2].

Висновки. Таким чином, ми дійшли логічних висновків, що особлива роль у здійсненні державної податково-митної політики належить органам доходів і зборів, так як на них покладено владні й управлінські функції задля забезпечення і зміцнення митної безпеки, своєчасного та повного надходження платежів та стягнень до державного бюджету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гетьманець О. П. Правові питання відповідальності посадових осіб контролюючих органів в оподаткуванні. Адміністративне право і процес. 2013. № 2. С.99–107.

2. Зражевская Т. Д. Проблемы правовой ответственности государства, его органов и служащих. Государство и право. 2000. № 3. С. 27-29.

3. Закон України «Про державну службу»: Закон України від 10.12.2015 р. № 899-VIII. Дата оновлення: 25.09.2019 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

4. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ: Закон України від 22.02.2006 р. №. 3660-IV. Дата оновлення: 07.10.2018 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3460-15>.

5. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VII. Дата оновлення: 25.09.2019. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

6. Корнута Л. М. Характеристика видів дисциплінарних стягнень, що застосовуються до державних службовців в Україні, та визначення напрямів їх удосконалення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Вип. 25. С. 63–169.

7. Адміністративне право України: підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. К.: Юрінком Інтер. 2003. 540 с.

8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 25.09.2019. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Дзиговський Олександр Сергійович,
студент групи ПММБз-18-1

Науковий керівник:

Ярош Анна Олександрівна,

к.ю.н., доцент кафедри

адміністративного права

і процесу та митної безпеки

МИТНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена визначенню місця та ролі митної безпеки як складової економічної безпеки держави. Встановлено й обґрунтовано взаємозв'язок між економічною безпекою та митною безпекою. Розкрито сутність економічної безпеки та визначено роль митної безпеки у забезпеченні економічної безпеки. Розглянуто вплив митної безпеки на стан національної економіки. Досліджено митні інтереси держави; наведено етапи реалізації митної безпеки, розглянуто джерела загроз митної безпеки для подальшого запобігання їм.

Ключові слова: *митна безпека, економічна безпека, митні інтереси, митне регулювання, митна політика, митна справа.*

Статья посвящена определению места и роли таможенной безопасности как составляющей экономической безопасности государства. Установлено и обоснована взаимосвязь между экономической безопасностью и таможенной безопасностью. Раскрыта сущность экономической безопасности и определены роль таможенной безопасности в обеспечении экономической безопасности. Рассмотрено влияние таможенной безопасности на состояние национальной экономики. Исследованы таможенные интересы государства; приведены этапы реализации таможенной безопасности, рассмотрены источники угроз таможенной безопасности для дальнейшего предотвращения их.

Ключевые слова: *таможенная безопасность, экономическая безопасность, таможенные интересы, таможенное регулирование, таможенная политика, таможенное дело.*

The article is devoted to the definition of place and role of customs security as a component of economic security. Interrelation between economic security and customs security is set and substantiated. The essence of economic security is revealed, the role of customs security in the economic security is defined. Influence of customs security on the state of national economy is considered. Customs interests of the state are investigated; implementation stages of customs security are given, the sources of customs danger are considered for further prevent them.

Key words: *custom security, economic security, customs interests, customs regulations, customs tariff policy, customs business.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Питання митної безпеки є одним з найактуальніших, оскільки дуже важливе значення для держави має наявність міцного захисту економічних інтересів та економічної безпеки, реалізація яких покладається на митні органи України. Головною метою митної безпеки є забезпечення захисту економічних інтересів країни, а тож, її суттю є захищеність життєво важливих потреб, інтересів і цінностей людини, населення, держави та регіонів від внутрішніх та зовнішніх загроз, джерелом яких є зовнішньоекономічні зв'язки. Через постійні зміни у податковому та митному законодавстві, нестабільність фінансової ситуації в державі, тіньову економіку митна безпека, як складова економічної безпеки

країни, залишається під загрозою. Якщо ж митна безпека держави не буде забезпечена належним чином, то це може негативно вплинути на стан соціально - економічного розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор. Дослідженням проблем митної безпеки займаються такі вчені, як Н. І. Гавловська, О. В. Осадчук, Є. М. Рудніченко, П. В. Пашко, М. О. Губа, Д. В. Вітер, Н. О. Краснікова.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основними цілями статті є розкриття економічної сутності та значення митної безпеки; дослідження перспектив її розвитку; виявлення перешкод, що стримують розвиток митної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Через поглиблення міжнародного поділу праці, посилення інтеграції у світовій економіці, входження України до СОТ, національний стан економіки все більше залежить від зовнішньоекономічної діяльності країни. Тому й зовнішньоекономічна, митна безпека, як складова економічної безпеки, набуває все більш важливого значення для України.

Виходячи з загальновідомих визначень складових економічної безпеки держави зупинимось на декількох та зазначимо, що митне оподаткування прямо впливає на фінансову складову економічної безпеки держави. Через його механізм забезпечується надходження митних платежів до доходної частини Державного бюджету, це прямо впливає на стан бюджетної, грошово-кредитної та валютної систем держави. Митна безпека України – це стан захищеності національних інтересів України в митній галузі, який дозволяє в різних зовнішніх і внутрішніх умовах, незалежно від будь-яких загроз, забезпечити:

- а) переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів;
- б) здійснення митного регулювання, пов'язаного із встановленням та справлянням податків і зборів;
- в) застосування процедур митного контролю та митного оформлення із застосуванням заходів із митно-тарифного і нетарифного регулювання;
- г) проведення боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, а також виконання інших покладених на митні органи завдань шляхом ефективної реалізації митної справи [3].

Якщо розглядати митну безпеку як стан захищеності митних інтересів держави, то митні інтереси держави – це національні інтереси, забезпечення та реалізація яких досягаються провадженням

митної справи [8]. Головною метою митної безпеки можна вважати досягнення певного рівня ефективності та надійності митної системи завдяки продуктивному функціонуванню митних органів. Можна виділити такі етапи реалізації митної безпеки: 1) формування та затвердження митної політики в галузі митної безпеки; 2) формування системи митного регулювання у взаємозв'язку з економічними інтересами і цілями держави, котрі впливають на визначення орієнтирів митного регулювання; 3) застосування обраних заходів щодо методів регулювання та контролю до товарів, котрі переміщуються через кордон; 4) моніторинг системи митного регулювання. Вплив митної системи на стан національної економіки виражається контролем за експортно-імпортними операціями, що спрямований на підтримку і захист національного виробника, протидію неконтрольованому відпливу національних фінансових, матеріальних ресурсів.

З метою мінімізації виникнення ризику, митні органи мають використовувати управління ризиком як метод ефективного встановлення пріоритетів і результативного розподілу ресурсів, потрібних для підтримання належного балансу між контролем і сприянням законній торгівлі. Митна загроза – конкретна чи безпосередня форма загрози митній небезпеці на стадії переходу її з можливості в реальність як результат протиріч, що мають місце й формуються в самому суспільстві, у зовнішньоекономічних сферах, у політичних та економічних відносинах, у сфері організації та забезпечення митної діяльності, у техногенних, природних та інших явищах тощо, яка конкретизується відповідною формою прояву й способом впливу й наслідки якої можуть заподіяти будь-якої митної шкоди. Джерелами загрози митної безпеки можуть бути: спонтанність природних процесів і явищ, стихійні лиха, які унеможливають належний перебіг процесів зовнішньоекономічних відносин; випадковість (наприклад, як чинник суб'єктивного неналежного здійснення митних процедур); наявність протиборчих тенденцій, зіткнення суперечливих інтересів (від воєн до конкуренції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності); імовірнісний характер науково-технічного прогресу з його, наприклад, впливом на сучасні технічні засоби митного контролю; неможливість однозначного пізнання об'єкта, неповнота й недостовірність інформації про нього – явище, актуальне для митних органів, які не мають права на провадження оперативно-розшукової діяльності, а інформацію про суб'єкта ЗЕД отримують від самого суб'єкта;

обмеженість і недостатність ресурсів (чисельність митних органів протягом 18 років залишається незмінною, а інтенсивність експортно-імпортних операцій зростає з року в рік); відносна обмеженість свідомої діяльності людини, розбіжність у соціально-характерно для різних митниць, розташованих по всій території України; незбалансованість основних компонентів господарського та управлінського механізмів митної служби, що підтверджується частими реорганізаціями системи [4].

Висновки. З вищезазначеного можна узагальнити наступне:

Митна безпека є комплексом ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави із захисту інтересів народу та держави у митній сфері. Вона відіграє важливу роль в системі економічної безпеки держави в цілому та фінансової безпеки зокрема, тому що орієнтована на гарантування економічних інтересів в зовнішньоекономічній та фінансовій сферах водночас. З одного боку, митна безпека впливає із зовнішньоекономічної безпеки та є її складовою, з іншого – митна безпека, яка забезпечується виконанням митної справи, перебуває на стику силових і несилових складових національної безпеки й може бути виділена в окреме поняття». Постійні зміни міжнародних інтересів спонукають до безперервного розвитку відносин у митній сфері, які впливають на економічну безпеку країни. Це обумовлено небезпекою для світового співтовариства, що викликана тероризмом. Узгодження принципових моментів забезпечення безпеки відбувається в даному випадку з урахуванням ініціатив, що висуваються митними органами інших країн. Митна безпека включає в себе забезпечення безпеки торговельного ланцюга постачання та безпеку, що забезпечується боротьбою з контрабандою та порушеннями митних правил та тісно пов'язана з зовнішньоторговельною безпекою, яка характеризує стан митних інтересів у сфері експорту та імпорту. Цей розподіл безпеки за видами та підвидами є досить умовним, адже ця класифікація постійно доповнюється та уточнюється, а всі види тісно пов'язані один з одним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Н. І. Гавловська, О. В. Осадчук, Є. М. Рудніченко. Вплив митних органів на економічну безпеку держави: навч. посіб. Митна безпека. 2011. с.52-56.
2. Пашко П.В. Митна безпека: монографія. Одеса: АТ «Пласке», 2009. с. 628.

3. Пашко П.В. Економіка та управління національним господарством: навч.посіб. 2009. с. 62-68.

4. Пашко П.В. Умови та чинники забезпечення митної безпеки. навч.посіб. 2010. с.5-16.

5. Губа М.О. Місце і роль митного оподаткування в системі економічної безпеки держави: навч.посіб. 2012. с. 23-26.

6. Вітер Д. В. Митна політика і стратегія митної безпеки ЄС у контексті спільної Європейської політики безпеки : навч.посіб. 2011. с.164-169.

7. Краснікова Н. О. Оцінка впливу захищеності національного виробника на рівень економічної безпеки держави. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vamsu_econ/2010_1/Kras_va.htm

8. Митний кодекс України від 13.03.2012р. № 4495-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

9. Новікова К. І. Глобалізаційні виклики митній безпеці держави: навч.посіб. 2012. с.174-180.

Станіславська Валерія Едуардівна,
студентка групи ПММБз-18-1

Науковий керівник:

Тильчик Ольга Віталіївна,
*д.ю.н., професор кафедри
адміністративного права
і процесу та митної безпеки*

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми: Зважаючи на активні євроінтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, вагомого значення як для зовнішньої, так і для внутрішньої політики країни набуває митна політика держави, яка спрямована, в першу чергу, на захист митних інтересів та забезпечення митної безпеки України. Потрібно зазначити, що реалізація завдань державної митної політики неможлива без чітко виробленого апарату в цій сфері, який розкриває її сутність і використовується в правовому полі, що полегшує роботу, сприяє підвищенню

результатів діяльності правозастосовних органів. Однією з фундаментальних правових категорій, які характеризують державну митну політику, можна назвати митну безпеку.

Стан опрацювання: Дивлячись на аналіз досліджень, вивченням проблем митної безпеки, адміністративно-правового регулювання в митній сфері та у сфері забезпечення митної безпеки займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені як: Л.Алмаз, В.Авер'янов, І.Бережнюк, Н.І. Гавловська, О.П. Рябченко, А.І. Калініченко, М.М. Левко, О.В. Тильчик, О.В. Осадчук, Є.М. Рудніченко, П.В. Пашко, Д.В. Приймаченко, та інші, але казати про повне вирішення цієї наукової проблеми зарано. Це пов'язано з невизначеністю сутності митної безпеки. Аналізуючи спеціальну літературу можна сказати про те, що одна частина науковців вважає: «що митна безпека є частиною національної безпеки України», а друга, вважає: «що митна безпека є невід'ємною складовою частиною економічної безпеки держави», деякі науковці стверджують: «що важливою складовою частиною національної безпеки України є економічна безпека та її складові елементи – зовнішньоекономічна та митна безпека». [2]

Метою статті є узагальнення функціонування системи та роботи суб'єктів митної безпеки з метою проведення подальшого аналізу їх функцій, цілей та правового становища; аналіз проблем та загроз митній безпеці в Україні.

Виклад основного матеріалу: У науковців і практиків митної справи давно не виникає сумнівів, що митні органи України, крім суто податкових функцій, виконують захисні (правоохоронні), спрямовані на запобігання виникненню умов і причин можливих та вчинення суспільно-небезпечних явищ у сфері переміщення окремих предметів через митний кордон, припинення їх розвитку та ліквідації наслідків. На сьогодні в науковій літературі існує безліч визначень дефініції «безпека», кожне з яких розкриває дану категорію з різних боків. Так, загальновизнано, що термін «безпека» в семантичному значенні означає стан, коли «кому-,чому-небудь ніщо не загрожує». [4]

В юридичній літературі, присвяченій дослідженню терміну «безпека», ця категорія набуває широкого поширення в західноєвропейських державах і означає стан, ситуацію спокою, що з'являється в результаті відсутності реальної небезпеки (як фізичної, так і моральної), а також матеріальні, економічні та політичні умови, що сприяють створенню такої ситуації. Існує думка, що основою безпеки є

збереження необхідного рівноваги, так званого балансу, які сприяли би сьогоднішньому стану країни, і в першу чергу, інтересам людини, всіх тих соціальних і професійних груп, котрі входять у соціум, державу.

Приймаючи факт багатоаспектності терміну «безпека», вважаємо доречним користуватися дефініцією, про яку говорилося вище. Саме тому в митній сфері поняття безпеки повинно розглядатися як стан захищеності митних інтересів від різного роду загроз.

Цілком доречним виникає питання: «Які саме загрози можуть спричинити шкоду митним інтересам?» Цікавою із цього приводу є позиція П.В. Пашка, який наводить узагальнене поняття митної загрози, під яким розуміється: «конкретна чи безпосередня форма митної небезпеки на стадії переходу її з можливості в реальність, як результат протиріч, що мають місце й формуються в самому суспільстві, в зовнішньоекономічних сферах, у політичних та економічних відносинах, у сфері організації та забезпечення митної діяльності, в техногенних, природних та інших явищах, яка конкретизується відповідною формою прояву й способом впливу й наслідки якої можуть заподіяти будь-якої митної шкоди». Митні загрози – це результат суперечностей, що мають місце й формуються в самому суспільстві, зовнішньоекономічних сферах і видах, політичних та економічних відносинах, регіонах, у природних та інших явищах тощо, тому нагальною є потреба виявлення причин цих суперечностей для їх попередження та досягнення стану безпеки. [3]

Головна мета митної безпеки – гарантування захисту економічних інтересів країни, захищеність життєво важливих потреб, інтересів і цінностей людини, населення, держави та регіонів від внутрішніх і зовнішніх загроз, джерелом яких є зовнішньоекономічні зв'язки.

Відповідними органами, які сприяють захисту митної безпеки - є система митних органів, які виступають суб'єктами забезпечення захисту митної безпеки в Україні. Розглянемо їх детально.

Безпосереднє здійснення державної митної справи та забезпечення митної безпеки в Україні покладається на митну службу України.

Митна служба України – це складова частина системи органів виконавчої влади в Україні і складається з: органів доходів і зборів; митних організацій; спеціалізованих навчальних закладів та науково-дослідної установи митної служби України.

Митними органами є: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи; спеціалізовані митні органи; митниці; митні пости. [1]

Можна виокремити наступні форми забезпечення митної безпеки даними суб'єктами: митно-тарифний, контрольно-економічний, організаційно-правовий, інформаційно-технологічний та адміністративно-політичний.

Митно-тарифний напрямок полягає у законності, правильності визначення країни походження, митної вартості та ставки митного тарифу на товари, які переміщуються через митний кордон.

Контрольно- економічний передбачає використання методів: управління ризиками та митного пост-аудиту. На основі системи аналізу та управління ризиками визначаються об'єкти контролю, які можуть бути перевірені митними органами на предмет дотримання суб'єктами митного законодавства вже після випуску товарів у вільний обіг.

Організаційно-правовий напрямок державного управління полягає у здійсненні управлінської діяльності шляхом прийняття нормативно-правових актів та законів у сфері зовнішньої торгівлі, приєднання до відповідних міжнародних документів, включення у національне законодавство міжнародних норм та стандартів здійснення митної справи.

Інформаційно-технологічний передбачає впровадження новітніх інформаційно-телекомунікаційних систем і технологій та їх застосування при здійсненні митної справи.

Адміністративно - політичний напрямок реалізується за допомогою застосування нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі (не пов'язані із застосуванням мита), а також шляхом виконання державою як реакції на аналогічні дії іноземних держав.

Також варто зазначити, що досягнення зовнішньоекономічної безпеки, яка забезпечується митно-тарифними і нетарифними заходами, здійснюється за такими основними напрямами:

- підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на внутрішньому і зовнішньому ринках;
- зменшення залежності країни від іноземних товарів;
- покращення стану платіжного балансу держави;
- створення сприятливих умов для розвитку і захисту вітчизняного товаровиробника;

- формування раціональної структури споживчого ринку на основі збалансованої пропозиції вітчизняних та іноземних товарів.

Висновки: Через постійні зміни в податковому та митному законодавстві, нестабільність фінансової ситуації в нашій державі, тіньову економіку, митна безпека залишається під загрозою. Якщо ж митна безпека держави не буде забезпечена належним чином, то це може негативно вплинути на стан соціально-економічного розвитку країни.

Головною метою митної безпеки можна вважати досягнення певного рівня ефективності та надійності митної системи завдяки продуктивному функціонуванню відповідних органів. Митна безпека включає в себе: гарантування безпеки торговельно-економічного ланцюга, постачання та безпеку, що забезпечується боротьбою з контрабандою, протидії та порушенням митних правил, й тісно пов'язана із зовнішньоторговельною безпекою, яка характеризує стан митних інтересів у сфері експорту та імпорту. Водночас, за таких умов посилюється і негативний вплив зовнішніх чинників на митну безпеку України, зокрема збільшення кількості суб'єктів, що вчиняють порушення митних правил, зростання обсягів контрабандних товарів, зменшення суми митних платежів, що стягують митні органи тощо.

Діяльність держави у сфері митної безпеки покликана гарантувати певне коло митних інтересів, тобто, з цього випливає, що необхідним є створення умов лібералізації зовнішньої торгівлі; недопущення контрабанди та порушення митних правил; удосконалення митного законодавства України відповідно до світових та європейських стандартів; прискорення товаро- та пасажиропотоку через митний кордон; забезпечення споживчого ринку якісними іноземними продуктами та недопущення ввезення небезпечних для здоров'я людей товарів, введення більш жорстких санкцій за порушення законодавства у сфері митної безпеки, в тому числі за порушення процедур імпорту, експорту або транзиту.

На цьому етапі потрібне вдосконалення митного законодавства, що включає також завдання, функції митних органів, що сприятиме виявленню та ліквідації митних правопорушень, наявність яких неминуче ослаблює митну безпеку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст.552).
2. Пашко П. В. Митні інтереси та митна безпека / П. В. Пашко // Митна справа. – 2007. – № 3 (51). – С. 7–14.
3. Пашко П.В. Організаційно-економічний механізм забезпечення митної безпеки України: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.03. - Л., 2009. 39 с.
4. 11. Пашко П.В. Умови та чинники забезпечення митної безпеки. Митна справа. 2010. № 1(67). С. 5–16.
5. Пудрик Д.В. Поняття «митна безпека» в сучасній юридичній науці. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». 2016 №24. С. 106–108.
6. Глобалізаційні виклики митній безпеці держави [Електронний ресурс] / К. І. Новікова. – Режим доступу : web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/eco-4-2012/174-180.pdf 5.

Наукове видання

СЕРІЯ «НАУКОВІ РОБОТИ СТУДЕНТІВ УДФСУ»

**ЗБІРНИК СТАТЕЙ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ
ФАКУЛЬТЕТУ ПІДГОТОВКИ,
ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ
ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ**

У трьох частинах

Частина 1

Відповідальний за випуск

Чмелюк В. В.

Відповідальний редактор

*Падалка А. М.,
Рябченко О. П.*

*Форматування та
комп'ютерна верстка*

Лисенко О. В.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Здано до друку 22.11.2019. Формат 60×84/16.
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman».
Друк. арк. 15,8.
Тираж 300 примірників. Замовлення № 829.

*Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром
Університету ДФС України
08200, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна*

*Свідчення про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 5104 від 20.05.2016*